

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний технологічний університет

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ

Науковий економічний журнал

№ 2(18)

ЧЕРНІГІВ

2019

Державна реєстраційна служба України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21188-10988ПР від 03.02.2015 р.

Науковий журнал «Науковий вісник Полісся» включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

Журнал зареєстровано, реферується та індексується у наступних міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, PИHЦ, Index Copernicus, Українська науково-освітня мережа УРАН, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, реферативна база даних «Україніка наукова».

Випуск рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЧНТУ
Від 01.07.2019 р., Протокол № 6

Редакційна колегія:

Шкарлет С. М.	доктор економічних наук, професор (головний редактор);
Коваленко Л. О.	кандидат економічних наук, професор (відповідальний редактор);
Гонта О. І.	доктор економічних наук, професор;
Білгілі Ф.	доктор економічних наук, професор (Кайсері, Туреччина);
Брітченко І. Г.	доктор економічних наук, професор (Тарнобжег, Польща);
Гарафонова О. І.	доктор економічних наук, професор;
Грішнова О. А.	доктор економічних наук, професор;
Дьякон Р.	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
Живитере М.	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
Живко З. Б.	доктор економічних наук, професор;
Ільчук В. П.	доктор економічних наук, професор;
Маргасова В. Г.	доктор економічних наук, професор;
Савченко В. Ф.	доктор економічних наук, професор;
Сорвиров Б. І.	доктор економічних наук, професор (Гомель, Білорусь);
Тропіна В. Б.	доктор економічних наук, професор;
Білан Ю. В.	доктор економічних наук, доцент (Щецин, Польща);
Дерій Ж. В.	доктор економічних наук, доцент;
Стріелковскі В.	доктор економічних наук (Прага, Чехія);
Вдовенко С. М.	доктор наук з державного управління, доцент;
Мельник А. І.	доктор філософських наук, професор;
Мороз Н. В.	відповідальний секретар.

Н 34 Науковий вісник Полісся. – Чернівці : ЧНТУ, 2019. – № 2 (18). – 220, [2] с.
DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)

Висвітлюються актуальні проблеми розвитку сучасної економіки, функціонування та розвитку підприємств різних форм власності, інвестиційно-інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, регіонального розвитку.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

Ліцензія Creative Commons «Attribution-NonCommercial»
(«Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv National University of Technology

SCIENTIFIC BULLETIN OF POLISSIA

Scientific journal on Economics

No 2(18)

CHERNIHIV
2019

The *Scientific Bulletin of Polissia* has been included in the list of scientific professional publications of Ukraine, where the results of dissertations for the degree of Doctor and Candidate of Economics can be published (established by the decree of Ministry of Education and Science of Ukraine from July 13, 2015, № 747)

The journal is registered, being reviewed and indexed in the following international scientometric databases, repositories and search engines: international Centre for periodicals (ISSN international Centre, Paris), Ulrichsweb TM, Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, RISC, Index Copernicus, Ukrainian Research and Academic Network URAN, Vernadsky National Library of Ukraine, abstract database "Ukrainika naukova".

The issue is recommended to be sent to the press by
Chernihiv National University of Technology Academic Senate decision
From 01.07.2019, Proceeding № 6

Editorial Board:

Shkarlet S. M.	Doctor of Economics, Professor (<i>chief editor</i>);
Kovalenko L. O.	Candidate of Economic Sciences, Professor (<i>managing editor</i>);
Gonta O. I.	Doctor of Economics, Professor;
Bilgili F.	Doctor of Economics, Professor (Kayseri, Turkey);
Britchenko I. G.	Doctor of Economics, Professor (Tarnobrzeg, Poland);
Garafonova O. I.	Doctor of Economics, Professor
Hrishnova O. A.	Doctor of Economics, Professor;
Djakons R.	Doctor of Economics, Professor (Riga, Latvia);
Živitere M.	Doctor of Economics, Professor (Riga, Latvia);
Zhyvko Z. B.	Doctor of Economics, Professor;
Ilchuk V. P.	Doctor of Economics, Professor;
Marhasova V. H.	Doctor of Economics, Professor;
Savchenko V. Ph.	Doctor of Economics, Professor;
Sorvyrov B. I.	Doctor of Economics, Professor (Hornel, Belarus);
Tropina V. B.	Doctor of Economics, Professor;
Bilan Yu. V.	Doctor of Economics, Associate Professor (Szczecin, Poland);
Derii Zh. V.	Doctor of Economics, Associate Professor;
Strielkowski W.	Doctor of Economics (Prague, Czech Republic);
Vdovenko S. M.	Doctor of Public Administration, Associate Professor;
Melnyk A. I.	Doctor of Philosophy, Professor;
Moroz N. V.	managing secretary.

Scientific Bulletin of Polissia. – Chernihiv : ChNUT, 2019. - № 2 (18). – 220, [2] p.
DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)

Urgent problems of present-day economics' development, different ownership enterprises operation and development, investment and innovative activity, increasing national economy's competitiveness, regional development are reported.

It is intended for scientists, lecturers, postgraduate students, students and practitioners.

Creative Commons License "Attribution-NonCommercial"
4.0 International (CCBY-NC 4.0).

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

ІННОВАЦІЇ / INNOVATIONS

<i>Chubaievskiy V. I., Palahuta K. O., Desiatko A. M.</i> Technologies of multilevel structures modelling on the example of the problem of completing products.....	6-14
<i>Забаштанський М. М., Драгунов Д. М., Ридзель Ю. М., Журман С. М.</i> Світовий досвід державного регулювання сфери охорони здоров'я.....	15-21

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ
NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND ECONOMICS

<i>Глубіш Л. Я.</i> Імітаційні моделі як інструменти візуалізації формування гармонійного ринку продовольства.....	22-30
<i>Djakona A. A., Kholiavko N. I., Savchuk D. G.</i> Methodical approach for assessment of the interaction of higher education system and information economy.....	31-41
<i>Коноваленко А. С.</i> Соціально-демографічні чинники розвитку ринку продуктів та послуг харчування дітей.....	42-49
<i>Перетятко Ю. М.</i> Організація обліку основних засобів в умовах становлення інформаційної економіки.....	50-56
<i>Харченко Ю. П.</i> Генеза наукової думки щодо інституціоналізму та його імплементація у становлення регіоналізму в Україні.....	57-64
<i>Милованов Є. В.</i> Розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції: світові тенденції та українські реалії.....	65-75
<i>Маслюк І. О., Маргасова В. Г.</i> Зарубіжний досвід розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва країн.....	76-84
<i>Федченко К. А.</i> Аналіз теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня економічної нестабільності країни	85-96
<i>Вакуленко І. А.</i> Розгортання «розумних» енергетичних мереж як елемент системи модернізації енергетичного сектору економіки України.....	97-106
<i>Молоток І. Ф.</i> Вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни.....	107-113
<i>Павлик В. В.</i> Підходи до оцінювання розривів енергоефективності в національній економіці.....	114-119

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА / REGIONAL ECONOMICS

<i>Гальцова О. Л.</i> Сучасний стан та динаміка пасажирських перевезень морським транспортом в Україні.....	120-125
<i>Косач І. А.</i> Концептуальні засади політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства	126-131
<i>Waligora, A., Revko A.</i> Social entrepreneurship as a determinant for the local community development: experience of Polish and Ukrainian regions.....	132-138
<i>Савастєєва О. М.</i> Детермінанти забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації.....	139-146
<i>Рассказов О. І.</i> Теоретичні аспекти оцінки впливу потенціалу агропромислових формувань на розвиток економіки України.....	147-156

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ / LABOUR ECONOMICS

<i>Савін С. Ю.</i> Теоретичне підґрунтя цілісності соціально-трудоових структур.....	157-162
--	---------

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ / ENTERPRISE MANAGEMENT

<i>Шукліна В. В., Набока Р. М.</i> Якість в парадигмі управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства.....	163-170
<i>Коробець О. М.</i> Маркетингові детермінанти управління екологічними ризиками як фактор підвищення ефективності діяльності підприємства.....	171-176

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА / FINANCE. BANKING

<i>Дудченко В. Ю.</i> Незалежність центральних банків: світові тенденції.....	177-183
<i>Рубанов П. М.</i> Структура ринку FinTech інновацій.....	184-189
<i>Гончаренко Т. П.</i> Стратегічний аналіз внутрішнього середовища банку.....	190-198

МЕНЕДЖМЕНТ / MANAGEMENT

<i>Алешуґіна Н. О., Зеленська О. О.</i> Вплив моди на споживчу поведінку при виборі туристичної дестинації: уроки історії	199-203
<i>Боровиков О. В., Рудич Л. В.</i> Антикризисний менеджмент галузі туристичних послуг України.....	204-209
<i>Реферати / Abstracts</i>	210-216
<i>Правила оформлення та подання рукопису до журналу / The rules of formatting and publishing the article in the journal</i>	217-220

ІННОВАЦІЇ

UDC 001.895:330.341.1

УДК 001.895:330.341.1

V. I. Chubaievskiy, Candidate of Political Sciences,
K. O. Palahuta, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
A. M. Desiatko, Senior Lecturer

В. І. Чубаєвський, к. п. н.,
К. О. Палагута, к. е. н.,
 доцент,
А. М. Десятко, ст. викладач

TECHNOLOGIES OF MULTILEVEL STRUCTURES MODELLING ON THE EXAMPLE OF THE PROBLEM OF COMPLETING PRODUCTS

ТЕХНОЛОГІЇ МОДЕЛЮВАННЯ БАГАТОРІВНЕВИХ СТРУКТУР НА ПРИКЛАДІ ЗАДАЧІ КОМПЛЕКТАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

Urgency of the research. One of the typical tasks encountered in the de-signing of intelligent systems is modelling of the multilevel structures for solving various applied problems.

Target setting. Consideration the possibilities of the language of artificial intelligence Visual Prolog for the implementation of recursive technology-based on the example of solving a multi-level task of product configuration.

Actual scientific researches and issues analysis. Such scientists as Biletsky O. B., Lytvyn V. V., Chery S., Gottlob G., Luger G. F., Russell G.F. made significant contribution to the development of the theory, methodology of artificial intelligence application for solving problems in the field of economics.

Uninvestigated parts of general matters defining. At the same time, insufficient scientific works highlight the features of the introduction of modern means of artificial intelligence for solving multilevel economic problems.

The research objective. Analyze existing approaches to solving multi-level tasks. To propose an effective tool for solving multilevel tasks using artificial intelligence language Visual Prolog.

The statement of basic materials. The problem of modeling of multilevel structures in intellectual systems on the basis of iterative and recursive technologies on the example of the problem of components is considered. The main characteristics of such structures are presented, their complexity is determined and the necessity of finding effective methods for their presentation and processing in the memory of the machine is given. There are two important paradigms in the development of recursive technologies: functional and logical programming. We consider the corresponding languages of artificial intelligence: Lisp and Prolog, their heirs and the most powerful language of Visual Prolog. The classical well-known iterative algorithm and the recursive program on the Prologue of solving the problem of the components of the internal combustion engine, as well as the recursive program on Visual Prolog, developed by the authors of the article, are given. Their comparison is made from the position of using the number of structures for the presentation of the information base, the cost of memory for their preservation, the complexity of developing and debugging the program, the ease of perception of their work.

Conclusions. The power of the language Visual Prolog is emphasized, which is especially manifested in the tasks of processing multi-level structures.

Keywords: recursive technologies; Visual Prolog language; multilevel structures.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-6-14

Актуальність дослідження. Одним з типових завдань, що виникають у процесі деформування інтелектуальних систем, є моделювання багаторівневих структур для вирішення різних прикладних задач.

Постановка проблеми. Розгляд можливостей мови штучного інтелекту Visual Prolog для реалізації рекурсивної технології на основі прикладу вирішення багаторівневої задачі комплектації продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії, методології застосування штучного інтелекту для вирішення задач у сфері економіки внесли такі вчені, як Білецький О. Б., Литвин В. В., Чері С., Готтлоб Г., Лугер Г. Ф., Рассел С. Дж. та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У той же час недостатньо наукових праць висвітлюють особливості впровадження сучасних засобів штучного інтелекту для вирішення багаторівневих економічних задач.

Постановка завдання. Проаналізувати існуючі підходи до вирішення багаторівневих завдань. Запровадити ефективний інструмент для вирішення багаторівневих завдань за допомогою мови штучного інтелекту Visual Prolog.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто проблему моделювання багаторівневих структур в інтелектуальних системах на основі ітераційних і рекурсивних технологій на прикладі задачі компонентів продукції. Наведено основні характеристики таких структур, визначено їх складність та необхідність пошуку ефективних методів їх подання та обробки в пам'яті комп'ютера. У розвитку рекурсивних технологій є дві важливі парадигми: функціональна та логічне програмування. Розглядаються відповідні мови штучного інтелекту: Lisp і Prolog, їх спадкоємця - найпотужніша мова Visual Prolog. Наведено класичний відомий ітераційний алгоритм і рекурсивна програма на мові Prolog розв'язання задачі компонентів двигуна внутрішнього згоряння, а також рекурсивна програма на Visual Prolog, розроблена авторами статті. Їх порівняння зроблено з позиції використання кількості структур для представлення інформаційної бази, вартості пам'яті для їх збереження, складності розробки і налагодження програми, простоти сприйняття роботи.

Висновки. Підкреслюється потужність мови Visual Prolog, яка особливо проявляється в задачах обробки багаторівневих структур.

Ключові слова: рекурсивні технології; мова програмування Visual Prolog; багаторівневі структури.

ІННОВАЦІЇ

Urgency of the research. One of the typical tasks encountered in the designing of intelligent systems is modelling of the multilevel structures for solving various applied problems. Such structures are characterized by the variable amount of levels in the hierarchy and the amount of elements in every level depending on one or another object of the calculation; by a repeatability of the procedures which are carried out in the processing of the elements of every level of this hierarchy; by their significant size and complexity of the implementation of the procedures that leads to the considerable spending of resources and, as a result, to the searching for the effective methods of their presentation and processing in the machine memory.

Calculation tasks based on such structures can be solved by implementing traditional branched and cyclical processes using the appropriate standard programming language operators (iterative programs). But involving of the recursive procedures in such calculations significantly changes the computing technology which is typical for the methods of artificial intelligence and ultimately can cause the additional positive results, such as simplification and universality of the algorithms.

Actual scientific researches and issues analysis. A lot of workings and publications are devoted to the recursive computing technologies and programming [1; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 10]. Historically, these technologies have been developing on the basis of two important paradigms – the functional programming and the logical one. The functional programming began with the creation and realization of the Lisp language, and the logical one – with the Prolog language. An important feature of these languages is the focus not on the numerical processing, but on the character one. Therefore, data structures, which are supported by these languages, are not limited by the arrays. Lists are the basic structure of data which are maintained both by the Lisp language and by the Prolog one [3].

The presentation of data and programs in the Lisp language in the same form allows, if it is necessary, to interpret data as a program. It gives the opportunity for some Lisp programs to generate other programs, that characterizes the Lisp language as a flexible one. The programming model, involved in the Lisp language, had proved to be so good, that many other languages, including Erlang, APL, ML, Scala (multiparadigmatic language), Haskell, and so on, were established on the principles of the functional programming.

Prolog is the most famous example of the logical programming language. It is characterized by a higher level of abstraction. The Lisp language allows a programmer not to care about the dynamic allocation of the memory for the lists, but the Prolog language, in addition, contains the built-in mechanisms of management of the program fulfillment. Because of that, the Prolog program, to a greater extent, is the declarative description of the subject area relations. Implementation of the programs implies the processes of setting the questions from the subject area and the automatic searching for the answers with the help of the built-in mechanisms of the logical output. Such approach is possible because Prolog originates from the logic of predicates. Prolog is based on Horn clauses (a subset of first-order logic) [3]. There are different versions of the Prolog language, such as Turbo-Prolog, GNU Prolog and other. A constantly updated overview of the Prolog realizations can be found at: <http://dmoz.org/Computers/Programming/Languages/Prolog/Implementations> [4]. To the list of the latest most interesting products it should be added Visual Prolog, the possibilities of which will be further involved in this work.

The Prolog language does not contain the direct way of carrying out the repetition with the help of such constructions as FOR, WHILE, REPEAT, which are used in the Pascal, Basic or C languages. Prolog provides only two types of repetitions. There are rollback and recursion. Recursion is the process in which a function calls itself. Recursion has three main advantages: it can express the algorithms, which cannot be comfortably expressed by any other means; in the logical meaning it is simpler than iteration; it is widely used in the lists processing. There are few forms of recursion, such as simple recursion, parallel branching of recursion, mutual recursion, recursion of a higher order. In Prolog, tail recursion is often used and optimized in order to minimize the memory consumption on its implementation.

Let us further consider the problem of modeling multilevel structures on the example of solving the problem of breaking up the structure of complex products, also sometimes defined as the problem of a

ІННОВАЦІЇ

product mix. The essence of this task is to determine the quantitative inclusion of components and elements in the product, has a multilevel structure.

The complexity of this task allows to try various automatized solutions: approaches, methods and programming technologies. In the case of implementation of these solutions by a lot of methods, later it is possible to conduct a comparative analysis and define the abilities of the applied approaches.

Consider the possibilities of the language of artificial intelligence Visual Prolog for the implementation of recursive technology-based on the example of solving a multilevel task of product configuration.

The research objective.

1. Analyze existing approaches to solving multilevel tasks.
2. To propose an effective tool for solving multilevel tasks using artificial intelligence language Visual Prolog.

The statement of basic materials. Let us consider the solution of the component problem based on the one hand application of simple procedures using procedural and object-oriented language technologies (Pascal, C, C ++, etc.) And on the other hand, Запропонувати

We will base on two approaches, which have the features of two relevant methodologies and are historically famous:

- solving the task of the building component products, proposed by O. B. Biletsky and V. S. Mykhailov [2];
- solving the component task by the Prolog language, proposed by S. Ceri, G. Gottlob, L. Tanka [10].

Note that this is the same task, although they are called differently and relate to different subject areas.

We will consider the proposed solutions on the example of the car engine components (Fig. 1), which is given in the book by S. Ceri [10].

The main property of complex products is the multilevel occurrence of simple elements in more complex ones. The mathematical analogue of such a structure is a finite graph without contours. A graph (G, X) is a collection of (X) elements — vertices and their relations — arcs (G).

The vertices of the graph correspond to the elements of the structure of the finished product, and the arcs correspond to the occurrence of lower level elements in the above. The weight of the i-th arc q_i quantitatively characterizes the occurrences. Arcs are directed from products to their elements.

A vertex into which no arc enters is called a root. Vertices from which no arc extends are called leaves. The graph of the structure of production can be, for example, the design of a building, an airplane, a bridge, a power station, etc. The sets of the graph can be divided into tiers. In this set it is possible to distinguish nodes, which are called parents, and his subordinates - brothers, and each of them is the son of the father of the family [2].

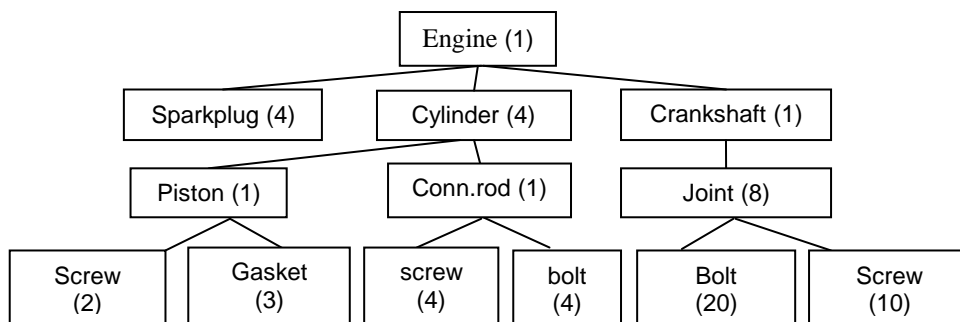

Fig. 1 The components of the internal combustion engine

To calculate the entry of components and elements into products, it is proposed in [2] to create 4 tables “Plan”, “Catalog”, “Input” and “Norm”. They implement an algorithm. We form them in accordance with Fig. 1.

ІННОВАЦІЇ

Table 1 - Table "Plan"

Father identifier	Amount
Engine	1

Table 4 - Table "Norm"

Father identifier	Amount
Sparkplug	1
Cylinder	4
Crankshaft	1

Table 2 - Table "Catalogue"

Father		Son address
№ of the tier	Identifier	
		1
1	Engine	1
1	Engine	2
2	Crankshaft	6
3	Piston	7
3	Conn.rod	9
3	joint	11

Table 3 - Table "Input"

№ of the area	Son identifier	Input	Brother address
1	Sparkplug	1	2
2	Cylinder	4	3
3	Crankshaft	1	1
4	Piston	1	5
5	Conn.rod	1	4
6	joint	8	6
7	screw	2	8
8	gasket	3	7
9	screw	4	10
10	bolt	4	9
11	screw	10	12
12	bolt	20	11

The explosion algorithm is performed in several stages.

At the first stage, data shown in the graph (Fig. 1) are placed according to the spreadsheets "Plan", "Catalogue" and "Input".

At the second stage, the *i*th record of the *j*th tier is read from the catalogue, and *sth* address of a bigger brother is determined from this record.

At the third step, the transition to the "Input" table to the *sth* record of the bigger brother is carried out, the input is defined and after that is multiplied on the product value in the "Plan" table. The result should be written in the "Norm" table.

At the fourth stage, the transition to the brothers records is fulfilled, and the same to the third stage actions are performed.

At the fifth step, formed data in the "Norm" table are sorted, and, if it is necessary, summing up the values of requisites with the same identifiers is implemented.

At the sixth step, data of the "Norm" table is transferred to the "Plan" table. Then, actions in accordance with the 1-5 steps are carried out.

To implement this algorithm, it is enough to use simple procedures with the variables and arrays determination, and to use the assignment, branching, and cycles operators.

The second approach to solve this problem contains a significantly simpler information base, which consists of two tables. At the same time, the task is slightly expanding. Using the second table makes it possible to calculate the total cost of the components. We give them in the form of the original.

The second approach to solve this problem contains a significantly simpler information base, which consists of two tables. At the same time, the task is slightly expanding. Using the second table makes it possible to calculate the total cost of the components. We give them in the form of the original.

Table 5 - Table "COMPONENT"

Engine	Sparkplug	4	b
Engine	Cylinder	4	c
Engine	Crankshaft	1	c
Cylinder	Piston	1	c
Cylinder	Conn.rod	1	c
Crankshaft	Joint	8	c
Piston	Screw	2	b
Piston	Gasket	3	b
Conn.rod	Screw	4	b
Conn.rod	Bolt	4	b
joint	Screw	10	b
joint	Bolt	20	b

Table 6 - Table "PRISE"

Sparkplug	10
screw	2
gasket	3
bolt	2

ІННОВАЦІЇ

Next, we would like to present the Visual Prolog program for solving the component parts problem presented in the book [10] with the purpose of analyzing it for errors and omissions, with subsequent correction and extension.

```

lookfor(Prod,IL,FL,Factor):-
    findall
      ( Pr1,Qty,Flag),
      comp(Prod, Pr1,Qty,Flag), CL),
    inquire(CL,IL,FL,Factor).
inquire([],List,List,_).
inquire([(Pr1,Qty,Flag)|TC],List,FL,Fact):-%%if%%
((Flag==c, !,
Fact=Fact is Fact*Qty,
lookfor(Pr1,List,ML,Fact1));
%%elseif%%
(member((Pr1,_)List), !,
update(List,ML,Pr1,Qty,Fact));
%%else%%
(Q1 is Qty*Fact,
add((Pr1,Q1),List,ML),
%%anyway%%
inquire(TC,ML,FL,Fact).
update([(N,Q1)|T],[N,Q2)|T],N,Q,Fact):-
Q2 is Q1+Q*Fact.
update([H|T],[H|T1],N,Q,Fact):-
update(T,T1,N,Q,Fact).
add(E,[],[E]).
add(E,[H,T],[E|[H|T]]).
member(H, [H|_]).
member(E,[_|T]):- member(E,T).

costs(Prod,Cost):- lookfor(Prod,[],FL,1),
                  examine(FL,Cost).
examine([],0).
examine([E1,Numb)|T],Cost):-
    price(E1,Cost1),
    examine(T,Cost2),
    Cost = Cost1*Numb+Cost2.

goal
%lookfor(engine,[],FL,1).
costs(engine,Cost).

```

Fig. 2 Prolog program for solving the problem of components

Source: [10]

We give an explanation of the main predicates of the program (Fig. 2). The comp predicate (prod1, prod2, qty, flag) states that the product prod1 contains the qty of instances of the components prod2. The flag flag takes two values: "b" in the case when the prod2 component is defined by a leaf node (simple) "C" in the case when it is complex, that is, the inner top of the tree.

The program for finding elementary components is launched using the lookfor goal with the variable Prod, which determines the name of the product, must be analyzed.

The variable IL, which defines the list when the program starts, takes the value of a blank list, and the Factor variable determines the number of products that need to be exploded. In our case, it has the value 1.

ІННОВАЦІЇ

The variable FL is a list and is used to place the results of the program. Each element in this list is complex and defines the name of the component and its quantitative input in the product. For example, in order to recognize in a quantitative measure the components from which the engine is composed, it is enough to start the target:

? lookfor(engine,[],FL,1).

The Lookfor Rule uses the Findall special predicate to find the filial (child) components Pr1 for the parent product or the Prod component, together with the value of the Flags attribute and the number of their occurrences Qty.

The rule inquire performs decomposition of the Pr1 component in the case when Flag is equal to "c", or (otherwise) modifies the number of occurrences in the original list or adds a new element to it with the definition of a quantitative occurrence.

The predicate costs calculates the total cost of the given component.

Note that the book contains a request for the execution of this program and the result of its work. It seems that it is a well-established and working program. But with a more thorough consideration of it, there are doubts about its performance, regardless of the developed qualitative structure, determined at a high level of recursive procedures, their content and implementation.

Here are some errors and problems:

a lot of typos, for example, it is written Fact, but it is necessary Fact1; it is necessary FI, and there is MI; need | and worth a coma

more significantly, the built-in predicate Findall requires a task in it of one input variable or structure for the formation of a list, but in the program three variables of the various types are used;

indefinite domains and predicates, but in the version of the Prolog system in which the program was then developed, it might not have been necessary to do it. In today's conditions, in particular, in the Visual Prolog environment, the program will not work and therefore there is a need for its refinement;

the program partially determines the ways of propulsion the algorithm on the tree components nodes, and when moving in the opposite direction from the leaves-nodes to the root node are generally not defined resulting in the wrong answer;

when propulsing the algorithm on the node tree components, the size of the ancestor node in some cases is not calculated at all, which also leads to an incorrect answer.

The authors of the program (Pic. 3) have corrected the following errors.

For the correct organization of the Findall operator, the domains component object strukt3 = struk3 (prod, kol, priz), in which its elements respectively determine the value of the component name, quantity and attribute, are either simple or complex. Based on this object, the list-object list3 and the CL variable were created.

The program also uses the composite object strukt2 = struk2 (prod, kol) and the list2 object list. This object is used in the defining of variables for the formation and placement of output data in the lists of IL, FL and others.

To form a list of nodes for advancing the component tree, the conv predicate (CL, STV, STECV) was created, which performs the concatenation of a part of the list of unprocessed specific top-level nodes STV and a list of certain nodes of the lower level CL formed by a special Findall predicate.

To calculate the component weights (as the product of the number of components of the current node and the components of the ancestor nodes) two gorp predicates (FACTOR, CL, ITOG) and cong (STG, ITOG, STECG) were created, the first of which generates a list of nodes horizontally at the current level and calculates their weights are in the ITOG variable, and the second adds the ITOG list to the main STG list. Fig. 4 shows the request for the formation of the list of components and their quantity required to create the product (engine).

/******

Copyright (c) 1984 - 2000 Prolog Development Center A/S

*****/domains

up,down=symbol
dup=up;down
prod = symbol

ІННОВАЦІЇ

```

priz=symbol
kol,ff,cena=integer
struk3=struk3(prod,kol,priz)
struk2=struk2(prod,kol)
list3=struk3*
list2=struk2*
predicates
  comp(prod,struk3)
  lookfor(prod,list3,list2,list2,list2,ff)
  inquire(list3,list2,list2,list2,ff,dup)
  member(struk2,list2)
  update(list2,list2,prod,kol,ff)
  add(struk2,list2,list2)
  costs(prod,cena)
  examine(list2,cena)
  price(prod,cena)
  conv(list3,list3,list3)
  cong(list2,list2,list2)
  gorp(ff,list3,list2)
clauses
lookfor(Prod,STV,STG,IL,FL,FACTOR):-
  findall( P, comp(Prod,P), CL),
  gorp(FACTOR,CL,ITOG),
  cong(STG,ITOG,STECG),
  conv(CL,STV,STECV),
  inquire(STECV,STECG,IL,FL,FACTOR,down).
inquire([],SG,List,List,_,_).
inquire([struk3(Pr1,Qty,FLAG)|TC],SG,List,FL,Fact,Move):- %%if%%
FLAG=c,Move=down,!,Fact1=Fact*Qty,lookfor(Pr1,TC,SG,List,FL,Fact1);
FLAG=c, Move=up, !, comp(Y,struk3(Pr1,Qty,FLAG)), member(struk2(Y,NFACT),SG),
Fact1=Qty*NFACT, lookfor(Pr1,TC,SG,List,FL,Fact1);
%%elseif%%
member(struk2(Pr1,_) ,List), !, update(List,ML,Pr1,Qty,Fact), inquire(TC,SG,ML,FL,Fact,up);
%%else%%
Q1 = Qty*Fact, add(struk2(Pr1,Q1),List,ML),
%%anyway%%
inquire(TC,SG,ML,FL,Fact,up).
update([struk2(N,Q1)|T],[struk2(N,Q2)|T],N,Q,Fact):-
Q2 = Q1+Q*Fact.
update([H|T],[H|T1],N,Q,Fact):-
update(T,T1,N,Q,Fact).
add(E,[],[E]).
add(E,[H|T],[E|[H|T]]).
member(struk2(Pr1,Kol),[struk2(Pr1,Kol)|Tail]).
member(struk2(E,Kol),[_|Tail]):-
member(struk2(E,Kol),Tail).
conv([],L,L).
conv([X|L1],L2,[X|L3]):-
conv(L1,L2,L3).
cong([],S,S).
cong([X|S1],S2,[X|S3]):-
cong(S1,S2,S3).
gorp(Fact,[],[]).
gorp(Fact,[struk3(Pr1,Qty,Flag)|TC], [struk2(Pr1,Q1)|T]):-
Q1=Qty*Fact,

```

ІННОВАЦІЇ

```

gorp(Fact,TC,T).
costs(Prod,Cost):- lookfor(Prod,[],[struk2(engine,1)],[],FL,1),
    examine(FL,Cost) , write (FL),nl,
    write(Cost).
examine([],0).
examine([struk2(E1,Numb)|T],Cost):- price(E1,Cost1),
    examine(T,Cost2),
    Cost = Cost1*Numb+Cost2.
comp(engine,struk3(sparkplug,4,b)) .
comp(engine,struk3(cylinder,4,c)) .
comp(engine,struk3(crankshaft,1,c)).
comp(cylinder,struk3(piston,1,c)).
comp(cylinder,struk3(conn_rod,1,c)).
comp(piston,struk3(screw,2,b)).
comp(piston,struk3(gasket,3,b)).
comp(conn_rod,struk3(screw,4,b)).
comp(conn_rod,struk3(bolt,4,b)).
comp(crankshaft,struk3(joint,8,c)).
comp(joint,struk3(screw,10,b)).
comp(joint,struk3(bolt,20,b)).
price(sparkplug,10).
price(screw,2).
price(gasket,3).
price(bolt,2).
goal
%lookfor(engine,[],[struk2(engine,1)],[],FL,1).
costs(engine,Cost).

```

Fig. 3 The final working program of the solution of the problem of component products

```

[struk2("bolt",176),struk2("gasket",12),struk2("screw",104),struk2("sparkplug",4)]
636Cost=636
1 Solution

```

Fig. 4 Result of implementation of the program for request costs (engine, Cost)

Conclusion. Considered two approaches to the solution of the problems of components indicate their relevance and the need to use in solving the problems of this class.

In the first case, the information base requires more advance preparation. The algorithm of the solution and the program built on its basis is based on a larger number of arrays, increases the memory expenses for their preservation and complicates the development and debugging of the program. But at the same time, from the point of view of the ease of perception of the work of the program, it increases its value.

In the second case, the high power of the Visual Prolog language allows you to form concise programs of high expressiveness.

The power of Visual Prolog is particularly evident in the tasks of processing hierarchical and multi-layered structures. A good example of this is the task in this article.

References

1. Adamenko, A. N., Kuchkov, A. M. (2003). *Logicheskoe programmirovaniye i Visual Prolog [Logic programming and Visual Prolog]*. Saint Petersburg: BHV - Petersburg [in Russian].
2. Biletsky, O. B., Mikhailov, V. S. (1983). *Orhanyzatsyonno-tekhnolohyeheskye osnovy ASU v stroytelstve [Organizational and technological foundations of the ICS in construction]*. Kyiv: Budivelnik [in Russian].
3. Bondarev, V. N., Ada, F. G. (2002). *Artificial Intelligence [Iskusstvennyi intellekt]*. Sevastopol: Publishing House of

Література

1. Адаменко, А. Н. Логическое программирование и Visual Prolog / А. Н. Адаменко, А. М. Кучков – СПб. : БХВ – Петербург, 2003. – 992 с.
2. Билецкий, О. Б. Организационно-технологические основы АСУ в строительстве / О. Б. Билецкий, В. С. Михайлов. – К. : Будівельник, 1983. – 120 с.
3. Бондарев, В. Н. Искусственный интеллект: учебное пособие для ВУЗов / В. Н. Бондарев, Ф. Г. Аде. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2002. – 615с.
4. Bratko, I. Prolog. Programming for Artificial Intelligence.

ІННОВАЦІЇ

SevNTU [in Russian].

4. Bratko, I. (2004). *Prolog. Programming for Artificial Intelligence*. London, United Kingdom: «Addison Wesley» [in English].

5. Glybovets M. M., Oletsky, O. V. (2002). *Shtuchnyi intelekt [Artificial intelligence]*. Kyiv: Publishing House "KM Academia" [in Ukrainian].

6. Kavun, S. V., Korotchenko, V. M. (2007). *Systemy shtuchnoho intelektu [Artificial Intelligence Systems]*. Kharkiv: KhNEU [in Ukrainian].

7. Lytvyn, V. V., Pasichnyk, V. V., Yatsishyn, Y. V. (2009). *Intelektualni systemy [Intelligent Systems]*. Lviv: Novyi Svit [in Ukrainian].

8. Russel, S. G., Norvig, P. (2006). *Artificial Intelligence. A modern approach*. New Jersey: «Upper Saddle River» [in English].

9. Luger, G. F. (2008). *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*. London: «Addison Wesley» [in English].

10. Ceri, S., Gottlob, G., Tanca, L. (1990). *Logic Programming and Databases (Surveys in Computer Science)*. (Softcover reprint of the original 1st ed.). Springer-Verlag Berlin Heidelberg [in English].

London, United Kingdom: «Addison Wesley», 637 (2004).

5. Глибовець, М. М. Штучний інтелект: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / М. М. Глибовець, О. В. Олецкий. – К. : Вид. дім «KM Академія», 2002. - 366 с.

6. Кавун, С. В. Системи штучного інтелекту: навч. посіб./ С. В. Кавун, В. М. Коротченко. – Харків : ХНЕУ, 2007. - 320с.

7. Литвин, В. В. Інтелектуальні системи: підручник / В. В. Литвин, В. В. Пасічник, Ю. В. Яцишин. – Львів : Новий світ, 2009. – 406 с.

8. Russel, S. G., & Norvig, P. *Artificial Intelligence. A modern approach*. New Jersey, USA: «Upper Saddle River», 1408 (2006).

9. Luger, G.F. *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*. London, United Kingdom: «Addison Wesley», 863 (2008).

10. Ceri, S., Gottlob, G., Tanca, L. *Logic Programming and Databases (Surveys in Computer Science)* Softcover reprint of the original 1st ed, Springer-Verlag Berlin Heidelberg (1990).

Received for publication 17.06.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Chubaievskiy, V. I. Technologies of multilevel structures modelling on the example of the problem of completing products / V. I. Chubaievskiy, K. O. Palahuta, A. M. Desiatko // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 6-14.

**Чубаєвський
Віталій Іванович**

кандидат політичних наук, доцент кафедри програмної інженерії та кібербезпеки, заступник начальника Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки – начальник управління розвитку інформаційних технологій Національної поліції України, полковник поліції, Київський національний торговельно-економічний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-8078-2652>;
E-mail:chubaievskiy_vi@knu.edu.ua;

**Chubaievskiy
Vitaliy Ivanovich**

Candidate of Political Sciences, Associate Professor at the Department of Software Engineering and Cybersecurity, Deputy Head of the Department of Information and Analytical Support - Head of the Department of Information Technology Development of the National Police of Ukraine, Police Colonel, Kyiv National University of Trade and Economics;
<https://orcid.org/0000-0001-8078-2652>;
E-mail:chubaievskiy_vi@knu.edu.ua;

**Палагута
Катерина Олексіївна**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри програмної інженерії та кібербезпеки, Київський національний торговельно-економічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-1167-9509>;
ResearcherID:N-2928-2016;
E-mail:palagutaea@ukr.net;

**Palahuta
Katerina Alekseevna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Software Engineering and Cybersecurity, Kyiv National University of Trade and Economics;
<https://orcid.org/0000-0003-1167-9509>;
ResearcherID:N-2928-2016;
E-mail:palagutaea@ukr.net

**Десятко
Альона Миколаївна**

старший викладач кафедри програмної інженерії та кібербезпеки, Київський національний торговельно-економічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-2284-3418>;
ResearcherID:N-2873-2016;
E-mail:desyatko@knu.edu.ua;

**Desiako
Alona Mykolayivna**

Senior Lecturer at the Department of Software Engineering and Cybersecurity, Kyiv National University of Trade and Economics;
<https://orcid.org/0000-0002-2284-3418>;
ResearcherID:N-2873-2016;
E-mail:desyatko@knu.edu.ua.

ІННОВАЦІЇ

УДК 338.4

UDC 338.4

М. М. Забаштанський, д. е. н.,
професор,
Д. М. Драгунов, аспірант,
Ю. М. Ридзель, аспірант,
С. М. Журман, к. е. н.

M. M. Zabashtanskyi, Doctor of Economics,
Professor,
D. M. Drahunov, Postgraduate Student,
Y. M. Rydzal, Postgraduate Student,
S. M. Zhurman, Candidate of Economic
Science

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

WORLD EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF THE HEALTHCARE INDUSTRY

Актуальність теми дослідження. У статті досліджено питання необхідності наукового осмислення та практичного розв'язання проблем, пов'язаних з державним регулюванням галузі охорони здоров'я в умовах динамічних змін інформаційного суспільства.

Постановка проблеми. З огляду на те, що в умовах інформаційної економіки відбувається системне збільшення психологічного, емоційного та фізичного навантаження на людину, питання охорони здоров'я та розробки комплексу заходів щодо державного регулювання інноваційного розвитку даної сфери набувають особливої гостроти та актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами формування та вдосконалення процесів державного регулювання сфери охорони здоров'я займалися такі вчені, як: В. Бакуменко, Ю. Бережна, М. Білинська, З. Гладун, О. Гонта, О. Дем'янчук, Т. Дігтяр, Т. Камінська, В. Маличенко С., З. Надюк, В. Пашков, В. Ребкало, І. Рожкова, В. Романов, О. Худоба, Н. Ярош та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Водночас, не зважаючи на вагомий напруження, досі не сформовано ефективної моделі імплементації переваг світового досвіду у механізм державного регулювання даної сфери, а тому це питання потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз світового досвіду державного регулювання сфери охорони здоров'я провідних країн світу та виявлення існуючих проблем і протиріч, що виникають у процесі їх функціонування, формування можливих напрямів адаптації його окремих складових частин з урахуванням існуючих тенденцій та пріоритетів.

Вклад основного матеріалу. У більшості країн Європи на даний час зараз ведеться пошук найбільш економічних шляхів при створенні соціальних програм, і навіть в разі певних ризиків, таких як довгострокове медичне обслуговування, держава все частіше втрачає лідируючу роль. В цілому ж, лише за умови ефективного поєднання дієвих інструментів державного регулювання сфери охорони здоров'я та стимулювання ринкових механізмів її розвитку можна досягти якісно нового рівня її функціонування.

Висновки. В зв'язку з цим, вивченню світового досвіду державного регулювання сфери охорони здоров'я провідних країн світу, а також імплементації його окремих складових з урахуванням сформованих тенденцій розвитку сфери приділена особлива увага.

Ключові слова: державне регулювання; світовий досвід; інноваційний розвиток; охорона здоров'я; медичні послуги; медичне обслуговування.

Urgency of the research. In the article the questions of necessity of scientific understanding and practical solution of the problems connected with state regulation of healthcare industry in the conditions of dynamic changes of information society are investigated.

Target setting. Given the fact that in the conditions of information economy there is a systematic increase in psychological, emotional and physical pressure on a person, the issues of health protection and the development of a set of measures of state regulation of innovative development in this sphere are particularly acute and relevant.

Actual scientific researches and issues analysis. Such scientists as V. Bakumenko, Yu. Berezhna, M. Belinska, Z. Gladun, O. Gonta, O. Demyanchuk, T. Degtyar, T. Kaminska, V. Malichenko S., Z. Nadyuk, V. Pashkov, V. Rebkal, I. Rozhkova, V. Romanov, O. Hudoba, N. Yarosh and others were engaged in the problems of formation and improvement of processes of state regulation in the sphere of health care.

Uninvestigated parts of general matters defining. At the same time, despite significant developments, an effective model of implementation of the advantages of world experience in the mechanism of state regulation in this sphere has not yet been formed, and therefore require further research.

The research objective. The aim of the study is to analyse the world experience of state regulation in healthcare industry in the leading countries of the world and identify existing problems and contradictions arising in the process of their functioning, the formation of possible directions of adaptation of its individual components, taking into account existing trends and priorities.

The statement of basic materials. In most European countries, the most cost-effective ways to create social programs are now being sought, and even in the case of certain risks, such as long-term health care, the state is increasingly losing its leading role. In general, only under the condition of an effective combination of efficient instruments of state regulation in the sphere of health protection and stimulation of market mechanisms of its development, it is possible to achieve a qualitatively new level of its functioning.

Conclusions. In this regard, special attention is paid to the study of world experience of state regulation in the healthcare industry in the leading countries of the world, as well as to the implementation of its individual components, taking into account current trends.

Keywords: government regulation; world experience; innovative development; health care; medical services; health care.

ІННОВАЦІЇ

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-15-21

Актуальність теми дослідження. Сфера охорони здоров'я завжди була однією з ключових сфер національної економіки. За її допомогою держава здатна впливати на зростання тривалості життя населення, рівень захворюваності, а також продуктивність праці і, відповідно, на результативність функціонування національної економіки.

В умовах глобалізації світової економіки, міграції значної частини світового населення, прискорення соціально-економічних процесів, роль сфери охорони здоров'я значно зростає, вона стає впливовим інструментом нівелювання можливих загроз стану безпеки життєдіяльності суспільства.

Державне регулювання сфери охорони здоров'я є однією з найважливіших складових державної політики країни, оскільки інтегрує стан охорони здоров'я суспільства та результативність національної економіки в єдине ціле.

Постановка проблеми. Досвід передових країн світу свідчить, що в разі наявності неефективного управління процесами охорони здоров'я, економіка країни виявляється не спроможною розв'язати гострі проблеми конкурентоспроможності національної економіки, безперервності виробничих процесів, продуктивності праці та зайнятості населення, що супроводжується стрімко зростаючими соціальними виплатами. Саме тому, питання стану охорони здоров'я, державного регулювання даної сфери, впровадження в їх практичну діяльність інноваційних рішень та підходів вимагають нових науково-обґрунтованих рекомендацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та вдосконалення процесів державного регулювання сфери охорони здоров'я займалися такі вчені, як: В. Бакуменко, Ю. Бережна, М. Білинська, З. Гладун, О. Гонта, О. Дем'янчук, Т. Дігтяр, Т. Камінська, В. Маличенко С., З. Надюк, В. Пашков, В. Ребкало, І. Рожкова, В. Романов, О. Худоба, Н. Ярош та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, не зважаючи на вагомий напрацювання, на даний час досі не сформовано ефективної моделі імплементації переваг світового досвіду у механізм державного регулювання даної сфери, а тому ці питання потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз світового досвіду державного регулювання сфери охорони здоров'я провідних країн світу та виявлення існуючих проблем і протиріч, що виникають у процесі їх функціонування, формування можливих напрямів адаптації його окремих складових частин з урахуванням існуючих тенденцій та пріоритетів.

Виклад основного матеріалу. Сфера охорони здоров'я є однією з провідних сфер національної економіки, ефективного функціонування якої дає змогу забезпечити здоров'я нації, національну економічну безпеку та національні економічні інтереси. Проте, розвиток відносин у сфері охорони здоров'я протягом останніх років не можна назвати стабільним, що обумовлено відсутністю дієвих форм державного регулювання сфери. У відповідності до статті 49 Конституції України обов'язком держави є забезпечення права громадян на охорону здоров'я шляхом використання всіх засобів державного регулювання сфери.

На думку багатьох дослідників, головною функцією державного регулювання охорони здоров'я України є створення правової основи комплексних засобів правового характеру, в тому числі у створенні правової основи економічних відносин в умовах реформування сфери. Одним з ключових питань, які постають перед суб'єктами господарювання сфери охорони здоров'я є питання обсягів, джерел та форм їх фінансового забезпечення, вирішення якого потребує державного регулювання.

У світовій практиці склалися такі системи фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я: державна, страхова і приватна, рис. 1. Державна система заснована на принципі прямого фінансування лікувально-профілактичних установ і гарантує безкоштовну медичну допомогу. В основу страхової системи закладений принцип участі громадян, підприємств чи підприємців у фінансуванні охорони здоров'я безпосередньо або через посередництво

ІННОВАЦІЇ

страхових медичних організацій. Приватна медицина в даний час представлена приватними лікарями, клініками і лікарнями, фінансування яких здійснюється за рахунок внесків пацієнтів.

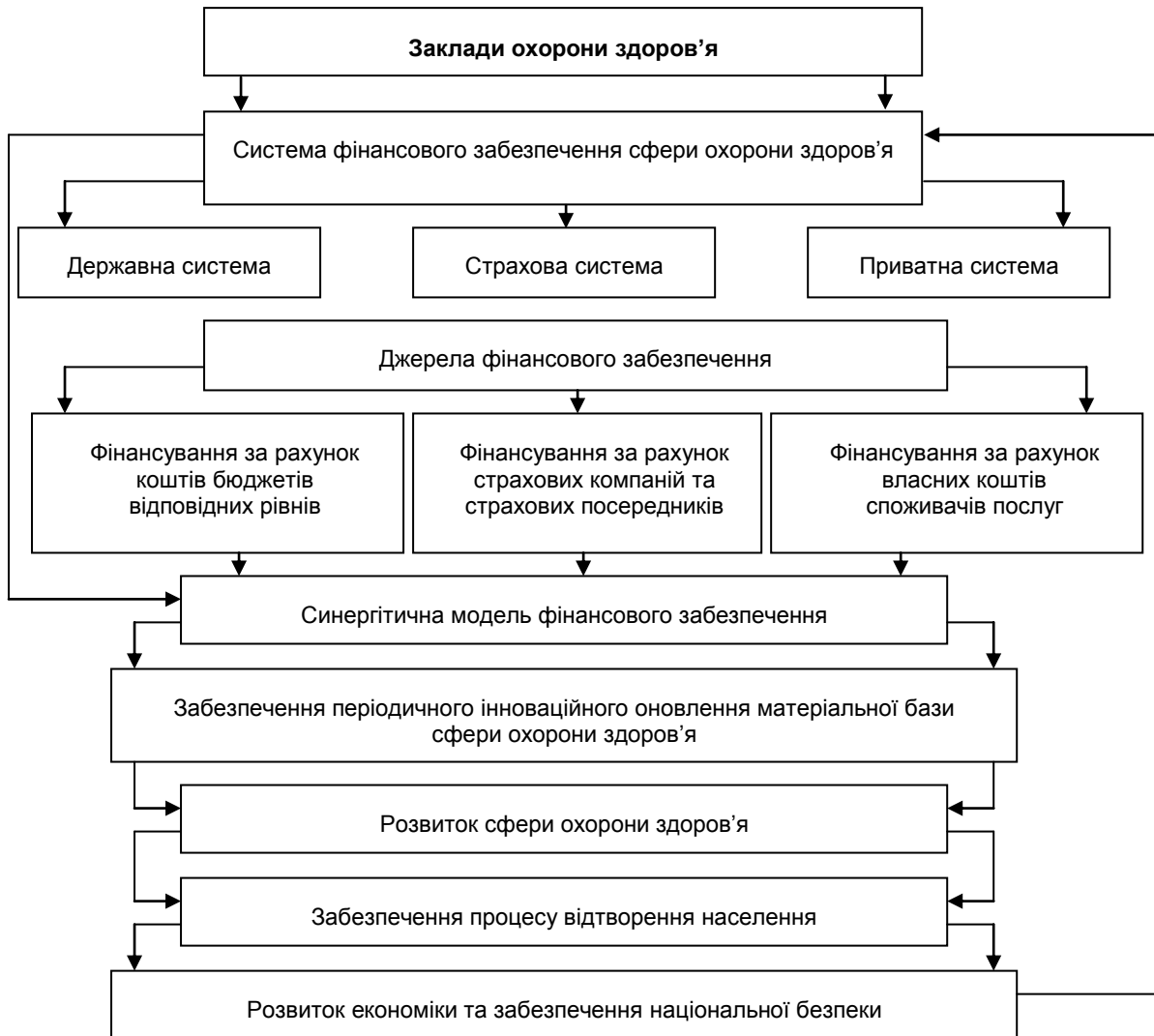

Рис. 1 Світові системи фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я
Джерело: розроблено авторами

Висока вартість послуг сфери охорони здоров'я у більшості країн світу спричинила необхідність впровадження медичного страхування, як дієвого інструменту захисту права громадян на отримання медичної допомоги з одного боку, та права медичних установ отримати відповідну оплату наданих послуг.

На даний час у науковому середовищі систему медичного страхування прийнято розглядати в двох аспектах. У найбільш широкому сенсі медичне страхування представляє собою систему громадської охорони здоров'я, економічну основу якої становить фінансування за рахунок спеціальних страхових фондів. При цьому охорона здоров'я громадян фінансується «знизу». Страхові фонди утворюються за рахунок різних джерел фінансування: коштів державного бюджету, внесків підприємств, підприємців і працюючих.

ІННОВАЦІЇ

У більш вузькому сенсі - це процес надходження фінансових ресурсів та їх витрачання на лікувально-профілактичну допомогу, що дає гарантію отримання цієї допомоги, причому її обсяг і характер визначаються умовами страхового договору.

З точки зору організації фінансування медичної допомоги в рамках медичного страхування значний інтерес представляє досвід Іспанії, оскільки в даній країні відбувається децентралізація управління і фінансування охорони здоров'я при одночасній інтеграції всіх суспільних ресурсів в єдину загальнонаціональну систему охорони здоров'я.

В Іспанії здійснюється поступовий перехід від податкової, тобто національної моделі, до моделі, орієнтованої на систему соціального страхування здоров'я, на частку якої зараз припадає понад 70% всіх витрат на охорону здоров'я. До прийняття спільного закону про охорону здоров'я в 1986 році медична допомога була організована в такий спосіб: первинна медична допомога забезпечувалася лікарями загальної практики, які працювали індивідуально на неповній основі (щодня 2,5 години практики, решту часу - візити додому) з оплатою за кількістю пацієнтів; амбулаторна допомога надавалася лікарями-фахівцями, які працювали на індивідуальній основі в поліклініках (в містах разом з лікарями загальної практики) з оплатою за кількістю пацієнтів; лікарні надавали не тільки стаціонарну, а й амбулаторно-консультативну допомогу, при цьому лікарі отримували заробітну плату з громадського сектора. Після прийняття зазначеного закону, лікарі загальної практики стали поступово об'єднуватися в групи у вигляді Центрів первинної медичної допомоги з більш широкими функціями: до традиційних завдань розподілу пацієнтів, діагностики та лікування додалися профілактика, зміцнення здоров'я, реабілітаційна допомога, а також завдання визначення потреб населення і планування всіх видів допомоги всередині району обслуговування. В Іспанії найбільш ефективними вважаються такі економічні відносини в охороні здоров'я, які побудовані на основі планування і розподілу ресурсів [2].

Система медичного страхування в Австрії організована так, що працівник і роботодавець платять обов'язковий страховий внесок навпіл, причому за законодавством ставка внеску для робітників і службовців відрізняється. Добровільне страхування здійснюється в трьох видах: повне покриття лікарняних витрат (14% населення), оплата лікарняних послуг по числу днів госпіталізації (23% населення), поза лікарняне обслуговування (1% населення). При надходженні в лікарню по лінії добровільного медичного страхування необхідно спочатку отримати дозвіл страховиків, які можуть пропонувати інші варіанти, наприклад, поза лікарняне лікування. У цій країні з децентралізованою системою охорони здоров'я в структурі витрат на охорону здоров'я кошти бюджету земель становлять лише 15,7%, засоби медичного страхування - 47,9%, приватного страхування - 8,1%, особистих коштів - 25,1 % з тенденцією до зростання [2].

Загальним для більшості Європейських країн, якщо говорити про державну та недержавну системі страхування здоров'я, є те, що вони націлені на охоплення цією системою більш широких верств населення. Державне страхування підтримується урядом або в формі прямих субсидій з центральних фондів, або шляхом контролю за цінами на медичні послуги, або за допомогою пільгового оподаткування. Недержавне страхування також іноді отримує пільги по оподаткуванню. З метою відшкодування витрат на лікування страхові компанії пропонують страхові поліси, що забезпечують покриття витрат на госпіталізацію або витрати на лікування поза стаціонару. В останньому випадку страхові кошти можуть покривати всі витрати або тільки якусь їх частину на надання первинної медико-санітарної допомоги, консультацію фахівців, послуги молодшого медичного персоналу, ліки, лабораторні аналізи, використання медичного обладнання, транспортні витрати, а також, як це має місце в багатьох країнах, вартість лікувально-профілактичного догляду за зубами і протезування.

В Австрії, відповідно до угоди між федеральним урядом і землями, завдання по керівництву громадським охороною здоров'я, а також завдання здійснення санітарного та гігієнічного контролю делеговані землям, а рішенням уряду відповідальність за суспільне здоров'я набула міжсекторального характеру[2].

У Швейцарії приватне страхування є обов'язковим для всіх громадян, але приватні страхові компанії не можуть навіть мати зиск зі своєї діяльності з обов'язкового страхування, а регулюючий орган - Федеральне бюро соціального страхування - ретельно контролює їх

ІННОВАЦІЇ

діяльність. При цьому розміри внесків встановлюються окремо для кожної громади, а не для країни в цілому. У деяких інших країнах обов'язкове медичне страхування охоплює лише окремі групи населення, а приватне (добровільне) страхування є переважним [5].

На даний час в США багато великих страхових компаній мають власні медичні установи, серед яких відсутня конкуренція. Стали вводитися системи попередньої оплати медичної допомоги (СПО), які передбачали попереднє узгодження цін і обсягів медичної допомоги для різних груп населення. В результаті такої роботи з'явилася Генеральна угода з тарифів на різні види медичної допомоги між Американською медичною асоціацією, а також іншими асоціаціями, наприклад асоціацією лікарень, і страховиками. Страхові компанії, які надають комплексну медичну допомогу, не тільки врегулювали ціни і сформували систему оплати праці лікарів, переважно за принципом «оклад плюс доплата за продуктивність, задоволеність пацієнтів і за високі економічні показники», а й створили уніфіковані вимоги до різних технологій обстеження, лікування і реабілітації пацієнтів у вигляді відповідних посібників і протоколів.

Певні позитивні сторони є у канадській моделі охорони здоров'я, незважаючи на те, що вона є після США найдорожчою в світі. Разом з тим, кожен житель Канади отримує допомогу повністю на безкоштовній основі. Бюджет охорони здоров'я здебільшого складається з бюджету провінцій, його доповнюють федеральний бюджет, внески громад, добровільне страхування. При цьому кожна з 10 провінцій і 2-х територій вправі вибирати форми фінансування медичного страхування, тому частина провінцій фінансують медичну допомогу за рахунок податків (прибуткового, з обороту, на власність), інші ж доповнюють ці кошти страховими внесками. Сім'ї з низьким доходом і особи старше 65 років внески не сплачують. Програми медичного страхування включають всі види допомоги, за винятком амбулаторної стоматологічної, підбору окулярів, косметології профілактичних оглядів та перебування в одномісних і двомісних палатах [2].

Федеральне міністерство охорони здоров'я Канади розробляє стратегії розвитку, займається довгостроковим плануванням, відповідає за підготовку кваліфікованих кадрів, координує наукові дослідження, планує витрати, веде медичну статистику. Первинна медична допомога надається лікарями загальної практики, а лікарі-фахівці, в тому числі педіатри та фахівці з внутрішніх хвороб, виконують лише функції консультантів для лікарів первинного рівня. Оплата всіх амбулаторних лікарів здійснюється за послугу, ціна якої фіксується щороку за активної участі медичної асоціації. Лікарні фінансуються за принципом глобального бюджету, а стаціонарна допомога етапна, диференційована і включає в себе спеціалізовані лікарні, лікарні по догляду, центри реабілітації, будинки сестринського догляду.

У більшості розвинутих країн світу реформи і новації у системі фінансування охорони здоров'я відбуваються на рівні урядів, фахівців і громадськості, розраховуються ризики, оцінюються переваги і можливі загрози, що дозволяє сформувати ряд заходів державного регулювання сфери:

- посилення прозорості та підзвітності дій урядів у процесі фінансового забезпечення сфери;
- дотримання принципів солідарності, соціальної справедливості, рівної доступності медичної допомоги для всього населення і єдиних стандартів її надання;
- посилення відповідальності органів влади за стан здоров'я населення, а також професійну підготовку та формування штату відповідних медичних фахівців;
- поєднання децентралізації медичних установ і централізації стратегічного планування розвитку сфери охорони здоров'я;
- розширення мережі медичних установ в тому числі і приватної форми власності;
- формування належного рівня фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я шляхом поєднання бюджетного фінансування, коштів страхових організацій, платежів споживачів послуг;
- впровадження інноваційних підходів розвитку сфери охорони здоров'я шляхом безперервного пошуку найбільш раціональних форм і методів надання медичної допомоги населенню.

Висновки і пропозиції. Витрати на систему охорони здоров'я продовжують рости більш високими темпами, ніж загальний рівень доходів по всьому світу, що пояснюється старінням населення, впровадженням інноваційних технологій і зростаючими запитами пацієнтів. Уряди країн вдаються до різних методів стимулювання розвитку медичних сфер, передбачаючи

ІННОВАЦІЇ

фінансове стимулювання при наданні ефективного лікування і застосування альтернативних методів лікування. У більшості країн Європи на даний час зараз ведеться пошук найбільш економічних шляхів при створенні соціальних програм, і навіть в разі певних ризиків, таких як довгострокове медичне обслуговування, держава все частіше втрачає лідируючу роль. В цілому ж, лише за умови ефективного поєднання дієвих інструментів державного регулювання сфери охорони здоров'я та стимулювання ринкових механізмів її розвитку можна досягти якісно нового рівня її функціонування.

Література

1. Євсєєва, О. О. Особливості механізму регулювання розвитку сфери послуг України в умовах глобалізації / О. О. Євсєєва // Економічний простір. – 2014. – № 92. – С. 115-125.
2. Комаров, Ю. М. Медицинское страхование: опыт зарубежного здравоохранения / Ю. М. Комаров // Вестник государственного социального страхования. – 2005. – № 1. – С. 66.
3. Кравченко, О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» [Електронний ресурс] / О. М. Кравченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – № 3. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php=56>.
4. Малиновський, В. Я. Державне управління: навч. посібн. / В. Я. Малиновський. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
5. Сахно, Є. Ю. Державне регулювання сфери послуг / Є. Ю. Сахно, К.В. Лазовська // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – № 1 (13). – С. 20-25.
- Чечель, О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / О. М. Чечель // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління. – 2013. – № 2. – С. 103-111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcudu_2013_2_18.pdf.

References

1. Ievsieieva, O. O. (2014). Osoblyvosti mekhanizmu rehulivannia rozvytku sfery posluh Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Features of the mechanism of regulation of development of the sphere of services of Ukraine in the conditions of globalization]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 92, 115-125 [in Ukrainian].
2. Komarov, Yu. M. (2005). Meditsinskoe strahovanie: opyt zarubezhnogo zdruvoohraneniya [Health insurance: experience of foreign healthcare]. *Vestnik gosudarstvennogo sotsialnogo strahovaniya – Bulletin of state social insurance*, 1, 66 [in Russian].
3. Kravchenko, O. M. (2009). Teoretichni pidkhody do vyznachennia poniattia «mekhanizm derzhavnoho upravlinnia» [Theoretical approaches to the definition of the concept of "mechanism of public administration"]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development*, 3. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php=56> [in Ukrainian].
4. Malynovskyi, V. Ya. (2003) *Derzhavne upravlinnia [Public Administration]*. (2nd ed., rew.). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
5. Sakhno, Ye. Yu., Lazovska, K. V. (2012). Derzhavne rehulivannia sfery posluh [State regulation of services]. *Naukovyi visnyk ChDIEU – Scientific journal of ChSIEM*, 1(13), 20-25 [in Ukrainian].
6. Chechel, O. M. (2013). Pryntsypy ta mekhanizm derzhavnoho rehulivannia ekonomiky [Principles and mechanism of state regulation of economy]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Series: Public Administration*, 2, 103-111. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcudu_2013_2_18.pdf [in Ukrainian].

Надійшла 21.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Забаштанський, М. М. Світовий досвід державного регулювання сфери охорони здоров'я / М. М. Забаштанський, Д. М. Драгунов, Ю. М. Ридзель, С. М. Журман // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 15-21.

**Забаштанський
Максим Миколайович**

доктор економічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту бізнесу, природокористування і туризму, кафедра управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-9417-0163>;
ResearcherID:G-6145-2014;
E-mail:mazani@ukr.net;

**Zabashtskyi
Maksym Mykolaiovych**

Doctor of Economics, Professor, Director Educational-Scientific Institute of Business, Environmental Management and Tourism, Department of Human resources management and labor economics, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-9417-0163>;
ResearcherID:G-6145-2014;
E-mail:mazani@ukr.net;

ІННОВАЦІЇ

- Драгунов Дмитро Миколайович** аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-3828-8914>;
E-mail:corpdress@gmail.com;
- Drahunov Dmytro Mykolaiovych** Postgraduate Student Department of Human resources management and labor economics, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-3828-8914>;
E-mail:corpdress@gmail.com;
- Ридзель Юрій Миколайович** аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-1812-0436>;
E-mail:yuriy_ridzel@ukr.net;
- Rydzel Yurii Mykolaiovych** Postgraduate Student Department of Human resources management and labor economics, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-1812-0436>;
E-mail:yuriy_ridzel@ukr.net;
- Журман Сергій Миколайович** кандидат економічних наук, доцент кафедри математики та економіки, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;
<https://orcid.org/0000-0001-9259-8756>;
E-mail:Zhurman@ua.fm;
- Zhurman Serhii Mykolaiovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Mathematics and Economics, National University "Chernihiv Collegium" named after T. G. Shevchenko;
<https://orcid.org/0000-0001-9259-8756>;
E-mail:Zhurman@ua.fm.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 303.716.338.1

UDC 303.716.338.1

Л. Я. Глубіш, к. е. н.,
доцентL. Ya. Hlubish, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**ІМІТАЦІЙНІ МОДЕЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТИ
ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ
ГАРМОНІЙНОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА****SIMULATION MODELS AS TOOLS FOR
VISUALIZING OF CREATION
A HARMONIOUS FOOD MARKET**

Актуальність теми дослідження. Сфера продовольчого забезпечення України уособлює багатовимірний простір, три сторони якого «державо-виробник-споживач» становлять – системну тріаду. Системна єдність пояснюється інтегруванням її компонентів, оскільки їхні стейкхолдери у процесі ринкової взаємодії можуть виконувати одночасно або послідовно подвійну роль. Це зумовлює послаблення їхньої взаємозалежності, посилюючи коеволюційний дисбаланс її складових, що формує передумови поляризації взаємодії стейкхолдерів сторін ринку.

Постановка проблеми. Послаблення щільності економічних зв'язків між стейкхолдерами знижує стійкість сфери продовольчого забезпечення, створюючи загрози продовольчій безпеці. Їм передують дисбаланс економічних інтересів стейкхолдерів, що зумовлює потребу у напрацюванні методики їх узгодження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні думки науковців, що досліджують раціоналізацію ринкової взаємодії розділилися навпіл. Одні роблять спроби окреслити умови оптимального формату відносин між стейкхолдерами сторін ринку, увага інших зосереджена на конструюванні гармонійних ринків.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Результати наукових досліджень інтерпретовані у вигляді імітаційних або економіко-математичних моделей.

Постановка завдання. Запропонувати алгоритм синтезу традиційних методик з новими знаннями та сконструювати динамічну модель гармонійного продовольчого ринку.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на макромасштаб наукового дослідження, раціонально комбінувати оптимізаційні методи з імітаційними моделями. На основі багатовекторної оптимізації слід будувати когнітивні карти, які дозволять встановити каузальність економічних процесів та їх ефектів. Зортання векторного критерію в глобальний слід доповнити імітаційною моделлю «бочка» Лібіха, що дозволить виокремити з їх числа найдепресивніший. Досягнення справедливого компромісу доцільно проектувати на системну тріаду, комбінуючи його із методом послідовних поступок.

Висновки. Алгоритм компоновання методів наукового пізнання дозволив спроектувати динамічну модель гармонійного ринку продовольства у вигляді потрійної інтегрованої спіралі, здатну враховувати коеволюцію трьох його сторін.

Ключові слова: імітаційна модель; стейкхолдер; ринок продовольства.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-22-30

Urgency of the research. The sphere of food provision of Ukraine represents a multidimensional space, the three sides of which the government-producer-consumer are constitute - the system triad. Systemic unity is explained by the integration of its components, since their stakeholders can play a simultaneously or sequentially double role in the market interaction process. This leads to a weakening of their interdependence, exacerbating the co-evolutionary imbalance of its constituents, which forms the preconditions for polarizing the interaction stakeholders of the market sides.

Target setting. Reducing the density of economic ties between stakeholders reduces the sustainability of the food provision sphere, posing threats to food security. They are preceded by an imbalance of the stakeholders' economic interests, which necessitates the elaboration of a methodology for reconciling them.

Actual scientific researches and issues analysis. Today, the opinions of scientists exploring the rationalization of market interaction are split in half. Some of them try to outline the conditions of optimal format of relations between market interactions' stakeholders in the, while others are focused on the design of harmonious markets.

Uninvestigated parts of general matters defining. The results of scientific research are interpreted in the simulation or economic-mathematical models form.

The research objective. To propose an algorithm for the synthesis of traditional methods with new knowledge and to construct of a harmonious food market dynamic model.

The statement of basic materials. Given the macro-scale of scientific research, it is rational to combine optimization methods with simulation models. Cognitive maps should be built on the basis of multi-vector optimization, which will allow to establish causality of the economic processes and their effects. The whipping of the vector criterion into a global one should be supplemented with the simulation model Leebikh "barrel", which will make it possible to single out the most depressed ones. It is advisable to project a fair compromise on a systemic triad, combining it with the method of successive concessions.

Conclusions. The algorithm of composing the scientific cognition methods allowed us to design a dynamic model of a harmonious market in the form of a triple integrated helix, capable of taking into account the co-evolution of its three sides.

Keywords: simulation model; stakeholder; food market.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Актуальність теми дослідження. Сферу продовольчого забезпечення України можна розглядати як багатовимірний простір, де три сторони ринку «державо-виробник-споживач» становлять єдине ціле – системну тріаду. Системна єдність пояснюється інтегруванням компонентів тріади завдяки тому, що їхні стейкхолдери у процесі ринкової взаємодії можуть виконувати одночасно або послідовно подвійну роль. Це призводить до послаблення їхньої взаємозалежності, посилюючи, властивий для сфери продовольчого забезпечення, коеволюційний дисбаланс її функціональних складових, що формує передумови поляризації ринкової взаємодії їхніх стейкхолдерів, різновекторність економічних інтересів яких провокує виникнення проблеми конфронтації між ними.

Постановка проблеми. Послаблення щільності господарсько-економічних зв'язків між групами стейкхолдерів знижує стійкість сфери продовольчого забезпечення, створюючи загрози продовольчій безпеці. Їх виникненню передують дисбаланс економічних інтересів стейкхолдерів, тому виникає об'єктивна необхідність напрацювання методики їх узгодження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні думки науковців, наукові інтереси яких спрямовані на раціоналізацію ринкової взаємодії розділилися навпіл. Одні роблять спроби окреслити умови оптимального формату відносин між господарюючими суб'єктами сторін ринку [5; 15; 16], увага інших зосереджена на конструюванні гармонійних ринків [3; 10].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Науковці як правило інтерпретують результати своїх досліджень використовуючи імітаційні моделі або висловлюють власну точку зору застосовуючи методи математичного моделювання.

Постановка завдання. Запропонувати можливі варіанти синтезу традиційних методик з новими знаннями, що дозволить сконструювати модель гармонійного ринку продовольства.

Виклад основного матеріалу. При окресленні шляхів забезпечення оптимального формату тристоронньої взаємодії множини стейкхолдерів слід пам'ятати про те, що застосування тих або інших методів визначається цілями оптимізації, а також властивостями самих методів. Так, з огляду на багатогранність ринкової взаємодії у сфері продовольчого забезпечення, засобом розв'язання завдань теоретико-прикладного спрямування прийнято вважати моделювання, оскільки даний метод наукового дослідження дозволяє відобразити досліджувану проблему різними типами моделей, вихідні результати яких до певної міри спрощено відображають сутність глибинних процесів економічного розвитку об'єкта дослідження [1].

Вивчення сфери продовольчого забезпечення як слабоструктурованої системи відкритого типу, побудованої за принципом технології виробництва продовольства та надходження його до споживача із врахуванням вітчизняних особливостей забезпечення населення продовольством вимагає побудови моделі, здатної синтезувати інституційну і технологічну складові будови та економічних процесів відповідно, пов'язаних із забезпеченням населення країни продовольчими товарами.

Для розуміння і аналізування природи змін складної економічної системи, слід побудувати структурну схему причинно-наслідкових зв'язків взаємодії її компонентів [2]. Це дасть змогу визначити вектор їх коеволюції і обґрунтувати каузальність економічних процесів, характерну для сфери продовольчого забезпечення як інтегрованої організаційної конструкції, що функціонує на засадах стейкхолдер-партнерства. Тому її слід вивчати з позицій цілісної пари «когнітивна технологія – економіка», на переконання її автора, вона, завдяки гнучкості її складової «когнітивна технологія» щодо можливостей дослідження, моделювання та прогнозування, є більш перспективною, ніж просто «економіка» [3]. Враховувати значну кількість критеріїв і змінних, а також оцінювати їхній взаємовплив та, на основі отриманих даних, робити перспективні прогнози дозволяє когнітивне моделювання. Його застосування передбачає побудову когнітивної карти, яка, розглядаючи процеси продовольчого забезпечення та беручи до уваги її структуру як конструкції, дає змогу схематично відобразити тристоронню взаємодію стейкхолдерів тріади її суб'єктно-функціональних складових як єдине ціле. Даний інструмент відображаючи суб'єктивне уявлення про тристоронню взаємодію та її вплив на рівень продовольчого забезпечення, дозволяє встановити перевагу між чинниками залежно від того, вплив яких із них на інтегрований

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ефект взаємодії є суттєвим, а встановлення причинно-наслідкових зв'язків між якими в наступній послідовності дозволяє:

- виявити перепони на шляху гармонізації тристоронньої взаємодії стейкхолдерів у сфері продовольчого забезпечення, що створює загрозу продовольчій безпеці попри те, що дана проблема описується нечіткими чинниками впливу та взаємозв'язками;
- структурувати проблемну ситуацію пов'язану із досягненням гармонії у ринковій взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення;
- враховуючи зміни на світових ринках продовольства, проектувати їхній вплив на кон'юнктуру вітчизняного продовольчого ринку;
- розробляти перспективні прогнози, враховуючи наявні тенденції, ресурси, засоби впливу на процес продовольчого забезпечення населення;
- з'ясувавши природу негативних явищ у тристоронній ринковій взаємодії стейкхолдерів, знаходити можливості управління потенційними конфліктами їхніх агрегованих економічних інтересів, очікувань та цілей;
- моделювати інформаційні впливи на побудову гармонійного ринку продовольства;
- порівнюючи модель із реальною ситуацією на вітчизняному ринку продовольства, пропонувати зміни та, за допомогою відкоректованої імітаційної моделі, здійснювати кроки щодо їх здійснення;
- використовувати об'єктивно сформовані тенденції ринкової взаємодії на внутрішньому і світовому ринках продовольства в національних інтересах для встановлення та розвитку партнерських зв'язків між їхніми стейкхолдерами з поправкою на різницю рівня економічного розвитку, що суттєво впливає на вибір стратегії формування партнерських відносин та ведення конкурентної боротьби.

Отже, за допомогою когнітивної карти можна напрацювати механізми переведення поточної ситуації на вітчизняному ринку продовольства у цільову – це дає підстави стверджувати, що когнітивне моделювання дозволяє втілити ідею гармонізації тристоронньої взаємодії стейкхолдерів вітчизняної сфери продовольчого забезпечення шляхом оптимізації її структури та встановлення оптимальних параметрів взаємодії, прагнучи до гармонійних пропорцій.

Складність та багатоаспектність тристоронньої взаємодії, характерна для сфери продовольчого забезпечення спонукає до широкого застосування специфічних методів та підходів: згортання векторного критерію в глобальний критерій, головного критерію, справедливого компромісу, квазіоптимізації локальних критеріїв. Кожен із них дає різні результати, тому не можна сказати, що один кращий за інший [5].

Багатоваріантність економічної поведінки груп стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення спричинена різновекторністю їхніх інтересів та, як наслідок, цілей. Кожний із трьох сторін ринку властивий власний напрям розвитку, що вказує на економічний інтерес (виграш, вигоду), який прагне задовольнити кожен стейкхолдер як учасник ринкових відносин, маючи у розпорядженні свій набір ресурсів. Звідси, результативність ринкової взаємодії стейкхолдерів характеризується багатьма показниками, тому при оцінюванні альтернатив доцільно застосувати метод агрегування оцінок, який має на меті зменшення кількості показників [9]. Опис агрегованого показника слід проводити за трьома групами індикаторів, що характеризують насиченість ринку продовольства, споживання продовольчих товарів і державну підтримку, спрямовану на забезпечення безперервного постачання продуктів харчування на ринок. Показники слід зіставляти з коефіцієнтами вагомості їхнього впливу на загальний результат (Табл. 1), трансформуючи в такий спосіб багатокритеріальну оптимізацію у вигляд однокритеріальної, шляхом «згортання» декількох локальних критеріїв в один (глобальний) (1; 2; 3) [5].

$$F_p = \sum_{k=9}^n F_k \quad (1)$$

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

$$F_c = \sum_{k=9}^n F_k \quad (2)$$

$$F_k = \sum_{k=9}^n F_k \quad (3)$$

де, F_p – глобальний критерій вектора «виробник»; F_c – глобальний критерій вектора «споживач»; F_k – глобальний критерій вектора «держава»; F – локальні критерії; k – коефіцієнти вагомості, які відображають ступінь впливу; n – множина критеріїв впливу.

Таблиця 1

Коефіцієнти вагомості впливу критеріїв*

Інтенсивність відносної вагомості	Визначення
0	Нейтральний вплив
1	Низький рівень впливу
3	Помірний рівень впливу
5	Істотний рівень впливу
7	Очевидний рівень впливу
9	Абсолютний рівень впливу
2, 4, 6, 8	Проміжні значення між двома сусідніми оцінками

*Джерело: Розроблено автором

Крім ступеня вагомості впливу показника, доцільно зважати на те, чи він справляє позитивний ефект, чи негативний – це дозволить зробити обґрунтовані висновки щодо того, які з показників слід максимізувати, а які – мінімізувати (4). Глобальні критерії тристоронньої взаємодії множини стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення матимуть вигляд дробу з добутком показників у чисельнику, рівень впливу яких необхідно максимізувати F_1, \dots, F_n , а в знаменнику – добутком тих критеріїв, вплив яких слід мінімізувати F_{n+1}, \dots, F_m :

$$F = \frac{\prod_{i=1}^n F_i}{\prod_{m=n+1}^m F_i} \quad (4)$$

Сфера продовольчого забезпечення як системна тріада функціонує не за принципом середнього, а за принципом обмежувального критерію, який блокує гармонізацію тристоронньої взаємодії. Обмежувальним може бути не обов'язково критерій з низькою вагомістю впливу, але й з високою, оскільки надмірний вплив одного критерію може пригнічувати зростання рівня впливу іншого, необхідного для побудови гармонійного продовольчого ринку. Діапазон між критеріями, вагомість впливу одного з яких є мінімальною, а іншого – максимальною, визначає рівень стійкості (толерантності) сфери продовольчого забезпечення до обмежувального критерію. Зважаючи на динамізм тристоронньої взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення, в різні періоди обмежувальними можуть бути інші критерії. Тому окреслюючи умови, необхідні для побудови гармонійного ринку продовольства, важливо виявити його «слабку ланку». Звідси, за-для уникнення зведення критеріїв, ступінь впливу яких слід максимізувати, а яких – мінімізувати, до середніх величин метод згортання векторного критерію в глобальний слід доповнити імітаційною моделлю «бочка» Лібіха (Рис. 1), яка дозволить виокремити з числа глобальних найдепресивніший пороговий критерій гармонізації тристоронньої взаємодії множини стейкхолдерів вітчизняного ринку продовольства.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

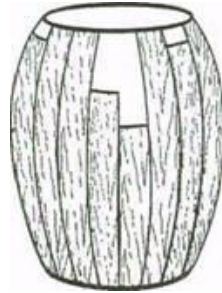

Рис. 1. Імітаційна модель «бочка» Лібиха критерію, обмежуючого гармонізацію взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення*

*Джерело: Адаптовано автором з [4]

Дану модель відому ще під назвою закону мінімуму Юстуса фон Лібиха доповнив Віктор Ернест Шелфорд законом толерантності, суть якого для досліджуваної проблеми можна інтерпретувати наступним чином: гармонізація тристоронньої ринкової взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення, як економічної системи, визначається обмежувальними критеріями, ступінь впливу яких є не лише максимально негативним, а й максимально позитивним (Рис. 2).

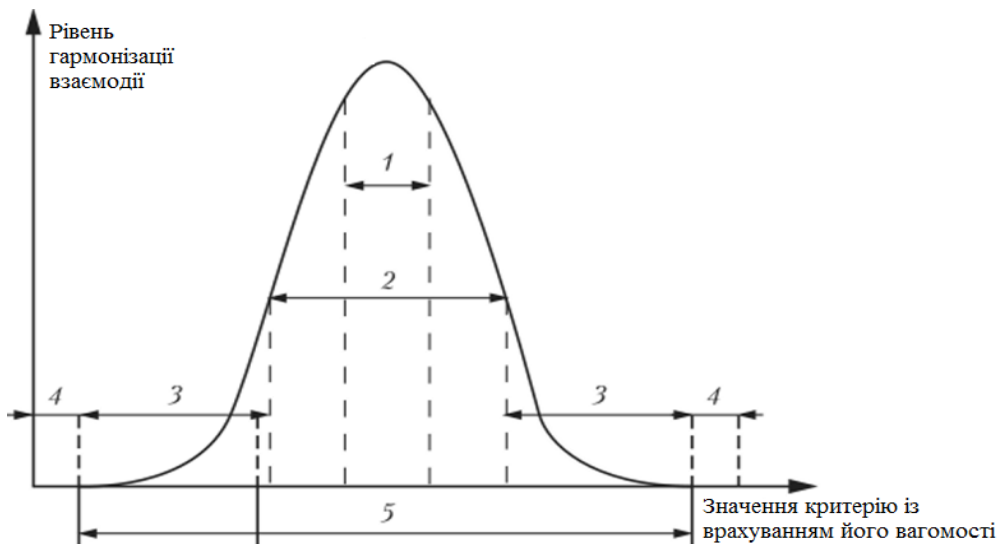

Рис. 2. Залежність гармонізації взаємодії стейкхолдерів у сфері продовольчого забезпечення від вагомості впливу локального критерію*

1 – оптимум; 2 – субоптимум; 3 – песимум; 4 – нижня і верхня критична точка, відповідно; 5 – діапазон толерантності.

*Джерело: адаптовано автором з [4]

Складність наукового дослідження проблеми гармонізації взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення полягає в тому, що усі вони функціонують одночасно і в сукупності, бо лише у сукупності і в складних динамічних взаємозв'язках ці складові становлять своєрідну єдність – системну тріаду, будь-яка складова якої підтримує паралельні господарські зв'язки із двома іншими, гармонізуючи, в такий спосіб процес їх коеволюції з динамікою власного розвитку, не втручаючись, при цьому в їхню двовимірну взаємодію [6]. Тому аналізування ефектів взаємодії як параметрів, що відображають досягнутий рівень її гармонізації у двовимірних площинах: «виробник-споживач», «виробник-держава», «споживач-держава», – вимагає застосування параметричних методів, більшість з яких ґрунтуються на принципі рівності граничних «жертв». Це

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

зумовлено тим, що досягти оптимуму ринкової взаємодії для стейкхолдерів усіх трьох сторін ринку у кожній двовимірній площині взаємодії практично не можливо.

Натомість можна встановити потенційні субоптимальні границі, коливання ефекту взаємодії у межах яких свідчатиме про компроміс агрегованих економічних інтересів сторін ринку. Тому їх слід називати зонами справедливого компромісу або областю компромісів (Рис. 3). Обмежувальним чинником гармонізації тристоронньої ринкової взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення з боку виробника буде собівартість, споживача – рівень купівельної спроможності, а держави – гранично допустимий відсоток видатків з держбюджету на гарантування продовольчої безпеки.

Справедливим слід вважати такий компроміс, за якого відносний рівень погіршення критеріальних параметрів взаємодії для стейкхолдерів однієї із сторін ринку не перевищує відносного рівня їх підвищення для стейкхолдерів протилежної сторони. При цьому слід брати до уваги зміни у інших двовимірних площинах, до яких призведуть подібні диспропорції. Песимум ринкової взаємодії характеризується опортуністичністю економічної поведінки стейкхолдерів. Переміщення числового значення ефекту взаємодії до критичної зони свідчатиме про поглиблення протиріч.

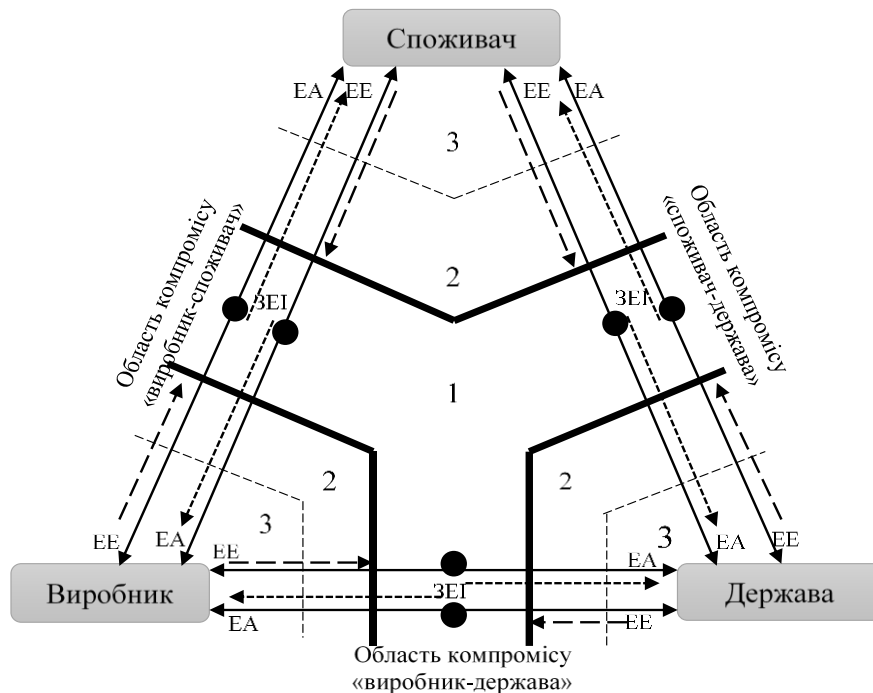

Рис. 3. Окреслення зон справедливого компромісу агрегованих економічних інтересів цілісної тріади сфери продовольчого забезпечення*.

1 – зона справедливого компромісу (субоптимуму); 2 – зона песимуму; 3 – критична зона; ЕЕ – економічний егоїзм; ЕА – економічний альтруїзм; ЗЕІ – збалансованість економічних інтересів; - - - - -> - прогрес;> - регрес.

*Джерело: розроблено автором

Компромісне рішення, маючи в основі принцип рівності граничних жертв, досягається через здійснення послідовних поступок, завдяки чому стає зрозумілою схема компромісу, а саме: ціною якої «поступки» в одному критерії однієї сторони ринку отримується «виграш» іншою у кожній із двовимірних площин сфери продовольчого забезпечення. Метод послідовних поступок використовується в тому разі, якщо необхідно визначити не точний оптимум, а квазіотимальну множину ймовірних «сценаріїв» оптимального формату взаємодії. У випадку пошуку можливих

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

шляхів гармонізації ринкової взаємодії стейкхолдерів у двовимірних площинах при виборі величини поступок слід керуватися правилом чим меншими є поступки, тим вищим є пріоритет критерію. Такий підхід дає змогу встановити амплітуду коливань економічних ефектів взаємодії між сторонами ринку в оптимально допустимих межах, як у двовимірних площинах, так і у системній тріаді загалом.

Виправданим використання методу просторового моделювання у економічних дослідженнях є з огляду на те, що він дозволяє отримати інформацію про найважливіші властивості об'єкта-оригіналу за допомогою об'єкта-моделі. Виходячи із того, що кризь призму тріадної парадигми під вектором прийнято розуміти конструкцію, компонентами якої є ті, хто його складає [7], та компонуючи дане тлумачення із загальноприйнятим, вважаємо вектор цілісною категорією, наділеною властивістю вказувати напрям економічної поведінки множини складових, об'єднаних за функціональною ознакою. Звідси, просторова модель сфери продовольчого забезпечення уособлюватиме простір взаємодії, розділений векторами на три двовимірні площини: держава-виробник, держава-споживач та виробник-споживач. Тому може виникнути ілюзія багатопросторової взаємодії, однак, поділяючи думку [8], стверджуємо, що сфера продовольчого забезпечення, в описаний вище спосіб, трансформується у відкритий багатовимірний простір.

З опису складних економічних систем стає зрозумілим, що розвиток суспільства характеризується трьома протилежними і нерівними рушійними силами, для кожного рівноважного кроку зміни параметрів взаємодії між якими властиве прагнення до потрійної спіралі, що зв'язує ці сили в єдину цілісну рівноважну складну систему [11]. Таким чином, застосовуючи метод просторового моделювання, розвиток вітчизняної сфери продовольчого забезпечення у напрямі гармонізації тристоронньої ринкової взаємодії її стейкхолдерів, можна візуалізувати у вигляді балансу трьох спіралей. Обов'язковою умовою побудови динамічної моделі гармонійного ринку продовольства є врахування фактора часу. Тоді коеволюцію тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення можна візуалізувати за допомогою просторової моделі, яка поєднує в собі потрійну спіраль, що уособлює відтворення ринкової взаємодії між стейкхолдерами, типізованими за класифікацією І. Фассіна [12] та структурованими за принципом моделі Мітчелла-Агл-Вуда (Рис. 4).

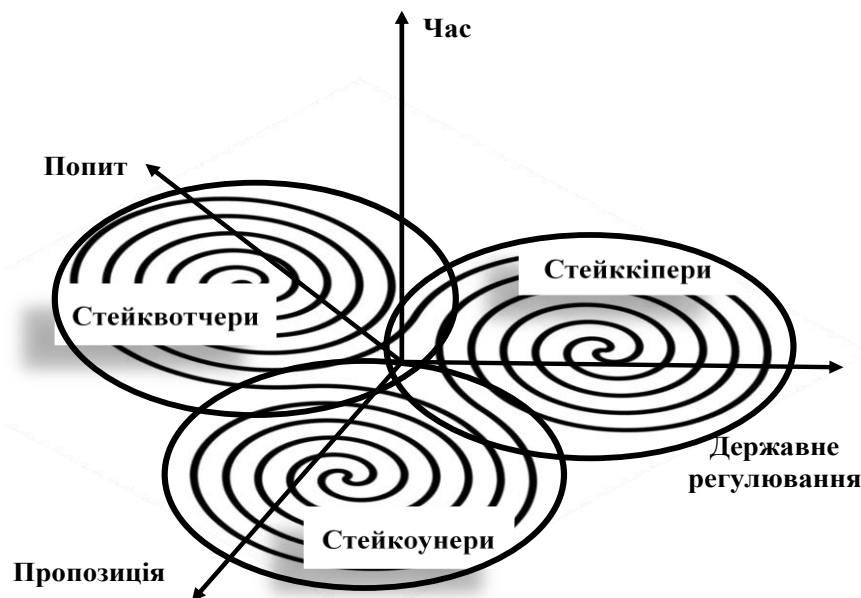

Рис. 4. Синтетична взаємодія стейкхолдерів суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення в потрійній спіралі*

*Джерело: Розроблено автором на основі джерел [13; 12; 14]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Перевагою даної динамічної моделі є те, що сфера продовольчого забезпечення як простір взаємодії позбавлена звичних центрів управління – тоді як центри координації тристоронньої ринкової взаємодії стейкхолдерів виникають там, де утворюються щільні господарські зв'язки між ними. В такий спосіб формується оптимальна мережева організаційна конструкція сфери продовольчого забезпечення, розрахована на її постійне оновлення.

Висновок. Виходячи із динамізму змінних умов економічного простору та беручи до уваги складність економічних процесів, зумовлену інтеграцією вітчизняної економіки у світову, оптимізувати ефекти ринкової взаємодії стейкхолдерів, практично неможливо. Тому слід сконцентрувати зусилля на напрацюванні алгоритму симбіозу традиційних та специфічних методів, використання якого дозволить спроектувати модель гармонійного ринку продовольства.

Література

1. Югас, Е. Ф. Каузальна індукція в аналізі та моделюванні економічних процесів / Е. Ф. Югас, К. С. Туряниця // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 4 (41). – С. 103-107.
2. Кадієвський, В. А. Когнітивне моделювання прийняття управлінських рішень на підприємстві / В. А. Кадієвський, Л. П. Перхун // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2016. – № 3. – С. 48-56.
3. Иванус, А. И. Гармоничный подход к когнитивному управлению инновационной экономикой / А. И. Иванус // Академия Тринитаризма. – М.: 2012. URL: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/013a/02322128.htm>
4. Принцип лімітуючих факторів : *Матеріал з Вікіпедії*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF_%D0%BB%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%B8%D1%85_%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2.
5. Чернецька, Ю. А. Методи багатокритеріальної оптимізації структури капіталу підприємства / Ю. А. Чернецька // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2012. – № 10 (162). – С. 100-110.
6. Катуков, Д. Д. Сетевые взаимодействия в инновационной экономике: модель тройной спирали / Д. Д. Катуков // Вестник института экономики Российской академии наук. – 2013. – № 2. – С. 112-121.
7. Задорожный, Г. В. Триалектика как методология истинного хозяйственного постижения реальности и человека (препринт научного доклада на Харьковском Каразинском междисциплинарном методологическом семинаре) / Г. В. Задорожный, О. Г. Задорожная. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2017. – 32 с.
8. Смородинская, Н. В. Тройная спираль как новая матрица экономических систем. / Н. В. Смородинская // Инновации. – 2011. – Т. 150. – № 4. – С. 66–78.
9. Гожий, О. П. Застосування еталонного методу агрегування оптимальних оцінок у задачах багатокритеріальної оптимізації / О. П. Гожий, І. І. Бурлаченко // Наукові праці. Комп'ютерні технології. – 2010. – Вип. 121, Т. 134. – С. 152-160.
10. Василенко, С. Л. Математика и гармония целостности. К 1-му международному конгрессу по математическим проблемам гармонии / С. Л. Василенко, П. Я. Сергиенко (Одесса, 2010) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://314159.ru/vasilenko/vasilenko2.htm..> (дата звернення: 18.02.2020).

References

1. Yugas, E. F. and Turianytsia, K. S. (2013). Kausalna induktsiya v analizi ta modeliuванні ekonomichnykh protsesiv [Causal induction in the analysis and modeling of economic processes]. *Naukovyi visnyk uzhgorodskogo universytetu. Ser. Ekonomika – Uzhgorod University Scientific Bulletin: Series: Economics*, 4 (41), 103-107 [in Ukrainian].
2. Kadiyevskiy, V. A. and Perkhun, L. P. (2016). Kognitivne modeliuвання pryiniattia upravlinskykh rishen na pidpriemstvi [Cognitive modeling of decision-making at the enterprise]. *Naukovyi visnyk natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*, 3, 48-56 [in Ukrainian].
3. Ivanus, A. I. (2012). Garmonichniy podkhod k kognitivnomu upravlienyu innovatsionnoi ekonomikoi [Harmonious approach to the cognitive management of innovative economies]. *Akadiemiya Trinitarizma – Trinitarian Academy*. Moscow. Retrieved from <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/013a/02322128.htm> [in Russian].
4. Pryntsyp limituyuchykh faktoriv [The principle of limiting factors]. *uk.wikipedia.org*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF_%D0%BB%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%B8%D1%85_%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2 [in Ukrainian].
5. Chernetska, Yu. A. (2012). Metody ahatokriterialnoi optimizatsii struktury kapitalu pidpriemstva [Methods of multicriteria optimization of enterprise capital structure]. *Naukovyi visnyk Odeskogo natsionalnogo ekonomichnogo universytetu – Scientific Bulletin. Odessa National Economic University*, 10 (162), 100-110 [in Ukrainian].
6. Katukov, D. (2013). Setevye vzaimodeystviya v innovatsionnoy ekonomike: model troynoy spirali [Network interactions in an innovative economy: The triple helix model]. *Vestnik instituta ekonomiki Rossiyskoy akademii nauk – Bulletin of the Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences*, 2, 112-121 [in Russian].
7. Zadorozhnyi, G. V., Zadorozhnaya, O. G. (2017). *Trialektika kak mietodologiya istinnogo khoziaistviennogo postizheniia real'nosti i chielovieka [Trialelectics as a methodology of true economic comprehension of reality and man]*. Kharkov: KNU im. V. N. Karazina [in Russian].
8. Smorodinskaya, N. (2011). Troinaya spiral kak novaya matritsa ekonomicheskikh sistem [Triple Helix as a New Matrix of Economic Systems]. *Innovatsii – Innovations*, 4 (150), 66-78 [in Russian].
9. Hozhyi, O. P. and Burlachenko, O. P. (2010). Zastosuvannya etalonnogo metodu agreguvannya

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

11. Харитонов, А. С. Тройная золотая спираль развития сложных систем [Электронный ресурс] / А. С. Харитонов. – URL: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/013a/2022-hrt.pdf>.
12. Fassin, Y. (2005), "The Reasons Behind Non-Ethical Behavior in Business and Entrepreneurship", *Journal of Business Ethics*, Vol. 60, P. 122.
13. Черевко, Г. В. Організація взаємодії із стейкхолдерами [Навч. посібник] / Г. В. Черевко, Л. Я. Глубіш. – Львів: Магнолія 2006, 2019. – 267 с.
14. Ицковиц, Г. Модель тройной спирали / Г. Ицковиц // Инновации. – 2011. – № 4 (150). – С. 5-10.
15. Петренко, В. П. До визначення шляхів оптимізації стосунків держави, виробників і споживачів з використанням закономірностей паретто-ефективного ринку / В. П. Петренко // Науковий вісник ІФНТУНГ. – 2002. – №4. – С. 71–76.
16. Осауленко, І. А. Механізми проектно-орієнтованої взаємодії рушійних сил регіонального розвитку / І. А. Осауленко // Вісник ЧДТУ. – 2015. – № 1. – С. 56-61.
10. Vasilenko, S. L. and Serhyenko, P. Ya. (2010). Matematika i harmoniia tselostnosti [Mathematics and harmony of integrity]. *14159.ru*. Retrieved from <http://314159.ru/vasilenko/vasilenko2.htm> [in Russian].
11. Kharitonov, A. S. (n.d.). Troinaia zolotaia spiral' razvitiia slozhnykh sistem [The gold triple helix of complex systems development]. *www.trinitas.ru*. Retrieved from <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/013a/2022-hrt.pdf> [in Russian].
12. Fassin, Y. (2005). The Reasons Behind Non-Ethical Behavior in Business and Entrepreneurship. *Journal of Business Ethics*, 60, 122 [in English].
13. Cherevko, G. V. and Hlubish, L. Ya. (2019). *Organizatsiya vzayemodii iz steikholderamy [Organization of interaction with stakeholders]*. Lviv: Magnoliya 2006 [in Ukrainian].
14. Itskovits, G. (2011). Model troinoi spirali [The triple helix model]. *Innovatsii – Innovations*, 4 (150), 5-10 [in Russian].
15. Petrenko, V. P. (2002). Do vyznachennia shliakhiv optymizatsii stosunkiv derzhavy, vyrobnykiv i spozhyvachiv z vykorystanniam zakonmironostei paretto-efektyvnoho rynku [On identifying ways to optimize relations between the state, producers and consumers using the laws of the pareto-efficient market]. *Naukovyi visnyk IFNTUNG – Scientific Bulletin of IFNTUNG*, 4, 71-76 [in Ukrainian].
16. Osaulenko, I. A. (2015). Mekhanizmy proektno-orientovanoi vzayemodii rushyinykh syl regional'nogo rozvytku [Mechanisms of project-oriented interaction of the driving forces of regional development]. *Visnyk ChDTU – Bulletin of ChSUT*, 1, 56-61 [in Ukrainian].

Надійшла 24.04.2019.

Бібліографічний опис для цитування :

Глубіш, Л. Я. Імітаційні моделі як інструменти візуалізації формування гармонійного ринку продовольства / Л. Я. Глубіш // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 22-30.

Глубіш Леся Ярославівна	кандидат економічних наук, доцент, здобувач наукового ступеня доктор економічних наук, Львівський національний аграрний університет; https://orcid.org/0000-0002-4042-5199 ; E-mail: Glmya3@gmail.com ;
Hlubish Lesya Yaroslavivna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Competitor of Scientific Degree, Lviv National Agrarian University https://orcid.org/0000-0002-4042-5199 ; E-mail: Glmya3@gmail.com ;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 378:330.342.24(043.5)

УДК 378:330.342.24(043.5)

A. A. Djakona, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
N. I. Kholiavko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
D. G. Savchuk, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

А. А. Дьякон, к. е. н., доцент,
Н. І. Холявко, к. е. н., доцент,
Д. Г. Савчук, к. е. н., доцент

METHODICAL APPROACH FOR ASSESSMENT OF THE INTERACTION OF HIGHER EDUCATION SYSTEM AND INFORMATION ECONOMY

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ ВЗАЄМОВПЛИВУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Urgency of the research. The current tendency of the national economy development is the development of the information economy, characterized by the defining role of information and information technologies in the processes of production, exchange, distribution, consumption of public goods and the effective functioning of which are provided by sectors capable of generating knowledge, high quality scientific products and productive use of information resources.

Target setting. The existence of mutual influence of higher education and information economy has been proved, which is manifested in the presence of correlation between the rates of development of this type of economic system and the development of partnership between business and universities, in particular in the fields of training and research.

Actual scientific researches and issues analysis. The theoretical and methodological basis for the study are the works of D. Bell, Z. E. Toffler, Yu. S. Kristinevich, V. Kutsenko, I. Malik, R. Tolstyakova, L. Fedulova, A. Chukhna and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. Despite the high interest of scientists in the problems of development of the higher education system in the context of informatization of the national economy, the question of improving the methodological tools for assessing the components of the information economy and analyzing the impact of higher education on its development processes remain open.

The research objective: development and testing of a comprehensive methodological approach to assessing the development of educational, innovative, research components of the information economy.

The statement of basic materials. The article proposes and approves a methodical approach to assessing the development of the information economy in the three-dimensional space of features grouped within the educational, research and innovation components. The structure of a complex integral indicator, the cluster analysis of Ukrainian regions was constructed.

Conclusions. The measures of state regulatory impact, structured in accordance with the pace of development of the structural components of the information economy, are specified.

Keywords: higher education system; university; information economy; methodical approach; educational, research, innovation component of the information economy; cluster analysis; index analysis.

Актуальність теми дослідження. Актуальною тенденцією розвитку національної економіки є становлення інформаційної економіки, для якої характерна визначальна роль інформації у процесах виробництва, обміну, розподілу, споживання суспільних благ і ефективне функціонування якої забезпечують сектори, спроможні до генерації знань, високоякісних наукових продуктів та продуктивного використання інформаційних ресурсів.

Постановка проблеми. Взаємовплив вищої освіти та інформаційної економіки проявляється в наявності кореляції між темпами розвитку інформаційної економіки та розвиненістю партнерства бізнесу й університетів, зокрема у сферах підготовки кадрів і науково-дослідної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці Д. Белла, З. Бжезинського, Ж. Бодрійяра, В. Іноземцева, М. Кастельса, Й. Масуда, Ф. Махлупа, М. Пората; Т. Боголіб, В. Гейця, С. Гринкевич, М. Згуровського, О. Іляш, Г. Іцковця, І. Каленюк, С. Кристиневича, І. Малік, Р. Толстякова, Л. Федулової, А. Чухна та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Залишаються відкритими питання удосконалення методичного інструментарію оцінювання компонент інформаційної економіки та аналізу впливу вищої освіти на процеси її розвитку.

Постановка завдання: розробка й апробація комплексного методичного підходу до оцінювання розвитку освітньої, інноваційної, дослідницької компонент інформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу. Запропоновано методичний підхід до оцінки розвитку інформаційної економіки у тривимірному просторі ознак, згрупованих у межах освітньої, дослідницької та інноваційної компонент. Сконструйовано структуру комплексного інтегрального показника; проведено кластерний аналіз регіонів України за рівнями розвитку компонент інформаційної економіки.

Висновки. Конкретизовано заходи державного регулюючого впливу, структуровані відповідно до темпів розвитку структурних компонент інформаційної економіки.

Ключові слова: система вищої освіти; університет; інформаційна економіка; методичний підхід; освітня, дослідницька, інноваційна компонента інформаційної економіки; кластерний аналіз; індексний аналіз.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-31-41

Urgency of the research. The revitalization of the processes of informatization of the national economy leads to an increase in the role of higher education as a system of training highly qualified personnel and the generation of new knowledge, information, innovative technologies. Transformational processes of information society development present complex challenges and challenges, requiring higher education institutions to be prepared for productive and effective functioning in new conditions. Such challenges include the following: dynamic social and economic processes; transformation of knowledge, information into a product, productive power; dissemination of information and communication technologies; virtualization of workplaces; formation of a global information field; aggravation of information security problems; updating copyright issues. The effective functioning of universities in the new socio-economic context slows down the conservatism of universities and the inability of most of them to respond to current and prospective labor market demands.

Target setting. This is compounded by the imbalance of universities' links with the real economy. This leads to deepening financial problems, limiting private investment in the higher education system, and also narrows the possibility of updating the material and technical base, which is currently in a poor state, which, in the aggregate, makes it impossible to integrate modern information and communication technologies in educational and research processes of institutions. higher education. The outline actualizes conducting a systematic study of the development of the national higher education system in the conditions of becoming an information economy with an emphasis on determining the strategic guidelines for ensuring the adaptability of such a system to the challenges of environmental turbulence.

Actual scientific researches and issues analysis. Important contribution to substantiating the role of education in ensuring sustainable economic development has been made by such foreign scientists as A. Ashkerov, R. Anderson, G. Becker, H. Bowen, A. Bethlehem, E. Denison, M. Kviek, S. Kostanyan, I. Miner, J. Newman, J. Stiglitz, M. Oakeshott, M. Heidegger, G. Schnadelbach, T. Schultz, K. Jaspers and others. Socio-economic aspects of the development of the higher education system in the conditions of informatization of society were investigated in the works of domestic scientists: V. Andrushchenko, L. Antoshkina, T. Bogoglib, N. Vdovenko, A. Galchinsky, A. Gritsenko, O. Grishnova, I. Kaleniuk, V. Kremen, O. Kuklin, V. Kutsenko, O. Levchenko, V. Lugovoi, and others.

The theoretical and methodological basis for the study of the information economy, its prerequisites, factors and features of development are the works of D. Bell, Z. E. Toffler. Questions of the theory and practice of developing the information economy and the place of the higher education system in the corresponding processes are covered in the works of Yu. V. Kutsenko, I. Malik, R. Tolstyakov, L. Fedulova, A. Chukhna and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The scientific achievements of these scientists are undoubtedly important for the formation of the theoretical foundations of the development of the higher education system in the conditions of information economy. However, the questions of improving the methodological toolkit of assessing the components of the information economy and analyzing the impact of higher education on its development processes remain open.

The research objective. The purpose of the article is to develop and approve a comprehensive methodological approach to assess the development of educational, innovative, research components of the information economy.

The statement of basic materials. In the course of the research we have developed a comprehensive methodological approach to assessing the development of the information economy, which involves the combination of statistical, index, cluster methods of analysis, as well as the separation of the main components of the information economy: educational, research, innovation. This approach is implemented in three blocks:

Block 1 - using the method of statistical analysis allowed to estimate the initial level of readiness of the higher education system of Ukraine for development in the conditions of formation of the information economy (Tab. 1). This revealed the decisive trends in the development of the object

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

under study: a reduction in the number of higher education institutions (by 10.5% in 2018 compared to 2000); decrease in the number of students (by 5.7% in 2018 compared to 2000); reducing expenditures on higher education in terms of aggregate government spending (from 6.8% in 2009 to 3.7% in 2017); the share of higher education expenditure in the total GDP of the country has also decreased (from 2.3% in 2009 to 1.5% in 2016). The reasons for the identified trends are accordingly: the policy of optimizing the structure of higher education institutions; complication of the demographic situation in the country, which is burdened by migration processes and a decrease in the competitiveness of domestic universities; reduction of state funding of the higher education system; low diversification of financial sources of most higher education institutions in Ukraine.

Table 1

Indicators for the Development of Higher Education in Ukraine in 2000–2018

Year	Number of higher education institutions	Number of applicants for higher education, (thousand)	Expenditures of the state budget for higher education, mln.hrn	Share in total government expenditures, %	Share in GDP, %
2000	315	1402,9	2 285,5	4,7	1,3
2005	345	2203,8	7 934,1	5,7	1,8
2009	350	2245,2	20 966,3	6,8	2,3
2010	349	2129,8	24 998,4	6,6	2,3
2011	345	1954,8	26 619,6	6,4	2,0
2012	334	1723,7	21 058,1	6,3	2,0
2015*	288	1375,2	30 981,8	4,6	1,6
2016*	287	1369,4	35 233,6	4,2	1,5
2017*	289	1330	38 681,1	3,7	-
2018*	282	1322,3	-	-	-

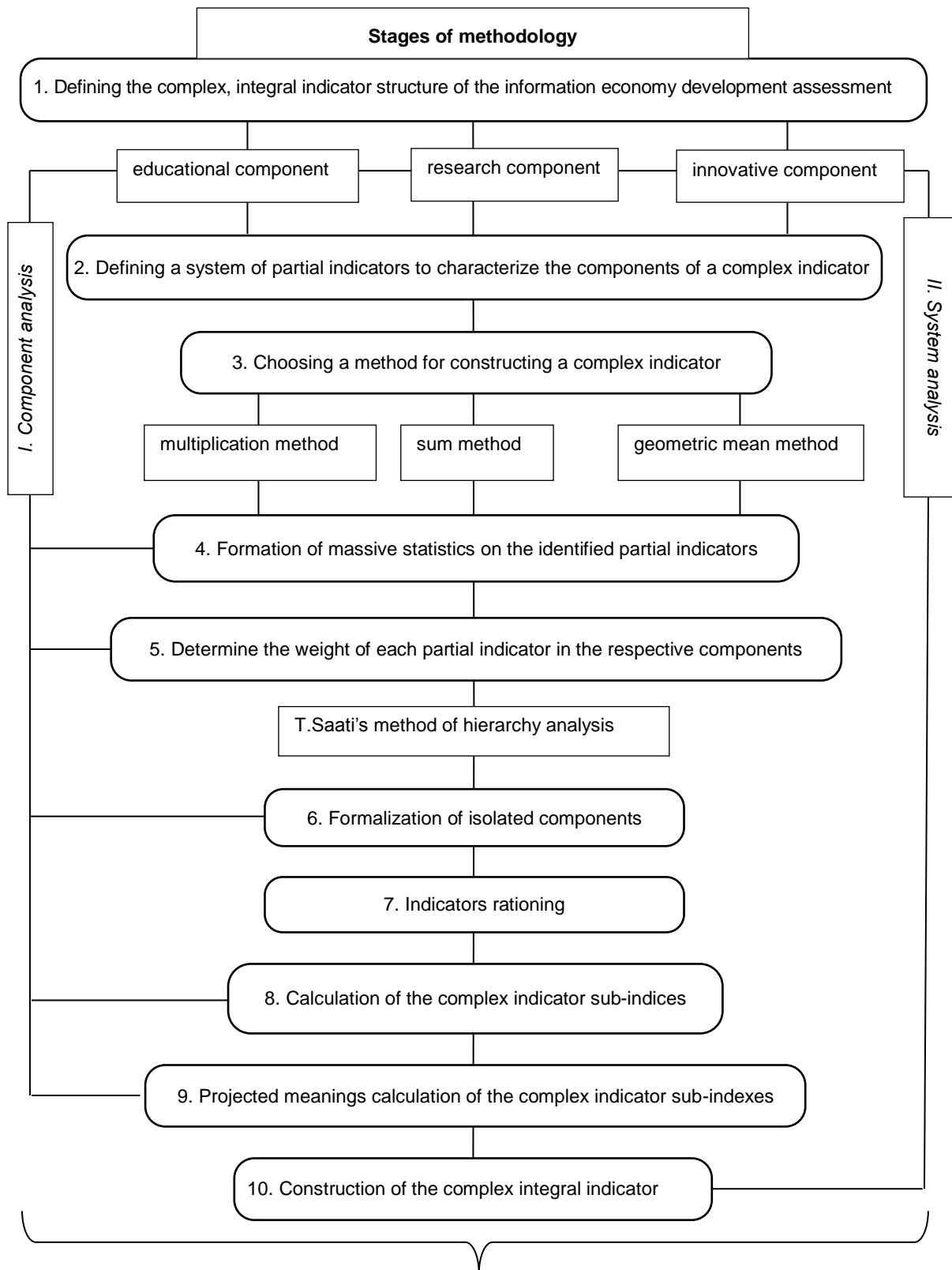
* - without taking into account the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and part of the temporarily occupied territories in Donetsk and Lugansk regions.

Source: compiled by the authors on the basis of official data of the State Statistics Service of Ukraine

Block II - using of the index analysis method [4; 10; 12] revealed the trend of development of the information economy, within which the educational, research and innovation indices were distinguished (Fig. 1).

The results obtained testify to the fact that the information economy in Ukraine is at the stage of formation (since 2015, there has been a positive dynamics of the integrated integral indicator). The military-political situation in the East of Ukraine exacerbated the negative impact on the development of this type of economic system and its individual components (decline in 2014–2015). Negative trends in the development of the national higher education system were also reflected in the dynamics of the educational component index, which confirms the relevance of the development of science-based measures to ensure the adaptability of the higher education system to the conditions of becoming an information-type economy.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Continuation of Fig. 1

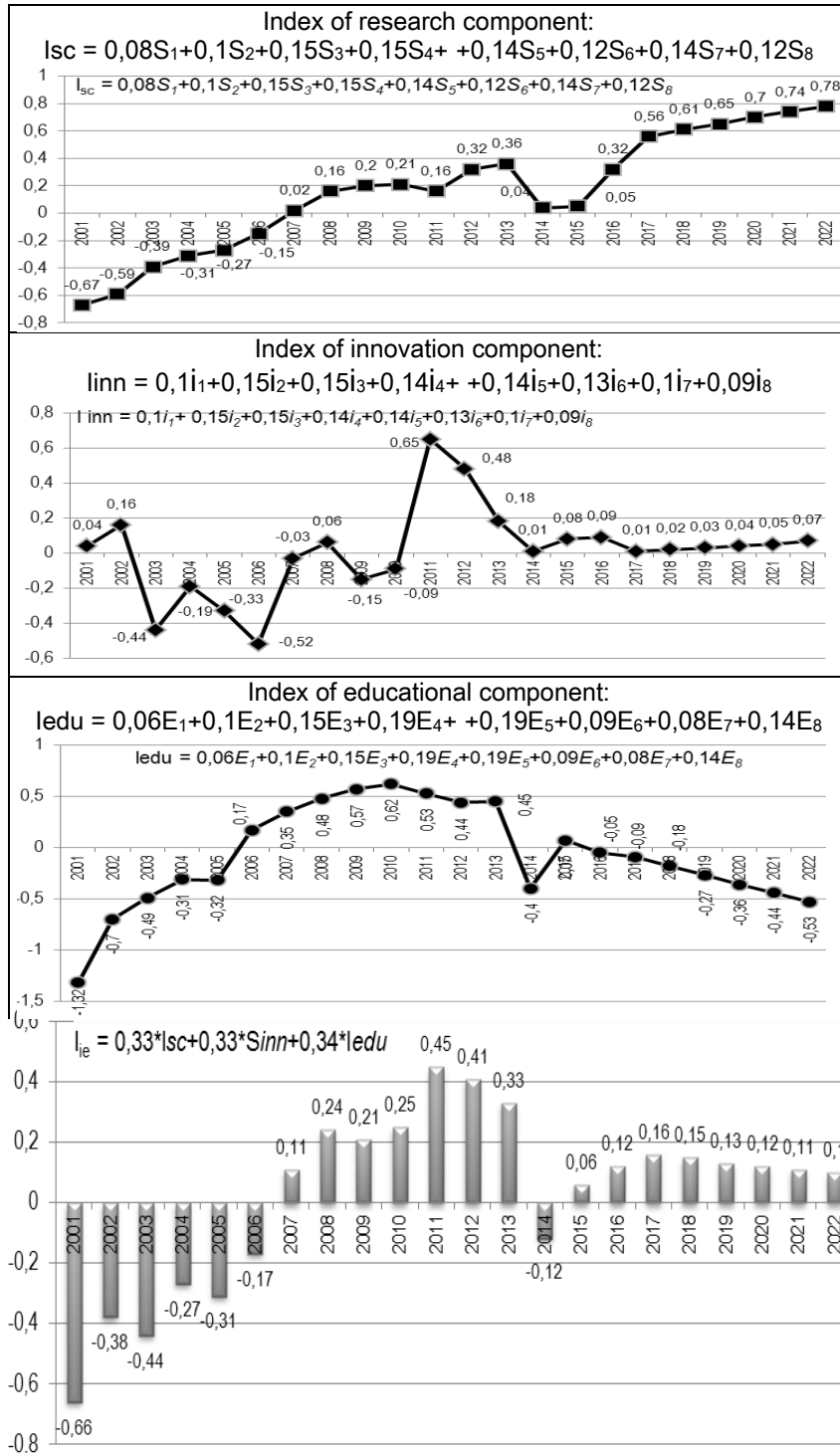

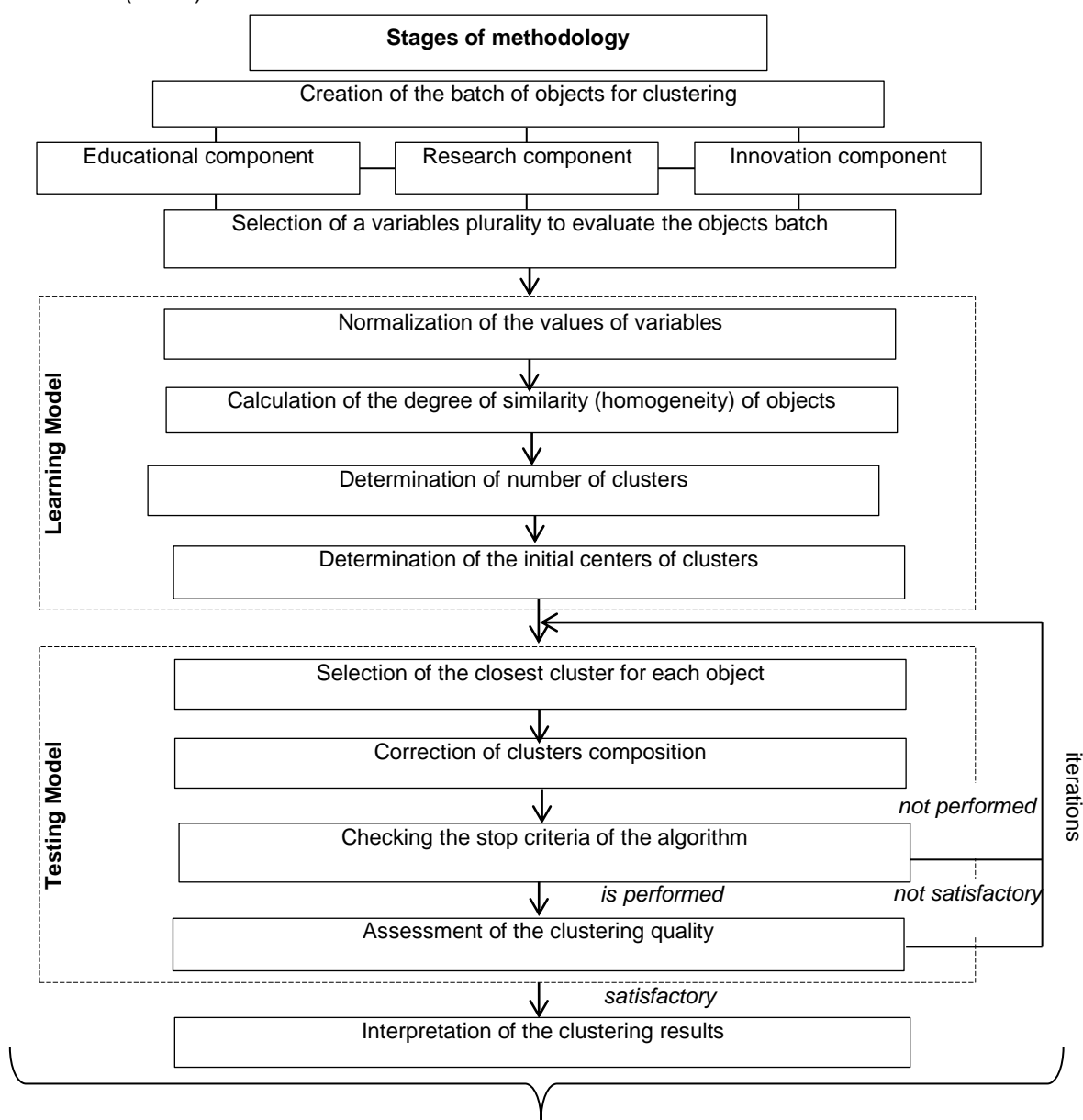
Fig. 1. Index analysis results of information economy development in Ukraine (compiled by the authors)

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Block III - using of the clustering method [1-3; 5-9; 11; 13-15] allowed to deepen the results obtained in the previous stages by conducting a mesoeconomic analysis on the educational, research and innovation components of the information economy (Fig. 2).

The results of the analysis showed the existence of regional imbalances in the development of information-type economy in Ukraine. This led to a differentiated approach to identify the potential of the higher education system to activate the processes of informatization at the mesoeconomic level, taking into account that the results of higher education institutions are reflected not only in the educational, but also in the research and innovation components of the development of the information economy.

On the basis of the results of approbation of a complex methodological approach, systemic problems of development of higher education of Ukraine in the conditions of information economy were identified: contextual, regulatory, organizational, economic, financial, material and technical, globalization (Tab 2).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Continuation of Fig. 2

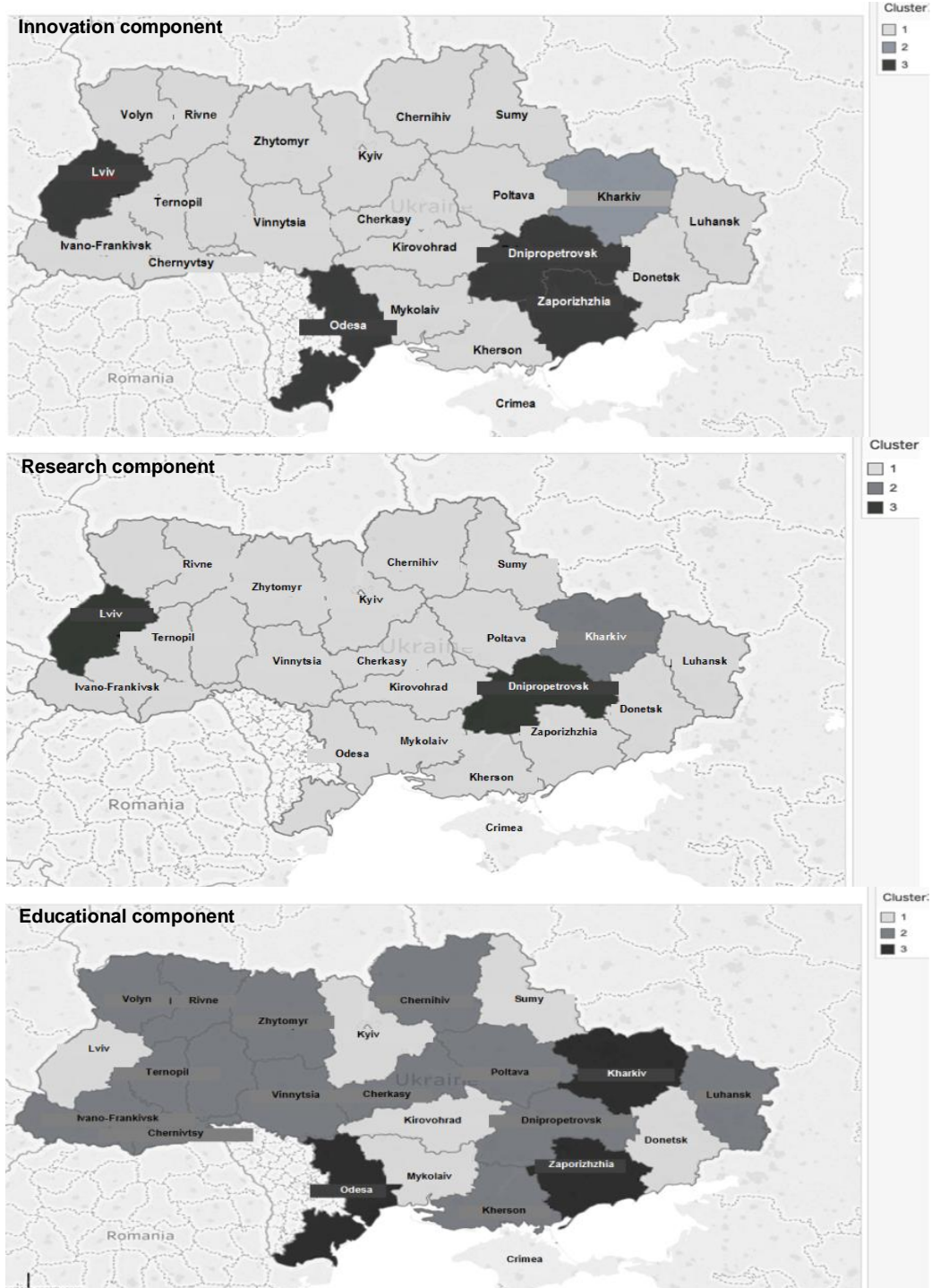

Fig. 2. Cluster distribution of regions of Ukraine by level of development of information economy components (compiled by the authors)

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Table 2

System problems of higher education development in Ukraine in terms of information economy

Type of problem	Content of the problem	Approaches to the solution
Contextual	irrelevance or discrepancy of the educational process and research topics to the business requests	A complex approach to adjustable solution of this type of problem based on the synchronization of the interests of higher education institutions, public and business entities.
Legal	maladjustment of the provisions of current legislation regarding the commercialization of intellectual property objects by universities; low level protection of intellectual property rights	Scientific-applied approaches to the transformation of commercialization the legal mechanism of universities' R&D results
Organizational and economic	Underdeveloped mechanisms for commercial transfer of research results	Synthesis of economic synergies and institutionalism
Financial	Low diversification of funding sources; lack of financial autonomy for universities	Development of integrated financing model of higher education
Technical	Outdated equipment for auditoriums and research laboratories; underdeveloped elements of innovation and information infrastructure	System-synergetic approach
Coherence problems	Lack of effective motivational mechanisms for cooperation of economic entities in the fields of higher education, science, innovations	Development of a model for achieving positive synergistic effects in modernization of the higher education system; institutional approach to intensification of cooperation between entrepreneurs and educational sectors
Globalization problems	Low ranks of the national higher education system in the global market for educational services	Structural and functional approach

Source: compiled by the authors

The research showed the imperfection of the institutional environment of modernization of the national higher education system, which is caused by a number of factors: 1) obsolescence of formal institutions (inconsistency with the current realities of becoming an information economy); 2) incomplete observance of intellectual property rights); 3) underdevelopment of informal institutions (low level of activity of the public sector in the development of higher education, innovative culture and trust in society); 4) the existence of institutional pitfalls in the development of the system (corruption trap; trap of disproportionate labor market and unfair competition); 5) inefficiency of state regulation institutions and their excessive bureaucracy; 6) the declarative nature of the declared financial autonomy of universities.

The above mentioned necessitates the transformation of the institutional order of modernization of the higher education system in the conditions of the information economy on the principles of transparency, logic, validity, clarity and comprehensibility. Such transformations should be based on the intensification of cooperation between higher education institutions and the business sector. We can distinguish the educational and research vectors of such cooperation, which is manifested in the establishment of partnerships between universities and business in the processes of training for the national economy (matching business requests to competences, skills, graduates, their ability to learn throughout life, entrepreneurship, innovation) and joint research (coordination of research topics to enhance their practical value, investment attractiveness and further transfer and commercialization of the results obtained in the real sector of the national economy).

Conclusions. In the course of the research, the necessity of forming a motivational field of intensification of cooperation of higher education and business was substantiated, which was proposed to be implemented on the basis of adaptation of the tried-and-tested University-Industry model to domestic socio-economic realities. This will help narrow the gap between university education, science and the real economy by improving communication links between universities and partner businesses, as well as introducing a nationwide incentive system for businesses. The following incentives are

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

attributed to the author: targeted tax breaks for start-ups that perform research activities; partial exemption from social security contributions; accelerated depreciation of equipment involved in research; preferential conditions for the use of innovative infrastructure objects; special conditions for using the rights to patented research results, etc. Outlined will allow to ensure the long-term and systematic interaction of subjects of the business sector and higher education institutions in the information economy and prevent fragmentation of these processes, will help to stimulate the innovative development of the national economy by promptly commercializing innovative results of scientific research into enterprises.

Increasing the level of adaptability of higher education institutions to the new conditions of informatization of the national economy requires, in our opinion, improvement of approaches to state regulation of the higher education system. The authors identified the priority measures of state regulatory:

- stimulation of development of innovative, research and educational activity of universities;
- guaranteeing respect for intellectual property rights;
- development of cooperation between universities and enterprises;
- increased support for innovatively active economic entities;
- enhancing the investment attractiveness of education and science;
- increase in the inflow of private investment in the development of information and innovation infrastructure;
- accelerating the pace of commercialization of the results of research in higher education institutions;
- improving the quality of educational services;
- increasing the amount of investments in the upgrading of the educational and research facilities;
- increasing the pace of implementation of the innovative information and communication technologies;
- development of digital literacy of the young population, etc.

Enhancing the cooperation of higher education institutions, business and public sector entities and the public will help to achieve positive synergies, which include: synergies of scale (by pooling potentials and reconciling the activities of multiple entities); multiplier synergy (extended range of beneficiaries of such effects); innovative synergy (the generation of innovative ideas with their further commercialization into the practice of business entities); marketing synergy (promotion of university services in the business environment); investment synergy (increased inflow of private investment in education and science, diversification of sources of funding for universities); management synergy (improvement of approaches to university management, implementation of managerial and organizational innovations); synergy of innovative infrastructure (opportunities to use innovative infrastructure of partners); synergy of social capital (obtaining by members of society socio-economic effects from partnerships of subjects of the main sectors of the national economy).

References

1. Arthur, D., Vassilvitskii, S. (2006). How slow is the k-means method? In *SCG '06: Proceedings of the twenty-second annual symposium on computational geometry*. ACM Press. <https://doi.org/10.1145/1137856.1137880> [in English].
2. Artuhur, D. & Vassilvitskii, S. (2007) k-means++: The Advantages of Careful Seeding. *Proceedings of the Eighteenth Annual ACM-SIAM Symposium on Discrete Algorithms*, 1027-1035. <https://doi.org/10.1145/1283383.1283494> [in English].
3. Bottou, L. & Bengio, Y. (1995). Convergence properties of the k-means algorithm. *Advances in Neural Information Processing Systems*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/2352/d9105de31032538900dfb2ce7c95f6402963.pdf> [in English].
4. Dubrov, A. M., Mxytaryan, V. S., Troshyn, L. I. (1998) *Mnogomernye statysticheskiye metody [Multidimensional statistical methods]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian]

Література

1. Arthur, D., Vassilvitskii, S. (2006) How slow is the k-means method? In *SCG '06: Proceedings of the twenty-second annual symposium on computational geometry*. ACM Press. <https://doi.org/10.1145/1137856.1137880>.
2. Artuhur, D. & Vassilvitskii, S. (2007) k-means++: The Advantages of Careful Seeding. *Proceedings of the Eighteenth Annual ACM-SIAM Symposium on Discrete Algorithms*, 1027-1035. <https://doi.org/10.1145/1283383.1283494>.
3. Bottou, L. & Bengio, Y. (1995) Convergence properties of the k-means algorithm. *Advances in Neural Information Processing Systems*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/2352/d9105de31032538900dfb2ce7c95f6402963.pdf>.
4. Дубров, А. М. Многомерные статистические методы / А. М. Дубров, В. С. Мхитарян, Л. И. Трошин. – М : Финансы и статистика, 2003. - 352 с.
5. Elkan, C. (2003) Using the triangle inequality to accelerate k-means. *Proceedings of the Twentieth*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

5. Elkan, C. (2003). Using the triangle inequality to accelerate k-means. *Proceedings of the Twentieth International Conference on Machine Learning*, 3, 147-153. Retrieved from <https://dl.acm.org/doi/10.5555/3041838.3041857> [in English].
6. Har-Peled, S., Sadri, B. (2005). How fast is the k-means method? *SODA'05: Proceedings of the sixteenth annual ACM-SIAM symposium on Discrete algorithms*, 877-885. Philadelphia, PA, USA. <https://doi.org/10.1007/s00453-004-1127-9> [in English].
7. Hartigan, J. A., Wong, M. A. (1979). A k-means clustering algorithm. *Applied Statistics*, 28, 100-108. <https://doi.org/10.2307/2346830> [in English].
8. Jain, A. J., Murty, M. N., Flynn, P. J. (1999). Data clustering: a review. *ACM Computing Surveys*, 31/3, 264-323. <https://doi.org/10.1145/331499.331504> [in English].
9. Kanungo, T., Mount, D. M., Netanyahu, N. S., Piatko C. D., Silverman R., Wu A. Y. (2004). A local search approximation algorithm for k-means clustering. *Comput. Geom.*, 28(2-3), 89-112. Retrieved from <https://www.cs.umd.edu/~mount/Projects/KMeans/kmlocal-cgta.pdf> [in English].
10. Kim, Dzh.-O. (1989). *Faktornyi, dyskryminantnyi i klasternyi analiz [Factorial, discriminant and cluster analysis]*. Moscow: Finances and statistics [in Russian]
11. Pankaj, K.A., Nabil, H.M. (2004). K-means projective clustering. *PODS '04: Proceedings of the twenty-third ACM SIGMOD-SIGACT-SIGART symposium on Principles of database systems*. (pp. 155-165). New York, NY, USA. ACM Press. <https://doi.org/10.1145/1055558.1055581> [in English].
12. Prokopenko, I. F., Ganin, V. I. (2008). *Metodyka i metodologiya ekonomichnogo analizu [Methodology and methodology of economic analysis]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
13. Saaty, T. (1980). *The Analytic Hierarchy Process: Planning, Priority Setting, Resource Allocation*. McGraw-Hill. Retrieved from [https://www.scirp.org/\(S\(lz5mqp453edsnp55rrgjt55\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1943982](https://www.scirp.org/(S(lz5mqp453edsnp55rrgjt55))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1943982) [in English].
14. Sculley, D. (2010). Web Scale K-Means Clustering. *Proceedings of the 19th International Conference on World Wide Web*. (pp. 1177-1178). <https://doi.org/10.1145/1772690.1772862> [in English].
15. Wu, X., Kumar, V. (2009). *The Top Ten Algorithms in Data Mining*. Chapman & Hall. CRC. <https://doi.org/10.1007/s10115-007-0114-2> [in English].
- International Conference on Machine Learning*, 3, 147-153. Retrieved from <https://dl.acm.org/doi/10.5555/3041838.3041857>
6. Har-Peled, S., Sadri, B. (2005) How fast is the k-means method? *SODA'05: Proceedings of the sixteenth annual ACM-SIAM symposium on Discrete algorithms*, 877-885, Philadelphia, PA, USA. <https://doi.org/10.1007/s00453-004-1127-9>.
7. Hartigan, J. A., Wong, M. A. (1979) A k-means clustering algorithm. *Applied Statistics*, 28, 100-108. <https://doi.org/10.2307/2346830>.
8. Jain, A. J., Murty, M. N., Flynn, P. J. (1999) Data clustering: a review. *ACM Computing Surveys*, 31/3, 264-323. <https://doi.org/10.1145/331499.331504>.
9. Kanungo, T., Mount, D. M., Netanyahu, N. S., Piatko C. D., Silverman R., Wu A. Y. (2004) A local search approximation algorithm for k-means clustering. *Comput. Geom.*, 28(2-3), 89-112. Retrieved from <https://www.cs.umd.edu/~mount/Projects/KMeans/kmlocal-cgta.pdf>.
10. Ким, Дж. О. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: пер. с англ. / Дж.-О. Ким, Ч. У. Мьюллер, У. Р. Клекка и др.; под ред. И. С. Енюкова. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 215 с.
11. Pankaj, K. Agarwal, Nabil H. Mustafa. (2004) K-means projective clustering. *PODS '04: Proceedings of the twenty-third ACM SIGMOD-SIGACT-SIGART symposium on Principles of database systems*. 155-165, New York, NY, USA. ACM Press. <https://doi.org/10.1145/1055558.1055581>.
12. Прокопенко І.Ф. *Методика і методологія економічного аналізу: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін. – К. : ЦУЛ, 2008. – 430 с.*
13. Saaty, T. (1980) *The Analytic Hierarchy Process: Planning, Priority Setting, Resource Allocation*. McGraw-Hill. Retrieved from [https://www.scirp.org/\(S\(lz5mqp453edsnp55rrgjt55\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1943982](https://www.scirp.org/(S(lz5mqp453edsnp55rrgjt55))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1943982).
14. Sculley, D. (2010) Web Scale K-Means Clustering. *Proceedings of the 19th International Conference on World Wide Web*. 1177-1178. <https://doi.org/10.1145/1772690.1772862>
15. Wu, X., Kumar, V. (2009) *The Top Ten Algorithms in Data Mining*. Chapman & Hall. CRC. <https://doi.org/10.1007/s10115-007-0114-2>.

Received for publication 6.06.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Djakona, A. A. Methodical approach for assessment of the interaction of higher education system and information economy / A. A. Djakona, N. I. Kholiavko, D. G. Savchuk // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 31-41.

**Дякон
Антоніна**

кандидат економічних наук, доцент, проректор з розвитку та інновацій, начальник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA;
<https://orcid.org/0000-0002-4089-9335>;
ResearcherID:G-1616-2017;

**Djakona
Antonina**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Development and Innovations, Head of Marketing Department, ISMA University of Applied Sciences;
<https://orcid.org/0000-0002-4089-9335>;
ResearcherID:G-1616-2017;
E-mail:antonina.djakona@isma.lv;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- Холявко
Наталія Іванівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування, Чернігівський національний технологічний університет;
<http://orcid.org/0000-0003-2951-7233>;
ResearcherID:G-6951-2014;
E-mail:nateco@meta.ua;
- Kholiavko
Natalia Ivanivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0003-2951-7233>;
ResearcherID:G-6951-2014;
E-mail:nateco@meta.ua;
- Савчук
Дмитро Георгійович** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;
<https://orcid.org/0000-0003-1860-848X>;
E-mail:dimasavchuk27@ukr.net;
- Savchuk
Dmytro Georhiiovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting and Taxation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University;
<https://orcid.org/0000-0003-1860-848X>;
E-mail:dimasavchuk27@ukr.net.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.13.024

UDC 339.13.024

А. С. Коноваленко, к. е. н.,
доцент**A. S. Konovalenko**, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ
РОЗВИТКУ РИНКУ ПРОДУКТІВ
ТА ПОСЛУГ ХАРЧУВАННЯ ДІТЕЙ****SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS
OF DEVELOPMENT OF FOOD MARKET
AND SERVICES FOR CHILDREN**

Актуальність теми дослідження. Аналіз соціально-демографічних чинників є одним з етапів формування інформаційної основи визначення потенційних можливостей та існуючих загроз розвитку ринку.

Постановка проблеми. Визначено необхідність оцінки стану та існуючих тенденцій у зміні чисельності постійного населення України та частки дітей у домогосподарствах, визначення ролі родини у сучасному суспільстві, умов життя домогосподарств, визначення статтєво-вікових характеристик дитячого населення, аналіз основних показників здоров'я дітей як чинника відновлювання населення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями започатковано дослідження стан та перспективи зміни демографічної ситуації в Україні, її вплив на стан економічної безпеки, демографічні аспекти соціально-економічного розвитку, сформовано підходи до визначення впливу соціально-демографічних чинників на оцінку напрямів розвитку бізнесу.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Залишаються маловивченими питання оцінки впливу соціально-демографічних чинників на стан та перспективи розвитку ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у визначенні соціально-демографічних чинників макросередовища ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку, які впливають на підходи до формування маркетингової стратегії суб'єктів господарювання на даному ринку.

Виклад основного матеріалу. У статті визначено соціально-демографічні чинники макросередовища ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку, які суб'єкти господарювання мають врахувати при обґрунтуванні маркетингової стратегії. До зазначених чинників віднесено поступове зниження чисельності населення в Україні, зростання частки дітей шкільного віку у структурі населення, погіршення стану здоров'я школярів, зростання кількості дітей, які потребують особливого раціону харчування, спричиненого станом здоров'я тощо.

Висновки. Узагальнено отримані результати аналізу, визначено напрями подальших досліджень.

Ключові слова: маркетинг; харчування дітей; соціально-демографічні чинники; макромаркетингове середовище.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-42-49

Urgency of the research. The analysis of socio-demographic factors is one of the stages of forming the information base for identifying favorable opportunities and existing threats of market development.

Target setting. The necessity to assess the status and current trends in the change of the permanent population of Ukraine and the share of children in households, determine the role of the family in modern society, living conditions of households, determine the age and gender characteristics of the child population, analysis of the main indicators of children's health as a factor of population recovery, ect.

Actual scientific researches and issues analysis. Scientists started to study the status and prospects of changing the demographic situation in Ukraine, its impact on the state of economic security, demographic aspects of socio-economic development, approaches to determine the impact of socio-demographic factors on the assessment of directions of business development.

Uninvestigated parts of general matters defining. The issues of assessing the impact of socio-demographic factors on the state and prospects of the market development of products and catering services for school-age children remain poorly understood.

The research objective. The purpose of the work is to determine the socio-demographic factors of the macro-environment of the market of food and meals for school-age children, which influence the approaches to the formation of marketing strategy of business in this market.

The statement of basic materials. The article identifies the socio-demographic factors of the macroeconomic environment of the food market for schoolchildren, which business entities should consider when justifying their marketing strategy. These factors include the gradual decline in the population in Ukraine, the increase in the proportion of school-age children in the population structure, the deterioration of the health of schoolchildren, the increase in the number of children in need of special nutrition caused by health conditions, etc.

Conclusions. The results of the analysis are summarized, directions of further researches are defined.

Keywords: marketing; child nutrition; social-demographic factors; macromarketing environment.

Актуальність теми дослідження. Модель споживчої поведінки дітей на ринку продуктів та послуг харчування формується під значним впливом традицій та ціннісних надбань, які зберігають родини та які є фундаментальною основою розвитку суспільства. Актуальність визначення соціально-демографічних чинників макромаркетингового середовища ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку обумовлена необхідністю формувати

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

інформаційну основу про потенційні можливості та існуючі загрози розвитку ринку, що є важливим орієнтиром для обґрунтування ефективної маркетингової стратегії суб'єктами господарювання.

Постановка проблеми. Аналіз соціально-демографічних чинників макромаркетингового середовища ринку продуктів та послуг харчування для дітей шкільного віку передбачає визначення стану та існуючих тенденцій у зміні чисельності постійного населення України та частки дітей у домогосподарствах, визначення ролі родини у сучасному суспільстві, умов життя домогосподарств, визначення статтево-вікових характеристик дитячого населення, аналіз основних показників здоров'я дітей як чинника відновлювання населення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціально-демографічної ситуації в Україні є предметом різнобічних досліджень сучасних науковців. Вивченню стану та перспектив зміни демографічної ситуації в Україні присвятили свої наукові праці Зоря О. П., Лібанова Е. М., Яковенко Т. В., Курило І. О., Рамазанов Ш. Ш., Палієнко О. А. та інші. У наукових працях Говорко О. В., Магдич А. С. розкрито демографічні аспекти соціально-економічного розвитку України. Вплив демографічної ситуації в країні на стан економічної безпеки України аналізували такі дослідники, як Статівка Н. В., Смаглюк А. А. У роботах Тарасенко О. Ю. розкрито демографічні загрози та перспективи забезпечення економічної безпеки в Україні. У роботах Легези Д. Г. наведено результати досліджень впливу соціально-демографічних чинників на визначення альтернативних напрямів розвитку бізнесу на ринку дитячого харчування.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не зважаючи на наявність значних напрацювань вітчизняних науковців у сфері дослідження перспектив зміни демографічної ситуації в Україні та її впливу на аспекти економічної та продовольчої безпеки, залишаються досі маловивченими питання оцінки впливу соціально-демографічних чинників на стан та перспективи розвитку ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у визначенні соціально-демографічних чинників макромаркетингового середовища ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку, які прямо або опосередковано впливають на підходи до формування маркетингової стратегії суб'єктів господарювання на даному ринку.

Викладення основного матеріалу. Протягом тривалого періоду становлення української державності, дослідники акцентували увагу на негативних демографічних тенденціях, пов'язаних із зниженням народжуваності та, як наслідок, скороченням чисельності населення. Скорочення чисельності населення свідчить й про скорочення ринкових можливостей на ринку продуктів та послуг харчування, адже населення країни формує базу потенційних споживачів.

Родина має особливе значення у житті дітей: забезпечує захист, формування особистості, задоволення духовних потреб та первинну соціалізацію. Статистичні дані свідчать про тенденцію зниження народжуваності в Україні у 1,5 рази за останні 5 років. Експерти фіксують зниження рівня смертності за останні п'ять років у 1,25 рази, однак такі показники не перекривають низький рівень народжуваності [1]. З одного боку, прагненню молодих родин народжуваності дітей перешкоджає низький рівень життя, з іншого боку, в Україні поширюється світовий рух, відомий як «childfree» (тобто, свідомо відмова від батьківства). Найбільша кількість прихильників руху «childfree» спостерігається серед людей із вищою освітою, середнім та вищим за середній рівнем доходу, які мають потенціал для того, щоб забезпечити своїм дітям належний рівень життя, харчування, освіти. Однак, майбутній стан демографічних процесів в Україні та відтворювальний потенціал населення суттєво залежить від стану здоров'я, освіти та кількості дітей.

Економічні та соціально-демографічні чинники взаємопов'язані між собою та є взаємозалежними. З одного боку, соціально-демографічна ситуація у країні становить економічну основу для розвитку ринку продуктів та послуг харчування дітей, а демографічна ситуація та рівень народжуваності в Україні впливає на потенціал розвитку ринку харчування дітей. З іншого боку, як зазначає академік Лібанова Е. М., демографічна ситуація та її зміни відбивають широке коло соціальних, економічних, суспільно-політичних та екологічних проблем [2].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В Україні спостерігається зменшення народжуваності, що науковці пояснюють руйнацією сімейних цінностей та відсутністю мотивації значної кількості молодих українців до створення родини, народження та виховання дітей як одного з найважливіших пріоритетів. У результаті за даними 2015 р. в Україні було укладено майже 300 тис. шлюбів, при цьому зареєстровано 129,4 тис. розлучень, за даними 2018 р. укладено 228,4 тис. шлюбів та зареєстровано 153,0 тис. розлучень. Рівень народжуваності в Україні з 442 дітей на 10 тис. жінок за 10 років обвалився до 369 дітей й має подальшу негативну тенденцію [1]. Зниження народжуваності частково компенсується міграційними процесами, тож для оцінки чисельності дітей шкільного віку доречно взяти статистику наявного населення в Україні. Дані щодо кількості дітей, які на 1 січня відповідного року мали повний вік від 6 до 17 років, тобто до досягнення дитиною повноліття, наведено у (Табл. 1).

Таблиця 1

Кількість дітей шкільного віку в Україні (на 1 січня відповідного року) 2010-2019 рр., осіб

Вік	Рік									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
6	403308	422187	420822	455065	466967	477711	479739	465594	470302	486963
7	384907	403278	422104	420828	455060	441282	477651	479645	465514	470167
8	370022	384867	403225	422107	420812	431088	441212	477573	479558	465373
9	381004	369950	384845	403202	422107	398992	431011	441134	477474	479400
10	385654	380977	369864	384840	403163	400157	398896	430964	441059	477348
11	409693	385591	380938	369865	384829	382164	400099	398813	430887	440920
12	427467	409631	385536	380934	369864	365500	382049	400030	398720	430777
13	461872	427347	409571	385468	380885	351654	365398	381977	399954	398591
14	479825	461745	427214	409546	385427	362140	351549	365297	381926	399845
15	499029	479679	461601	427125	409399	366788	362018	351424	365209	381780
16	528755	498928	479618	461646	427112	390627	366728	361912	351393	365174
17	569782	528684	498888	481022	462666	408118	390967	366734	362205	351770
Загалом	5301318	5152864	5044226	5001648	4988291	4776221	4847317	4921097	5024201	5148108

*Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя

Джерело: укладено автором на основі даних Державної служби статистики [1]

Отримані дані свідчать про наявність тенденції поступового зниження чисельності дітей, на що вказує лінія тренду на Рис. 1.

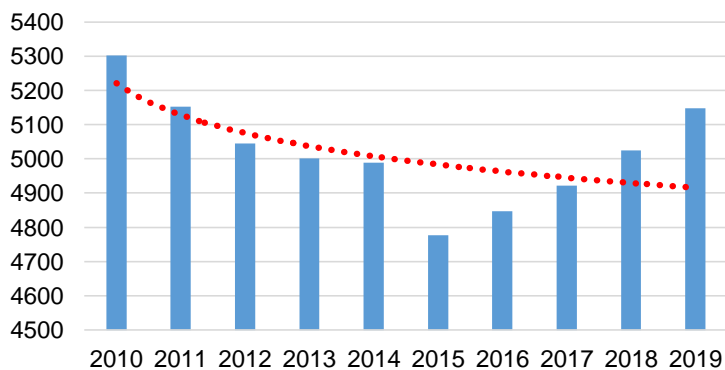

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності дітей шкільного віку в Україні 2010-2019 рр., тис. осіб

Джерело: укладено автором на основі даних Державної служби статистики [1]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В цілому, з 2015 р. чисельність дітей зростає, але даний показник залишається нижчим за відповідний рівень десятирічної давнини. Спостерігається й зміна частки дітей шкільного віку у загальній структурі населення України, на що вказують дані (Табл. 2).

Таблиця 2

Частка дітей шкільного віку у структурі наявного населення України 2010-2019 рр.

На початок періоду	Чисельність наявного населення України, тис.осіб	Чисельність дітей віком 6-17 років, тис.осіб	Частка дітей у загальній чисельності населення, %
2010	45962,9	5301,3	11,53
2011	45778,5	5152,9	11,26
2012	45633,6	5044,2	11,05
2013	45553,0	5001,6	10,98
2014*	45426,2	4988,3	10,98
2015	42928,9	4776,2	11,13
2016	42760,5	4847,3	11,34
2017	42584,5	4921,1	11,56
2018	42386,4	5024,2	11,85
2019	42153,2	5148,1	12,21

*Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя

Джерело: укладено автором на основі даних Державної служби статистики [1]

Частка дітей шкільного віку в Україні за останні 10 років коливалась в межах 10,98-12,21% та позначається тенденція її поступового зростання, що демонструє (Рис. 2).

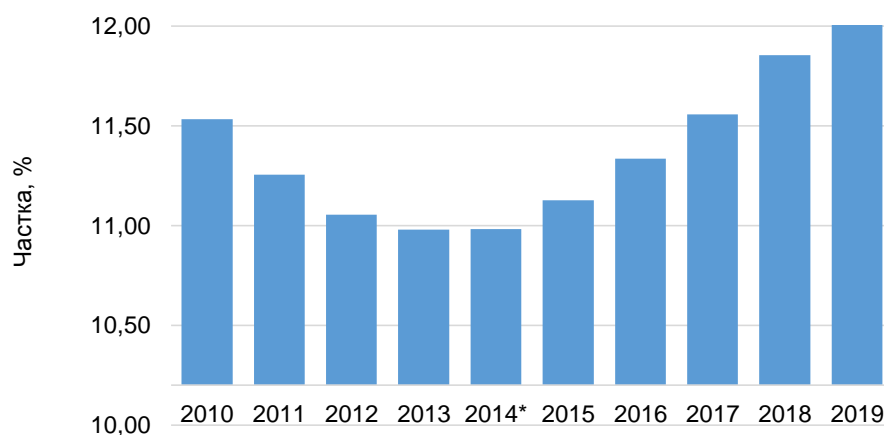

Рис. 2. Динаміка зміни частки дітей шкільного віку у структурі населення України у 2010-2019 рр.

Джерело: укладено автором на основі даних Державної служби статистики [1]

Слід зазначити, що в Україні також спостерігається поступове зменшення як загальної кількості домогосподарств, так й кількості домогосподарств із дітьми, на що вказують результати аналізу характеристики домогосподарств, наведені у (Табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика домогосподарств в Україні* 2015-2019 рр.

Показник	Рік					Абсолютний приріст
	2015	2016	2017	2018	2019	
Кількість домогосподарств, тис.	15073,7	15033,4	14985,6	14934,9	14881,7	-192
Кількість домогосподарств з дітьми, тис.	5751,8	5744,1	5726,1	5652,3	5642,5	-109,3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 3

Частка домогосподарств з дітьми, %	66,1	67,3	68,6	69,0	69,0	+2,9
У тому числі у віці:						
7-13 років	39,9	43,7	45,2	44,9	46,7	+6,8
14-15 років	12,9	12	11,7	14	11,2	-1,7
16-17 років	13,3	11,6	11,7	10,1	11,1	-2,2
Середній розмір домогосподарства з дітьми, осіб	3,65	3,64	3,64	3,65	3,65	0
Розподіл домогосподарств з дітьми (%) за кількістю дітей у складі						
- одна дитина	75,6	76,4	75,9	75,5	74,8	-0,8
- дві дитини	21,4	20,7	21,2	20,9	22,5	+1,1
- три дитини	2,4	2,6	2,5	3,1	2,2	-0,2
- чотири дитини	0,5	0,2	0,2	0,3	0,4	-0,1
- п'ять і більше дітей	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0

**Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя
Джерело: укладено автором на основі даних Державної служби статистики [1]*

До складу домогосподарства із дітьми у середньому входить 3,65 особи, що свідчить, що середньостатистична родина із дітьми в Україні складається з 3-4 осіб, а у складі 69% домогосподарств із дітьми є діти шкільного віку, тобто питання харчування дітей шкільного віку є актуальним для 69% українських родин із дітьми. При цьому з 2015 р. кількість домогосподарств із дітьми зменшилась, а частка домогосподарств із дітьми шкільного віку у складі зросла на 2,9%. Рис. 3 ілюструє, що переважна кількість домогосподарств із дітьми в Україні мають у складі одну дитину, що свідчить про те, що потреби дітей у родині становитимуть підвищений об'єкт уваги батьків, які концентруватимуться на задоволенні ключових потреб дитини.

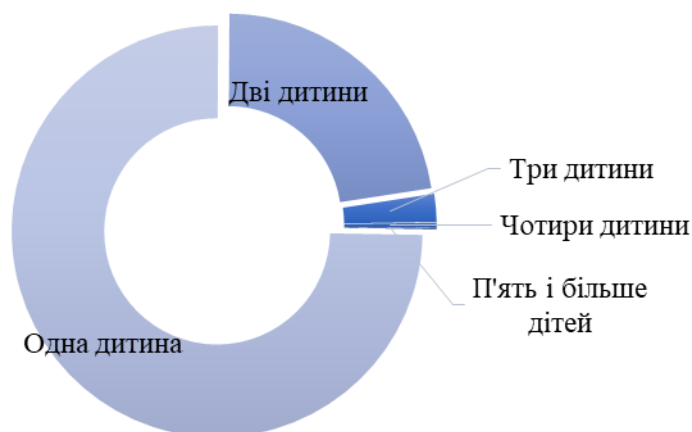

Рис. 3. Кількість дітей у домогосподарствах України у 2019 р., %
Джерело: укладено автором на основі даних Державної служби статистики [1]

Поступове збільшення кількості дітей шкільного віку та посилення їх ролі у домогосподарствах формує потенціал для розвитку бізнесу у дитячому сегменті, що робить його більш привабливим для суб'єктів господарювання. У результаті можливо прогнозувати появу нових дитячих продуктів харчування, нових послуг харчування, орієнтованих на запити дитячої цільової аудиторії, нових підходів у здійсненні маркетингової діяльності та необхідності

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

впровадження нових програм захисту дітей від негативного маркетингового впливу та гарантування безпеки харчування дітей. Основою інноваційної політики суб'єктів господарювання на ринку продуктів та послуг харчування для дітей шкільного віку є застосування нових технологій.

Відновлювальний потенціал населення України залежить здебільшого від якості життя населення та стану здоров'я дітей. Саме здоров'я дітей є інтегральним показником загального благополуччя суспільства та індикатором соціальних негараздів [3]. Статистичні дані та результати наукових досліджень свідчать, що упродовж останніх років в Україні спостерігається стійка негативна динаміка основних показників здоров'я дітей шкільного віку й підлітків та суттєве зниження середньої тривалості життя населення [4]. У дітей шкільного віку знижуються функціональні можливості організму, зростає рівень порушень вегетативної регуляції та захворюваності, знижується низька рухова активність школярів, набирають поширеності шкідливі звички, зростає частота ожиріння, що формує низьку толерантність до фізичних навантажень, зниження адаптаційних можливостей та резервів системи кровообігу [5].

Спостерігається загальна тенденція погіршення якості життя дітей. Гострою проблемою в Україні стає надмірна маса тіла та ожиріння у дітей: чисельність дітей з ожирінням коливається в діапазоні 10-11,0 %. За даними МОЗ України за 2017 рік серед дітей до 17 років 13,3% страждають на ожиріння. Щорічно лікарі фіксують 15,5 тис. нових випадків дитячого ожиріння [6; 7; 8]. У кожній сьомій дитини України виявляється надмірна маса тіла або ожиріння, при цьому вдвічі частіше у хлопчиків [9]. Турбує те, що у кожному другому випадку дитячого ожиріння воно не зникає, а призводить до ожиріння у дорослому віці [10; 11]. Причиною ожиріння здебільшого є нераціональне харчування та малорухливий спосіб життя.

За даними МОЗ України в структурі захворювань дитячого населення I-II місце займають хвороби органів дихання і органів травлення. За даними Міністерства освіти і науки України 36,0 % учнів загальноосвітніх шкіл мають низький рівень фізичного здоров'я, 34,0 % – нижче за середній, 23,0 % – середній, 7,0 % – вище середнього, високий рівень був виявлений лише у 1,0 % школярів [12]. Висновки педіатрів невтішні: 86% дітей шкільного віку в Україні мають ті чи інші відхилення. Здоров'я школярів погіршується з року в рік. По завершенню навчання у школі майже 40 % учнів мають хронічні захворювання, серед яких лідирують хвороби органів травлення та ЛОР-захворювання [13]. Зростає чисельність дітей, які потребують особливого дієтичного харчування протягом життя, що пов'язане із наявністю у них захворювань (целиація, фенілкетонурія, діабет) та тих, хто має харчові алергії.

Науковці зазначають, що основними причинами погіршення стану здоров'я дітей шкільного є зниження фізичної активності, збільшення шкільного навантаження, нераціональність харчування, наявність шкідливих звичок, незадовільні соціально-економічні умови життя родини [14]. Найважливішу роль у цьому переліку науковці віддають саме харчуванню дітей [15; 16; 17]. Доведено, дисбаланс у складових раціону негативно впливає на фізичний розвиток, а також на фізичну працездатність [18; 19]. Незадовільний рівень якості харчування, відсутність у раціоні необхідних мінеральних речовин призводить до погіршення фізичного розвитку дітей [20; 21].

Зміни в соціальному статусі жінок в Україні, розширення сфери жіночих інтересів поза межами родини, підвищення рівня їх освіченості та зайнятості також впливають на показники народжуваності [22].

Висновки. За результатами проведеного аналізу визначено ключові соціально-демографічні чинники макромаркетингового середовища ринку продуктів та послуг харчування для дітей шкільного віку, які мають взяти на увагу суб'єкти господарювання на даному ринку при обґрунтуванні маркетингової стратегії. До зазначених чинників віднесено поступове зниження чисельності населення в Україні, зростання частки дітей шкільного віку у структурі наявного населення, погіршення стану здоров'я школярів, зростання кількості дітей, які потребують особливого раціону харчування, спричиненого станом здоров'я. Подальші дослідження передбачають здійснення експертної оцінки впливу макромаркетингових чинників та розвиток ринку продуктів та послуг харчування для дітей шкільного віку для визначення альтернатив використання існуючих можливостей та подолання потенціальних загроз.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**Література**

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Либанова Э. «Україна єдина» - это цель, а не лозунг [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://zn.ua/internal/ukrayina-yedina-eto-cel-a-ne-lozung_.html.
3. Няньковский, С. Л. Медико-социальные особенности состояния здоровья школьников в Украине / С. Л. Няньковский, М. С. Яцула, Е. М. Сенкевич, И. П. Пасичнюк // *Georgian Medical News*. – 2014. – № 5 (230). – С. 60-65.
4. Lidia Korovina, Tatiana Zaporozhets, Veronika Kozakevich. Effect of exogenous factors on somatic health and autonomic nervous regulation in children and young people. Monograph. – Poltava: "Інфо-освіта", 2019. – 188 p.
5. Моїсеєнко, Р. О. Особливості динаміки здоров'я учнів початкової та основної школи / Р. О. Моїсеєнко, Г. М. Даниленко, Л. І. Пономарьова // *Современная педиатрия*. - 2013. - № 1. - С. 13–17.
6. Величко, В. І. Фізичний розвиток дітей шкільного віку Півдня України / В. І. Величко, І. Л. Бабій // *Здоровье ребенка*. – 2011. – № 3. – С. 62-66.
7. Гончарова, Н. М. Вплив жирового компонента тіла дітей молодшого шкільного віку на рівень їх фізичного розвитку / Н. М. Гончарова // *Молода спортивна наука України*. – 2007. – С. 83-86.
8. Lobstein, T. Obesity in children / T. Lobstein // *BMJ*. – 2008. – Vol. 337. – P. 669.
9. Поширеність надлишкової маси тіла та підвищеного артеріального тиску серед школярів різних регіонів України / В. Г. Майданик, М. В. Хайтович, Г. А. Павлишин [та ін.] // *Міжнародний журнал педиатрії, акушерства і гінекології*. - 2013. - Том 3. - № 1. - С. 33–39.
10. Комплекс негативних чинників, які впливають на стан фізичного здоров'я підлітків, та шляхи вирішення проблеми: матеріали засідання колегії Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту. – К., 2008.
11. Friedman, L. S., Lukyanova E. M., Serdiuk A., et al. Social-environmental factors associated with elevated body mass index in a Ukrainian cohort of children // *Int. J. Pediatr. Obes.* – 2009. – Vol. 4 (2). – P. 81-90.
12. Дудіна, О. О. Ситуаційний аналіз стану здоров'я дитячого населення / О. О. Дудіна, А. В. Терещенко // *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. – 2014. – № 2 (60). – С. 49-57.
13. Пономарьова, Л. І. Особливості формування здоров'я сучасних школярів на різних етапах навчання / Л. І. Пономарьова // *Здоровье ребенка*. – 2014. – № 2 (53). – С. 35-38.
14. Польша, Н. С., Платонова А. Г. Физическое развитие школьников Украины. Пространственно-временные и морфо-функциональные особенности. Монография // Киев: Генеза, 2015. – 272 с.
15. Федоренко, В. І. Фактори формування фізичного розвитку дітей / В. І. Федоренко, Л. М. Куцула // *Гігієна населених місць*. – 2011. – № 57. – С. 332-337.
16. Тоелг, М. Снижение веса у детей и подростков / М. Тоелг // *Здоровье ребенка*. – 2011. – № 2. – С. 35-41.
17. Ненашева, О. М. Здоровая їжа – здорове серце дитини / О. М. Ненашева // *Нова медицина*. – 2006. – № 3. – С. 8-12.
18. Марушко, Ю. В. Вітамінно-мінеральна забезпеченість дітей за сучасних умов / Ю. В. Марушко // *Здоровье ребенка*. – 2015. – № 2 (61). – С. 15-18.

References

1. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Lybanova, E. (2016). "Ukraine is united" is the goal, not the slogan ["Ukraina yedyna" — eto tsel, a ne lozung]. *zn.ua*. Retrieved from https://zn.ua/internal/ukrayina-yedina-eto-cel-a-ne-lozung_.html [in Russian].
3. Niankovskiy, S. L., Yatsula, M. S., Senkevych, E. M. and Pasychniuk, I.P. (2014). Medical and social characteristics of the health status of schoolchildren in Ukraine [Medical and social features of health status of schoolchildren in Ukraine]. *Georgian Medical News*, 5 (230), 60-65 [in Russian].
4. Korovina, L., Zaporozhets, T. and Kozakevich, V. (2019). *Effect of exogenous factors on somatic health and autonomic nervous regulation in children and young people*. Poltava: Info-osvita [in English].
5. Moiseienko, R. O., Danylenko, H. M. and Ponomarova, L.I. (2013). Osoblyvosti dynamiky zdorovia uchniv pochatkovoї ta osnovnoi shkoly [Features of health dynamics of elementary and primary school students]. *Sovremennaya pediatriya – Modern pediatrics*, 1, 13-17 [in Ukrainian].
6. Velychko, V. I. and Babii, I. L. (2011). Fizychnyi rozvytok ditei shkilnoho viku Pivdnia Ukrainy [Physical development of schoolchildren of the South of Ukraine]. *Zdorovyе rebenka – Child's health*, 3, 62-66 [in Ukrainian].
7. Honcharova, N.M. (2007). Vplyv zhyrovoho komponenta tila ditei molodshoho shkilnoho viku na riven yikh fizychnoho rozvytku [Influence of fat component of the body of young school children on the level of their physical development]. *Moloda sportyva nauka Ukrainy – Young sports science of Ukraine*, 83-86 [in Ukrainian].
8. Lobstein, T., Baur, L., Uauy, R. (2004). Obesity in children and young people: a crisis in public health. *Obesity Review*, 5 (1), 4-85 [in English].
9. Maidanyk, V. H., Khaitovych, M. V., Pavlyshyn, H. A., et al. (2013). Poshyrenist nadlyshkovoї masy tila ta pidvyshchenoho arterialnoho tysku sered shkoliariv riznykh rehioniv Ukrainy [Prevalence of overweight and high blood pressure among students from different regions of Ukraine]. *Mezhdunarodnyy zhurnal pediatrii, akusherstva i ginekologii – International Journal of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology*, 3 (1), 33–39 [in Ukrainian].
10. *Kompleks nehatyvnykh chynnykiv, yaki vplyvaiut na stan fizychnoho zdorovia pidlitkiv, ta shliakhy vyri-shennia problemy: materialy zasidannia kolehii Minis-terstva osvity Ukrainy, Ministerstva okhorony zdo-rovia Ukrainy ta Ministerstva u spravakh simi, molodi ta sportu* [Complex of negative factors affecting the physical health of adolescents and ways to solve the problem: materials of the meeting of the Board of the Ministry of Education of Ukraine]. (2008). The Ministry of Health of Ukraine and the Ministry of Family, Youth and Sports. Kyiv [in Ukrainian].
11. Friedman, L. S., Lukyanova, E. M., Serdiuk, A., et al. (2009). Social-environmental factors associated with elevated body mass index in a Ukrainian cohort of children. *Int. J. Pediatr. Obes.*, 4 (2), 81-90 [in English].
12. Dudina, O. O., Tereshchenko, A. V. (2014). Sytuatsiyni analiz stanu zdorovia dytiachoho naselennia [Situational analysis of the health of the pediatric population]. *Visnyk sotsialnoi hihieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy – Bulletin of social hygiene and health organization of Ukraine*, 2 (60), 49-57 [in Ukrainian].
13. Ponomarova, L. I. (2014). Osoblyvosti formuvannia zdorovia suchasnykh shkoliariv na riznykh etapakh navchannia

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

19. Ключников, С. О. Значение бета-каротина для организма детей / С. О. Ключников, А. П. Продеус // Рос. вестник перинатологии и педиатрии. – 2008. – № 6. – С. 70-75.
20. Андреева, Т. І. Чи навчають освічені батьки своїх дітей здоровому харчуванню? / Т. І. Андреева // Соціальна психологія. – 2011. – № 4 (48). – С. 10-13.
21. Воробьева, О. В. Исследование влияния дисбаланса микроэлементов на развитие патологии внутренних органов / О. В. Воробьева, Л. И. Каменев // Вестн. новых мед. технологий. – 2004. – № 3. – С.93-94.
22. Мартинова, Л. Б. Сучасний стан відтворення соціально-демографічного потенціалу в контексті реалізації євроінтеграційних прагнень України / Л. Б. Мартинова // Економіка розвитку (Economics of Development), № 4 (80), 2016. – С. 22-33.
- [Features of shaping the health of modern schoolchildren at different stages of study]. *Zdorovye rebenka – Child's health*, 2 (53), 35-38 [in Ukrainian].
14. Polka, N. S. and Platonova, A. H. (2015). *Fizicheskoe razvitie shkolnikov Ukrainy. Pro-stranstvenno-vremennye i morfo-funktsionalnye osobennosti [Physical development of Ukrainian schoolchildren. Spatial-temporal and morpho-functional features]*. Kyiv: Genesis [in Ukrainian].
15. Fedorenko, V. I. and Kutsula, L.M. (2011). *Faktory formuvannya fizychnoho rozvytku ditei [Factors of formation of physical development of children]. Hihiena naselenykh mist – Population hygiene*, 57, 332-337 [in Ukrainian].
16. Toelh, M. (2011). *Snizhenie vesa u detey i podrostkov [Weight loss in children and adolescents]. Zdorovye rebenka – Child's health*, 2, 35-41 [in Russian].
17. Nenasheva, O. M. (2006). *Zdorova yizha – zdorove sertse dytyny [Healthy food is a healthy heart for a baby]. Nova medytsyna – New medicine*, 3, 8-12 [in Ukrainian].
18. Marushko, Yu. V. (2015). *Vitaminno-mineralna zabezpechenist ditei za suchasnykh umov [Vitamin and mineral supply of children in modern conditions]. Zdorovye rebenka – Child's health*, 2 (61), 15-18 [in Ukrainian].
19. Kliuchnykov, S. O. and Prodeus, A. P. (2008). *Znachenie beta-karotina dlya organizma detey [The value of beta-carotene for the body of children]. Ros. vestnik perinatologii i pediatrii – Ross. Journal of Perinatology and Pediatrics*, 6, 70-75 [in Russian].
20. Andreieva, T. I. (2011). *Chy navchaliut osvicheni batky svoikh ditei zdorovomu kharchuvanniu? [Do educated parents teach their children healthy eating?]. Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 4 (48), 10-13 [in Ukrainian].
21. Vorobeveva, O. V. and Kamenev, L. I. (2004). *Issledovanie vliyaniya disbalansa mikroelemen-tov na razvitie patologii vnutrennikh organov [Investigation of the effect of microelement imbalance on the development of internal organ pathology]. Vestn. novykh med. tekhnologiy – Newsletter of new medical technologies*, 3, 93-94 [in Russian].
22. Martynova, L. B. (2016). *Suchasnyi stan vidtvorennia sotsialno-demografichnoho potentsialu v konteksti reali-zatsii yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy [Current state of reproduction of socio-demographic potential in the context of realization of Ukraine's European integration aspirations]. Ekonomika rozvytku – Economics of Development*, 4 (80), 22-33 [in Ukrainian].

Надійшла 18.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Коноваленко, А. С. Соціально-демографічні чинники розвитку ринку продуктів та послуг харчування дітей / А. С. Коноваленко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 42-49.

**Коноваленко
Анастасія Сергіївна**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного;
<https://orcid.org/0000-0001-9061-5989>;
ResearcherID:B-6614-2019;
E-mail:anastasiia.konovalenko@tsatu.edu.ua;

**Konovalenko
Anastasiia Serhiivna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Marketing, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University;
<https://orcid.org/0000-0001-9061-5989>;
ResearcherID:B-6614-2019;
E-mail:anastasiia.konovalenko@tsatu.edu.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК [657:658.27]330

UDC [657:658.27]330

Ю. М. Перетятко, к. е. н.,
доцентYu. M. Peretiatko, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ
В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ****ORGANIZATION OF ACCOUNTING OF FIXED
ASSETS IN THE CONDITIONS
OF ESTABLISHING THE
INFORMATION ECONOMY**

Актуальність теми дослідження. Інформація є важливим ресурсом при здійсненні господарської діяльності, особливо в умовах становлення інформаційної економіки. Якість інформації визначається рядом характеристик: повнотою, достовірністю, точністю, порівняльністю тощо. Таку інформаційну базу може забезпечити дієва система бухгалтерського обліку.

Постановка проблеми. Наявність сучасних, інноваційних засобів праці створює конкурентні переваги суб'єкта господарювання, а ефективність їх використання впливає на показники виробництва продукції та рентабельності. Тому, правильна система організації обліку основних засобів дозволить формувати якісну інформацію про стан та ступінь використання основних засобів для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та фаховій літературі питанням обліку основних засобів присвячено досить значна увага. Серед них: В. С. Лен, В. А. Кулик, Л. Дерманська та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення отриманих наукових результатів слід відмітити, що на сьогоднішній день залишається недостатньо вивченими питання організації обліку основних засобів з точки зору системного підходу.

Постановка завдання. Обґрунтування теоретичних та практичних аспектів організації обліку основних засобів в умовах становлення інформаційної економіки із врахуванням системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи системний підхід, організація бухгалтерського обліку основних засобів має включати такі обов'язкові елементи: нормативно-методичне забезпечення прямого впливу, оцінка об'єкта обліку, облікова політика, графік документообігу, робочий план рахунків.

Висновки. Належна організація обліку основних засобів на підприємстві, яка має включати запропоновані нами обов'язкові елементи, дозволить працівникам облікового апарату забезпечувати зацікавлених осіб інформацією про стан та ступінь використання основних засобів в господарській діяльності підприємства.

Ключові слова: облік; інформаційна економіка; основні засоби.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-50-56

Актуальність теми дослідження. В умовах становлення інформаційної економіки найважливішим ресурсом є інформація.

Якість інформації для прийняття управлінських рішень визначається її повнотою, достовірністю, точністю, порівняльністю, єдиною методикою збору та оцінки, грошового вимірника, вчасністю, актуальністю. Таку інформацію можна отримати тільки завдяки налагодженій системі бухгалтерського обліку, на яку, згідно з законодавством, покладено завдання щодо виявлення,

Urgency of the research. Information is an important resource in the conduct of economic activities, especially in the conditions of becoming an information economy. The quality of information is determined by a number of characteristics: completeness, reliability, accuracy, comparability and more. This information base can be provided by an effective accounting system.

Target setting. The availability of modern, innovative fixed assets creates a competitive advantage for the business entity, and the efficiency of their use affects the production and profitability. Therefore, a proper system of accounting of the fixed assets will allow to gather qualitative information about the status and extent of use of fixed assets for making informed decisions.

Actual scientific researches and issues analysis. Considerable attention has been given to the accounting of fixed assets in the scientific and professional literature. Among them are V. S. Len, V. A. Kulik, L. Dermanska and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. Without diminishing the importance of the obtained scientific results, it should be noted that organization of accounting of fixed assets in the terms of a systematic approach is not studied sufficiently to date.

The research objective. Systematic approach to the substantiation of theoretical and practical aspects of the organization of accounting of fixed assets in the conditions of formation of the informational economy.

The statement of basic materials. Considering a systematic approach, accounting for fixed assets should include the following mandatory elements: direct methodological support, assessment of the accounting subject, accounting policy, workflow schedule, work plan of accounts.

Conclusions. Proper organization of accounting for fixed assets in the enterprise should include the mandatory elements that we offer. It will allow employees of the accounting apparatus to provide interested persons with information about the status and degree of use of fixed assets in the economic activity of the enterprise

Keywords: accounting; information economy, fixed assets.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання інформації про діяльність підприємства.

Постановка проблеми. Основні засоби є важливою складовою господарської діяльності підприємства. Наявність сучасних, інноваційних засобів праці створює конкурентні переваги суб'єкта господарювання, а ефективність їх використання впливає на показники виробництва продукції та рентабельності. Тому, правильна система організації обліку основних засобів дозволить формувати якісну інформацію про стан та ступінь використання основних засобів для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та фаховій літературі питанням обліку основних засобів присвячено досить значна увага. У (Табл. 1) ми дослідили, які аспекти обліку основних засобів найчастіше привертають увагу науковців.

Таблиця 1

Стан висвітлення питань щодо обліку основних засобів у науковій літературі за 2009-2017 роки

Досліджувані питання	Кількість робіт	Питома вага, %
Вдосконалення обліку основних засобів	7	35
Нормативно-правові аспекти обліку основних засобів	4	20
Облікова політика щодо основних засобів	1	5
Галузеві аспекти обліку основних засобів	4	20
Первинний облік основних засобів	1	5
Амортизація основних засобів	1	5
Організація обліку основних засобів	2	10
Всього	20	100

Джерело: згруповано автором самостійно

За період з 2009 до 2017 року серед досліджених джерел тільки дві наукові статті були присвячені організації обліку основних засобів: В. А. Кулик [1] (2013 рік) та Л. Дерманська [2] (2014 рік).

В. А. Кулик у своїй праці [1] зосереджує увагу на обліковій політиці та облікових оцінках щодо основних засобів, а Л. Дерманська [2] - на аналізі нормативно-правової бази, яка регулює питання організації бухгалтерського обліку. Тобто, висвітлюються лише певна частина системи організації обліку основних засобів на підприємстві.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення отриманих наукових результатів слід відмітити, що на сьогоднішній день залишається недостатньо вивченими питання організації обліку основних засобів з точки зору системного підходу.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних та практичних аспектів організації обліку основних засобів в умовах становлення інформаційної економіки із врахуванням системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Чинне законодавство з питань бухгалтерського обліку не дає трактування терміну "організація обліку" та не визначає її складові (елементи). В Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" зазначено, що "Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи)..." [3, п. 2 ст. 8]. В. С. Леню у своїй праці [4] визначає "організацію бухгалтерського обліку" як "сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення рівня її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу" [4]. Елементами такої системи є: положення про бухгалтерію (організація обліку); облікова політика; робочий план рахунків бухгалтерського обліку; документація; управлінський облік; порядок проведення інвентаризації; інші політики (дивідендна, договірна тощо); організація внутрішнього контролю; організація матеріальної відповідальності; організація звітності [4]. Запропоновані В. С. Ленем елементи системи бухгалтерського обліку враховують всі суттєві аспекти ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності для надання користувачам інформації про діяльність суб'єкта господарювання в цілому. Проте, на організацію

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

обліку окремих об'єктів обліку суттєвий вплив будуть мати не всі перелічені елементи, а лише частина (Рис. 1), інші елементи мають опосередкований вплив.

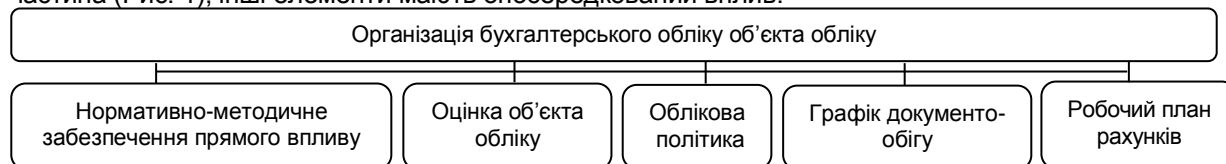

Рис 1. Головні елементи системи організації обліку об'єкта обліку

Запропоновані елементи організації обліку окремого об'єкта, з точки зору системного підходу, дають змогу в повному обсязі сформувати інформацію про об'єкт обліку.

Методологічні засади формування інформації про основні засоби у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності визначені у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку № 7 “Основні засоби” (далі – П(с)БО №7), норми, якого застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами усіх форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності) [5]. Інші нормативно-методичні акти, норми яких мають прямий вплив на організацію обліку основних засобів наведено в Табл. 2.

Таблиця 2

Нормативно-правові акти, які регулюють питання обліку основних засобів

Нормативно-методичний акт	Сфера застосування
Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755	Формування інформації про основні засоби для податкових розрахунків. Коригування фінансового результату до оподаткування різницею, яка виникає при нарахуванні амортизації необоротних активів
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 14 “Оренда”, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2000 № 181	Формування інформації у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності про орендовані основні засоби
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 28 “Зменшення корисності активів”, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2004 № 817	Формування інформації у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності про зменшення корисності основних засобів
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 32 “Інвестиційна нерухомість”, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 № 779	Формування інформації у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності про інвестиційну нерухомість
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.09.2003 № 561	Відображення операцій із основними засоби у бухгалтерському обліку
Наказ Міністерства статистики України “Про затвердження типових форм первинного обліку” від 29.12.95 №352	Склад первинних документів з обліку основних засобів
Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879	Проведення інвентаризації основних засобів та оформлення її результатів
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291	Акумуляування інформації на рахунках бухгалтерського обліку інформації про основні засоби

Джерело: власна розробка

Надважливого значення при організації обліку основних засобів має їх оцінка, яка залежить від способу надходження об'єкта основного засобу на підприємство (Табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка об'єкта основного засобу залежно від способу його надходження

Спосіб надходження	Оцінка
Придбання за плату	Первісна вартість
Самостійне виготовлення	Собівартість, яка визначається згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку № 9 “Запаси” та № 16 “Витрати”

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*Продовження таблиці 3*

Придбані (побудовані) за рахунок бюджетних асигнувань	Визначається без суми непрямих податків та із зменшенням цільового фінансування і цільових надходжень
Внесок до статутного капіталу	Справедлива вартість, яка погоджена засновниками (учасниками) підприємства
Безоплатно отримані	Справедлива вартість на дату отримання основного засобу
Обмін на подібний актив	Залишкова вартість переданого об'єкта основних засобів. Якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливую вартість, то первісною вартістю об'єкта основних засобів, отриманого в обмін на подібний об'єкт є справедлива вартість переданого об'єкта з включенням різниці до витрат звітного періоду
Обмін (або частковий обмін) на неподібний актив	Справедлива вартість переданого немонетарного активу, збільшена (зменшена) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що була передана (отримана) під час обміну
Переведення до основних засобів із оборотних активів, товарів, готової продукції	Собівартість, яка визначається у відповідності до П(с)БО № 9 "Запаси" та П(с)БО № 16 "Витрати"

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Факт здійснення операцій щодо основних засобів засвідчується первинним документом, форми яких затверджено Наказом Міністерства статистики України "Про затвердження типових форм первинного обліку" від 29.12.95 №352 (Табл. 4).

*Таблиця 4***Призначення первинних документів (реєстрів) з обліку основних засобів**

Форма документу	Назва первинного документу	Призначення
ОЗ-1	Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів	Для зарахування до складу основних засобів окремих об'єктів та при вводі їх в експлуатацію
ОЗ-2	Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів	Для оформлення приймання-здачі основних засобів із ремонту, реконструкції та модернізації
ОЗ-3	Акт на списання основних засобів	Для оформлення вибуття основних засобів (крім автотранспортних засобів) при повному або частковому їх списання
ОЗ-4	Акт на списання автотранспортних засобів	Для оформлення списання автомобіля вантажного чи легкового, причепа чи напівпричепа при їх ліквідації.
ОЗ-5	Акт про установку, пуск та демонтаж будівельної машини	Для оформлення передачі, установки та пуску будівельних машин та наступного їх демонтажу і передачі підприємству. Застосовується будівельно-монтажними організаціями
ОЗ-6	Інвентарна картка обліку основних засобів	Для обліку всіх видів основних засобів, а також для групового обліку однотипних об'єктів основних засобів, що надійшли в експлуатацію в одному календарному місяці та таких, що мають одне і те ж виробничо-господарське призначення, технічну характеристику та вартість.
ОЗ-7	Опис інвентарних карток по обліку основних засобів	Для реєстрації інвентарних карток обліку основних засобів
ОЗ-8	Картка обліку руху основних засобів	Для обліку руху основних засобів по класифікаційних групах при ручній обробці облікової документації
ОЗ-9	Інвентарний список основних засобів	Для пооб'єктного обліку основних засобів замість їх знаходження (експлуатації) по матеріально-відповідальних особах.
ОЗ-14	Розрахунок амортизації основних засобів (для промислових підприємств)	Для визначення суми амортизації основних засобів, що належить до нарахування у звітному місяці. Застосовується промисловим підприємством
ОЗ-15	Розрахунок амортизації основних засобів (для будівельних організацій)	Для визначення суми амортизації основних засобів, що належить до нарахування у звітному місяці. Застосовується будівельними організаціями
ОЗ-16	Розрахунок амортизації по автотранспорту	Для визначення сум амортизації автотранспортних засобів, що належать до нарахування у звітному місяці.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Джерело: розроблено самостійно за даними [6]

З метою забезпечення своєчасності оформлення документів та передачу їх в обробку, а також для підвищення контрольної функції бухгалтерського обліку шляхом встановлення відповідальних за створення первинних документів, доцільно створювати графік документообігу первинних документів щодо руху основних засобів. Графік документообігу має включати такі складові: місце створення первинного документа, посадові особи, які підписують його, підстава для створення, термін створення, передача в обробку (Табл. 5).

Таблиця 5

Витяг з графіку документообігу первинних документів щодо руху основних засобів

Назва первинного документу	Місце створення	Посадові особи, які підписують	Підстава для створення документа	Термін створення документа	Куди подається для обліку та обробки	Граничний термін передачі після виконання	Відділ, відповідальний за своєчасну передачу
Акт приймання-передачі основних засобів	Структурний підрозділ, який отримує основний засіб (ОЗ)	Комісія з прийому ОЗ в експлуатацію згідно наказу	Визнання ОЗ придатним до експлуатації	На дату визнання ОЗ придатним до експлуатації	До бухгалтерії на наступний день після складання акту	До бухгалтерії на наступний день після складання Акту прийому-передачі	Структурний підрозділ, який передає ОЗ
Акт внутрішнього переміщення основних засобів	Структурний підрозділ (склад), який передає ОЗ	Керівник структурних підрозділів, що передають та приймають ОЗ	Виробнича необхідність, наказ по підприємству	На дату передачі ОЗ	До бухгалтерії	До бухгалтерії на наступний день після оформлення передачі ОЗ	Структурний підрозділ, який передає ОЗ
Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів	Відділ капітального будівництва. Структурний підрозділ	Комісія згідно з наказом по підприємству. Затверджується директором з виробництва	Наказ по підприємству. Визнання ОЗ придатним до експлуатації	На дату визнання ОЗ придатним до експлуатації	До бухгалтерії на наступний день після приймання	До бухгалтерії 4 числа наступного місяця за звітним	Відділ капітального будівництва. Структурний підрозділ

Джерело: власна розробка

У зв'язку з тим, що чинні Положення (стандарты) бухгалтерського обліку містять альтернативи у виборі принципів, методів та процедур при веденні бухгалтерського обліку, то вибір тієї чи іншої альтернативи зазначається в обліковій політиці. Склад обов'язкових елементів облікової політики щодо основних засобів викладений у Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства (Табл. 6).

Таблиця 6

Обов'язкові елементи облікової політики щодо основних засобів

Елемент облікової політики	Альтернатива вибору
Методи нарахування амортизації основних засобів	Один із методів: — прямолінійний; — зменшення залишкової вартості, — прискореного зменшення залишкової вартості; — кумулятивний; — виробничий
Вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів	Встановлюються підприємством самостійно

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*Продовження таблиці 6*

Підходи до переоцінки основних засобів	Встановлюються підприємством самостійно у діапазоні до 10 відсотків справедливої вартості активу (об'єктів обміну)
Критерії розмежування об'єктів операційної нерухомості та інвестиційної нерухомості	Підприємство самостійно розроблює критерії розмежування. Наприклад, мета використання нерухомості. Інвестиційна нерухомість це власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, Операційна нерухомість - з метою використання у виробничій діяльності
Періодичність зарахування сум дооцінки основних засобів до нерозподіленого прибутку	Один із періоду: — щомісячно; — щокварталу; — раз на рік
Дата первісного визнання основних засобів та групи вибуття як утримуваних для продажу	Одна із дат: — дата, коли щодо активів, групи вибуття задовольняються умови, у разі якщо: економічні вигоди очікується отримати від їх продажу, а не від їх використання за призначенням; вони готові до продажу у їх теперішньому стані; їх продаж, як очікується, буде завершено протягом року з дати визнання їх такими, що утримуються для продажу; умови їх продажу відповідають звичайним умовам продажу для подібних активів; здійснення їх продажу має високу ймовірність, зокрема якщо керівництвом підприємства підготовлено відповідний план або укладено твердий контракт про продаж, здійснюється їх активна пропозиція на ринку за ціною, що відповідає справедливій вартості; — дата оприбуткування активів, придбаних з метою продажу.
Підходи до віднесення витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта основних засобів, до первісної вартості або витрат звітного періоду	Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що призводить до збільшення майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від використання об'єкта. Первісна (переоцінена) вартість основних засобів може бути збільшена на суму витрат, пов'язаних з поліпшенням та ремонтом об'єкта, визначену у порядку, встановленому податковим законодавством

Джерело: згруповано автором на основі [7]

Для відображення в обліку інформації про основні засоби Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291 призначений рахунок 10 "Основні засоби".

Для деталізації субрахунків, в робочому плані рахунків підприємства, можуть передбачатися аналітичні рахунки. Наприклад, для субрахунку 105 "Транспортні засоби" можна виокремити такі аналітичні рахунки: 105.1 "легковий автомобіль Renault Dokker", 105.2 "легковий автомобіль Renault Logan", 105.3 "легковий автомобіль Renault Trafic".

Висновки. Організація обліку основних засобів є важливою частиною загальної системи організації обліку підприємства, яка дозволяє працівникам облікового апарату у повному обсязі та достовірно формувати фінансову звітність та таким чином забезпечувати зацікавлених осіб інформацією про стан та ступінь використання основних засобів в господарській діяльності підприємства.

З точки зору системного підходу, організація обліку основних засобів має включати такі обов'язкові елементи: нормативно-методичне забезпечення прямого впливу; оцінка об'єкта обліку, облікова політика, графік документообігу та робочий план рахунків.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**Література**

1. Кулик, В. А. Організація обліку основних засобів: методичний аспект [Електронний ресурс] / В. А. Кулик // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2. – С. 404-408. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2013_2_63.pdf.
2. Дерманська, Л. В. Організація обліку основних засобів в аспекті зміни положень законодавчих актів [Електронний ресурс] / Л. В. Дерманська // Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК. – 2014. – № 21 (1). – С. 8-11. – Режим доступу: [nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2014_21\(1\)_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2014_21(1)_4.pdf).
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон Україн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Лень, В. С. Елементи системи організації бухгалтерського обліку та їх класифікація / В. С. Лень // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2013. – № 3. – С. 25-34. – Режим доступу: <https://ekona.org.ua/repository/view/65/>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 "Основні засоби"[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.
6. Наказ Міністерства статистики України "Про затвердження типових форм первинного обліку" від 29.12.95 №352"[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovozakonodavstvo/normativno-pravovi-akti-z-pitan-kpr/nakazi/61770.html>.
7. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 30.09.2003 № 561 "[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03>.

References

1. Kulik, V. A. (2013). Orhanizatsiia obliku osnovnykh zasobiv: metodychnyi aspekt [Organization of accounting of fixed assets: methodical aspect]. *Universytetski naukovi zapysky – University research notes*, 2, 404-408. Retrieved from nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2013_2_63.pdf [in Ukrainian].
2. Dermanska, L. (2014). Orhanizatsiia obliku osnovnykh zasobiv v aspekti zminy polozhen zakonodavchykh aktiv [Organization of accounting for fixed assets in the aspect of changing the provisions of legislative acts]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho univer-sytetu. Ekonomika APK – Bulletin of Lviv National Agrarian University. Economics Agro-industrial complex*, 21(1), 8-11. Retrieved from [nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2014_21\(1\)_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2014_21(1)_4.pdf) [in Ukrainian].
3. Zakon Ukraini "Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini" [The Law of Ukraine "On accounting and financial reporting in Ukraine"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].
4. Len, V. S. (2013). Elementy systemy orhanizatsii bukhhalterskoho obliku ta yikh klasyfikatsiia [Elements of the accounting organization and their classification]. *Visnyk ChDTU – Visnyk ChSUT*, 3, 25-34. Retrieved from <https://ekona.org.ua/repository/view/65/> [in Ukrainian].
5. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku № 7 "Osnovni zasoby" [Accounting Regulation (Standard) No. 7 "Fixed Assets"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> [in Ukrainian].
6. Nakaz Ministerstva statystyky Ukrainy "Pro zatverdzhennia typovykh form pervynnoho obliku" [Order of the Ministry of Statistics of Ukraine "On approval of standard forms of primary accounting"]. (n.d.). sfs.gov.ua. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovozakonodavstvo/normativno-pravovi-akti-z-pitan-kpr/nakazi/61770.html> [in Ukrainian].
7. Metodichni rekomendatsii z bukhhalterskoho obliku osnovnykh zasobiv, zatverdzhenyi nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy [Guidelines for accounting for fixed assets, approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03> [in Ukrainian].

Надійшла 10.06.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Перетятко, Ю. М. Організація обліку основних засобів в умовах становлення інформаційної економіки / Ю. М. Перетятко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 50-56.

**Перетятко
Юлія Митрофанівна**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID:M-5332-2016;
E-mail:yuliaperetiatko@gmail.com;

**Peretiatko
Yuliya Mitrofanovna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID:M-5332-2016;
E-mail:yuliaperetiatko@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.837

UDC 330.837

Ю. П. Харченко, к. наук з держ. упр.,
доцентYu. P. Kharchenko, Candidate of Public
Administration, Associate Professor**ГЕНЕЗА НАУКОВОЇ ДУМКИ ЩОДО
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ЙОГО
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У СТАНОВЛЕННЯ
РЕГІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ****GENESIS OF SCIENTIFIC OPINION ON
INSTITUTIONALISM AND ITS
IMPLEMENTATION IN REGIONALISM IN
UKRAINE**

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності дослідження наукового фундаментального підґрунтя для становлення та розвитку інституціоналізму на впровадження його основ в сучасний регіоналізм в Україні.

Постановка проблеми. Для удосконалення інституційної структури економіки регіонів необхідним є здійснення аналізу фундаментальних основ інституціоналізму в регіональній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження базуються на працях видатних зарубіжних вчених, як Т. Веблен, К. Ейрс, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Дж. Серл, Г. Спенсер, К. Менгера та вітчизняних О. Амоши, Б. Буркинського, М. Бутка, С. Вовканича, В. Геєця, Б. Данилишина, М. Долишнього, В. Загорського, Е. Лібанової, І. Манцурова, М. Максимчука, А. Олейник, П. Саблука, В. Сіденка, А. Чухна.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Аналіз ключових теоретичних питань формування категоріального апарату інституціоналізму довів необхідність окреслення його основних дефініцій через призму децентралізаційних чинників, які відбуваються в Україні та не були акцентовані донині.

Постановка завдання. Здійснити характеристику основних теоретичних аспектів розвитку інституціоналізму та його вплив на розвиток продуктивних сил в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основні децентралізаційні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві довели, важливу роль громади у реалізації можливостей людського потенціалу, але є потреба у реалізації розвитку інституту державно-приватного партнерства, розвитку інститутів громадянського суспільства, релігійних осередків, удосконалювати вектори взаємодії та заохочувати соціальну відповідальність бізнесу.

Висновки. Інституціональне середовище не є ідеальним середовищем, проте національна економіка має прагнути до формування інституціональної основи, яка б сприяла покращенню умов функціонування її суб'єктів. Розвиток економіки перебуває у взаємозалежності з формуванням інституційної основи економіки, її комплементарних інститутів.

Ключові слова: регіональна економіка; інституціоналізм; інституціональні процеси; регіональний розвиток; школи інституціоналізму; інституціональне середовище.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-57-64

Urgency of the research lies in the need to study the scientific fundamental basis for the formation and development of institutionalism on introduction of its foundations in modern regionalism in Ukraine.

Target setting. To improve the institutional structure of the regional economy, it is necessary to analyse the fundamental basis of institutionalism in the regional economy.

Actual scientific researches and issues analysis. Modern research is based on the writings of eminent foreign scientists, such as T. Veblen, C. Ayres, D. North, J. Hodgson, J. Searle, H. Spencer, C. Menger and such domestic scientists as O. Amosha, B. Burkynskyi, M. Butko, S. Vovkanych, V. Heiets, B. Danylyshyn, M. Dolishnii, V. Zahorskyi, E. Libanova, I. Mantsurov, M. Maksymchuk, A. Oleinyk, P. Sabluk, V. Sidenko, A. Chukhno.

Uninvestigated parts of general matters defining. The analysis of the key theoretical questions of the formation of the categorical apparatus of institutionalism has proved the necessity of defining its basic definitions through the lens of decentralization factors that are taking place in Ukraine and have not been emphasized till today.

The research objective. To characterize the main theoretical aspects of the development of institutionalism and its influence on the development of productive forces in Ukraine.

The statement of basic materials. The main decentralization changes that take place in our society have proved the important role of the community in realizing human potential, but there is a need to implement the development of public-private partnerships, the development of civil society institutions, religious organizations, to improve interaction vectors and encourage business social responsibility.

Conclusions. The institutional environment is not an ideal environment, however, the national economy should strive to form an institutional framework conducive to improving the functioning conditions of its subjects. Economic development is interdependent with the formation of the institutional framework of the economy, its complementary institutions.

Keywords: regional economy; institutionalism; institutional processes; regional development; schools of institutionalism; institutional environment.

Актуальність теми дослідження. Трансформаційні процеси, в яких Україна перебуває останні десятиліття, впровадження соціально-економічних та конституційно-правових реформ,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

направлених на забезпечення належних умов для ефективної реалізації людського потенціалу та на послаблення гнітючого впливу на конструктивну людську діяльність багатьох формальних та неформальних інститутів, сприяють стабільному розвитку регіонів держави, раціоналізують функціонування регіональних економічних систем.

Постановка проблеми. Однак, вказані процеси будуть ефективними лише при удосконаленні інституційної структури економіки регіонів, яка ґрунтується в економічних відносинах на нові правила, норми та уявлення про економічну діяльність. Їх формування не можливе без аналізу фундаментальних основ інституціоналізму в регіональній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження інституціональної економічної теорії завдячують працям видатних зарубіжних вчених, як Т. Веблен, К. Ейрс, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Дж. Серл, Г. Спенсер, К. Менгера, О. Уільямсон, У. Берг та інших

На вітчизняному просторі значний науковий внесок у дослідження формування інституціонального середовища присвячено праці О. Амоши, Б. Буркинського, М. Бутка, С. Вовканича, В. Геєця, Б. Данилишина, М. Долішнього, В. Загорського, Е. Лібанової, І. Манцурова, М. Максимчука, А. Олейник, П. Саблука, В. Сіденка, А. Чухна.

Виділення не досліджених частин загальної проблеми. Враховуючи актуальну проблематику дослідження і значний інтерес до інституційного середовища, є потреба у посиленні аналізу становлення та впливу основних наукових шкіл та векторів наукового пошуку на модернізацію продуктивних сил регіонів України.

Постановка завдання. Здійснити теоретичний аналіз основних фундаментальних дефініцій інституціоналізму, визначити основні історичні передумови його впровадження в регіональну економіку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Саме тлумачення поняття інституціоналізм варто почати з аналізу формування поглядів науковців на основні фактори розвитку соціально-економічної складової та основних складових дефініційних чинників регіонального розвитку.

Ще від заснування теорія інституціоналізму у США і протягом еволюційного періоду увібрала в себе ідеї німецької історичної школи, англійських фабіанців, французьких соціологічних традицій і деякою мірою ідеологію марксизму [1].

Термін «інституціоналізм» (англ. institutionalism від лат. institutio – образ дії, звичай, напрям, вказівка) належить американському економісту У. Гамільтону, який використовував його під час участі у зборах Американської економічної асоціації в 1918р., використав це поняття для позначення системи поглядів на суспільство й економіку, в основі якої лежить категорія інституту [2, с. 8].

Поняття «інститут» є центром, ядром інституціональної концепції. Як вважається, воно було запозичене економістами з соціальних наук, зокрема з юриспруденції і соціології. [3, с. 100]. У визначенні сутності цього поняття немає однозначності, що певною мірою ускладнює його застосування, а також кристалізує суперечності в поглядах на саму теорію інституціоналізму.

Економічна категорія «інституціоналізм» (англ. institutionalism, institutional economics; від лат. institutio – спосіб дії, звичай, порядок, вказівка), у широкому розумінні, це один з напрямків економічної теорії, який в суспільній системі виконує функцію синтезатора ролі соціальних, правових, організаційних, політичних, етичних, ментальних, науково-технічних та природоохоронних інститутів у процесі їх функціонування.

За своєю сутністю інституціоналізм представлений багатьма складовими, і тому єдиної класифікації щодо змісту його течій остаточно не сформовано. В основному, це пов'язано з широтою предмета дослідження і тим до якого наукового напрямку належать ті чи інші дослідники. Єдиним, що об'єднує школи інституціоналізму є акцент на дослідженні та аналізі відносин власності, що вказує на суспільний характер інституціоналізму як економічної науки [1].

Основні ідеї інституціонального аналізу, сформулював Т.Веблен, визначаючи інститути як стійкі звички мислення, притаманні групі людей [6, с. 202].

Коммонс Дж. визначав інституціоналізм, як колективну діяльність, покликану контролювати індивідуальну діяльність, як звичай, тобто неорганізовану колективну діяльність, як особливий вид соціальної структури, здатний змінювати цілі та уподобання агентів; Гамільтон У. – як

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

поширений усталений спосіб мислення або дії, що закріпився у звичках групи або звичаях народу; Норт Д. – як сукупність створених людьми правил і норм, що виступають як обмеження; Серл Дж. – як систему таких правил, які не регулюють, а конструюють саму поведінку, причому інституціональна реальність не тільки описується мовою, але й формується нею, а отже, інституціональна онтологія суб'єктивна, а інституціональні факти існують тільки з точки зору їх учасників; Найт Дж., Ходжсон Дж. – як систему усталених і загальноприйнятих соціальних правил, які структурують соціальні взаємодії [7, с. 29].

Незважаючи на велику кількість трактувань інституціоналізму в працях зарубіжних науковців, за своєю сутністю інституціоналізм є багатограним явищем, і тому єдиної класифікації щодо інституційних течій остаточно не сформовано. В основному, це пов'язано з широтою предмета дослідження і тим до якого наукового напрямку належать представники. Єдиним спільним у визначенні школи інституціоналізму є акцент на дослідженні та аналізі інституцій. Саме ця особливість свідчить про суспільний характер інституціоналізму як економічної науки [10].

Старий інституціоналізм ґрунтується на доктрині М. Вебера – професіоналізації бюрократії задля держави [11]. Інституціоналістські приклади такого роду: аргументи К. Маркса спираліся на «соціальні класи» [12], М. Вебера – на «бюрократію» [11], Е. Дюркгейма – на «поділ праці» [13], Т. Веблена – на «споживання» [14].

У 1950-ті рр. Г. Алмонд та С. Верба в праці «Громадська культура» подають ще розмиті уявлення інститутів. Вчені були більше стурбовані мінливістю процесу модернізації в різних країнах і питаннями призначення та узагальнення на системному рівні, не визнаючи шляхи розвитку [15].

Починаючи з Т. Веблена, одним з визначальних елементів інституціоналізму став еволюційний підхід до аналізу економіки.

Дж. Ходжсон [17] виділяє 5 методологічних положень інституціоналізму, сформульованих ще У. Гамільтоном в 1919 р. (Рис. 1)

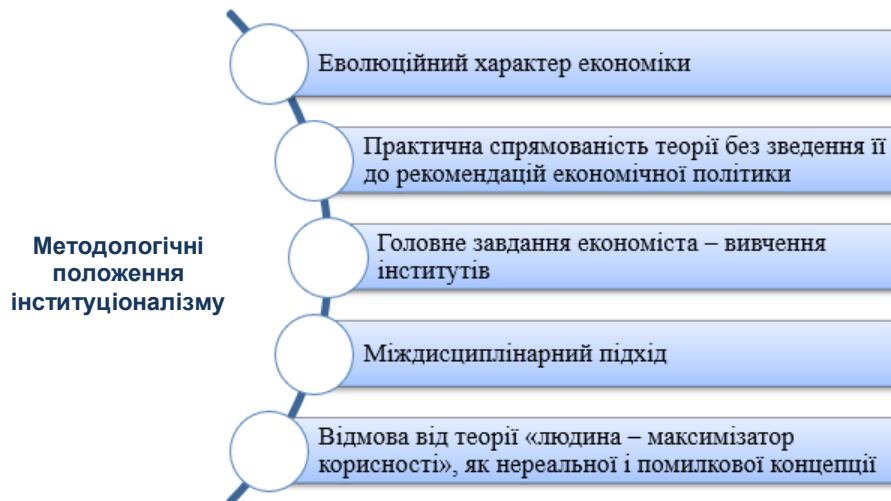

Рис. 1. Методологічні положення інституціоналізму

Джерело: сформовано автором на підставі [15]

Іституціоналіст Г. Мюрдаль у 1958 р. доповнив дані ствердження неминучістю існування суб'єктивних оцінок у соціальних науках [17]. Дж. Ходжсон ключовим для віднесення до школи інституціоналізму визначає явище «інституціоналізованого індивіда» На думку вченого, дана інституціоналізованість має прояв у впливі інститутів на формування особистості (Дж. Гелбрейт) і навіть його потреб (К. Айрес) [15].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Разом з тим, нова інституціональна економічна теорія (НИЕТ) найчастіше аналізує інститути як наслідки рішень раціональних, максимізує агентів, тому можна сказати про взаємовплив індивідів та інститутів одне на одного[15] .

Спільні риси у дослідженні методології інституціоналізму представлені на (Рис. 2).

Рис. 2. Спільні риси у дослідженні методології інституціоналізму

Джерело: сформовано автором на підставі [15]

Основною квінтесенцією досліджень науковців у методології різних течій встановлено, що інституціоналізм, як перспективний вектор економічних досліджень, пояснює економічні проблеми об’єкта через формальні і неформальні правила та традиції (інституції), які спонукають суб’єкта до певних дій та формують мотиваційний механізм соціально-економічного змісту.

Порівнюючи основні підвалини постулатів “старого” інституціоналізму та неоінституціоналізму, можна виокремити суттєві особливості кожної з шкіл (Рис. 3).

Рис. 3. Особливості шкіл інституціоналізму

Джерело: сформовано автором

Дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених, доводять, що існують спільні ознаки у наукових доробках представників двох шкіл, зокрема їх об’єднують позиції, які пояснюють концептуальне бачення інституцій та інститутів представниками напряму.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

На думку П. Саблука у використанні категорій інституціоналізму потрібно враховувати таку особливість, як можливість інституції приймати форму інституту у певному суспільному розвитку та ринковому механізмі. Тому, зважаючи на це інституції можуть втілюватися в інститутах, тоді як інститути потребують інституцій для забезпечення розвитку соціально-економічних формацій, які відповідали б сучасним вимогам суспільства [4, с. 8].

Однак, варто наголосити, що в певній мірі однозначність основних категорій інституціоналізму долається виокремленням специфіки використання кожного з них та недопустимості ототожнення їх дефініцій.

Світовий та вітчизняний досвід засвідчує, що визначення зазначених категорій, характеризує “інституцію” для позначення механізму дії норм (правил) у будь-якій галузі суспільних відносин та особливостей управління.

Усюк Т. В., як приклад наводить те, що економічні, правові та соціальні інституцій пояснюються як явища суспільного життя і, водночас, інформують про їх характерні риси. Тоді як словосполучення банківський інститут – банківська інституція, інвестиційний інститут – інвестиційна інституція розрізняються так: в першому випадку розкривається зміст самостійної структури (організації), в другому – тлумачиться механізм її дії [1].

Тобто, синонімічний ряд до поняття “інституція” обмежується лише визначенням “механізму”, але ні в якому разі не “інституту”. Інституції створюють інституційне середовище, яке впливає на поведінку індивіда, але при цьому встановлює обмеження для здійснення його діяльності, використовуючи економічні, політичні, правові, психологічні та соціальні чинники [1].

Рис. 4. Класифікація інституціонального середовища

Джерело: розроблено автором на підставі [20, с. 48]

Для досягнення цілей національної економіки інституціональне середовище адаптується до планованих змін, більше того сприяє очікуваним змінам.

Варто наголосити, що від інституціонального середовища залежить (Рис. 5):

– гармонізація взаємовідносин «влада – бізнес – суспільство»

Основні децентралізаційні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві довели, важливу роль громади у реалізації можливостей людського потенціалу, але є потреба у реалізації розвитку інституту державно-приватного партнерства, розвитку інститутів громадянського

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

суспільства, релігійних осередків, удосконалювати вектори взаємодії та заохочувати соціальну відповідальність бізнесу тощо;

- взаємоіснування формальних та неформальних інститутів на кожному етапі проведення реформ;

- відсутність неузгодженості чи конфлікту, наявність якого, як правило, призводить до нестабільності інституціональної системи, є загрозою стійкості країни у соціально-політичній сфері та може мати наслідком економічну кризу;

- гарантії дотримання прав усіх учасників економічних відносин у ході здійснення операцій та по завершенню трансакцій.

Рис. 5 Залежності від інституційного середовища

Джерело: розроблено автором

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз теоретичних аспектів розвитку інституціоналізму засвідчує, що дефініція «інституціоналізм» «інституціональне середовище», «інституційна структура», «інституційна основа» дають назву різним явищам, які, хоч і пов'язані між собою через систему каналів формування інституціонального середовища національної економіки, але містять в собі різний дефініційний зміст, і не можуть ототожнюватися. Відмінність та розбіжності у тлумаченні поняття «інституціоналізм» викликано відмінністю наукових поглядів, теорій, із точки зору яких воно розглядається, та предмета й завдань конкретного наукового дослідження, на його формування впливає і приналежність представників шкіл «старого» інституціоналізму та неоінституціоналістів.

Варто наголосити, що інституціональне середовище є сукупністю інститутів, тобто норм або правил, які спрямовані на розв'язання економічних проблем, а також організацій установ та інших формувань діяльність яких спрямована на досягнення конкретних цілей. Інституціональне середовище не є ідеальним середовищем, проте національна економіка має прагнути до формування інституціональної основи, яка б сприяла покращенню умов функціонування її суб'єктів.

Розвиток економіки перебуває у взаємозалежності з формуванням інституційної основи економіки, її комплементарних інститутів. Визначені в статті категоріальні аспекти формування понятійної бази інституціоналізму стануть в нагоді для подальшого наукового пошуку в питаннях удосконалення інституціонального середовища регіональної та національної економіки, дозволять критично оцінити основні детермінанти та виділити стоп-чинники, які блокують розвиток.

Література

1. Усюк, Т. В. Інституційні детермінанти розвитку сільського підприємництва / Т. В. Усюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2013. - № 4. - С. 283-290. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_4_29.
2. Тарушкин, А. Б. Институциональная экономика: учебное пособие / А. Б. Тарушкин. – СПб.: Питер, 2004. – 368с.
3. Чубарь, О. Г. Институти та інституціональне

References

1. Usiuk, T. V. (2013). Instytutsiini determinanty rozvytku sil'skoho pidpriemnytstva [Institutional determinants of rural entrepreneurship development]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*, 4, 283-290. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_4_29 [in Ukrainian].
2. Tarushkin, A. B. (2004). *Institutsionalnaya ekonomika [Institutional economy]*. Saint Petersburg: Peter [in Russian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку / О. Г. Чубарь // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 3 (40). – С. 98–104.

4. Саблук, П. Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. на 13-х річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2011 р. / П. Т. Саблук. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2011. – 64 с.

5. Норт, Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

6. Веблен, Т. Теорія праздного класу / Т. Веблен; под ред. В. В. Мотылева ; пер. с англ. С. Т. Сорокина. – М. : Прогресс, 1984. – 348 с.

7. Дементьев, В. В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? / В. В. Дементьев // TERRA ECONOMICUS. – 2009. – Т. 7, № 1. – С. 13–30.

8. Поченчук, Г. М. Особливості сучасних інституціональних перетворень економіки України / Г. М. Поченчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2015. – № 835. – С. 298–304

9. Серл Дж. Что такое институт? / Дж. Серл // Вопросы экономики. – 2007. – № 8. – С. 16.

10. Заруцький, І. Д. Диференціація складових інституційного середовища щодо впливу на функціонування підприємств АПК [Електронний ресурс] / І. Д. Заруцький // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2009. – № 21. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2009_21/43Zaru.ts.htm.

11. Вебер, М. Хозяйство и общество / пер. с нем.; под научн. ред. Л. Г. Ионина. – М. : ГУВШЭ, 2010. – 456 с.

12. Маркс, К., Энгельс Ф. Сочинения. – 2-е изд. – М., 1960. – Т. 23: Маркс К., Энгельс Ф. Капитал. – 772 с.

13. Durkheim, E. (1892). *Quid Secundatus politicae scientiae instituendae contulerit. Burdigalae Gournoilhou.*

14. Веблен, Т. Теорія праздного класу / Т. Веблен. – М., 1984. – 110 с.

15. Тарасова, І. І. Дослідження теорії інституціоналізму в управлінні економічними та суспільними інститутами / І. І. Тарасова // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 11-12. – С. 11-14.

16. Moore, B. (1966). *The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of The Modern World.* Boston, 1966.

17. Myrdal, G. (1968). *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations.* N.-Y.

18. Институциональная экономика : учебник / под. общ. ред. А. Олейника. – М. : ИНФРА. – М, 2007. – 704 с.

19. Олейник, А. Н. Институциональная экономика : учебник / А. Н. Олейник. – М. : ИНФРА – М, 2007. – 416 с.

20. Норт, Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

3. Chubar, O.H. (2013). *Instytuty ta instytutsionalne seredovyshche: teoretychni uzahalnennia zasad ekonomichnoho rozvytku* [Institutes and institutional environment: theoretical generalizations of the principles of economic development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho university-tetu. Seriiia «Ekononika» – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Economy series, 3(40), 98-104* [in Ukrainian].

4. Sabluk, P. T. (2011). *Instytutsiini zasady transformatsii v ahraryi sferi* [Institutional Foundations of Transformations in Agrarian Sphere]. *13-i richni zbory Vseukr. konhresu vchenykh ekonomistiv-ahraryiv – 13th Annual All-Ukrainian Meeting of Congress of Agricultural Economists.* Kyiv: NSC "Institute of Agrarian Economy" [in Ukrainian].

5. North, D. (2000). *Instytutsii, instytutsiina zmyna ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and the functioning of the economy]. (I. Dzub, Trans). Kyiv: Fundamentals [in Ukrainian].

6. Veblen, T. (1984). *Teoriya prazdnogo klasa* [The theory of the empty class]. V.V. Motylev (Eds.). (S.T. Sorokin, Trans). Moscow: Progress [in Russian].

7. Dementiev, V. V. (2009). What do we explore when we research institutes? [Chto my issleduem, kogda issleduem instituty?]. *TERRA ECONOMICUS, 7(1), 13-30* [in Russian].

8. Pochenchuk, G.M. (2015). *Osoblyvosti suchasnykh instytutsionalnykh peretvoren ekonomiky Ukrainy* [Features of modern institutional transformations of the Ukrainian economy]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha».* Seriiia: *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development, 835, 298-304* [in Ukrainian].

9. Searle, J. (2007). Chto takoe institut? [What is an Institute?]. *Voprosy ekonomiki – Questions of Economics, 8, 16.* [in Russian].

10. Zarusky, I. D. (2009). *Dyferentsiatsiia skladovykh istytutsiinoho seredovyshcha shchodo vplyvu na funktsionuvannia pidpriemstv APK* [Differentiation of components of the institutional environment in relation to the influence on the functioning of agricultural enterprises]. *Ekononika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo – Economics. Management. Entrepreneurship, 21.* Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2009_21/43Zaru.ts.htm [in Ukrainian].

11. Weber, M. (2010). *Khozyaystvo i obshchestvo* [Economy and Society]. L. G. Ionin (Eds.). Moscow: GOVSHE [in Russian].

12. Marx, K., Engels, F. (1960). *Sochineniya. T. 23: Kapital* [Works. Vol. 23: Capital]. (2nd ed.). Moscow [in Russian].

13. Durkheim, E. (1892). *Quid Secundatus politicae scientiae instituendae contulerit. Burdigalae Gournoilhou* [in Latin].

14. Veblen, T. (1984). *Teoriya prazdnogo klasa* [The theory of the empty class]. V.V. Motylev (Eds.). (S.T. Sorokin, Trans). Moscow: Progress [in Russian].

15. Tarasova, I. I. (2014). *Doslidzhennia teorii instytutsionalizmu v upravlinni ekonomichnyimi ta suspilnymi instytutami* [Investigation of the theory of institutionalism in the management of economic and social institutions]. *Ekononichnyi chasopys-XXI – Economic Journal-XXI, 11-12, 11-14* [in Ukrainian].

16. Moore, B. (1966). *The Social Origins of Dictatorship*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Boston [in English].

17. Myrdal, G. (1968). *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations.* New York [in English].

18. Oleinik, A. (Eds.). (2007a). *Institutsionalnaya ekonomika [Institutional Economics].* Moscow: INFRA [in Russian].

19. Oleynik, A. N. (2007b). *Institutsionalnaya ekonomika [Institutional Economics].* Moscow: INFRA [in Russian].

20. North, D. (2000). *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and the functioning of the economy].* (I. Dzub, Trans). Kyiv: Fundamentals [in Ukrainian].

Надійшла 18.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Харченко, Ю. П. Генеза наукової думки щодо інституціоналізму та його імплементація у становлення регіоналізму в Україні / Ю. П. Харченко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 57-64.

**Харченко
Юлія Петрівна**

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту та державної служби, докторант, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>;
E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com;

**Kharchenko
Yulia Petrivna**

Candidate of Public Administration, Associate Professor of the Department of Management and Public Service, Doctoral Student, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>;
E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 631.147:338.439.5

UDC 631.147:338.439.5

Є. В. Милованов, к. е. н.

E. V. Milovanov, Candidate of Economic Sciences

РОЗВИТОК РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ**ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET DEVELOPMENT: WORLD TRENDS AND UKRAINIAN REALITIES**

Актуальність теми дослідження. Визначено, що системна розбудова органічного сектору аграрної галузі України може значно підвищити перспективи органіки на внутрішньому і зовнішньому ринках, допомогти зайняти провідні позиції на міжнародному ринку й покращити збалансованість української економіки в довгостроковій перспективі.

Постановка проблеми. Беззаперечні переваги органіки стимулюють суспільство обирати органічну продукцію, а владні структури – виділяти ресурси на підтримку органіки, у зв'язку з чим органічні виробники прагнуть зайняти перспективні ніші на ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринку органічної продукції досліджували українські й зарубіжні науковці, зокрема: В. І. Артиш [1], О. Б. Вінюкова, Г. А. Чугрій [2], А. В. Казанджі [4], О. В. Коломичева, Л. С. Васильченко, С. М. Пепчук [5], Н. Я. Кутаренко [6], В. В. Писаренко [9], Т. Б. Харченко [12], О. Шеґеда [13] Л. Хамзауї-Ессуссі, М. Захаф [14], О. Маслак [15], Х. Віллер, Дж. Лерно [17] та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Зважаючи на науковий внесок згаданих дослідників та динамічність розвитку ринкових відносин, все ж є необхідність постійної актуалізації та глибшого дослідження зазначеної тематики.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування розвитку вітчизняного і світового ринків органічної продукції з метою зміцнення аграрної галузі та національної економіки України в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продемонстровано позитивну динаміку розвитку органічного ринку в Україні та світі. Узагальнено виклики нормативно-правового, інституційного, економічного та інформаційного характеру, що стоять перед Україною, на шляху формування дієвого органічного ринку. Рекомендовано відповідні заходи для стимулювання розвитку органічного ринку.

Висновки. Україна має добрі перспективи зміцнити свої позиції на міжнародному органічному ринку, впроваджуючи найкращі практики управління на всіх рівнях з орієнтацією на розвиток технологій, інновацій та збалансованості.

Ключові слова: органічна сільськогосподарська продукція; міжнародна торгівля; ринок органіки; національна економіка; органічний сектор; попит та пропозиція.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-65-75

Urgency of the research. It is determined that the systematic development of the organic sector of the Ukrainian agriculture could significantly increase the prospects of domestic organic on the domestic and international markets, to help to take leading positions in the international organic market and to improve the balance of the Ukrainian economy in the long run.

Target setting. It is emphasized that the undeniable advantages of organic are increasingly stimulating society to choose organic products, and state bodies - to allocate resources to support organic farming; organic producers do their best to take perspective niches in the markets.

Actual scientific researches and issues analysis. The market for organic products was the subject of research by many Ukrainian and foreign scientists: V. I. Artysh [1], O. B. Vinyukova, G. A. Chugry [2], A. V. Kazandzhi [4], O. V. Kolomicheva, L. S. Vasilenko, S. M. Pepchuk [5], N. Y. Kutarenko [6], V. V. Pisarenko [9], T. B. Kharchenko [12], O. Shegeda [13] L. Hamzaoui-Essoussi, M. Zahaf [14], O. Maslak [15], H. Willer, J. Lermot [17] and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. Given the scientific contribution of the above researchers and the dynamic development of market relations, there is a need for constant updating and deeper study of these topics.

The research objective. The purpose of the article is to provide scientific substantiation of the development of domestic and world organic markets with the aim to strengthen the agrarian sector and the national economy of Ukraine as a whole.

The statement of basic materials. Positive dynamics of organic market development in Ukraine and in the world have been demonstrated. The challenges of regulatory, institutional, economic and informational nature facing Ukraine on the way of forming effective organic production and market are summarized. Appropriate measures to stimulate organic market development in Ukraine were recommended.

Conclusions. Ukraine has quite good prospects to strengthen its position in the international organic market by implementing the best management practices at all levels with a focus on technology, innovation and balance development.

Keywords: organic agricultural products; international trade; organic market; national economy; organic sector; supply and demand.

Актуальність теми дослідження. Системна розбудова органічного сектору аграрної галузі України може значно підвищити перспективи вітчизняної органічної продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, допомогти зайняти провідні позиції на міжнародному ринку органічної продукції та покращити збалансованість української економіки у довгостроковій

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

перспективі. Необхідність дослідження ринку органічної продукції та ринкових можливостей нашої держави й визначили актуальність даної статті.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин завжди був невід'ємною частиною розбудови економік усіх передових країн світу, а прогресивність та інноваційність були основою для здобуття ними провідних позицій на міжнародних ринках. Україна визнана міжнародним співтовариством країною з ринковою економікою у 2004 р. Цьому передували багаторічні зусилля та наполеглива праця всіх суб'єктів вітчизняної національної економіки, починаючи з часу здобуття нашою державою незалежності. З того часу ми отримали значні можливості та доступ до провідного світового досвіду формування міцної ринкової економіки з використанням новітніх технологій, перспективних методик господарювання та засобів розвитку ринкових відносин. Оскільки Україна позиціонує себе як аграрна держава, все вищеперелічене, перш за все, стосується сільськогосподарської галузі національної економіки.

Ринок органічної продукції є одним з найважливіших напрямів розбудови сільського господарства нашої країни. З огляду на значні запаси у країні родючих ґрунтів, зручне географічне розташування, відкритий доступ до європейського та світового ринку та перевищення попиту над пропозицією на міжнародному ринку органічної продукції, в Україні нині є унікальні можливості прискорення розвитку аграрної галузі та національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок органічної продукції був об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Дану проблематику, зокрема, вивчали В. І. Артиш [1], О. Б. Вінюкова, Г. А. Чугрій [2], А. В. Казанджі [4], О. В. Коломичева, Л. С. Васильченко, С. М. Пепчук [5], Н. Я. Кутаренко [6], В. В. Писаренко [9], Т. Б. Харченко [12], О. Шегеда [13] Л. Хамзауї-Ессуссі, М. Захаф [14], О. Маслак [15], Х. Віллер, Дж. Лерно [17] та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Науковий доробок вищезгаданих дослідників переконливо свідчить про важливість та значущість подібних наукових пошуків для підвищення ефективності ринку органічної продукції. Незважаючи на це, з огляду на постійну динамічність та розвиток ринкових відносин, виникає необхідність постійної актуалізації та більш глибокого дослідження вищезазначеної тематики.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування розвитку вітчизняного та світового ринків органічної продукції з метою зміцнення аграрної галузі та національної економіки нашої держави у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єм світового ринку органічної продукції у 2017 році перевищив 97 млрд дол. США; позитивна тенденція продовжується і донині [17]. Виробники, особливо сільськогосподарські, в усьому світі все більше звертають увагу на привабливість кон'юнктури ринку органічної продукції та досить активно переходять на органічні практики. Беззаперечні переваги органіку все більше стимулюють суспільство обирати органічну продукцію, а владні структури – виділяти ресурси на підтримку органічних методів господарювання та розвиток органічного ринку у своїх країнах, у зв'язку з чим органічні виробники прикладають значні зусилля, щоб якнайшвидше зайняти перспективні ніші на внутрішньому за зовнішніх ринках.

Розглянемо динаміку розвитку світового ринку органічних продуктів з 2000 по 2017 рр. (Рис. 1).

Зважаючи на яскравий висхідний тренд продажів органіку на вищенаведеному рисунку, варто відмітити, що лінія приросту продажів щорічно демонструє значні коливання відсоткового значення, інколи навіть удвічі (2014 р. у порівнянні з 2015 р.), тому органічний ринок також розбалансований впливом різного роду факторів та чинників і рівень його росту спрогнозувати досить складно.

У 2017 р. країнами з найбільшим ринком споживання органічних продуктів були: США – 40,0 млрд євро, за ними йдуть Німеччина – 10,0 млрд євро, Франція – 7,9 млрд євро і Китай – 7,6 млрд євро. Найбільшим ємним ринком є Сполучені Штати Америки, за якими йдуть Європейський Союз – 34,3 млрд євро та Китай. У розрізі континентів лідером є Північна Америка (43 млрд євро), наступними є Європа (37,3 млрд євро) та Азія (9,6 млрд євро). Десяток лідерів за обсягом внутрішнього ринку органічної продукції у 2017 р. виглядала наступним чином (Рис. 2):

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

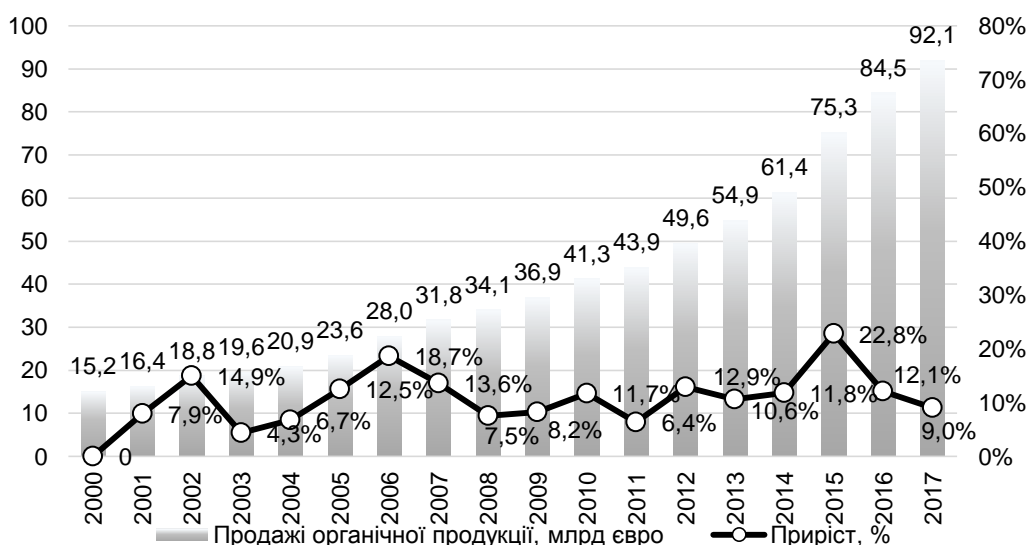

Рис. 1. Динаміка світових продажів органічної продукції
Джерело: [16]

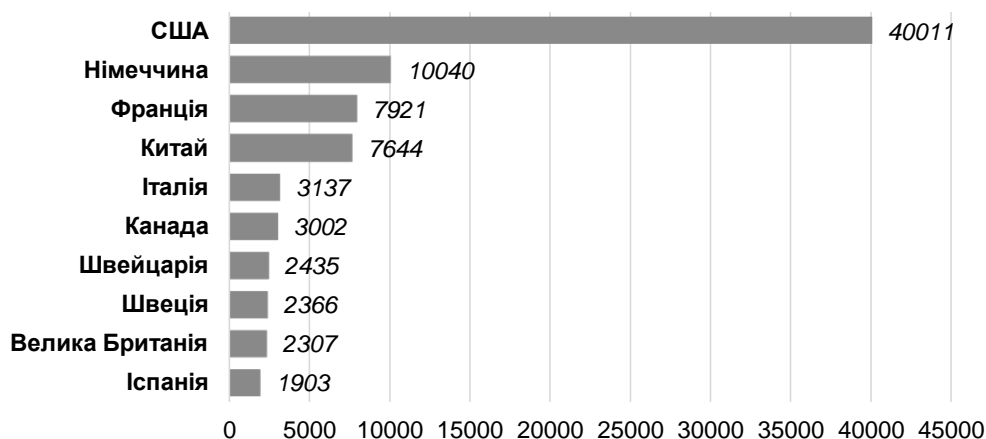

Рис. 2. Топ-10 країн з найбільшими ринками органічної продукції у світі, млн євро
Джерело: [17]

Загалом зростання ринку було відзначено практично в усіх країнах світу (крім Великої Британії, де продажі знизались на 6%), які офіційно збирали статистичні дані у 2017 р., і для багатьох держав відсоток зростання був двозначним. Китай був країною, де зареєстровано найбільше зростання – ринок збільшився на 30%. Шведський ринок виріс на 22%, а у Франції ринкові обсяги продажу збільшилися на 18%.

Активне зростання світових продажів органічної продукції пов'язане, у першу чергу, із щорічним збільшенням попиту на органік. Найбільше споживання на душу населення у 2017 році в розрізі континентів спостерігалось у Північній Америці (119 євро), у розрізі країн натомість даний показник найвищий у європейських країнах. У 2017 р. Швейцарія мала найбільше споживання органіку на душу населення (288 євро) в усьому світі, далі йдуть Данія (278 євро) та Швеція (237 євро) (Рис. 3).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

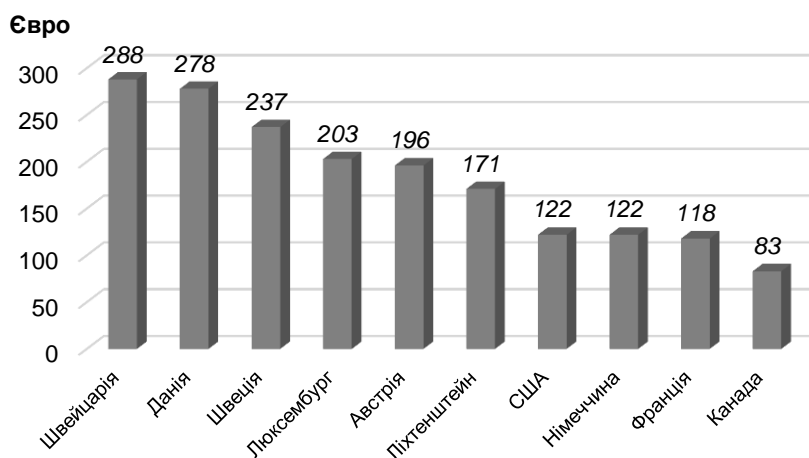

Рис. 3. Найбільші обсяги споживання органічної продукції на душу населення в розрізі країн у 2017 р.
Джерело: [17]

Європейські країни, такі як Швейцарія, Данія та Швеція вже протягом низки років зберігають лідерство за показником споживання органіку на душу населення. Якщо ж поглянути на долю органічного ринку у загальному по країнах, то лідером є невеликі європейські країни Данія (13,3%), Швеція (9,14%), Швейцарія (9%), Австрія (8,6%) та мініатюрний Люксембург (7,3%) [17, с. 72-73].

Органічне сільське господарство у світі, його фермери та їх досягнення є яскравою історією економічного успіху. Важливо, що органічне виробництво дає реальну, перевірену часом відповідь на катастрофічне зниження частки дикої природи внаслідок інтенсивних виробничих практик. Світовий органічний рух за підтримки провідних країн світу має подолати виклики та зробити сертифіковане органічне сільське господарство системою агроекології майбутнього. Незважаючи на безперервну позитивну динаміку зростання міжнародних продажів органічної продукції протягом декількох десятиліть, що майже наблизилися до знакового рівня 100 млрд дол. США, варто відзначити найбільш вагомий ринковий виклик, що стоять перед органічною індустрією нині [17, с. 148]:

- *Збільшення числа стандартів.* Кількість органічних стандартів продовжує зростати. Існує понад 80 національних стандартів і більша кількість приватних/добровільних стандартів стосуються органічного сільського господарства. І хоча існують єдині органічні стандарти для великих торговельних блоків (Європейський Союз і США), оператори за межами цих регіонів повинні здійснювати багаторазову сертифікацію. Нові приватні стандарти, такі як Regenerative Organic (запроваджений у березні 2018 р.), продовжують з'являтися, додаючи складності в системи сертифікації.

- *Концентрація попиту.* Органічне сільське господарство офіційно розвивається у 181 країні, однак два регіони споживають 90% органічних продуктів. Органічний продовольчий ринок має стати дійсно міжнародним, а органічні продукти не повинні сприйматися як "продукти розкоші" для західного світу. Необхідно забезпечити розвиток внутрішніх ринків в Латинській Америці, Азії, Африці, Центральній Європі, включаючи, звісно, Україну.

- *Нестача пропозиції.* Виробництво органічних харчових продуктів, як свідчить статистика і ринок, відстає від попиту. Продажі органічних продуктів харчування зросли майже вчетверо протягом 2003-2017 рр., проте площі органічних земель зросло значно менше. Якщо ця тенденція продовжуватиметься, то занепокоєння щодо недоліків у постачанні органічних продуктів лише збільшуватимуться.

- *Торговельні угоди.* Світова органічна індустрія також постраждала від торгових війн і геополітики. Наприклад, США і Китай були заблоковані в торговельній війні з 2017 р. Це вплинуло на експорт сільськогосподарських (конвенційних і органічних) культур із США, включаючи соєві боби, комбікорми, овочі, горіхи та молочні продукти. Подібним чином, британський сектор харчових продуктів, ймовірно, найближчим часом буде зачеплений Brexit, оскільки більшість

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

органічної сировини походить з інших європейських країн. Європейські країни також є основними імпортерами органічних продуктів з Великої Британії. Агресивна зовнішня політика Росії та діючі санкції/антисанкції також негативно впливають на розвиток зовнішньої торгівлі не лише конвенційними, але й органічними продуктами у всьому регіоні, торкаючись безпосередньо й України.

- *Конкуруючі маркування.* Органік є домінуючою еко-маркою, проте харчова промисловість нині має понад 200 видів маркувань, які представляють різні етичні/стійкі характеристики продукції. Споживачі нині мають багато варіантів, якщо вони захочуть придбати продукти з акцентом на здоров'ї та/або сталому розвитку. З точки зору етичного маркування, існує конкуренція з боку Fairtrade, Non-GMO, Rainforest Alliance тощо. Також існує конкуренція з боку продуктів для діабетиків, веганських продуктів, безглютенових, без молочних, низьколактозних тощо [17, с. 148-149].

Отже, незважаючи на стрімкі темпи розвитку світового органічного ринку, міжнародна спільнота постійно стикається з викликами різного характеру. Досвід подолання цих труднощів є надзвичайно корисною інформацією для розбудови вітчизняного органічного сектору на шляху до підвищення рівня інтеграції у міжнародну систему торгівлі, а також побудови вітчизняної ринкової системи органічних продуктів.

Вітчизняний ринок сертифікованої органічної продукції протягом останніх 15 років демонструє досить динамічні темпи зростання, що в середньому дорівнюють 56% (Табл. 1). Це значно перевищує світові тенденції росту за той самий період часу, що становили в середньому 12,1%.

Таблиця 1

Динаміка розвитку внутрішнього ринку органічних продуктів в Україні

Рік	Млн євро	% до попереднього року
2004	0,1	-
2005	0,2	+100%
2006	0,4	+100%
2007	0,5	+25%
2008	0,6	+20%
2009	1,2	+100%
2010	2,4	+100%
2011	5,1	+112%
2012	7,9	+55%
2013	12,2	+54%
2014	14,5	+19%
2015	17,5	+21%
2016	21,2	+21%
2017	29,4	+39%
2018	33,0	+12%

Джерело: побудовано на основі [8]

Незважаючи на сповільнення темпів зростання вітчизняного ринку органічної продукції протягом аналізованого періоду, Україна все одно демонструє значний рівень приросту на рівні 20%, що свідчить про високі перспективи для виробників та переробників органіку. З кожним роком асортимент органічної продукції на полицях українських торговельних мереж розширюється, також з'являється все більше окремих секцій та відділів присвячених лише органіку, зростає число інтернет-магазинів та невеликих бутіків, які торгують органічними продуктами. Все популярнішим стає Всеукраїнський Ярмарок органічних продуктів, який щосені організовується Федерацією органічного руху України. Все зазначене свідчить про вагомe розширення вітчизняного органічного ринку та доцільність його розвитку, з огляду на чисельні переваги органіку для суспільства та економіки нашої країни.

Українські виробники та інші оператори переважно доволі добре розуміють важливість та перспективність вищенаведених тенденцій внутрішнього та зовнішнього ринків і все більше долучаються до органічних практик з метою використати свій потенціал найбільш ефективно та стратегічно. У зв'язку з цим, щороку в Україні поступово зростає число агровиробників, які

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

переходять на органічні методи господарювання та розширюють в різних регіонах держави площі сертифікованих органічних сільгоспугідь (Рис. 4).

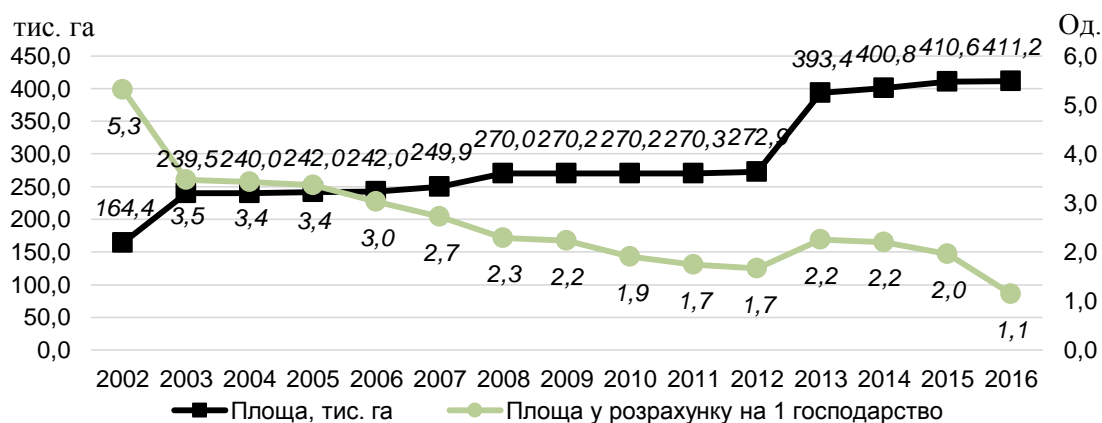

Рис. 4. Динаміка зростання органічних сільськогосподарських угідь та площ у розрахунку на 1 органічне господарство в Україні

Джерело: побудовано на основі [8]

Наведений рисунок дає можливість зробити висновок, що поруч із щорічним зростанням органічних площ, відбувається екстенсифікація зростання даного показника. Це обумовлено швидшим зростанням числа виробників, порівняно з органічними площами, а також, тим що органічний сектор поповнюється дрібними виробниками, часто об'єднаними у формальні чи неформальні кооперативи.

Загалом в Україні виробляється більше 400 найменувань органічної продукції. Але в цілому лише близько 10% виробленого в Україні органіку залишається на внутрішньому ринку, все інше йде на експорт [8]. Сертифіковані органічні продукти в Україні переважно можна придбати у супермаркетах та спеціалізованих магазинах у великих містах. Вітчизняний споживач нині має можливість придбати у торговельних мережах такі категорії українських органічних продуктів: молочні та м'ясні продукти, морозиво, бакалійні продукти та хлібобулочні вироби, борошно, крупи, макаронні вироби, рослинні олії, напої (фруктові/овочеві/ягідні соки, березові соки, трав'яні чаї), консервовані продукти (наприклад, ягідні пасти, сиропи, джеми, соуси, оцет), деякі овочі та фрукти, мед тощо.

Поряд із зростанням обсягів ринку, рівень споживання органічної продукції на душу населення залишається досить низьким – менше 1 євро, у порівнянні з світовим показником у 10,8 євро та 67 євро в ЄС. За обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна у 2017 р. займала 28-е місце в Європі: з гектара органічних угідь на внутрішній ринок потрапляє продукції на 79 євро, тоді як у Європі – на 2345 євро [16].

Для ефективного функціонування ринку органічної продукції важливим є визначення ефективних каналів її реалізації. Наразі для традиційної, конвенційної сільськогосподарської продукції вони є досить різноманітними. Науковець В. В. Писаренко виділяє наступні [9]:

1. Реалізація "з поля" – основний канал збуту свіжої сільськогосподарської продукції для крупнотоварних і фермерських господарств. Перевагою у цьому випадку є зменшення витрат на транспортування.

2. Оптові ринки – ефективний канал збуту враховуючи вигідне розташування поблизу великих міст. Привабливою для споживача є ціна реалізації, що складає до 60% від роздрібною ціни. На цих ринках реалізують продукцію господарства всіх категорій і найбільше – приватні.

3. Переробні підприємства, зокрема консервні заводи, а також цехи.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

4. Експортна діяльність – перспективний канал збуту для великих господарств та об'єднань фермерів, працюючих за попередніми угодами.

5. Великі гуртові компанії. Вони працюють у містах, для яких характерні великі обсяги збуту продукції, реалізують продукцію як безпосередньо зі складу, так і транспортуючи її до закладів громадського харчування.

6. Супермаркети – канал збуту, що має порівняно високі темпи розвитку, які досягають навіть 100% щорічно. При цьому обсяги продажів через супермаркети зростають переважно завдяки збільшенню останніх, а також за рахунок розширення торговельних площ, перегляду асортименту та цінової політики.

7. Овочеві магазини – спостерігається збільшення обсягів продажу через такі магазини, що свідчить про перспективність подібного каналу.

8. Рекреаційні заклади – санаторії, профілакторії, різноманітні лікувально-профілактичні заклади, які зацікавлені у високоякісній продукції. Особливістю даного каналу реалізації є високі вимоги до екологічної безпечності, асортименту й свіжості продукції.

9. Контракти на виробництво та доставку конкретної сільськогосподарської продукції безпосередньо до споживача. Це потребує додаткових витрат на укладання контракту й транспортування товару. Тому важливим для виробника є питання розширення асортименту продукції та формування довгострокових взаємовідносин зі споживачем [9].

Нині для органічного сектору вищенаведені канали є дещо обмеженими. Левова частка реалізації відбувається на експорт (90%). Іншими популярними каналами є супермаркети та спеціалізовані магазини, а ті, що залишились, значно менше використовуються при реалізації органічної продукції. Це пов'язано із експортною орієнтованістю крупних органічних виробників в Україні та все ще низьким рівнем розвитку органічної переробки. Крім того, поінформованість вітчизняного споживача щодо особливостей виробництва та інших переваг органіку та його купівельна спроможність все ще знаходяться на досить низькому рівні.

Варто відзначити, що на нинішньому етапі розвиток вітчизняного ринку органічної продукції відбувається все ще досить повільно, що спричинено низкою основних факторів:

1. *Відсутність масового попиту.* Органік поки ще об'єктивно орієнтований на невеликий сегмент споживачів, що пояснюється вищими цінами у порівнянні з конвенційною продукцією, які доступні здебільшого для заможних жителів великих міст. Але й серед даної категорії населення спостерігається невисокий рівень попиту у зв'язку із низьким рівнем поінформованості про переваги органіку. Сільське населення переважно забезпечує себе основним харчовими продуктами з власних домогосподарств і на даний час є відносно задоволеним їх якістю та екологічністю.

2. *Незавершеність впровадження законодавчо закріплених заходів та допоміжних регулюючих документів,* необхідних для ефективного функціонування органічного сектору (реєстр органів сертифікації, реєстр органічного насіння та садивного матеріалу, реєстр операторів тощо). Цей фактор, на нашу думку, стримує розвиток органічного ринку (перш за все, внутрішнього) та потребує якнайшвидшого вирішення, адже відсутність належного нормативно-правового та інституційного забезпечення органічного виробництва нерідко призводить до зловживань, фальсифікацій та недобросовісної конкуренції на ринку.

3. *Відсутність національної системи сертифікації та державних стандартів, правил органічного виробництва.* Вітчизняні виробники нині проходять процедуру органічної сертифікації переважно під контролем приватних організацій, діяльність яких фактично не регулюється державою. Крім того, органічне виробництво в Україні в повній мірі не узгоджене з державною системою стандартизації. Це все часто є причиною непорозумінь та зловживань у маркетингу, реалізації вітчизняної органічної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

4. *Низький рівень державної та регіональної підтримки органічних виробників.* Значне фінансове навантаження у перехідний період та вищі змінні витрати при органічному агровиробництві часто стримують вітчизняних аграріїв перейти на органічні практики. Це є чи не найбільшим фактором стримування розвитку органічного ринку в нашій країні. При цьому провідні світові країни мають багаторічний позитивний досвід та стали практикою державної

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

підтримки органічного сектору і гарантують це на законодавчому рівні, що дало їм змогу вийти в лідери у міжнародній торгівлі органіком та споживання органічних продуктів.

5. *Слабкий розвиток внутрішньої інфраструктури ринку.* Органічний ринок України гостро потребує розвитку інфраструктурного забезпечення через діяльність банків, фінансово-кредитних посередників, страхових агенцій, складів, елеваторів, наливних терміналів, спеціалізованих торговельних та інших організацій, кожна з яких діятиме в органічній сфері. Це відкриє перед органічними виробниками значно ширші ринкові можливості всередині країни та сприятиме розвитку міжнародної торгівлі органічною продукцією як з традиційними, так і новими ринками, що розвиваються.

Отже, перед Україною, на шляху формування дієвого органічного ринку, що здатен прискорити збалансований розвиток аграрного сектору нашої країни, стоїть ряд викликів та перешкод нормативно-правового, інституційного, економічного та інформаційного характеру. У відповідь на ці виклики, необхідно здійснити комплекс стратегічних заходів для стимулювання зростання вітчизняного ринку органічної продукції:

1. *Пріоритетність органіку.* Необхідність пріоритетності розвитку органічного сектору аграрної галузі обумовлена європейським та світовим досвідом, який свідчить, що конкретизація напрямів фінансування органічного сектору працює набагато ефективніше, ніж загальні програми фінансування розвитку аграрної галузі чи національної економіки. Нашій країні нагально необхідні програми розвитку, які починаються з пріоритетності органічного зростання в аграрній сфері, а не лише зростання у цілому. Фокус навколо органічного зростання створює необхідні наміри для успішних стратегій ринкового росту. Програма органічного зростання також вимагає чіткого розуміння того, як кожна стратегія може змінити траєкторію зростання вітчизняного бізнесу.

В Україні зроблені перші кроки на шляху формування стратегій та програм розвитку органічного сектору, в т.ч. органічного ринку та ринкових відносин. Так Міністерством аграрної політики та продовольства України у 2016 р. було представлено офіційну Стратегію розвитку аграрного сектору "3+5" [11], яка визначила 3 основні пріоритети і 5 напрямів розвитку аграрної галузі економіки. В рамках даної стратегії, розвиток органічного виробництва є основним пріоритетом для вітчизняної аграрної сфери, поряд із безпекою харчової продукції та розвитком ринків збуту, які фактично є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Зрушення на рівні державної підтримки органічного сільського господарства у т.ч. стимулювали активізацію регіональних виконавчих органів влади, які підвищили рівень підтримки органічних агровиробників у своїх областях. Проведені заходи підтримки органічних господарств із різних регіонів України за період 2014-2017 рр. склали небагато - дещо більше 1 млн грн., але головне, що початок вже є [7, с. 28]. Вже це дало змогу органічним виробникам хоча б трохи зміцнити свій виробничий потенціал та підвищити ринкові перспективи для своєї продукції.

17 грудня 2018 р. уряд схвалив Стратегію розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. Основною метою Стратегії є забезпечення активної присутності України на світовому ринку продовольства, зважаючи на зростаючий зовнішній попит та наявність нереалізованого експортного потенціалу галузі за умови неодмінного дотримання вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни [10]. Основними цілями при цьому є:

- підвищення конкурентоспроможності продукції та розширення товарної номенклатури експорту;
- диверсифікація ринків збуту, підтримка й розвиток існуючих ринків;
- просування українського бренду та інформаційно-аналітичне забезпечення експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості [10].

Потенціал та тенденції розвитку вітчизняного органіку повністю відповідають визначеним меті та цілям розвитку експорту української сільськогосподарської та продовольчої продукції, визначеними у даній Стратегії. Зокрема, конкурентоспроможність вітчизняної органічної продукції на висококонкурентних європейських та північноамериканських ринках нині навіть вища ніж у вітчизняної конвенційної сільськогосподарської продукції. Диверсифікація ринків збуту передбачає

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

освоєння нових ринків та ніш в розрізі регіонів, країн та видів агропродовольчої продукції. Органічний статус продукції в даному контексті є важливим ключем для входження на нові ринки провідних країн Європи, Північної Америки, Перської затоки, Південно-Східної Азії, про що свідчать останні тенденції та досягнення українського органіку у міжнародній системі торгівлі. Щодо просування українського бренду, то найбільш привабливі світові ринки досить добре регульовані національним та регіональним законодавствами з метою захисту національного виробника, але попит на органічну продукцію нині значно переважає пропозицію, тому просувати органічний бренд у сьогоднішніх реаліях міжнародної агроторгівлі значно простіше та швидше. У зв'язку з цим, українським експортерам органічної продукції абсолютно реально швидко увійти на вигідні міжнародні ринки, навіть з вітчизняними брендами.

Федерація органічного руху України останніми роками активно працює над розробкою основ Державної стратегії розвитку органічного сектору, яка має бути спрямована на прийнятті органічного сільського господарства як одного з пріоритетних напрямків реалізації всієї національної аграрної політики. Реалізація стратегії покликана забезпечити не лише високу конкурентоспроможність органічної сільськогосподарської й харчової продукції на внутрішньому та світовому ринках збуту, але й збереження та відновлення здоров'я українських ґрунтів; зміцнення продовольчої безпеки та потенціалу забезпечення населення безпечними, якісними харчовими продуктами; покращення стану навколишнього середовища та збереження біорізноманіття; підвищення рівня екологізації всієї вітчизняної аграрної галузі та сільських територій.

2. *Чіткі цілі та аналітичне забезпечення.* Провідні наукові дослідження свідчать про важливу роль аналітики та статистики у стимулюванні зростання органічного виробництва та ринку. Адже поставлені цілі та завдання програм розвитку неможливо оцінити без достовірної статистичної інформації, яка згодом обробляється за допомогою аналітичних інструментів та методів, для визначення ефективності їх виконання. В епоху цифрових технологій дані питання набувають особливої актуальності та важливості. Те, що неможливо виміряти, складно, а то й неможливо і покращити, тому органічний сектор потребує якісної статистики на рівні держави та регіонів з метою визначення напрямків та методів його вдосконалення та розбудови.

Статистико-аналітичне забезпечення в нашій країні характеризується невисоким рівнем актуальності та деталізації інформації. Зважаючи на значний прогрес у розширенні кількості видань та напрямів статистичного аналізу національної економіки Державною службою статистики України, нині офіційні статистичні матеріали щодо розвитку органічного сектору практично відсутні. Тобто, впродовж тривалого часу збір статистичних та відповідна аналітика велась фактично виключно силами Федерації органічного руху України, а офіційна статистика по органіку фактично не збиралася, що не сприяло в достатній мірі розвитку цього надзвичайно важливого напрямку аграрного розвитку. Дана ситуація потребує негайного покращення, оскільки лише ефективне статистико-аналітичне забезпечення може дати чіткі показники для збільшення інвестицій в органічне сільське господарство та допомогти агровиробникам швидше рухатися, щоб досягти цільових показників розвитку.

3. *Фокус на органічній продукції з доданою вартістю.* Міжнародний досвід свідчить, що динамічний розвиток будь-якого національного ринку без обігу продукції з доданою вартістю неможливий. Органічні системи агровиробництва мають бути багатофункціональними та комплексними для забезпечення високого рівня економічної ефективності господарюючих суб'єктів органічного сектору країни. Орієнтація на сировинний напрям органічного сільського господарства обмежує економічні можливості агровиробників та підвищує ризики впливу на них кризових явищ і потрясінь на сировинних ринках.

В Україні близько 90% органічної товарної продукції експортується на міжнародні ринки, і лівова частка цього обсягу поки є сировиною. Розвиток виробництва та експорту органічної продукції з доданою вартістю (не обмежуючись лише рослинними оліями та концентратами соків) відкриє значно більші фінансові можливості для вітчизняних господарюючих суб'єктів органічного сектору та сприятиме розбудові ринкових відносин.

Варто зауважити, що ринкові перспективи органічного виробництва обумовлюються не лише експортними можливостями на світовий ринок (зокрема, європейський), де попит вже багато

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

років перевищує пропозицію. Аграрний потенціал нашої країни, вигідне географічне розташування та інституціонально-правовий базис, який постійно розвивається, роблять інвестиції в органічний сектор України надзвичайно привабливими. Так, комерційна служба Посольства США в Україні визначає середню окупність інвестицій в українське органічне сільське господарство на рівні 300% [3, с. 5]. Це є ще одним підтвердженням того, що воно нині є одним з найпривабливіших інвестиційних напрямів в економіку України.

Висновки. Таким чином, Україна має потужний економічний, природно-ресурсний та технологічний базис для розвитку органічного сектору та ринку. Запропоновані пріоритети та напрями розвитку ринку органічної продукції дадуть можливість збалансувати аграрну галузь нашої держави та підвищити економічну ефективність органічного агровиробництва в сучасних реаліях господарювання. Наша держава має унікальні можливості зайняти, а в багатьох випадках, - зміцнити серйозні позиції на міжнародному ринку органічної продукції за умови впровадження найкращих практик управління на національному, регіональному та локальному рівнях з орієнтацією на розвиток технологій, інновацій та збалансованості.

Література

1. Артиш, В. І. Виробництво та реалізація органічної продукції в світі / В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2017. – № 3. – С. 82–86.
2. Вінюкова, О. Б. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О. Б. Вінюкова, Г. А. Чугрій // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 26-1. – С. 42–47.
3. Звіт щодо бізнес-перспектив України з питань виробництва, зберігання, переробки та пакування овочів та фруктів [Електронний ресурс] // Комерційна служба Посольства США в Україні. – Режим доступу: https://build.export.gov/build/groups/public/@eg_ua/document/webcontent/eg_ua_113507.pdf.
4. Казанджі, А. В. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної продукції України / А. В. Казанджі // Інтелект XXI. – 2018. – № 1. – С. 72–76.
5. Коломицева, О. В. Формування та розвиток ринку органічної продукції в Україні / О. В. Коломицева, Л. С. Васильченко, С. М. Пепчук // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). – Ч. 1. – С. 28–33.
6. Кутаренко, Н. Я. Канали збуту органічної продукції / Н. Я. Кутаренко // Товари і ринки. – 2014. – №1. – С. 26–36.
7. Милованов, Є. В. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України / Є. В. Милованов // Механізм регулювання економіки. – 2018. – № 2 (80). – С. 14–33.
8. Органік в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Федерації органічного руху України. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
9. Писаренко, В. В. Реалізація органічної сільськогосподарської продукції через мережу інтернет [Електронний ресурс] / В. В. Писаренко // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3859>.
10. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року [Електронний ресурс] / Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2018 р. – Режим доступу: https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-eksportu-produktsiyi-sil'skogo-gospodarstva-harchovoyi-ta-pererobnoyi-promislovosti-ukrayini-do-2026-roku?v=5d25ecfdf0e0d&fbclid=IwAR2449uEyUcs4x91-Wmrdz3ZYjGZr3zM55XnGng_eXK2I187xnrooFWQIBU.

References

1. Artysh, V. I. (2017). Vyrobyntstvo ta realizatsiya organichnoyi produktsiyi v sviti [Production and sales of organic products in the world] / V.I. Artiś // *Economy of the agroindustrial complex - Ekonomika APK*, 3, 82-86 [in Ukrainian].
2. Vinyukova, O. B., Chugry, G. A. (2018). Rynok organichnoyi produktsiyi v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku [Organic products market in Ukraine: problems and prospects of development] *Black Sea Economic Studies - Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, 26-1, 42-47 [in Ukrainian].
3. Zvit shchodo biznes-perspektyv Ukrainy z pytan' vyrobyntstva, zberihannya, pererobky ta pakuvannya ovochiv ta fruktiv [The report on Ukraine's business prospects on the production, storage, processing and packaging of vegetables and fruits]. Commercial Service of the US Embassy in Ukraine. Retrieved from https://build.export.gov/build/groups/public/@eg_ua/documents/webcontent/eg_ua_113507.pdf [in Ukrainian].
4. Kazandzhi, A. V. (2018). Strategichni vektory rozvytku rynku organichnoyi produktsiyi Ukrainy [Strategic vectors of the market of organic products in Ukraine]. *Intelligence XXI - Intelekt XXI*, 1, 72-76 [in Ukrainian].
5. Kolomitseva, O. V., Vasilchenko, L. S., Pepchuk, S. M. (2018). Formuvannya ta rozvytok rynku organichnoyi produktsiyi v Ukraini [Formation and development of organic products market in Ukraine]. *Scientific Bulletin Polesie - Naukovyy visnyk Polissya*, 2 (14), 28-33 [in Ukrainian].
6. Kutarenko, N. Y. (2014). Kanaly zbutu organichnoyi produktsiyi. [Sales channels for organic products]. *Goods and markets - Tovary i rynky*, 1, 26-36 [in Ukrainian].
7. Milovanov, E. V. (2018). Naykrashchi svitovi praktyky derzhavnoyi pidtrymky organichnoho silskohospodarskogo vyrobyntstva ta perspektyvy dlya Ukrainy [Best Global Practices of the State Support for Organic Agricultural Production and Perspectives for Ukraine]. *Mechanism of regulation of the economy - Mekhanizm regulyuvannya ekonomiky*, 2 (80), 14-33 [in Ukrainian].
8. Organic v Ukraini [Organic in Ukraine] Official website of the Organic Federation of Ukraine. Retrieved from <http://www.organic.com.ua/en/homepage/2010-01-26-13-42-29> [in Ukrainian].
9. Pisarenko, V. V. (2015). Realizatsiya organichnoyi silskohospodarskoyi produktsiyi cherez merezhu internet [Realization of organic agricultural products through the Internet] *Effective economy - Efektyvna ekonomika*, 3,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

11. Стратегія розвитку аграрного сектора "3+5" [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/system/files/3%205%20final.pdf>

12. Харченко, Т. Б. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні / Т. Б. Харченко // *Економіка АПК*. – 2013. – № 9. – С. 37–41.

13. Шегеда, О. Тенденції розвитку органічного агровиробництва та регіональний розподіл його суб'єктів в Україні / О. Шегеда // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-journal*. – 2018. – Вип. 4. – № 3. – С. 148–161.

14. Hamzaoui-Essoussi, L. The Organic Food Market: Opportunities and Challenges / L. Hamzaoui-Essoussi, M. Zahaf [Electronic recourse] // *Organic Food and Agriculture – New Trends and Developments in the Social Sciences*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/221921917_The_Organic_Food_Market_Opportunities_and_Challenges

15. Maslak, O. The status and prospects of the organic agricultural products market in Ukraine / O. Maslak // *Baltic Journal of Economic Studie*, 2017, vol. 3, no. 2, pp. 81-85.

16. Organic markets and trade [Electronic recourse] // FiBL Statistics. Retrieved from: <https://statistics.fibl.org/world/markets-trade-world.html>

17. Willer, H., Lernoud, J. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends / H. Willer, J. Lernoud // *FiBL&IFOAM – Organic International*. Germany: Medienhaus Plump, 2019. – 352 p.

Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3859> [in Ukrainian].

10. Pro skhvalennya Stratehii rozvytku eksportu produktiyi silskoho gospodarstva, kharchovoyi ta pererobnoyi promyslovosti Ukrayiny do 2026 roku [Approval of the Strategy for the Development of Export of Agricultural Products, Food and Processing Industry of Ukraine until 2026] / Draft Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 17, 2018 Retrieved from https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-eksport-produkciyi-silskogo-gospodarstva-harchovoyi-ta-pererobnoyi-promislovosti-ukrayini-do-2026-roku?v=5d25ecfdf0e0d&fbclid=IwAR2449uEyUcs4x91-WmrdU3ZYjGZr3zM55XnGng_eXK2l187xnrooFWQiBU [in Ukrainian].

11. Stratehiya rozvytku agrarnogo sektora "3+5" [Strategy for Agrarian Sector Development "3 + 5"]. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/system/files/3%205%20final.pdf> [in Ukrainian].

12. Kharchenko, T. B. (2013). Perspektyvy rozvytku rynku organichnoyi produktiyi v Ukrayini [Prospects for the development of organic products market in Ukraine]. *Economy of agroindustrial complex - Ekonomika APK*, 9, 37-41 [in Ukrainian].

13. Shheheda, O. (2018). Tendentsiyi rozvytku orhanichnoho ahrovyrbynystva ta rehional'nyy rozpodil yoho sub"yektiv v Ukrayini [Trends in organic farming development and regional distribution of its subjects in Ukraine]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-journal*, 4 (3), 148-161.

14. Hamzaoui-Essoussi, L., Zahaf, M. (2012). The Organic Food Market: Opportunities and Challenges. *Organic Food and Agriculture - New Trends and Developments in the Social Sciences*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/221921917_The_Organic_Food_Market_Opportunities_and_Challenges [in English].

15. Maslak, O. (2017). The status and prospects of the organic agricultural products market in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studie*, 3 (2), 81-85 [in English].

16. Organic markets and trade [Electronic recourse] // FiBL Statistics. Retrieved from: <https://statistics.fibl.org/world/markets-trade-world.html> [in English].

17. Willer, H., Lernoud, J. (2019). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends. *FiBL & IFOAM - Organic International*. Germany: Medienhaus Plump [in English].

Надійшла 09.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Милованов, Є. В. Розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції: світові тенденції та українські реалії / Є. В. Милованов // *Науковий вісник Полісся*. – 2019. – № 2 (18). – С. 65-75.

Милованов Євген Володимирович

кандидат економічних наук, Президент Федерації органічного руху України, Федерація органічного руху України; <https://orcid.org/0000-0002-2539-1197>; E-mail: ofu@organic.com.ua;

Milovanov Eugene Volodymyrovych

Candidate of Economic Sciences, President of Organic Federation of Ukraine, Organic Federation of Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-2539-1197>; E-mail: ofu@organic.com.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 338.43:330.322

УДК 338.43:330.322

I. О. Маслюк, аспірант,
В. Г. Маргасова, д. е. н.,
професор

I. O. Masliuk, Postgraduate Student,
V. G. Marhasova, Doctor of Economics,
Professor

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ВИРОБНИЦТВА КРАЇН**

**FOREIGN EXPERIENCE OF THE
DEVELOPMENT OF INVESTMENT POTENTIAL
OF AGRICULTURAL PRODUCTION
OF COUNTRIES**

Актуальність теми дослідження. Фундаментальна основа розвитку сільських територій спрямована на підтримку демографічної бази для відтворення сільського населення, зміцнення регіональної продовольчої безпеки, збереження культурно-історичної спадщини, забезпечення екологічної рівноваги.

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій будь-якої країни йде за індивідуальним сценарієм, кожна державна політика, націлена на: національні пріоритети, ресурсний і виробничий потенціал територій та ін.. Виходячи з цього, особливий науковий інтерес представляє вивчення зарубіжного досвіду розвитку інвестування сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблем інвестиційного розвитку сільського господарства відображено у наукових розробках багатьох вчених, таких як: Дж. Кейнса, І. Сакса, К. Р. Макконела, С. Л. Брю, Л. Дж. Гітмана, П. Массе, А. Лаффер, В. Андрійчук, І. О. Бланка та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Так як інструменти фінансового забезпечення сільського господарства потребують розвитку принципів державно-приватного партнерства та цілісної системи, це питання залишається актуальним в умовах вітчизняної практики.

Постановка завдання. На даному етапі розвитку економіки сільськогосподарське виробництво України не являється привабливим об'єктом для інвестування. Для цього доцільно провести аналіз нинішнього стану інвестиційної діяльності в аграрній галузі економіки інших країн.

Виклад основного матеріалу. В статті досліджено досвід країн ЄС і США, наведено особливості державного регулювання, кредитування сільського господарства, на національному рівні в країнах ЄС і США не існує єдиної банківської політики, існує безліч зарубіжних наукових підходів.

Висновки. Система механізмів державного регулювання аграрної галузі в розвинених зарубіжних країнах базується не стільки на стимулюванні виробництва, а на вирішенні соціальних завдань, таких, як підтримка рівня доходів фермера, розвиток сільської інфраструктури, природоохоронні заходи.

Ключові слова: Європейський Союз; сільські території; сільське господарство; агробізнес; зайнятість; диверсифікація; державна підтримка; інвестиційна діяльність; капітал.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-76-84

Urgency of the research. The fundamental basis of rural development is aimed at supporting the demographic base for rural population reproduction, enhancing regional food security, preserving cultural and historical heritage, and ensuring ecological balance.

Target setting. The development of rural areas of any country follows an individual scenario, each state policy aimed at national priorities, resource and production potential of the territories, etc. Therefore, special scientific interest is the study of foreign experience of agricultural investment development.

Actual scientific researches and issues analysis. The solution of the problems of agricultural investment development is reflected in the scientific developments of many scientists, such as J. Keynes, I. Sachs, K. R. McConnell, S. L. Bru, L. J. Hitman, P. Massa, A. Laffer, V. Andriychuk, I. O. Blanka, et al.

Uninvestigated parts of general matters defining. As agricultural financial instruments require the development of public-private partnership principles and a coherent system, this issue remains relevant in domestic practice.

The research objective. At this stage of economic development, agricultural production in Ukraine is not an attractive investment object. For this purpose it is advisable to analyze the current state of investment activity in the agricultural sector of the economy of other countries.

The statement of basic materials. The article examines the experience of EU and US countries, describes the features of state regulation, crediting of agriculture, at national level in EU and US countries there is no single banking policy, there are many foreign scientific approaches.

Conclusions. The system of mechanisms of state regulation of agrarian industry in developed foreign countries is based not so much on stimulating production, but on solving social problems, such as maintaining the level of income of the farmer, development of rural infrastructure, environmental protection measures.

Keywords: European Union; rural areas; agriculture; agribusiness; employment; diversification; state support; investment activity; capital.

Актуальність теми дослідження. Аграрна галузь виступає одним із стратегічних напрямів розвитку будь-якої країни, яка не дивлячись на кризу, демонструє зріст, базовою складовою якого

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

є сільське господарство. Фундаментальна основа розвитку сільських територій спрямована на підтримку демографічної бази для відтворення сільського населення, зміцнення регіональної продовольчої безпеки, збереження культурно-історичної спадщини, забезпечення екологічної рівноваги.

Постановка проблеми. Сільські території кожної країни мають багато спільного, але незважаючи на це, розвиток їх йде за індивідуальним планом. Це зумовлено достатньою кількістю факторів, серед яких державна політика, націлена на національні пріоритети, ресурсний і виробничий потенціал територій, менталітет сільського населення. Виходячи з цього, особливий науковий інтерес представляє вивчення зарубіжного досвіду розвитку сільських територій з урахуванням їх особливостей і підходів до вирішення виникаючих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблем інвестиційного розвитку сільського господарства відображено у наукових розробках багатьох вчених-економістів зарубіжних та вітчизняних шкіл. Вагомих наукових результатів досягли зарубіжні вчені: Дж. Кейнс, І. Сакс, К. Р. Макконел, С. Л. Брю, Л. Дж. Гітман, П. Массе, А. Лаффер та інші. Проблемам розвитку інвестиційного процесу в сучасних умовах функціонування аграрного сектора економіки присвячені наукові праці вітчизняних економістів-аграрників: В. Андрійчука, І. О. Бланка, В. Бойко, П. Гайдучького, В. М. Гриньової, А. А. Пересади, В. С. Пономаренка, В. Г. Федоренка, В. П. Савчука, та інших. Особливості вдосконалення інвестування сільськогосподарського виробництва відображені у працях С. А. Гуткевича, О. І. Гуторова, П. Т. Саблука та ін. Розглянувши опубліковані за останні роки роботи в області інвестиційної діяльності зарубіжних країн можна зробити висновок, що не всі виділені науково-методичні та практичні аспекти отримали необхідне відображення.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В сучасних умовах актуальним є вивчення позитивного досвіду фінансування аграрного сектора країн Європейського Союзу та США. На прикладі країн ЄС і США наводяться особливості державного регулювання, кредитування сільського господарства. Відзначається, що на національному рівні в країнах ЄС і США не існує єдиної фінансово-кредитної політики щодо сільського господарства. Розкривається досвід фінансового забезпечення сільгоспвиробництва Франції за рахунок позик на облаштування і модернізацію господарства, США за рахунок створення системи фермерського кредиту.

Постановка завдання. На даному етапі розвитку економіки сільськогосподарське виробництво України не є привабливим об'єктом для інвестування, виходячи з цього, проблема залучення інвестицій залишається надзвичайно важливою. Рішення цієї проблеми може стати одним з головних факторів виходу агропромислового виробництва з критичного стану та забезпечення конкурентоспроможності його продукції. Для цього доцільно провести аналіз нинішнього стану інвестиційної діяльності в аграрній галузі економіки інших країн. Задля можливості розроблення ефективних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання аграрної галузі економіки в Україні доцільно розглянути методи державного регулювання інвестування інших держав, а також методи стратегічного напряму інвестиційної діяльності в сільському господарстві за кордоном, використовуючи економіко-статистичні та логічні (аналіз, синтез, аналогія, узагальнення) методи.

Виклад основного матеріалу. Ефективність реформування економіки і подальший ріст, як свідчить світовий і вітчизняний досвід, можливо лише на основі активізації інвестиційної діяльності, істотного збільшення обсягу інвестицій, а також консолідації всіх джерел інвестування. Сільськогосподарське виробництво України - ключова галузь, яка має значний інвестиційний потенціал, враховуючи потужний потенціал у виробництві продукції сільського господарства в Європі.

За даними U.S. Geological Survey, орні землі становлять лише 12,6% поверхні суші. Решта 87,4% представляють собою землі, які через кліматичні умови або склад ґрунту не можуть бути використані для традиційного сільського господарства. Топ-10 найбільших земельних резервів планети представлені наступним чином в (Табл. 1).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця 1

Топ-10 найбільших земельних резервів планети

Рейтинг	Країни	Площа орних земель (млн, га)	Частка в світі	Орні землі (%) до загальної площі території країни
1	Індія	179,800	9,6%	60,45%
2	США	167,756	8,95%	18,34%
3	Китай	165,228	8,82%	17,71%
4	Росія	155,799	8,31%	9,54%
5	Бразилія	63,994	3,41%	7,57%
6	Україна	43,375	2,31%	74,82%
7	Канада	42,980	2,29%	4,70%
8	Аргентина	38,383	2,04%	14,01%
9	Індонезія	37,441	1,99%	20,68%
10	Нігерія	35,655	1,90%	39,16%

Джерело: складено автором за [2]

Добре прослідковується потенціал кожної країни на світовому ринку продовольства, особливо, при порівнянні цих даних з іншими параметрами, такими як ВВП або кількість населення. Виходячи з процентного співвідношення помітна особлива роль України, яка займає досить вагоме місце в загальному світовому рейтингу. Володіючи 43,375 млн га (тобто 2,31% світових площ орних земель), Україна значно перевершує будь-яку з країн Європи. Україна має найвище співвідношення орних земель до загальної площі займаної території - 74,82%. Є, звичайно, деякі країни, у яких цей відсоток ще вищий. Наприклад, у Молдови це 87,1%. Але цікавий той факт, що, ці країни не володіють такою вагою в світовому обсязі орних земель, як Україна (у тій же Молдови всього лише 0,15% проти 2,31% у України).

В цілому за останні 20 років площа сільськогосподарських земель в світі збільшилася на 16%, зрошувані площі подвоїлися, а сільськогосподарське виробництво виросло майже в три рази [13]. Проте подальше зростання попиту на продовольство, глобальна зміна харчових звичок, виробництво біопалива, урбанізація будуть і далі надавати велике навантаження на земельні ресурси планети, що в свою чергу має впливати на раціональне і ефективне їх використання.

За даними The Food and Agriculture Organization (FAO) за 2018 рік можна виділити список країн з найбільшою часткою ріллі по відношенню до території держави (Табл. 2).

Таблиця 2

Список країн з найбільшою часткою ріллі по відношенню до території держави

Країна	Площа ріллі, % від загальної території країни
Україна	56,1
Молдова	53,7
Польща	35,7
Німеччина	34,0
Франція	33,5
США	16,9
Австрія	16,4

Джерело: складено автором за [1]

Показник найбільш розораних країн планети свідчить про:

- сприятливість кліматичних умов для ведення сільського господарства в тій чи іншій державі;
- місце, яке займає аграрний напрямок в економіці країни;
- наскільки високий рівень інтенсифікації сільського господарства в конкретній державі.

Частка сільського господарства у ВВП традиційно нижче для країн з більш розвинутою економікою. Порівняльний аналіз показує, що серед економік, які увійшли, найбільша частка

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

сільського господарства станом на кінець 2018 року характерна для Узбекистану (31,7%), Албанії (21%). Для розвинених економік таких як Польща і Німеччина характерна 1-3% частка сільського господарства у ВВП. Україна займає проміжне положення в порівнянні з вибраними країнами з 12% сільського господарства в ВВП на (Рис. 1).

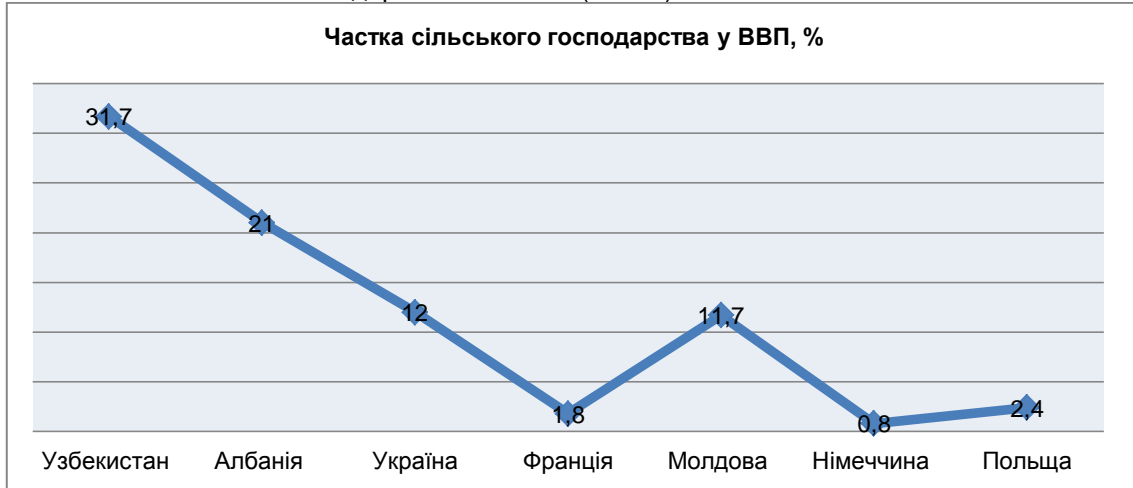

Рис. 1. Частка сільського господарства у ВВП за 2018 рік

Джерело: складено автором за [1]

З світового і вітчизняного досвіду ефективного реформування економіки і подальший ріст можливо лише на основі активізації інвестиційної діяльності, істотного збільшення обсягу інвестицій, а також консолідації всіх джерел інвестування, а також удосконалених методах державного регулювання. Функціонування сучасного сільського господарства значною мірою залежить від умов державного фінансування (цінового і бюджетного), оподаткування. Для досягнення цієї мети держава використовує податкові пільги, державні пільгові податкові і кредитні ставки, виплату державних дотацій, компенсацій і субсидій, створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, регламентацію граничного рівня цін, якості продукції, проведення природоохоронних заходів і розвиток соціальної сфери за рахунок державних ресурсів.

Основними методами державного регулювання зарубіжних країн є: пряме субсидіювання, цінове регулювання продукції, фінансово-кредитне забезпечення, податкове регулювання та система пільгового оподаткування на Рис. 2.

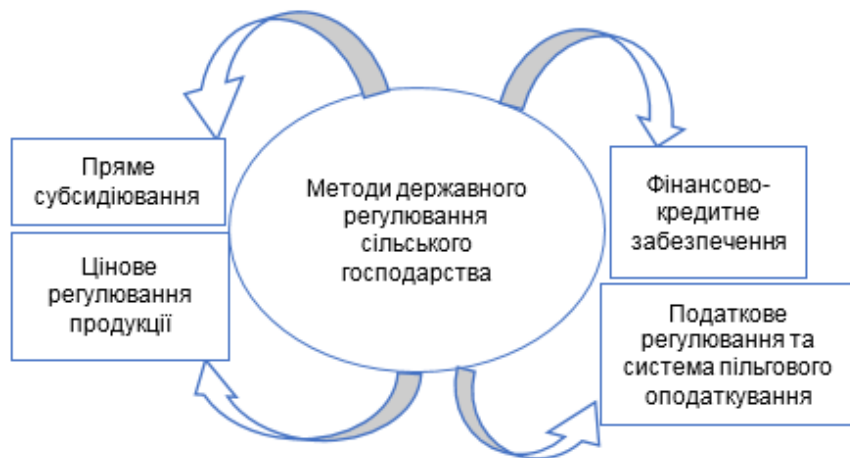

Рис. 2. Методи державного регулювання сільського господарства зарубіжних країн

Джерело: складено автором за [1]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Головну роль виконує регулювання цін у системі державного регулювання сільськогосподарського виробництва, що забезпечує баланс між витратами виробників і ціною на продукцію, співвідношення сільського господарства і пов'язаних з ним галузей. У США основною ціллю цього методу є захист вітчизняних сільгоспвиробників у зовнішній торгівлі, а це в свою чергу забезпечує цілеспрямовані ціни, заставні ціни і заставні відсотки. До методу прямого субсидіювання відносяться: компенсаційні платежі, фінансування закупівель ресурсів, платежі страхування та відшкодування, система субсидій, дотацій і пільг.

Значну питому вагу в загальній вартості сільськогосподарської продукції займають перераховані напрями державної підтримки сільськогосподарського виробництва в зарубіжних країнах. На рис.3 найвищий показник зафіксовано у Швейцарії – 82%, Норвегії – 75%, Ісландії – 73%. В Японії цей показник становив 74%, країнах ЄС – 49%, а в США – 30% [1]. Країнами з найменшим рівнем субсидування сільськогосподарської продукції є Австралія (10%) і Нова Зеландія (3%) та Україна (4,5%). При цьому, наприклад, витрати США на здійснення підтримки аграрної сфери, розраховуючи на душу населення, становлять 350 дол. США, країн ЄС – 336 дол. США, Польщі – 107 дол. США в той час, коли витрати України на ці цілі становлять всього 10 дол. США на душу населення [12]. Саме надходження коштів у сільське господарство за рахунок державної підтримки і бюджету через ціновий механізм складають у розвинених країнах значну величину. А це в свою чергу зміцнює матеріально-технічну базу сільськогосподарських галузей і сприяє підвищенню ефективності виробництва.

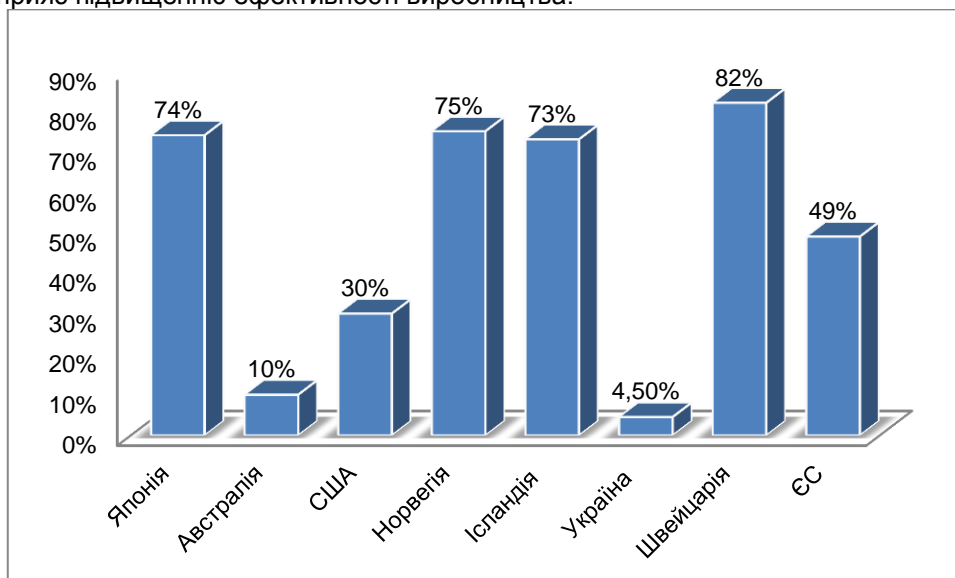

Рис. 3. Питомі ваги державних субсидій в загальній вартості сільськогосподарської продукції
Джерело: складено автором за [1; 12]

Для кожної країни існує своя специфіка в організації забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських виробників. Фінансова система сільськогосподарського виробництва у США та Німеччині включає різноманітні фінансові інститути. В США звична пряма бюджетна допомога була замінена на законодавчому рівні іншим інструментом - страхуванням ризиків, що працює дуже просто. Фермери не знають, якою буде вартість посаджених ними культур і якою буде погода в наступному сезоні. Власники тваринницьких ферм також не можуть бути впевненими в цінах на свою продукцію у зв'язку з ризиками втрат через несприятливі погодні умови або хвороби худоби. У разі, якщо фермерам загрожує сильна посуха, повинь і непередбачувана ситуація на ринку, надається менш витратне часткове страхування, якщо ж ризики менші - страховка може бути вище. В цілому американські фермери можуть вибирати схему підтримки збуту продукції з двох основних програм. Перша - страхування від падіння цін,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

яка передбачає компенсацію, якщо ціни на продукцію рослинництва падають нижче заздалегідь визначених рівнів. Друга - страхування сільськогосподарських ризиків, яка забезпечує виплати фермерам у разі зменшення доходів нижче середнього по країні показника. Для розрахунків потенційних виплат фермери під час реєстрації надають дані про площі і врожайності на своїх фермах. Крім того, існує ще декілька варіантів страхування врожаю або доходів. При цьому федеральний уряд може субсидувати страхові премії за ставками від 38% до 80%, в залежності від рівня покриття і варіантів, обраних виробниками [3]. Такий високий рівень субсидій необхідний для того, щоб продукція була доступною за ціною. В цілому ж, закон дуже складний і прописує багато інших варіантів для окремих напрямків виробництва, наприклад тваринництва, або вирощування бавовни.

Дуже вагоме значення для України має вивчення досвіду Польщі для узагальнення особливостей та специфіки процесів, які здійснюються в сфері регулювання аграрного сектора. Доцільно відмітити те, що польська модель реформування системи державного регулювання аграрної галузі здійснювалась з урахуванням його функціонування у майбутньому в системі державного управління європейських країн.

На національному рівні в країнах ЄС не існує єдиної банківської політики щодо сільського господарства. Наприклад, у Великій Британії банківське фінансування сільського господарства засновано на тих же принципах, що і для інших секторів економіки. У країнах ЄС роль і політика банків по відношенню до сільськогосподарського виробництва істотно відрізняються. У Франції, Японії, Нідерландах більшість фінансових операцій здійснюється через залучення одного-двох спеціалізованих банків. У Франції аграрний банк Credit Agricole є найбільшим монополістом в сфері кредитування сільського господарства. Для деяких категорій позичок і видів виробництва передбачено надання знижених процентних ставок до яких застосовуються жорсткі правила.

У Німеччині сільськогосподарське виробництво обслуговують кілька банків: Deutsche Genossenschaft bank, Bayerische Hypotheken та Wechsel-Bank, які є провідними в системі іпотечного кредиту, а разом з тим одночасно є головними кредитними установами. Процедура видачі кредитів регламентована, але терміни виплати заборгованості можуть бути предметом переговорів в залежності від економічного благополуччя підприємства та його цінних паперів. «Кооперативний банківський сектор Німеччини має трирівневу організаційну структуру. Її основу – перший рівень - складають місцеві кооперативні банки (кредитні товариства), що включають переважно Фольксбанк і Райффайзенбанк, створені для задоволення потреб в фінансових ресурсах, в основному сільських товаровиробників і сільського малого бізнесу.

Програми розвитку сільських територій ЄС розроблені та спрямовані на вирішення ряду економічних, природоохоронних та соціальних проблем на період 2014-2020 рр.[1]. Аналіз обсягів і структури фінансування програм розвитку сільських територій країн ЄС в 2014-2020 рр. Лідерами за кількістю діючих програм в ЄС є Франція (30 програм з часткою фінансування 11,5%), Італія (23 програми з часткою фінансування 10,5%), Іспанія (19 програм з часткою фінансування 8,4%), Німеччина (15 програм з часткою фінансування 9,5%) за (Табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги і структура фінансування програм розвитку сільських територій країн ЄС в 2014-2020 рр.

Країна	Число діючих програм	Об'єм фінансування, млн.євро	% від загального об'єму фінансування ЄС
Бельгія	2	648	0,7
Болгарія	1	2367	2,4
Чехія	1	2306	2,3
Данія	1	919	0,9
Німеччина	15	9446	9,5
Естонія	1	823	0,8
Ірландія	1	2191	2,2
Греція	1	4718	4,7
Іспанія	19	8297	8,4
Франція	30	11385	11,5

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*Продовження таблиці 3*

Хорватія	1	2026	2,0
Італія	23	10444	10,5
Кіпр	1	132	0,1
Латвія	1	1076	1,1
Литва	1	1613	1,6
Люксембург	1	101	0,1
Угорщина	1	3431	3,5
Мальта	1	97	0,1
Нідерланди	1	765	0,8
Австрія	2	3938	4,0
Польща	1	8698	8,8
Португалія	3	4058	4,1
Румунія	1	8128	8,2
Словенія	1	838	0,8
Словаччина	1	1560	1,6
Фінляндія	2	2380	2,4
Швеція	1	1764	1,8
Об'єднане королівство	4	5200	5,2
Всього по ЄС	118	99349	100,0

Джерело: складено автором за [4]

Наступний рівень кооперативного банківського сектора представляється регіональними банками, які були спочатку створені місцевими банками, мета яких полягає в управлінні їх надлишковою ліквідністю. Пайовики можуть отримати пільгові кредити під низькі відсотки в кооперативних банках за державними програмами фінансування. Деякі з кооперативних банків залучені в торгівлю товарами місцевого виробництва, здійснюючи закупівлю сільськогосподарської продукції, маркетинг аграрних продуктів і поставляють сільськогосподарську техніку. Регіональні кооперативні банки Німеччини здійснюють операції з порівняно великими підприємствами сільського господарства, торгівлі, харчової індустрії, обробних галузей і операції страхування в тій мірі, в якій ці організації не можуть обслуговуватися місцевими кредитними кооперативами.

У Великобританії не існує спеціалізованого аграрного банку, і банківська політика по відношенню до сільського господарства заснована на тих же принципах, що і для інших секторів економіки. Найбільші операції в сфері кредитування сільського господарства здійснюють Lloyd Bank, Midland Bank, а також Barclay Bank.

Інвестиції в сільське господарство здійснюються головним чином по так званому перманентного кредиту: банкір і підприємець щорічно обговорюють ставку відсотка, розмір позики, вид заборгованості в залежності від економічного положення підприємства.

Більшу частину позикових коштів для сільськогосподарських потреб фермерів довгі роки забезпечують комерційні банки. Не всі комерційні банки, працюючи в умовах ринку, можуть бути досить надійними, вигідними партнерами. Тому фермери вважають за краще звертатися в кредитні установи, що входять до складу Федеральної системи фермерського кредиту.

Фінансово-кредитний механізм сільського господарства зарубіжних країн сприяє створенню розвиненої інфраструктури, наявності численних спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів, які здійснюють фінансову та кредитну підтримку сільськогосподарських товаровиробників, високим рівнем державного регулювання та контролю за діяльністю цих інститутів, постійним моніторингом результатів досягнення цілей сільськогосподарської політики.

Висновок. В сучасних умовах актуальним залишається вивчення позитивного досвіду фінансування аграрного сектора країн Європейського Союзу та США. А тому, розглянувши досвід цих країн, наведено особливості державного регулювання, кредитування сільського господарства. Слід відмітити, що на національному рівні в країнах ЄС і США не існує єдиної

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

фінансово-кредитної політики підтримки, а існує безліч зарубіжних наукових підходів. В основному всі ці підходи однакові в оцінці капіталізму як системи, яка направлена до саморегулювання, а для її функціонування необхідне державне регулювання. Фінансова підтримка за кордоном представлена як компенсація неминучих витрат сільськогосподарського виробництва в умовах ринку. Висвітлено досвід фінансового забезпечення сільгоспвиробництва Франції за рахунок позик на облаштування і модернізацію господарства, США за рахунок створення системи фермерського кредиту.

Отже, система механізмів державного регулювання аграрної галузі в розвинених зарубіжних країнах базується не стільки на стимулюванні виробництва, а на вирішенні соціальних завдань, таких, як підтримка рівня доходів фермера, розвиток сільської інфраструктури, природоохоронні заходи.

Література

1. Rural Development Programmes 2014-2020 [Electronic source]. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/agriculture/si-tes/agriculture/files/rural-development-2014-2020/country-files/common/>. – Date of access: 12.05.2017.
2. About the Farm Credit System [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.farmcreditarchive.org/about/default.aspx>
3. USDA's Business and Industry Guaranteed Loan [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.occ.gov/topics/community-affairs/publications/insights/insights-usda-business-industry-guaranteed-loan-program.pdf>.
4. Strategy Europe 2020 [Electronic source]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm. – Date of access: 29.01.2017.
5. The EU Explained. Agriculture: A partnership between Europe and farmers [Electronic source]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm. – Date of access: 29.01.2017.
6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1877-15>.
7. Зарицька, Н. Новий погляд на інвестиції в агробізнес / Н. Зарицька // Економіст. – 2018. – № 2. – С. 6-7.
8. Dubman R. Farm Income and Costs: 2010 Farm Sector Income Forecast. USDA, ERS, 2010. –16 p.
9. Dorr, T. C. Statement Under Sekretary for Rural Development / House Agrscultural Committee Conservtion, Credit, Rural Development and Research Subcommittee Hearing on USDA Rural Development Programs. – 2006. – March, 30. – P. 6-8.
10. Klinefelter D.A., Penson J.B. Jr. Crowing Complexity of Agricultural lending Decisions // Choice. The magazine of food, farm and recourse issues. — 1st Quarter 2005. – № 20 (1). – P. 26-36.
11. Jolly R. W., Roe J. D. Selling a Piese of Farm Credit System // Choice. The magazine of food, farm and resource issues. – 1st Quarter 2005. – № 20 (1). – P. 19.
12. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. The Food and Agriculture Organization (FAO) [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.fao.org/about/ru/>.

References

1. Rural Development Programmes 2014-2020. (n.d.). *ec.europa.eu*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/agriculture/si-tes/agriculture/files/rural-development-2014-2020/country-files/common> [in English].
2. About the Farm Credit System. (n.d.). *www.farmcreditarchive.org*. Retrieved from <https://www.farmcreditarchive.org/about/default.aspx> [in English].
3. USDA's Business and Industry Guaranteed Loan. (n.d.). *www.occ.gov*. Retrieved from <https://www.occ.gov/topics/community-affairs/publications/insights/insights-usda-business-industry-guaranteed-loan-program.pdf> [in English].
4. Strategy Europe 2020. (n.d.). *ec.europa.eu*. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm [in English].
5. The EU Explained. Agriculture: A partnership between Europe and farmers (n.d.). *ec.europa.eu*. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm [in English].
6. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy»: vid 24.06.2004 № 1877-IV [Law of Ukraine "On State Support of Agriculture of Ukraine" from 24.06.2004 № 1877-IV]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1877-15> [in Ukrainian].
7. Zarytska, N. (2018). Novyi pohliad na investytsii v ahrobiznes [A new look at investing in agribusiness]. *Ekonomist – Economist*, 2, 6-7 [in Ukrainian].
8. Dubman, R. (2010). *Farm Income and Costs: 2010 Farm Sector Income Forecast*. USDA, ERS [in English].
9. Dorr, T.C. (2006). *Statement Under Sekretary for Rural Development*. House Agrscultural Committee Conservtion, Credit, Rural Development and Research Subcommittee Hearing on USDA Rural Development Programs [in English].
10. Klinefelter, D. A., Penson, J. B. Jr. (2005). Crowing Complexity of Agricultural lending Decisions. *Choice. The magazine of food, farm and recourse issues*, 20 (1), 26-36 [in English].
11. Jolly, R. W., Roe, J. D. (2005). Selling a Piese of Farm Credit System. *Choice. The magazine of food, farm and resource issues*, 20 (1), 19 [in English].
12. Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official web-site of the State Statistics Service of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
13. The Food and Agriculture Organization (FAO). *www.fao.org*. Retrieved from <http://www.fao.org/about/ru/> [in English].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Надійшла 3.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Маслюк, І. О. Зарубіжний досвід розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва країн / І. О. Маслюк, В. Г. Маргасова // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 76-84.

- Маслюк
Ірина Олексіївна** аспірант кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет,
Чернігів;
<https://orcid.org/0000-0001-7889-8744>;
E-mail:iryna_masliuk@ukr.net;
- Masliuk
Iryna Oleksiivna** Postgraduate Student at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-7889-8744>;
E-mail:iryna_masliuk@ukr.net;
- Маргасова
Вікторія Геннадіївна** доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи, кафедра бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-8582-2158>;
ResearcherID:D-3198-2015;
E-mail:viktoriya.margasova@gmail.com;
- Marhasova
Viktoriya Gennadiivna** Doctor of Economics, Professor, Vice-rector for Scientific Work, Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-8582-2158>;
ResearcherID:D-3198-2015;
E-mail:viktoriya.margasova@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 658.1.012.8

UDC 658.1.012.8

К. А. Федченко, аспірант

K. A. Fedchenko, Postgraduate Student

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ**ANALYSIS OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE LEVEL OF ECONOMIC INSTABILITY OF A COUNTRY**

Актуальність теми дослідження. Останніми роками економіка України характеризується нестабільністю фінансово-економічних показників її розвитку, суттєвим впливом факторів зовнішнього середовища та мінливістю політичної ситуації в країні. Це призводить до зниження темпів економічного розвитку, соціальної напруженості в країні та загострення економічної кризи. В цих умовах важливого значення набуває постійний моніторинг динаміки зміни основних показників, що визначають стан економічного розвитку, своєчасне застосування превентивних заходів по мінімізації негативного впливу основних її дестабілізуючих факторів.

Постановка проблеми. Відсутність ефективної інструментарію забезпечення макроекономічної рівноваги в країні та повного набору індикаторів її оцінювання зумовлює потребу в розробці інтегрального показника макроекономічної стабільності та його використання в подальшій державній економічній політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти оцінювання рівня макроекономічної стабільності досліджені в наукових працях О. І. Барановського, О. С. Білоусова, І. А. Канцір, Г. П. Клімова, О. Д. Рожко та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогоднішній день питання оцінювання рівня макроекономічної стабільності потребують більш системного та ґрунтовного дослідження. В науковій літературі наявна значна кількість підходів до оцінювання окремих аспектів макроекономічної стабільності, в той час ґрунтовні комплекси підходи до визначення її інтегрального значення відсутні.

Постановка завдання. Основним завданням дослідження є порівняльний аналіз існуючих підходів до визначення макроекономічної стабільності.

Виклад основного матеріалу. В роботі наведені основні показники макроекономічної стабільності країни, проведений їх горизонтальний аналіз.

Висновки. За результатами дослідження зроблено висновок про те, що стабільність національної економіки є комплексним поняттям ґрунтовне дослідження якого має вирішальне значення на етапі стратегічного та тактичного планування ключових факторів розвитку національної економіки. Зроблено висновок про вагомий вплив макроекономічної стабільності на обсяг ВВП в країні.

Ключові слова: макроекономічна стабільність; економічний розвиток; ВВП; оцінювання; фінансовий дисбаланс.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-85-96

Актуальність теми дослідження. Загострення економічної кризи в країні та затяжна політична нестабільність призводять до постійного погіршення показників соціального та економічного розвитку, що проявляється в мінливості курсу валют, зростанні рівня інфляції,

Urgency of the research. In recent years, the Ukrainian economy has been characterized by instability of financial and economic indicators of its development, significant influence of environmental factors and the volatility of the political situation in the country. This leads to a slowdown in economic development, social tensions in the country and an exacerbation of the economic crisis. In these conditions it is important to constantly monitor the dynamics of changes in the main indicators that determine the state of economic development, timely application of preventive measures to minimize the negative impact of its main destabilizers.

Target setting. The lack of an effective toolkit to ensure macroeconomic equilibrium in the country and a set of indicators for its assessment necessitates the development of an integrated macroeconomic stability indicator and its use in further state economic policy.

Actual scientific researches and issues analysis. Some aspects of assessing the level of macroeconomic stability were investigated in the scientific works by O. Baranovsky, A. Belousova, I. Kancir, A. Klimova, O. Rozhko and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. To date, issues of assessing macroeconomic stability require more systematic and thorough research. In the scientific literature, there are many approaches to assessing some aspects of macroeconomic stability, while there are no thorough complex approaches to determining its integral value.

The research objective. The main objective of the study is to benchmark existing approaches to determining macroeconomic stability.

The statement of basic materials. The main indicators of macroeconomic stability of the country are presented in the paper, their horizontal analysis is carried out.

Conclusions. The results of the study conclude that the stability of the national economy is a complex concept, a thorough research of which is crucial at the stage of strategic and tactical planning of key vectors of national economy development. A significant impact of macroeconomic stability on GDP in the country is made.

Keywords: macroeconomic stability; economic development; GDP; evaluation; financial imbalance.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

споживчих цін на товари та послуги, низькому рівні ВВП, зниженню інвестиційної активності тощо. В той же час, рівень економічної стабільності в країні є одним із головних індикаторів що враховується іноземними партнерами при прийнятті як інвестиційних рішень так і рішень на користь здійснення зовнішньоекономічної діяльності з Україною.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань розвитку національної економіки є ґрунтовна оцінка її стану, прогнозування динаміки зміни основних показників та розробка ефективного інструментарію державного управління. Сучасні тенденції економічного розвитку країни свідчать про значну актуальність питань управління стабільністю національної економіки, визначення найбільш впливових детермінант її зниження та розробки програм та заходів спрямованих на своєчасну оцінку рівня нестабільності економіки та управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності економічної нестабільності та передумов її виникнення присвячені праці таких вчених як О. І. Барановського, О. С. Білоусова, І. А. Канцір, Г. П. Клімова, О. Д. Рожко та ін.

Теоретичні та практичні аспекти державного макроекономічної нестабільності висвітлені в наукових працях Г. О. Мірошніченко, О. В. Сніжко, І. М. Чирак.

Не применшуючи вагомість існуючого наукового доробку зазначених учених в контексті дослідження макроекономічної стабільності, окремі аспекти розробки інтегрального показника нестабільності економіки потребують подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження та систематизація основних індикаторів оцінювання рівня економічної нестабільності та розробка методичного підходу до оцінювання рівня макроекономічної нестабільності країни.

Викладення основного матеріалу. Досліджуючи сутність та причини виникнення макроекономічної нестабільності, більшість вітчизняних науковців, наприклад Барановський О. І., Білоусова О. С., Канцір І. А. та ін., виділяють ключовим індикатором стан фінансової системи, тобто, у першу чергу, пов'язують з фінансовою нестабільністю. Такий підхід є цілком закономірним, оскільки зв'язки між різними ланками економічної системи (сектором нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій, сектором домогосподарств та некомерційних організацій, сектором загального державного управління) пов'язані з рухом фінансових ресурсів. Саме фінансові ресурси є матеріальними носіями економічних відносин, оскільки обслуговують рух вартості від одного економічного суб'єкта до іншого (Табл. 1).

У свою чергу, Г. П. Клімова та О. Д. Рожко вважають, що макроекономічна нестабільність є прямим наслідком низького рівня економічної і бюджетної безпеки країни відповідно.

Таблиця 1

Науково-методичні підходи до трактування сутності поняття «фінансова нестабільність»

Автор	Трактування
Зарубіжні науковці	
Дж. Чанта	пов'язана з умовами, що складаються на фінансових ринках і завдають шкоди або загрожують продуктивності економіки через їхній вплив на функціонування фінансової системи
Ф. Мишкін	виникає у тому випадку, коли фінансова система стає здатною виконувати свою функцію по трансформації заощаджень у продуктивні інвестиції у зв'язку з потрясіннями (шоками) та існуючими інформаційними потоками
Р. Фергюсона	розглядає як ситуацію, що характеризується трьома базовими критеріями: а) різким відхиленням цін на фінансові активи від їх фундаментальних (базових) значень; б) деформацією функціонування ринку та доступності кредитів як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках; в) сукупні витрати значно відрізняються від потенційного рівня виробництва
А. Крокетт	потенційне погіршення економічної дії через коливання цін на грошові кредити або нездатність фінансових установ дотримуватися своїх договірних зобов'язань
К. Боріо М. Дахмен	сукупність умов, яких достатньо для прояву фінансової дестабілізації (фінансових криз) у відповідь на незначні шоки, що могли виникнути у реальному секторі економіки або безпосередньо у фінансовій системі
Вітчизняні науковці	

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*Продовження таблиці 1*

I. Чирак	сукупність змін, які відбуваються у функціонуванні фінансової системи і ведуть до зниження ефективності виконання таких функцій, як розподіл ресурсів, передавання ризиків і здійснення платежів, та послаблюють здатність протистояти негативному впливу внутрішніх і зовнішніх шоків на економічну активність, а також суттєво спотворюють механізм монетарної трансмісії
Г. Мірошніченко	складне і системне поняття, що в умовах відсутності в Україні розвинутого фінансового ринку, найповніше проявляється в банківській системі, через неспроможність підтримувати рівновагу і відновлювати стабільний стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів
О. Сніжко	виникає у випадках поширення фінансових дисбалансів на значну кількість і різні типи фінансових інститутів та фінансових ринків

Джерело: складено автором на основі [6; 8; 9; 13; 14]

Підсумовуючи проаналізовані підходи, фінансову нестабільність можна визначити як стан функціонування фінансової системи, за якого підвищується чутливість фінансового сектору до впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, потенційно погіршується платоспроможність фінансових інститутів і спостерігаються коливання фінансових ринках, що у сукупності може призвести до кризового стану економіки [9].

Підкреслимо, що поряд з терміном «фінансова нестабільність» науковці розглядають поняття «вразливість фінансової системи» або «фінансова вразливість» (financial fragility), «фінансова незбалансованість», «фінансові дисбаланси», «фінансові диспропорції» та «фінансова криза». Досить змістовне дослідження фінансової нестабільності здійснено О. Сніжко, яка виокремлює чотири різновиди фінансової нестабільності:

- 1) турбулентність (коливання) у збалансованій фінансовій системі;
- 2) фінансові дисбаланси;
- 3) системна фінансова нестабільність;
- 4) системна фінансова криза [13].

Такий підхід досить влучно розкриває послідовність етапів розвитку негативних явищ в економіці країни і звертає увагу на те, що фінансові дисбаланси є першопричиною нестабільного функціонування фінансової системи, що робить її крихкою та вразливою.

Поруч із фінансовими дисбалансами О. Луняков вводить у наукову термінологію поняття «дисбаланси у фінансовому секторі економіки» (ДФСЕ), відмінність яких представлена у (Табл. 2). При цьому поняття ДФСЕ вужче ніж фінансовий дисбаланс, який автор інтерпретує як зростання цін на активи шляхом розширення спекулятивних операцій, тобто зниження частки інвестицій у реальні активи [5].

*Таблиця 2***Порівняльна характеристика фінансових дисбалансів та дисбалансів у фінансовому секторі економіки**

Індикатор	Фінансові дисбаланси	Дисбаланси у фінансовому секторі економіки (ДФСЕ)
Причини формування	переважно екзогенні шоки	екзогенні та ендогенні шоки
Сфера виникнення	окрема фінансова установа, сукупність фінансових інституцій, державні фінанси, фінансова система тощо	фінансовий сектор економіки
Врахування цінових диспропорцій	диспропорції цін на реальні та фінансові активи	лише диспропорції цін на фінансові активи
Інструментарій зменшення	всі інструменти державного регулювання економіки	Інструмент монетарного й макроруденційного регулювання

Джерело: складено автором на основі [5]

Макроекономічний дисбаланс варто розглядати як поняття, що включає фінансові, структурні, зовнішньоекономічні, соціальні та інші види дисбалансів. Однак чіткого

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

розмежування між ними зробити неможливо, оскільки, наприклад, зростання рівня безробіття викликає економічний дисбаланс, що зачіпає одразу декілька або всі складові.

Згідно з Постановою ЄС № 1176/2011 про попередження та корекцію макроекономічного дисбалансу, такий дисбаланс визначається як «будь-яка тенденція, що спричиняє макроекономічні події, які негативно впливають або можуть негативно вплинути на стабільне функціонування економіки держави-члена або економічного/валютного союзів або Союзу в цілому».

Зауважимо, що дана Постанова підкреслює негативний вплив дисбалансів на економіку, тоді як деякі науковці, у т.ч. Д. Кан та В. Козюк вважають, що дисбаланс є стійким відхиленням ціни активу або іншої фінансової змінної від її довгострокової тенденції [6; 9].

Таблиця 3

Класифікація макроекономічних (фінансових) дисбалансів

Ознака класифікації	Види дисбалансів	Характеристика
за середовищем виникнення	внутрішні	виникають всередині фінансової системи та залежать від змін її кон'юнктури
	зовнішні	пов'язані із рухом капіталів через кордон
за терміном дії	короткострокові	тимчасові коливання на фінансових ринках без системного характеру обмежені нетривалим періодом (1-2 роки)
	довгострокові	стійкі відхилення, що спричиняють розбалансування фінансової системи, існують протягом тривалого часу (більше 2 років) і призводять до незворотних негативних процесів у функціонуванні економіки країни.
за масштабом	глобальні	відхилення у системоутворюючих економіках, що спричиняють ризики для світової економіки
	локальні	характерні для окремих країн або певних сегментів фінансового сектору цих країн, що не впливають на глобальні світові ринки.
За формами прояву	дисбаланси фінансових потоків	виникають під час спекулятивних операцій на фінансовому ринку, їх масштаби не забезпечують збалансованість між реальним та фінансовим секторами економіки
	цінові дисбаланси	характеризуються істотним відхиленням цін на реальні та фінансові активи від їх економічно обґрунтованих значень, тобто проявляються у вигляді «буму» цін на активи; власники «переоцінених» активів при їх продажу отримують вигоду при продажі за «завищеними» цінами
	боргові дисбаланси	виявляються у значному накопиченні боргових зобов'язань економічними суб'єктами, що зрештою призводить до втрати ними платоспроможності та боргових криз

Джерело: складено автором на основі [9]

Нова система діагностики макроекономічного дисбалансу (MIP) була запроваджена комісією ЄС після фінансової кризи у 2011 р. Запропонована методика підтвердила, що дисбаланси однієї країни впливають на стабільність інших. Тобто система MIP спрямована на виявлення, запобігання появи потенційно шкідливих макроекономічних дисбалансів, які можуть спричинити негативний вплив на економічну стабільність серед країн ЄС, Єврозони або ЄС в цілому.

Звіт про механізм попередження макроекономічного дисбалансу (AMR) заснований на економічній оцінці 14 основних показників, що охоплюють ключові індикатори макроекономічного дисбалансу (Табл. 4) [6].

Аналіз науково-методичних підходів та розробок фахівців МВФ дає можливість виокремити індикатори макроекономічної нестабільності в залежності від джерела походження:

Індикатори зовнішньої нестабільності:

- Real Effective Exchange Rate – реальний ефективний обмінний курс;
- Net International Investment Position – міжнародна інвестиційна позиція (різниця між фінансовими активами та зобов'язаннями перед нерезидентами, що враховує при обчисленні обсяг зовнішнього боргу, золотовалютні резерви та ін.).

Індикатори внутрішньої нестабільності:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- Private Sector Credit Flow – обсяг кредитування приватного сектору;
- Private Sector Debt – консолідований борг приватного сектору;
- General Government Debt – сума загального державного боргу;
- Total Financial Sector Liabilities – зміна сукупних зобов’язань фінансового сектору
- річне зростання індексу цін на житло;
- дефлятор кінцевих споживчих витрат.
- рівень дефіциту сектору загального державного управління. Цей показник окрім законодавчо визначених видатків ДБУ, враховує і бюджетні асигнування на фінансування збільшення статутного фонду державних підприємств та банківських установ [9].

Таблиця 4

Основні індикатори діагностики макроекономічного дисбалансу

Індикатор		Порогові значення	
Зовнішній дисбаланс	3 річна ковзна середня сальдо поточного балансу у % до ВВП (СAB)	+ 6% та - 4%	
	Чистий обсяг іноземних інвестицій у % до ВВП (NIIP)	- 35 %	
	5-и річна відсоткова зміна частки експорту (EMS)	- 6%	
	3 річна відсоткова зміна реального валютного курсу по відношенню до 41 промислової країни (REER)	Країни	
		Євросон и	не Євросони
	-/+ 5%	-/+ 12%	
	3 річна відсоткова зміна витрат на оплату праці в умовних одиницях З (NULC)	+ 9%	+ 12%
Внутрішній дисбаланс	Заборгованість приватного сектору у % до ВВП (PSD)	133%	
	Кредитування приватного сектору у % до ВВП (PSC)	14%	
	Щорічна зміна цін на нерухомість по відношенню до індексу споживчих цін (HP)	6%	
	Заборгованість державного сектору у % до ВВП (GGS)	60%	
	3 річна ковзна середня зміни індексу безробіття (UR)	10%	
	Щорічна зміна обсягу зобов’язань у фінансовому секторі (FL)	16,5%	
Зайнятість населення	3 річна відсоткова зміна індексу економічно активного населення (AR)	- 0,2%	
	3 річна відсоткова зміна індексу довгострокового безробіття (LUR)	+ 0,5%	
	3 річна відсоткова зміна індексу безробіття серед молоді (YUR)	+ 2%	

- Джерело: складено автором на основі [6]

На даному етапі в Україні для оцінки збалансованості бюджетної сфери обчислюють сальдо державного бюджету, що не дає можливості врахувати операції позабюджетних установ, які координуються Урядом.

Основні фактори, що визначають макроекономічну нестабільність представлено на (Рис. 1).

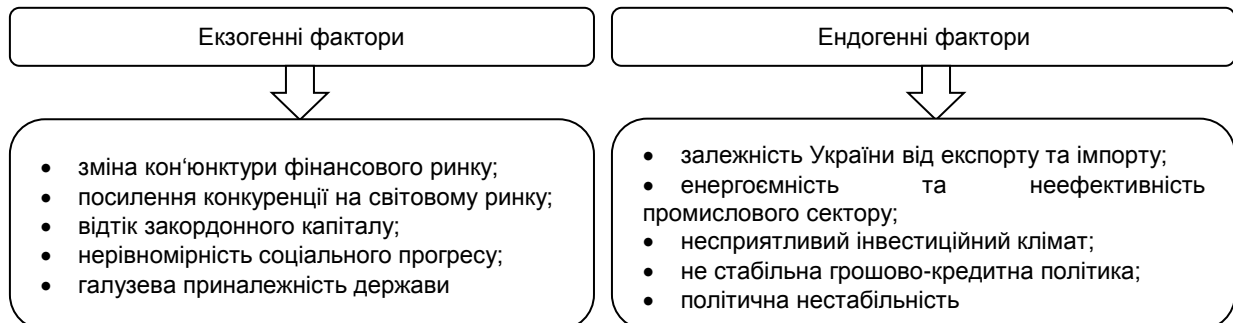

Рис. 1. Систематизація ендогенних та екзогенних факторів, що впливають на макроекономічну нестабільність національної економіки

Джерело: складено автором на основі [6; 11]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Для аналізу макроекономічної нестабільності в Україні пропонуємо використовувати параметри представлені на (Рис. 2). Зауважимо, що даний перелік не є вичерпним, зокрема сучасні дослідження обґрунтовують необхідність врахування інституційних параметрів, ефективності використання ресурсів та організаційно-економічного механізму державного регулювання.

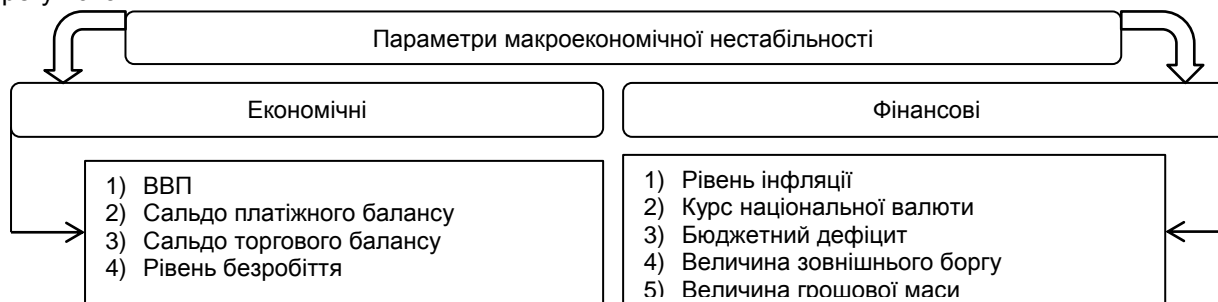

Рис. 2. Основні фінансово-економічні параметри макроекономічної нестабільності національної економіки

Джерело: складено автором на основі [6]

Крім того, макроекономічну нестабільність доцільно розглядати з огляду на такі основні аспекти:

- коливання (мінливість) ключових макроекономічних показників за межі прийнятної діапазону;
- невизначеність макроекономічного середовища.

Дослідження економічних параметрів макроекономічної нестабільності (Табл. 5) протягом 2010-2018 рр. характеризуються наступними тенденціями:

1. За офіційною статистикою обсяги ВВП країни за 2010-2013 рр. виявляють чітку тенденцію до зростання, зокрема у національній валюті приріст номінального ВВП становить 35,75% або 385 852 млн. грн., що за результатами 2013р. відповідає 1 465 198 млн. грн., у перерахунку на іноземну валюту приріст – 34,37% (46 891 млн. дол. США), тобто ВВП відповідає 183 310 млн. дол. США.

Таблиця 5

Економічні параметри оцінки макроекономічної нестабільності в Україні за період 2010-2018 рр.

Показник	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП, номінальний, млрд. грн.	1079	1300	1405	1465	1587	1989	2385	2984	3561
на одну особу, тис. грн.	24,80	29,98	32,48	33,97	36,90	46,41	55,90	70,23	84,24
реальне, млрд. грн.	950	1138	1303	1404	1369	1432	2037	2444	3085
на одну особу, грн.	21,82	26,25	30,13	32,55	31,84	33,42	47,74	57,53	73,00
млрд. дол. США	136,42	163,16	175,78	183,31	131,81	90,62	93,27	112,15	130,83
Рівень безробіття, %	8,8	8,6	8,1	7,7	9,7	9,5	9,7	9,9	9,1
Сальдо платіжного балансу, млн. дол. США	5031	-2455	-4175	2023	-13307	849	1346	2566	2877
Сальдо торгового балансу, млн. дол. США	-7,96	-12,76	-13,78	-12,61	0,29	0,25	-2,32	-5,21	-8,87

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 7]

Протягом наступних 2014-2016 рр., об'єктивні політичні чинники спричинили значне падіння економіки. Незважаючи на ріст номінального ВВП, що в першу чергу обумовлено підвищенням

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

середнього рівня цін, реальне ВВП зазнало скорочення на 35 103 млн. грн. у 2014 р., або на 51 505 млн. дол. США.

Істотне відновлення та поживлення економіки припадає на 2017-2018 рр. Так, у 2018 р. реальне ВВП склало 3 085 492 млн. грн., що на 641 301 млн. грн. (26,24 %) більше ніж у 2017 р. і на 2 135 873 млн. грн. – по відношенню до 2010 р., тобто даний показник має найвище абсолютне значення за досліджуваний період. У свою чергу, обсяги ВВП у дол. США за 2018 р. зросли на 16,65% (18 678 млн. дол. США), однак до рівня 2010 р. не відновилися, темп приросту від'ємний (- 4,1%).

Позитивні зрушення обумовлені укладенням угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським союзом у січні 2016 року, якісними змінами в регулюванні банківського та фінансового секторів економіки.

Аналіз зміни динаміки ВВП у розрахунку на душу населення підтверджує описану вище тенденцію. Якщо у 2010 році показник відповідав 2 974,4 дол. США, то у 2015 р. значення знизилося до 2 115,4 дол. США, а у 2018 р. відновилося до 3 095,2 дол. США.

2. Платіжний баланс України характеризується постійним коливанням та відсутністю рівноваги, зокрема у 2011 відшкодування дефіциту платіжного балансу відбувалося за рахунок скорочення резервних активів на 2 455 млн. дол. США, у 2012 р. – резерви скоротилися ще на 7 594 млн. дол. США через дефіцит на суму 4 175 тис. дол. США та виплаті по кредиту МВФ з розмірі 3 419 млн. дол. США. Станом на 2014 р. дефіцит в обсязі 13 307 млн. дол. США збалансували за рахунок зниження резервів на 12 404 млн. дол. США та коштами МВФ в обсязі 903 млн. дол. США.

Протягом 2016-2018 рр. ситуація значно стабілізувалася, крім того, спостерігається профіцит платіжного балансу, який за результатами 2018 р. становить 2 877 млн. дол. США.

3. Від'ємне сальдо торгового балансу, що спостерігається у періоди з 2010-2013 рр. та 2016-2018 рр. свідчить про переважання імпорту над експортом. Зокрема найбільший розрив спостерігався у 2011 р., коли вартісна оцінка ввезених товарів на 12764,2 млн. дол. США перевищила експорт.

Доцільно підкреслити, що дефіцит товарного балансу підтверджує істотну залежність від імпортованих товарів інших країн, низький рівень технологічності та виробництва доданої вартості серед основних груп товарів, що презентують галузі економіки України. Додамо, що коефіцієнт покриття експортом імпорту виявляє тенденцію до зниження, в цілому з 94,56% у 2010 р. до 84,02% за результатами 2018 р.

Рис. 3. Динаміка кількості безробітних в Україні за 2010-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [7]

Аналізуючи динаміку кількості безробітних в Україні за 2010-2018 рр. представлену на рисунку 3, можна відмітити, що темпи скорочення економічно активного населення перевищують темпи зменшення загальної кількості населення країни. Якщо у 2010 р. економічно активне населення становило 44,17 % (20,22 млн. осіб), то наприкінці 2018 р. – 41,03% (17,3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

млн. осіб). Найвищі показники безробіття в цілому за період зафіксовано у 2014 р. – 9,7% (майже 1,85 млн. осіб) та 2017 – 9,9% (1,7 млн. осіб).

Фінансові параметри макроекономічної нестабільності відображені у (Табл. 6) істотно доповнюють економічні. Так, динаміка ІСЦ та курсу національної валюти пояснює ріст номінального ВВП поряд зі стрімким падінням національної валюти та зниженням реального ВВП.

Абсолютна величини зовнішнього боргу країни упродовж 2010-2013 рр. стійко зростала, досягнувши свого максимуму – 142079 млн. дол. США у 2013 р. Незважаючи на подальше зниження обсягів зовнішнього боргу його питома вага продовжила збільшуватися до 2015 р. – 131% ВВП країни, що відповідає 118 729 млн. дол. США. За результатами 2018 р. зовнішній борг скоротився на 1868 млн. дол. США порівняно з 2017 р. і на 2 633 млн. дол. США – в цілому за період, займаючи 87,7 % ВВП або 114 710 млн. дол. США.

Таблиця 6

Фінансові параметри оцінки макроекономічної нестабільності в Україні за період 2010-2018 рр.

Показник	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Рівень інфляції (індекс споживчих цін), %	9,4	8	0,6	-0,3	12,1	48,7	13,9	14,4	10,9
Курс національної валюти, грн. до дол. США	7,93	7,95	7,99	7,99	11,89	21,86	25,55	26,62	27,20
Бюджетний дефіцит/профіцит, млн. грн.	-64,27	-23,56	-53,45	-64,71	-78,05	-45,17	-70,13	-47,85	-59,25
у % до ВВП	-5,94	-1,79	-3,79	-4,45	-4,98	-2,28	-2,94	-1,6	-1,66
Величина зовнішнього боргу, млн. дол. США	117,34	126,24	135,07	142,08	126,31	118,73	113,52	116,58	114,71
у % до ВВП	86	77,4	76,8	77,5	95,8	131	121,7	103,9	87,7
Величина грошової маси (М3), млн. грн.	597,87	685,52	773,20	908,99	956,73	994,06	1102,70	1208,86	1277,64

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 7]

Крім того зазначимо, що Україна має стійкий дефіцит державного бюджету, обсяг якого у 2018 р. відповідає 59247,9 млн. грн., що на 23,82 % більше ніж у 2017 р. (47849,6 млн. грн.). Тим не менш, позитивним є той факт, що темп приросту дефіциту бюджету 2018 р. до 2010 р. скоротився на 7,81%.

Аналіз цінових індикаторів, представлених на Рис. 4 дозволяє зробити висновок про значний рівень інфляційних процесів в Україні.

Протягом 2010-2013 роках відбулося поступове зменшення темпів інфляції. Основні чинники, що вплинули на таку тенденцію наступні:

1) жорстка монетарна політика, направлена на стримування грошової пропозиції, що у свою чергу призвело до падіння обсягу міжнародних резервів, згорання реального сектору економіки, загальне падіння ділової активності;

2) зростання пропозиції сільськогосподарської продукції, що займає значну питому вагу в структурі споживчого кошика;

3) збереження стабільних цін на сировинні товари.

Так званий «інфляційний сплеск», що стався у 2015 році пояснюється девальвацією національної валюти, скороченням валютних надходжень та відтоком капіталу, підвищенням житлово-комунальних тарифів.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

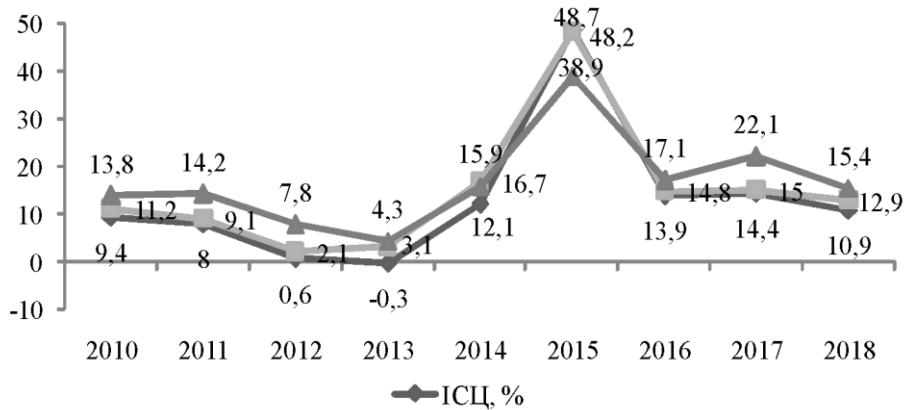

Рис. 4. Динаміка індексу споживчих цін, дефлятора кінцевих споживчих витрат, дефлятора ВВП у % за період 2010-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [2; 7]

Підкреслимо, що дефлятор ВВП враховує всі вироблені в межах країни товари та послуги, однак не дає адекватного відображення, оскільки ціни на частину ВВП значно залежать від зовнішньої кон'юнктури й попиту на міжнародних ринках.

Натомість ІСЦ відображає зростання внутрішніх цін на обмежений набір товарів та послуг, у тому числі й імпортованих. Недоліком даного показника є невідповідність сформованого кошика реальній структурі споживання та викривлення кінцевого результату за рахунок завищення частки товарів, ціна на які зменшується, і навпаки. За таких умов найбільш інформативним індикатором є дефлятор кінцевих споживчих витрат, що враховує цінові зміни на всі групи товарів та послуг, які є предметами кінцевого споживання [9].

Серед розвинених країн значення ІСЦ та дефлятора кінцевих споживчих витрат майже співпадають, однак в Україні наявна певна різниця.

Грошовий агрегат М3 є показником загального обсягу грошової маси, що перебуває в країні. Тим не менш, динамічне зростання його обсягів не дає адекватної оцінки, оскільки важливішим є співвідношення грошових агрегатів між собою (Рис. 5), коефіцієнт монетизації економіки та інше.

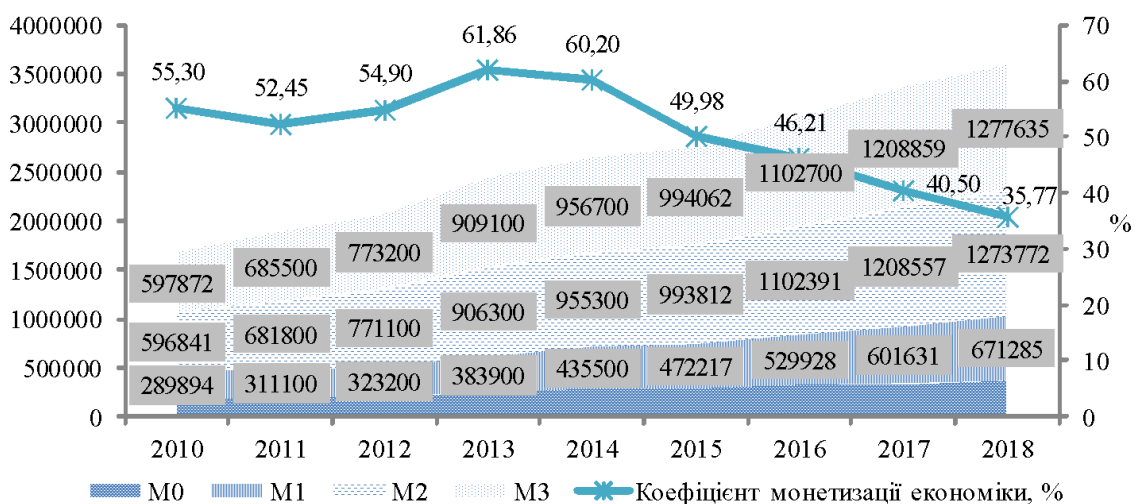

Рис. 5. Динаміка грошової маси протягом 2010-2018 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [12]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

За даними Рис. 5 найбільше значення показника монетизації спостерігається у 2013 р., а саме 61,86%. Економічна думка вважає оптимальним значенням межі 70-80%, а деякі науковці знижують даний показник до 50%. Однак, скорочення коефіцієнта монетизації до 35,77% у 2018 р. підкреслює низький рівень довіри суб'єктів економіки до національної грошової одиниці та, відповідно, зниження попиту на реальні гроші. Крім того, співвідношення між готівковою і безготівковою частиною грошової маси, що рекомендовано не повинно перевищувати 7% для розвинених країн, станом на 2018 р. відповідає 28,5%, тобто близько 30% грошових ресурсів знаходяться в обігу поза фінансовими установами і не контролюється банківською системою [12].

У свою чергу досить позитивну динаміку проявляє показник швидкості обігу грошей, що є відношенням грошового агрегату М3 до ВВП країни. Вважається достатнім, якщо кожна грошова одиниця здійснює 2 обороти за один рік. Зміна швидкості обігу грошей впливає на платоспроможний попит, ускладнює або полегшує регулювання грошового обігу, тобто дає узагальнююче відображення зміни інтенсивності економічних процесів. Протягом 2010-2018 рр. даний показник знаходився у межах норми і характеризується стійкою тенденцією до прискорення (з 1,81 обороти у 2010 р. до 2,79 – за результатами 2018 р.) [10].

Проведений кореляційний аналіз взаємозв'язку між динамікою ВВП та параметрами макроекономічної нестабільності дозволив сформулювати такі висновки (Табл. 7):

1) найсильніший взаємозв'язок встановлено між динамікою ВВП та грошовою масою, оскільки значення коефіцієнта кореляції становить 0,94 можна говорити про пряму позитивну залежність: збільшення грошової маси призводить до зростання ВВП;

2) істотного взаємозв'язку між ІСЦ та динамікою ВВП країни не виявлено, оскільки отримані статистичні результати свідчать про незначущість обраної змінної. Така ситуація зумовлена залежністю ІСЦ та динаміки ВВП від зовнішніх факторів (економічних шоків), що спричиняють знецінення національної грошової одиниці та скорочення ВВП;

3) зі зростанням обсягів ВВП збільшуються розміри зовнішнього боргу (сила кореляції становить 0,85) або навпаки, тобто можна зробити висновок, що позитивна динаміка економічного розвитку сприяє збільшенню державних запозичень, а не скороченню боргового навантаження країни [4];

4) негативна кореляція спостерігається між показником ВВП та співвідношенням «експорт/імпорт»;

5) існує незначна позитивна залежність між рівнем безробіття та ВВП країни, однак через відсутність регресійного аналізу сформулювати більш змістовні висновки досить складно.

Таблиця 7

Результати кореляційного аналізу між динамікою ВВП та потенціальними чинниками, що впливають на макроекономічну нестабільність за період 2010–2018 рр.

Змінні		Значення коефіцієнта кореляції
у	х	
Грошова маса (М3)	Динаміка ВВП	0,935
Обсяг зовнішнього боргу країни		0,848
Рівень безробіття		0,522
ІСЦ		0,204
Динаміка співвідношення "експорт/імпорт"		-0,413

Джерело: складено автором на основі [2; 4; 7]

Висновки. Одним із найголовніших завдань сучасної фінансової системи України є стабілізація показників її функціонування та розробка заходів спрямованих на оптимізацію їх рівня. На основі проведеного аналізу в роботі було визначено основні макроекономічні показники, що здійснюють найбільший вплив на стабільність країни та проведено ретроспективний аналіз зміни їх значень. Так, найбільший вплив на ВВП (як один із найбільш

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

узагальнюючих індикаторів економічного розвитку країни) мають обсяг грошової маси та зовнішнього боргу.

Отримані результати можуть стати основою для визначення найбільш пріоритетних заходів держави спрямованих на покращення рівня макроекономічної ситуації в країні та сприяння зростанню показників її економічного та соціального розвитку.

Література

1. Netholding [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://net.dn.ua/money/stat.php>.
2. Державна служба статистики України . – Електронні дані офіційного веб-сайту. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Динаміка платіжного балансу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208301>.
4. Зверяков, М. І. Банківський та реальний сектори економіки України : оцінка взаємозв'язків і детермінанти розвитку / М. І. Зверяков, Л. В. Жердецька // Економіка України. – 2017. – № 10 (671). – С. 31-48.
5. Луняков, О. В. Формування, аналіз та регулювання дисбалансів у фінансовому секторі економіки України : дис. ... доктора економ. наук : 08.00.08 / О. В. Луняков; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». – Суми, 2013. – 480 с.
6. Люльов, О. В. Макроекономічна стабільність національної економіки: соціальні, політичні та маркетингові детермінанти : дис. ... доктора економ. наук : 08.00.03 / О. В. Люльов. – Суми, 2018. – 448 с.
7. Мінфін. – Електронні дані офіційного веб-сайту. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/>.
8. Мірошниченко, Г. О. Сутність і теоретичні підходи до аналізу фінансової нестабільності банківської системи / Г. О. Мірошниченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – № 39. – С. 135-142.
9. Новосолова, О. С. Фінансові дисбаланси в економічній системі держави : дис. ... кандидата економ. наук : 08.00.08 / О. С. Новосолова : ТНЕУ. – Херсон, 2017. – 222 с.
10. Омельченко, О. І. Аналіз та регулювання грошової маси України / О. І. Омельченко, О. М. Рац // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2018. – № 3. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/54.pdf.
11. Попов, І. В. Проблемні аспекти забезпечення стабільності фінансової системи України / І. В. Попов // Інвестиції : практика та досвід. – 2012. – № 11. – С. 77-80.
12. Прохорова, В. В. Монетарна політика як інструмент державного регулювання розвитку підприємництва / В. В. Прохорова, О. В. Божанова, С. А. Мушнікова // Економічний вісник НГУ. Серія : Фінанси галузі і підприємства. – 2018. – № 4. – С. 84-93.
13. Сніжко, О. В. Ієрархія фінансової нестабільності / О. В. Сніжко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 2. – С. 29-33.
14. Чирак, І. М. Монетарна політика за умов фінансової нестабільності (на прикладі України) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / І. М. Чирак; ТНЕУ. – Тернопіль, 2014. – 20 с.

References

1. Netholding: Internet portal. *net.dn.ua*. Retrieved from <https://net.dn.ua/money/stat.php> [in Ukrainian].
2. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of State Statistics Service of Ukraine]. (2020). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
3. Dynamika platizhnoho balansu Ukrayiny [Dynamics of the Balance of Payments of Ukraine]. (2019). *old.bank.gov.ua*. Retrieved from <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208301> [in Ukrainian].
4. Zveryakov, M. I. (2017). Bankivskyy ta realni sektory ekonomiky Ukrayiny: otsinka vzayemozvyazkiv i determinant rozvytku [Banking and real sectors Ukraine's economy: assessment of relationships and the development determinant]. *Naukovy Zhurnal «Ekonomika Ukrayiny» – Scientific journal «Economy of Ukraine», 10 (671), 31-48* [in Ukrainian].
5. Lunyakov, O. V. (2013). Formuvannya, analiz ta rehulyuvannya dysbalansiv u finansovomu sektori ekonomiky Ukrayiny [Buildup, analysis and regulation of imbalances in the financial sector of Ukraine]. *Doctor's thesis. Sumy: «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine»* [in Ukrainian].
6. Lyulyov, O. V. (2018). Makroekonomichna stabilnist natsionalnoyi ekonomiky: sotsialni, politychni ta marketingovi determinant [Macroeconomic stability of the national economy: social, political, and marketing determinants]. *Doctor's thesis. Sumy: SumDU* [in Ukrainian].
7. Sait Minfin [Site of Ministry of Finance]. (2020). *minfin.com.ua*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/en/> [in Ukrainian].
8. Miroshnichenko, M. I. (2014). Sutnist i teoretychni podklady do analizu finansovoyi nestabil'nosti bankivskoyi systemy [Essence and Theoretical Approaches to the Analysis of Financial Instability of the Banking System]. *Problemy i perspektivy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrayiny – Problems and Prospects of Development of the Banking System of Ukraine, 39, 135-142* [in Ukrainian].
9. Novosolova, O. S. (2017). Finansovi dysbalansy v ekonomichnyy systemi derzhavy [Financial imbalances in the economic system of the state]. *Candidate's thesis. Kherson: TNEU* [in Ukrainian].
10. Omelchenko, O.I. (2018). Analiz ta rehulyuvannya hroshovoyi masy Ukrayiny [Analysis and Regulation of the Money Supply of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Effective economy, 3*. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/54.pdf [in Ukrainian].
11. Popov, I. V. (2012). Problemni aspekty zabezpechennya stabilnosti finansovoyi systemy Ukrayiny [Problematic aspects of ensuring the stability of the financial system of Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 11, 77-80* [in Ukrainian].
12. Prokhorova, V. V. (2018). Monetarna politika yak instrument derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku pidpryyemnytstva [Monetary policy as an instrument for state regulation of entrepreneurship development]. *Ekonomichnyy visnyk NHU –Economic Bulletin of NMU, 4, 84-93* [in Ukrainian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

13. Snizhko, O. V. (2008). Iyerarkhiya finansovoi nestabilnosti [The hierarchy of financial stability]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 2, 29-33 [in Ukrainian].

14. Chyrak, I. M. (2014). Monetarna politika za umov finansovoyi nestabilnosti (na prykladi Ukrainy) [The Monetary Policy in Conditions of Financial Instability (The Example of Ukraine)]. *Candidate's thesis*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

Надійшла 18.06.2019

Бібліографічний опис для цитування:

Федченко, К. А. Аналіз теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня економічної нестабільності країни / К. А. Федченко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 85-96.

**Федченко
Костянтин Анатолійович** аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-5821-6937>;
E-mail: kons.fedchenko@gmail.com;

**Fedchenko
Konstantin Anatoliiovych** Postgraduate Student at the Department of Finance, banking and insurance, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0001-5821-6937>;
E-mail: kons.fedchenko@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.24.021.8:620.98

UDC 338.24.021.8:620.98

I. A. Вакулєнко, асистент

I. A. Vakulenko, Assistant

**РОЗГОРТАННЯ «РОЗУМНИХ»
ЕНЕРГЕТИЧНИХ МЕРЕЖ ЯК ЕЛЕМЕНТ
СИСТЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОГО
СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ****CONSTRUCTION OF "SMART" ENERGY
NETWORKS AS AN ELEMENT
FOR THE MODERNIZATION
OF THE UKRAINIAN ENERGY SECTOR**

Актуальність теми дослідження. Модернізація енергетичної системи України є ключовим завданням з огляду на показники енергоємності економіки та зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках. Вивчення доцільності та можливості використання європейського підходу модернізації енергосистеми на основі розбудови розумних енергомереж дозволить сформувати ефективних механізм трансформації енергосектору.

Постановка проблеми. Модернізація енергосектору економіки країни має відбуватися системно з урахуванням світових тенденцій та стратегічного напрямку розвитку. Застосування розумних енергомереж як ключового елементу системних енергетичних трансформацій можливе лише за наявності відповідних передумов, наявність яких необхідно дослідити.

Аналіз попередніх досліджень і публікації. Питання впровадження розумних енергомереж в Україні вивчали такі вчені, як: Черемсін М. М., Черкашина М. М., Попадченко С. А., Малогулько Ю. В., Дячук Д. А., Мороз О. М., Друзь В. О. та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Питання доцільності та економічної ефективності системної розбудови розумних енергомереж залишається недостатньо дослідженим у працях вітчизняних науковців.

Постановка завдання. Визначення передумов розбудови розумних енергомереж як ключового фактора модернізації вітчизняного енергетичного сектору.

Викладення основного матеріалу. У статті розглянуто стан енергосектору України з позицій енергоємності економіки. Визначено напрямки модернізації енергетики. Проаналізовано можливості розбудови розумних енергомереж.

Висновки. Розбудова розумних енергомереж сприятиме підвищенню ефективності функціонування енергетичного сектору економіки. Енергетична стратегія України відповідає світовим тенденціям, містить окремі елементи, реалізація яких необхідна для впровадження концепції Smart Grid в Україні, проте не містить чіткого плану дій з її впровадження.

Ключові слова: енергетика; Smart Grid; інтелектуальні технології; модернізація; реформи.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-97-106

Urgency of the research. The modernization of Ukraine's energy system is a key task in view of the economy's energy intensity indicators and the decline in the competitiveness of domestic products in world markets. Studying the feasibility of using the European approach to the modernization of the grid based on the development of smart grids will allow to form an effective mechanism for energy's sector transformation.

Target setting. Modernization of the energy sector of the country's economy should occur systematically, considering world trends and strategic direction of development, determined by the relevant state programs and regulatory framework. The use of smart grids is possible only if there are appropriate prerequisites to be explored.

Actual scientific research and issues analysis. The implementation of smart grids in Ukraine has been studied by such scientists as Cheremsin M., Cherkashina M., Popadchenko S., Malogulko Yu., Dyachuk D., Moroz O., Friend V. etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. The question of the feasibility and cost-effectiveness of the systematic development of smart grids remains poorly understood in the writings of domestic scientists.

The research objective. Determining the prerequisites for the development of smart grids as a key factor in modernizing the domestic energy sector.

The statement of basic materials. The article deals with the state of the energy sector of Ukraine in terms of energy intensity of the economy. The directions of energy modernization are determined. Possibilities of building smart grids are analyzed.

Conclusions. Building smart grids will increase the efficiency of the energy sector in the economy. Ukraine's energy strategy is in line with global trends, contains individual elements that are necessary to implement the Smart Grid concept in Ukraine, but does not contain a clear action plan for its implementation.

Keywords: energy; Smart Grid; intellectual technologies; modernization; reforms.

Актуальність теми дослідження. Актуальність роботи ґрунтується на необхідності визначення доцільності та можливості використання європейського підходу модернізації енергосистеми із застосуванням розумних технологій в Україні.

Постановка проблеми. Модернізація енергетичної системи України, що є однією з найбільш енергоємних у світі, є ключовим завданням для уряду, органів місцевої влади та суб'єктів, що здійснюють економічну діяльність. Реалізація даного завдання лежить у площині розроблення та здійснення комплексних та цільових програм модернізації енергетичного господарства на

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

рівні держави, регіонів та окремих територій з боку центральних та місцевих органів влади, а також шляхом інвестування суб'єктами економічної діяльності у модернізацію власної виробничої, у тому числі енергетичної інфраструктури, та впровадження інновацій у технологічні процеси. Для досягнення максимальної ефективності від здійснення модернізації енергетичної інфраструктури повинні бути визначені пріоритетні напрямки для інвестування, що забезпечують максимізацію результату (який може бути виражений як економічний, екологічний, соціальний або інтегральний показник). Європейська модель модернізації енергосистеми передбачає розбудову розумних енергомереж як одного з головних факторів переходу від традиційної енергетичної системи до розумної (інтелектуальної).

Аналіз попередніх досліджень. Питаннями впровадження «розумних» енергомереж в Україні займалися такі вчені, як: Черемсін М. М., Черкашина М. М., Попадченко С. А. [1]. Перспективи використання інтелектуальних енергетичних мереж було досліджено у роботі Малогулько Ю. В. та Дячук Д. А. [2]. Аналіз світових тенденцій розвитку даної галузі було здійснено у роботі, опублікованій Мороз О. М., Друзь В. О. та Мороз А. М. [3]. Аналіз можливостей інтелектуальних енергетичних мереж як інструменту модернізації енергетичного сектору України було досліджено у роботі Волохіна В. В., Нечипуренко А. В. [4], Єлісєєва О. К., Гільорме Т. В., Водоп'ян М. В. [5].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Дослідження у сфері розбудови розумних енергомереж, які здійснюються вітчизняними науковцями переважно спрямовані на дослідження технічних характеристик інженерних рішень, що можуть впроваджуватися як елемент інфраструктурної складової розумної енергомережі. Однак питання доцільності та економічної ефективності системної розбудови розумних енергомереж залишається практично недослідженим.

Постановка завдання. Дослідження, результати якого викладені у даній статті, спрямовано на визначення передумов та можливостей використання європейського досвіду модернізації енергетичної системи на основі розбудови розумних енергомереж.

Викладення основного матеріалу. Стан енергетичної системи національної економіки є одним з визначальних факторів, що сприяють економічному зростанню або навпаки його стримують. Енергоємність виробництва, як правило, перебуває в тісному взаємозв'язку з рівнем економічного розвитку країни, про що свідчить порівняння показника валового внутрішнього продукту на душу населення, який використовується для визначення рівня економічного розвитку держави, та показника енергоємності виробництва.

Розмір ВВП на душу населення для країн Європейського Союзу наведено в (Табл. 1).

Зокрема середній показник по 28 країнах-членах ЄС становить 28,2 тис. євро на особу, що на 9,9% менше показника країн, що використовують євро як національну валюту. Для порівняння ВВП України на душу населення станом на 2018 рік склав 2518 євро/особу [7], що більше, ніж удвічі менше найменшого відповідного показника серед країн ЄС, який належить Сербії (5,2 тис. євро/особу).

Таблиця 1

ВВП на душу населення, євро/особу [6]

Країни\Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ЄС (28 країн)	25700	26100	26700	27100	27700	28200
Єврозона (19 країн)	28500	28800	29300	29800	30400	31000
Бельгія	33600	33800	34200	34500	35000	35300
Болгарія	5400	5500	5700	6000	6300	6500
Чехія	15000	15400	16200	16500	17200	17600
Данія	44400	44900	45600	46300	47100	47500
Німеччина	33500	34100	34400	34900	35500	35900
Естонія	12800	13200	13400	13900	14600	15100
Ірландія	38200	41300	51200	53100	56400	59400
Греція	16800	17000	17100	17100	17400	17800

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 1

Іспанія	21900	22300	23100	23800	24500	25000
Франція	31200	31300	31600	31800	32500	32900
Італія	25400	25400	25600	26000	26400	26700
Кіпр	20600	20500	21000	22000	22700	23300
Латвія	10000	10300	10700	11000	11600	12300
Литва	10800	11300	11600	12000	12700	13300
Люксембург	78000	79500	81000	80900	80300	80800
Угорщина	10200	10700	11100	11300	11800	12500
Мальта	16800	17900	19400	20000	20800	21500
Нідерланди	38200	38600	39200	39800	40700	41600
Австрія	36200	36100	36200	36500	37200	38000
Польща	10200	10500	10900	11300	11800	12400
Португалія	16000	16300	16600	17000	17500	17900
Румунія	6800	7000	7300	7700	8300	8700
Словенія	17000	17500	17900	18500	19400	20200
Словаччина	13200	13600	14200	14600	15000	15600
Фінляндія	34500	34200	34200	35100	35900	36700
Швеція	39900	40500	41900	42500	42800	43300
Об'єднане Королівство	30400	31000	31500	31800	32200	32400
Норвегія	66900	67400	68000	68200	69100	69500
Сербія	4600	4500	4600	4800	4900	5200

Високий рівень ВВП на душу населення не є гарантією низької енергоємності економіки країни. Однак у більшості випадків це прослідковується на статистичних даних. На (Рис. 1) представлено країни диференційовано за енергоємністю їхніх економік.

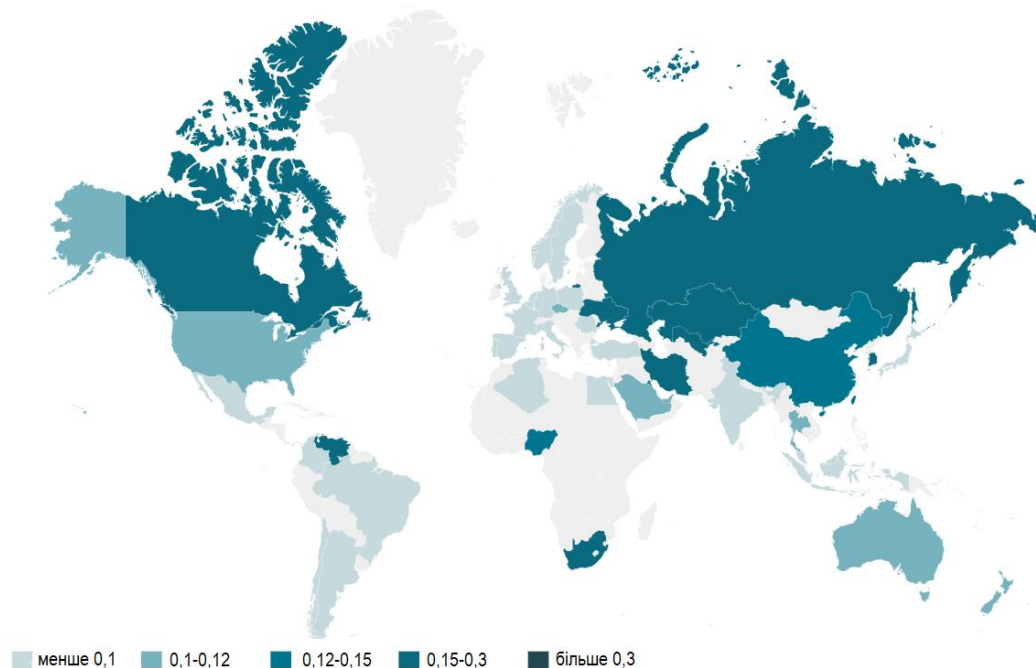

Рис. 1. Енергоємність ВВП країн світу, кг н.е./\$2015р.

Джерело: [8]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

З (Рис. 2), на якому наведено дані щодо країн, які мають велике кількісне значення енергоємності економіки, можна констатувати, що Україна має один з найгірших показників, що, у свою чергу, свідчить про необхідність суттєвих реформ енергетичного сектору та інших галузей промисловості з метою стрімкого скорочення споживання енергоресурсів у розрахунку на одну грошову одиницю виготовленої продукції.

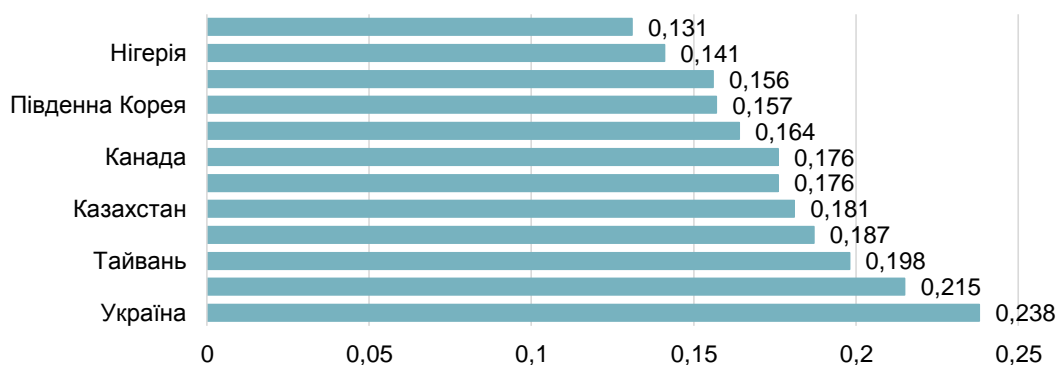

Рис. 2. Показник енергоємності ВВП країн зі списку найбільш енергоємних економік світу, кг н.е./\$2015р.
Джерело: [8]

Розрив у значенні енергоємності економіки України та провідних країн Європи, що характеризуються високою ефективністю використання енергії, можна простежити на результатах порівняння України, Німеччини, Бельгії та Норвегії – країн, що були обрані за рахунок високого рівня ВВП на душу населення (Рис. 3). Даний приклад дозволяє підтвердити вихідне припущення про взаємозалежність, у переважній більшості випадків, енергоємності економіки та обсягу ВВП на душу населення.

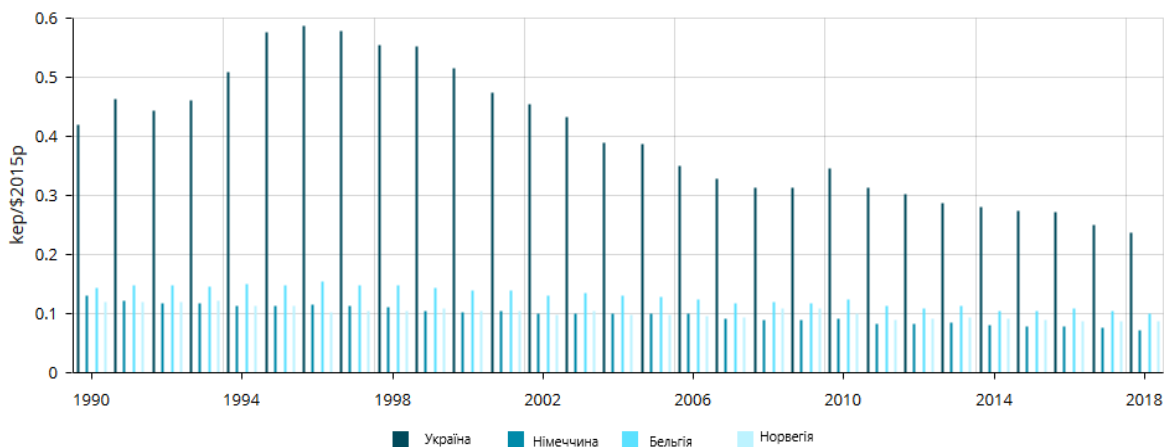

Рис. 3. Порівняння енергоємності ВВП України та окремих провідних країн ЄС (за рівнем ВВП на душу населення), кг н.е./\$2015р.
Джерело: [8]

Ключовими причинами наявності розриву у ефективності використання енергетичних ресурсів між Україною та країнами ЄС є використання застарілої технології виробництва та технічних засобів у важливих для національної економіки України галузях та, власне, структура національної економіки, де значне місце належить енергоємним галузям.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таким чином, питання модернізації енергетичного сектору національної економіки України лежить у трьох площинах:

1) трансформування галузевої структури національного господарства з метою збільшення частки високотехнологічних виробництв, що характеризуються високим показником доданої вартості та ефективністю використання енергетичних ресурсів (наприклад, збільшення частки сфери послуг, виробництва ІТ-продукції тощо);

2) модернізація існуючих виробництв з метою підвищення техніко-технологічних показників виробництва;

3) здійснення системних реформ, що дозволять ефективно провадити державну політику та залучати інвестиційні ресурси для здійснення названих вище заходів (урегулювання питання зеленого тарифу та стимулювання розвитку альтернативної енергетики, реформа енергетичного ринку, що дозволить, зокрема, реалізувати принцип розподіленої енергогенерації, що використовується як один із ключових елементів побудови майбутньої енергомережі Європейського Союзу).

Тенденції розвитку європейської енергетичної системи свідчать про початок масштабної реалізації концепції розумних енергомереж, перший етап розгортання яких уже фактично завершено не лише у ЄС, а також інших економічно розвинених країнах світу, зокрема, США. Майбутнє енергетичного сектору ЄС розглядається нерозривно від реалізації концепції розумних енергомереж, адже саме такий підхід до формування системи виробництва, розподілу, постачання та споживання енергії дозволяє задовольнити сучасні вимоги до енергосистеми, підвищивши її ефективність.

Розгортання розумних енергомереж (Smart Grid) є дотичним до трьох названих вище напрямків модернізації енергетичного сектору України, адже дозволяє [9]:

- оновити енергетичну інфраструктуру;
- стимулювати розвиток наукоємних секторів (у т.ч. ІТ-сектору) у контексті розробки та впровадження інформаційно-комунікаційних та контрольних-облікових систем регулювання для енергомереж;
- реформувати енергетичний ринок з метою реалізації принципу розподіленої енергогенерації та створення умов максимально широкого використання можливостей енергетичної системи.

Smart Grid немає єдиного усталеного визначення. Дати визначення для розумних мереж можна на основі двох аспектів: мети розгортання розумних енергетичних мереж та технологій, які використовуються під час будівництва та функціонування розумних енергомереж.

Створення концепції Smart Grid на початковому етапі мало на меті:

- підвищення надійності електропостачання та безвідмовності роботи енергетичної системи;
- підвищення енергетичної ефективності;
- збереження навколишнього середовища.

Наразі роль розумних енергомереж значно розширилася. Інноваційний розвиток технологій у енергетичному секторі та суміжних галузях сформував, з одного боку, нові вимоги до енергетичної системи, а з іншого, створив нові можливості, перетворивши Smart Grid у безальтернативний вектор розвитку енергетичної системи. Таким чином, ключовою ціллю розгортання розумних енергомереж є формування енергетичної системи майбутнього, що поєднуватиме інноваційні розробки та підходи до ефективного використання енергії для максимального задоволення потреб споживачів.

Розумні енергомережі передбачають комплексний підхід до організації функціонування енергосистеми. Ключовими сегментами, на яких позначиться розвиток технологій Smart Grid є [9]:

- облік енергоресурсів;
- автоматизація розподільних мереж;
- управління та моніторинг стану електротехнічного обладнання;
- автоматизація магістральних електричних мереж та вузлових підстанцій;
- електричні мережі й установки споживачів;
- нетрадиційні і поновлювані джерела енергії.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Для зазначених сегментів можна виділити наступні технології, які розуміються сьогодні під терміном Smart Grid для різних сегментів [9]:

- системи автоматизованого обліку та інформаційні системи споживачів;
- інфраструктура систем зв'язку для енергооб'єктів;
- системи моніторингу стану і управління електротехнічним устаткуванням;
- системи автоматизації для підвищення надійності і безвідмовності електропостачання;
- системи, що забезпечують інтеграцію джерел електроенергії малої потужності і накопичувачів;
- системи управління даними;
- системи управління оперативними виїзними бригадами.

Спрощена схема розумної енергомережі показана на (Рис. 4). Таким чином, розумна енергомережа пропонує кардинально новий підхід до організації енергетичної системи, де кожен з її елементів виконує активну роль та взаємодіє з іншими елементами.

Стратегічний розвиток енергетичної системи ЄС пов'язаний з розбудовою розумних енергомереж. Взаємодія української та європейської енергосистем потребує спільного вектору розвитку, який відображено у низці законодавчих та нормативних актів, зокрема у енергетичній стратегії України.

Енергетична стратегія України має два вихідні положення:

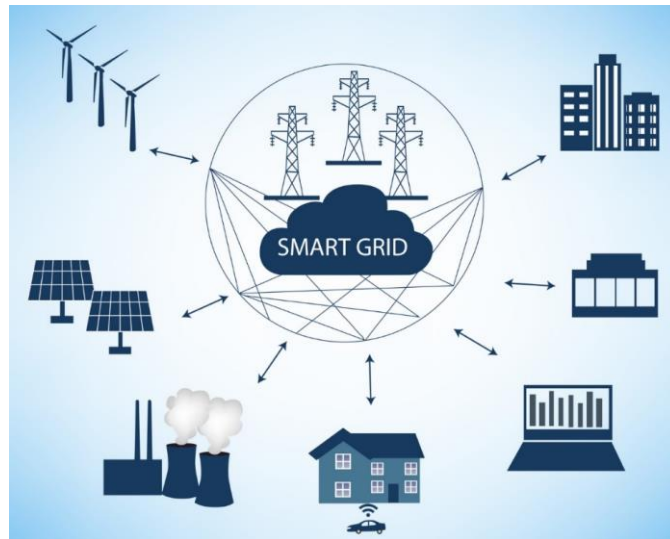

Рис. 4. Схематичне зображення концепції розумної енергомережі
Джерело: [10]

1. Існуючий стан енергетичної системи та її характеристики, важливе місце серед яких належить енергетичному балансу (Рис. 5), який свідчить про те, що хоча промисловість є основним споживачем енергетичних ресурсів, частка побутового споживання є значною, а значить енергетична політика має бути багатовекторною та системною.

2. Різні підходи до енергомодернізації промисловості та підвищення ефективності споживання енергії побутовим сектором можуть системно поєднуватися у рамках реалізації концепції smart grid;

3. Бажаний стан енергомережі, який характеризується наявністю індикативних показників, що мають бути досягненні у відповідні терміни для якісних перетворень у енергетичному секторі національної економіки. На Рис. 6 коротко охарактеризовано енергетичну стратегію України та продемонстровано її відповідність глобальним трендам.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

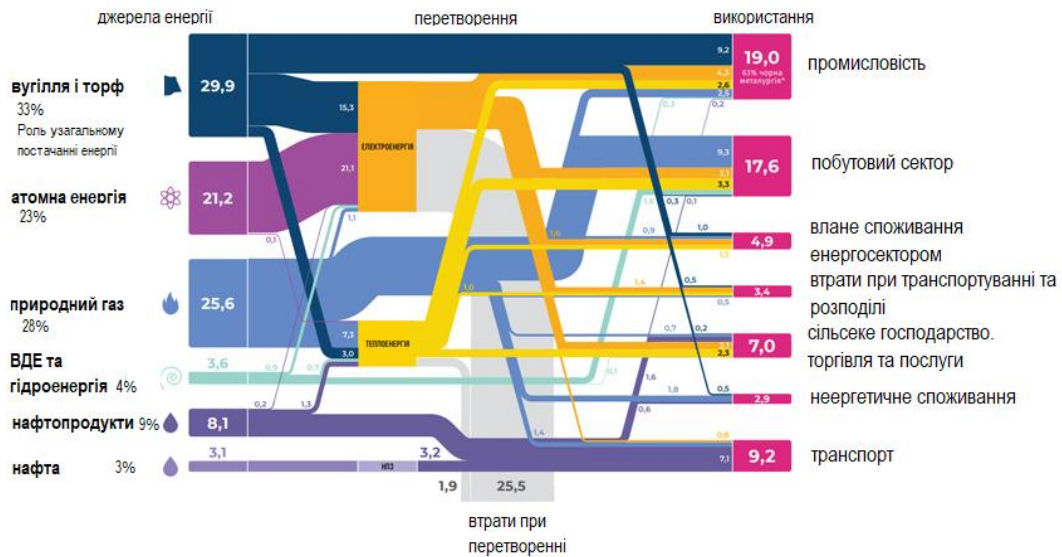

Рис. 5. Енергетичний баланс України
Джерело: [11]

Навіть поверховий аналіз напрямків стратегічного розвитку енергетичного сектору економіки дозволяє зробити висновок про необхідність серйозних перетворень не лише у технологічному напрямку (застосування інноваційних технологій та розробок) а також здійснення суттєвих реформ, які реорганізують енергетичний ринок.

ЕНЕРГОСТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЄ ГЛОБАЛЬНИМ ТРЕНДАМ

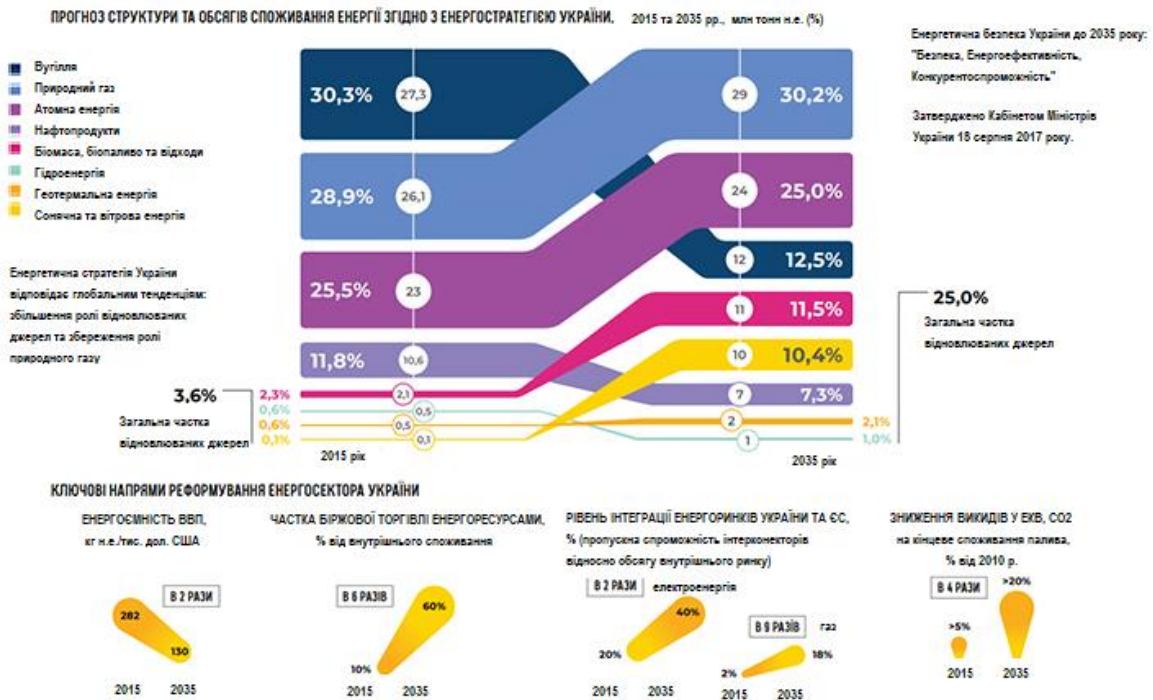

Рис. 6. Окремі аспекти енергетичної стратегії України
Джерело: [11]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

На (Рис. 7) наведено дві моделі ринку електроенергії:

- сучасна модель, яка стримує розвиток конкурентного ринку та не дозволяє ефективно впровадити принцип розподіленої енергогенерації, максимального використання потенціалу виробництва енергії децентралізовано, у т.ч. з відновлюваних джерел енергії, зростання частки якої передбачено енергетичною стратегією України;
- майбутня ринкова модель, яка спрямована на використання ринкових важелів для формування високоефективного конкурентного ринку електроенергії, що сприятиме усуненню перешкод для реалізації сучасної концепції енергомережі та забезпечить наявність необхідних умов для досягнення індикативних показників, закладених у енергетичній стратегії України.

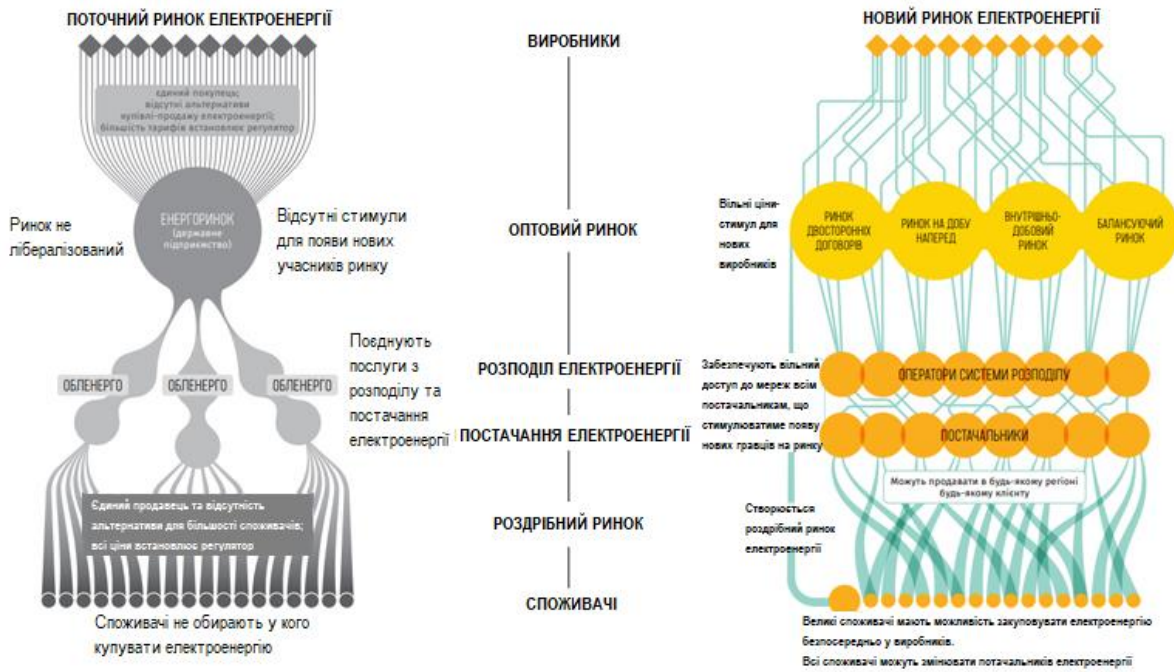

Рис. 7. Наявна та майбутня моделі ринку електроенергії в Україні
 Джерело: [11]

Узгодженість енергетичної стратегії України з тенденціями розвитку світової енергетики є основою для реалізації конкретних дій для побудови ефективної енергетичної системи в Україні та поглиблення співпраці між Україною та її ключовими партнерами в енергетиці, зокрема ЄС. Формування нової моделі ринку електроенергії має відбуватися паралельно із впровадженням механізмів стимулювання наявних учасників енергетичного ринку та створенням умов для залучення нових учасників, що є необхідною умовою масштабного розгортання розумних енергомереж.

У той же час залучення європейського досвіду розгортання розумних енергомереж дозволяє застосувати раціональний підхід до оптимізації портфелю Smart Grid проектів шляхом використання європейської системи оцінювання переваг розумних енергомереж (EU Smart Grid Assessment Benefits Systems), що дозволить здійснити відбір найбільш ефективних проектів за низкою технічних (надійність системи, стандартизація процедур, забезпечення належної пропускної здатності мережі тощо) та економічних параметрів з урахуванням стратегічних аспектів, а саме подальшої розбудови розумної енергомережі із залученням регіональної та місцевої енергетичної інфраструктури. Це дозволить підвищити ефективність використання коштів приватних інвесторів, державного та місцевих бюджетів шляхом, що особливо актуально у ситуації, яка характеризується наявністю бюджетних обмежень.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Застосування європейського досвіду розбудови розумних енергомереж надає низку переваг, які можуть бути використані на всіх етапах модернізації енергетичного сектору України: від формування бачення майбутньої енергомережі до оцінювання конкретних інвестиційних проектів при обґрунтуванні необхідності їх реалізації та відборі найбільш оптимальних проектів (з технічної чи економічної позицій залежно від поставленої мети) для підвищення ефективності використання інвестиційних ресурсів.

Висновки. У процесі модернізації енергетичного сектору економіки України доцільно використовувати європейський досвід розбудови розумних енергомереж, що пов'язано з безальтернативністю такого напрямку розвитку світової енергетики. Нові вимоги, які висуваються до енергомережі у результаті інноваційного, економічного та соціального розвитку не можуть бути ефективно задоволені у рамках традиційної енергомережі. Так само не можуть бути використані нові можливості, зокрема, реалізація принципу розподіленої енергогенерації та максимізації виробництва енергії з відновлюваних джерел.

Основні проблеми енергетичного сектору економіки України потенційно можуть бути вирішені шляхом здійснення реформ з активним використанням інтелектуальних систем та технологій у рамках процесу розгортання розумних енергомереж.

Розбудова розумних енергомереж – системний процес, який потребує цілеспрямованої політики поетапного розвитку, що має бути відображено у стратегічних програмах. Енергетична стратегія України корелює з трендами розвитку світової енергетики, містить окремі елементи, реалізація яких необхідна для впровадження концепції Smart Grid в Україні, проте не містить чіткого плану дій з її впровадження.

Література

1. Черемісін, М. М. Особливості впровадження технологій Smart Grid в електроенергетичну галузь України / М. М. Черемісін, В. В. Черкашина, С. А. Попадченко // ScienceRise. - 2015. - № 4 (2). - С. 27-31. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_4\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_4(2)_7).
2. Малогулко, Ю. В. Перспективи використання інтелектуальних електричних мереж в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Малогулко, Д. А. Дячук // Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 14-23 березня 2018 р. – Електрон. текст. дані. – 2018. – Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-feeem/all-feeem-2018/paper/view/4559>.
3. Мороз, О. М. Світові тенденції розвитку концепції Smart Grid [Електронний ресурс] / О. М. Мороз, В. О. Друзь, А. Н. Мороз. - Режим доступу: <http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/4728/1/3.pdf>.
4. Волохін, В. В. Smart Grid як крок до модернізації енергосистеми / В. В. Волохін, А. В. Нечипуренко, О. С. Коваленко // Фізика, електроніка, електротехніка: матеріали та програма науково-технічної конференції, м. Суми, 17-21 квітня 2017 р. / Відп. за вип. С. І. Проценко. – Суми: СумДУ, 2017. – С. 171.
5. Єлісеєва, О. К. Аналіз і перспективи розвитку енергетичної платформи на засадах концепції Smart Grid / О. К. Єлісеєва, Т. В. Гільорме, М. В. Водоп'ян // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2016. - № 5 (1). - С. 70-73. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_5\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_5(1)_16).
6. GDP per capita. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1>.
7. The World Bank In Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1>.
8. Energydata. Global Energy Statistical Yearbook. URL: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html>.
9. Розумні електромережі або що таке Smart Grid. -

References

1. Cheremisin, M. M., Cherkashyna, V. V., Popadchenko, S. A. (2015). Osoblyvosti vprovadzhennya tekhnolohiy Smart Grid v elektroenerhetychnu haluz Ukrayiny [Peculiarities of Smart Grid Technology Implementation in the Ukrainian Power Industry]. *ScienceRise*, 4 (2), 27-31. Retrieved from [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/text_2015_4\(2\)_7.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/text_2015_4(2)_7.pdf) [in Ukrainian].
2. Malohulko, Yu. V., Dyachuk, D. A. (2018). Perspektyvy vykorystannya intelektualnykh elektrychnykh merezh v Ukrayini [Prospects for the use of intelligent electric grids in Ukraine]. *Materiyaly XLVII naukovo-tekhnichnoi konferentsii pidrozdiiv VNTU – Proceedings of the XLVII Scientific and Technical Conference of the Universities of VNTU*. Retrieved from <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21320/4559.pdf?sequence=3> [in Ukrainian].
3. Moroz, O. M., Druz, V. O., Moroz, A. N. (2015). Svitovi tendentsiyi rozvytku kontseptsiyi Smart Grid [World trends in the development of the Smart Grid concept]. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vkhdtusg_2015_165_3 [in Ukrainian].
4. Volokhin, V. V., Nechipurenko, A. V. Smart Grid yak krok do modernizatsiyi enerhosystemy. (2017). *Fizyka, elektronika, elektrotehnika – Physics, electronics, electrical engineering : Proceedings and program of scientific and technical conference*. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/65593> [in Ukrainian].
5. Yelisyeyeva, O. K., Hilorme, T. V., Vodopyan, M. V. (2016). Analiz i perspektyvy rozvytku enerhetychnoyi platformy na zasakh kontseptsiyi Smart Grid [Analysis and prospects of development of the energy platform on the

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

URL: <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/rozumni-elektromerezhi-abo-shcho-take-smart-grid>.

10. «Умные» сети: практические шаги в мире и стратегические планы в Украине. -URL: https://elektrovesti.net/60916_umnye-seti-prakticheskie-shagi-v-mire-i-strategicheskie-plany-v-ukraine.

11. «Енергетика України»: огляд нового видання інфографічного довідника. - URL: <https://bakertilly.ua/news/id45033>.

basis of the Smart Grid concept]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences*, 5(1), 70-73. Retrieved from [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Vchnu_ekon_2016_5\(1\)_16.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Vchnu_ekon_2016_5(1)_16.pdf) [in Ukrainian].

6. GDP per capita in PPS. (2019). *europa.eu*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1> [in English].

7. The World Bank in Ukraine. (2019). *worldbank.org*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1> [in English].

8. Energydata. Global Energy Statistical Yearbook. (2019). *enerdata.net*. Retrieved from <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html> [in English].

9. Rozumni elektromerezhi abo shcho take Smart Grid [Smart grids or what a Smart Grid is]. (2011). *eco-live.com.ua*. Retrieved from <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/rozumni-elektromerezhi-abo-shcho-take-smart-grid> [in Ukrainian].

10. «Умные» сети: практические шаги в мире и стратегические планы в Украине [Smart networks: practical steps in the world and strategic plans in Ukraine]. (2018). *elektrovesti.net*. Retrieved from https://elektrovesti.net/60916_umnye-seti-prakticheskie-shagi-v-mire-i-strategicheskie-plany-v-ukraine [in Russian].

11. «Енергетика України»: огляд нового видання інфографічного довідника [“Energy of Ukraine”: review of a new edition of the infographic guide]. (2018). *bakertilly.ua*. Retrieved from <https://bakertilly.ua/news/id45033> [in Ukrainian].

Надійшла 13.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Вакулєнко, І. А. Розгортання «розумних» енергетичних мереж як елемент системи модернізації енергетичного сектору економіки України / І. А. Вакулєнко // // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 97-106.

Вакулєнко Ігор Анатолійович асистент кафедри управління, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-6994-833X>;
ResearcherID:M-2457-2018;
E-mail:vakulenko@ssu.edu.ua;

Vakulenko Ihor Anatoliiovych Assistant at the Department of Management, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0002-6994-833X>;
ResearcherID:M-2457-2018;
E-mail:vakulenko@ssu.edu.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 336.14

UDC 336.14

І. Ф. Молоток, здобувач

I. F. Molotok, Degree Seeker

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ**IMPACT OF FISCAL DECENTRALIZATION ON COUNTRY ECONOMIC DEVELOPMENT**

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх трьох десятиліть реформа фінансової децентралізації набула активного поширення у країнах світу як один найбільш дієвих інструментів забезпечення ефективного функціонування системи державних та місцевих фінансів, адже передбачає трансфер частини повноважень з центрального до локального чи регіонального рівня влади, що відповідає принципу субсидіарності, а також більш ефективну алокацію бюджетних коштів.

Постановка проблеми. Враховуючи неоднозначність поглядів науковців та практиків стосовно практичних наслідків реформи фінансової децентралізації на загальний економічний розвиток держави, виникає об'єктивна необхідність більш глибоких наукових пошуків у даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню впливу фінансової децентралізації на економічне зростання присвячено праці таких закордонних дослідників як Родрігез-Поуз, Крьюер, Гемель, Кнелер, Санз, Баскаран, Фельд та ін., а також таких вітчизняних науковців як Васильєва, Гаруст, Винниченко, Височина, Воронцова, Чигрин, Петрушенко та ін. Емпіричні дослідження не дозволяють сформуувати уніфікованого уявлення щодо визначеної проблематики.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення впливу різних форм децентралізації на параметри економічного розвитку держави.

Викладення основного матеріалу. За результатами регресійного аналізу на панельних даних для 12 унітарних європейських країн (Чехія, Данія, Естонія, Франція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Польща, Словацька Республіка, Словенія та Україна) за 2008-2018 рр. було емпірично підтверджено позитивний вплив зростання рівня децентралізації витрат та посилення фіскальної автономії на ВВП на душу населення, тоді як виявлення взаємозв'язку між рівнем децентралізації доходів та економічним зростанням в країні не дозволило встановити наявність статистично значимого зв'язку між змінними.

Висновки. Отже, отримані результати дозволяють пріоритетувати алгоритм імплементації форм фінансової децентралізації з урахуванням їх результативності у контексті забезпечення економічного розвитку країни: на початкових етапах запровадження реформи доцільно сфокусуватися на посиленні рівня фіскальної автономії органів місцевого самоврядування, а далі переходити до збалансованого процесу децентралізації витрат та доходів.

Ключові слова: децентралізація витрат; децентралізація доходів; фіскальна автономія; економічне зростання.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-107-113

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх трьох десятиліть реформа фінансової децентралізації (фінансового / фіскального федералізму) набула активного поширення у країнах

Urgency of the research. Over the last three decades, fiscal decentralization reform has become widespread in the world as one of the most effective tools for ensuring the efficient functioning of the public and local finances, as it involves the transfer of powers from central to local or regional levels of government under the principle of subsidiarity and more effective allocation of budgetary funds.

Target setting. Considering the ambiguity of the views of scholars and practitioners regarding the practical implications of the reform of fiscal decentralization on the overall economic development of the country, there is a real need for more in-depth scientific research in this direction.

Actual scientific researches and issues analysis. The impact of fiscal decentralization on economic growth is researched by such foreign scientists as Rodriguez-Pose, Krøijer, Gemmell, Kneller, Sanz, Baskaran, Feld, etc., as well as such domestic scientists as Vasylijeva, Harust, Vinnichenko, Vysochyna, Vorontsova, Chygryn, Petrusenko, etc. Empirical studies do not allow us to form a unified view of a particular issue.

The research objective. The purpose of the study is to determine the impact of various forms of decentralization on the parameters of the economic development of the country.

The statement of basic materials. Panel data regression analysis for 12 unitary European countries (Czech Republic, Denmark, Estonia, France, Hungary, Italy, Latvia, Lithuania, Poland, Slovak Republic, Slovenia, and Ukraine) for 2008-2018 empirically confirmed the positive impact of the increase of expenditure decentralization and fiscal autonomy on GDP per capita, while the relationship between the level of revenue decentralization and economic growth in the country did not allow to get a statistically significant correlation between variables.

Conclusions. Thus, the results obtained allow us to prioritize the implementation algorithm of the forms of fiscal decentralization taking into account their effectiveness in the context of ensuring of economic development of the country: in the initial stages of the reform it is advisable to focus on strengthening the level of fiscal autonomy of local governments, and then move on to a balanced process of expenditure decentralization and revenue decentralization.

Keywords: expenditure decentralization; revenue decentralization; fiscal autonomy; economic growth.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

світу як один найбільш дієвих інструментів забезпечення ефективного функціонування системи державних та місцевих фінансів, адже передбачає трансфер частини повноважень з центрального до локального чи регіонального рівня влади, що відповідає принципу субсидіарності, а також більш ефективну алокацію бюджетних коштів. Таким чином, органи місцевого самоврядування отримують більший спектр як функцій, так і повноважень, що дозволяє їм, з одного боку, на більш автономних засадах акумулювати фінансові ресурси до місцевих бюджетів та управляти ними, а з іншого боку, надавати жителям територіальної громади більш якісні суспільні послуги. Однак, попри теоретичні переваги імплементації реформи фінансової децентралізації як для територіальних громад, так і для країни в цілому, деякі дослідники [3; 6; 9] вказують і на її негативні ефекти, що проявляються у порушенні макроекономічної рівноваги у зв'язку з відсутністю централізованого бюджетного менеджменту та некомпетентністю адміністративного персоналу на місцях, поглибленні нерівномірності регіонального розвитку та недофінансуванні проектів, що охоплюють декілька адміністративних юрисдикцій.

Постановка проблеми. Враховуючи неоднозначність поглядів науковців та практиків стосовно практичних наслідків реформи фінансової децентралізації на загальний економічний розвиток держави, виникає об'єктивна необхідність більш глибоких наукових пошуків у даному напрямку. Зокрема, особливий практичний інтерес викликає перевірка впливу різних форм децентралізації на параметри економічного розвитку держави, що дозволить формалізувати значимість та порядок їх імплементації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, Родрігез-Поуз та Крьойер [8] у своїй роботі досліджували взаємозв'язок між рівнем фінансової децентралізації та темпами економічного зростання в 16 країнах Центральної та Східної Європи за період 1990–2004 рр. з використанням інструментарію регресійного аналізу на панельних даних (модель з динамічними ефектами). Отримані авторами результати засвідчили, на відміну від більшості емпіричних досліджень, наявність негативного впливу окремих вимірників фінансової децентралізації на результативний показник. Разом з тим, введення часового лагу дозволило авторам виявити відмінності між результатами моделювання у коротко- та довгостроковій перспективі, що поміж іншим значної варіювалися і у розрізі окремих країн. Крім того, автори підтвердили, що децентралізація витрат негативно співвідноситься з економічним зростанням, проте децентралізація податкових надходжень змінює свій вплив з негативного на позитивний зі зростанням часового лагу. Таким чином, автори підсумовують, що субнаціональні утворення, що мають вищий рівень фіскальної автономії є більш стійкими до макроекономічної нестабільності та створюють передумови для економічного зростання країни в цілому.

У свою чергу, Гемель, Кнелер та Санз [5] емпірично досліджуючи дане питання для вибірки з 23 країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за період 1972–2005 рр. виявили, що децентралізація витрат, як правило, супроводжується меншими темпами економічного зростання, тоді як децентралізація доходів дозволяє забезпечити більш інтенсивну економічну віддачу. Крім того, дослідники відмічають, що для досягнення максимальної ефективності потрібна тісна відповідність між децентралізацією витрат та доходів.

Крім того, Баскаран та Фельд [1] також досліджували вплив фінансової децентралізації на економічне зростання 23 країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), але вже за 1975–2008 рр. Авторам не вдалося емпірично підтвердити висунуту у рамках дослідження наукову гіпотезу. Разом з тим, дослідження впливу податкової автономії на економічне зростання дозволило виявити негативний і статистично значимий зв'язок між параметрами моделі. Таким чином, науковці апелюють до того, що фіскальна децентралізація дозволяє вирішити певні проблеми субнаціональних утворень, проте супроводжується негативними макроекономічними наслідками для країни в цілому, що має бути враховано при розробці та реалізації цієї реформи.

Чигрин, Петрушенко, Височина та Воронцова [2] здійснювали дослідження впливу фінансової децентралізації на деякі макроекономічні показники, використовуючи регресійний аналіз на панельних даних для таких країн як Албанія, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Македонія, Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербія, Словенія, Туреччина та Україна; часовий

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

горизонт – 2006-2015 рр. Автори емпірично довели, що показники фінансової децентралізації позитивно впливають на рівень ВВП, зростання ВВП, чистий приплив прямих іноземних інвестицій та питому вагу соціальних внесків у дохід. Натомість, науковці емпірично підтвердили негативний вплив фінансової децентралізації на валовий національний дохід на душу населення, експорт та імпорт товарів і послуг. Автори також відмічають, що централізації фінансових ресурсів стимулює активізацію інфляційних процесів.

У свою чергу, Васильєва, Гаруст, Винниченко та Височина [10] емпірично підтвердили гіпотезу про нелінійну залежність між децентралізацією витрат (показник співвідношення видатків місцевого бюджету до видатків зведеного бюджету) та ВВП на душу населення. Емпіричні розрахунки засвідчили, що зв'язок між залежною та незалежними змінними має перевернуту U-форму, а тому ВВП на душу населення максимізується у тому випадку, коли рівень децентралізації витрат становить 1,35.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Відсутність єдності серед теоретиків та практиків дослідження впливу фінансової децентралізації на економічний розвиток країни обумовлює доцільність актуалізації існуючих досліджень для конкретної вибірки країн.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення впливу різних форм децентралізації на параметри економічного розвитку держави.

Викладення основного матеріалу. Таким чином, у рамках даного дослідження буде перевірено гіпотезу щодо позитивного впливу різних форм фінансової децентралізації на економічний розвиток країни на основі інструментарію регресійного моделювання на панельних даних.

Враховуючи той факт, що ключовим параметром, що характеризує економічний розвиток держави є валовий внутрішній продукт, у якості результативної змінної у рамках даного дослідження запропоновано обрати показник ВВП на душу населення (дол. США).

Разом з тим, набір факторних змінних формують показники фінансової децентралізації та змінні управління, що є традиційними елементом моделей економічного зростання. Зокрема, для вимірювання перспектив фінансової децентралізації було обрано декілька показників, розроблених Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [4]. А саме для вимірювання децентралізації доходів обрано показник співвідношення доходів місцевого бюджету до доходів зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів); для вимірювання децентралізації видатків було обрано показник співвідношення витрат місцевих бюджетів до витрат консолідованого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів); для вимірювання рівня фіскальної автономії органів місцевого самоврядування – показник співвідношення податкових надходжень місцевого бюджету до валових доходів місцевого бюджету. Варто відмітити, що індикатори кількісної формалізації проєкцій фінансової децентралізації будуть включені до факторних змінних моделі не в сукупності, а окремо, тобто у рамках даного дослідження буде побудовано 3 різні моделі, що дозволить виявити характер та силу впливу окремих параметрів фінансової децентралізації на економічний розвиток держави.

Традиційно моделі економічного зростання, окрім традиційних факторних змінних, також включають набір змінних управління, вплив яких на індикатори економічного зростання підтверджено попередніми емпіричними дослідженнями і, разом з тим, посилити якісні параметри моделі та відповідно точність отримуваних результатів. Отже, набір контрольних змінних у розрізі даного дослідження складається з декількох показників, що характеризують макроекономічні індикатори розвитку країни, а саме: індекс споживчих цін (2010 = 100%); баланс рахунку поточних операцій (дол. США); співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення, 15+ (%), за методологією Міжнародної організації праці); прями іноземні інвестиції, чисті (дол. США); валове нагромадження капіталу (дол. США); товарообіг (% від ВВП). Усі ці показники були зібрані з колекції World Development Indicators у Банку даних Світового банку [11].

Географічна структура вибірки включає 12 унітарних європейських країн (Чехія, Данія, Естонія, Франція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Польща, Словацька Республіка, Словенія та Україна). Часовий горизонт дослідження охоплює період 2008-2018 рр. (такий діапазон зумовлений відсутністю у публічному доступі більш пізніх статистичних даних).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Для перевірки гіпотези про вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни буде використано регресійний аналіз панельних даних у програмному забезпеченні Stata.

Отже, перш за все, проаналізуємо результати моделювання впливу децентралізації витрат на показник економічного розвитку держави (Табл. 1).

Таблиця 1

Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу децентралізації витрат на економічний розвиток країни

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
Exp	119.387	65.321	1.83	0.068	*
CPI	-9.681	13.706	-0.71	0.480	
CAB	0.000	0.000	3.44	0.001	***
Empl	837.326	107.383	7.80	0.000	***
FDI	0.000	0.000	-0.57	0.570	
GCF	0.000	0.000	6.72	0.000	***
Trade	59.000	24.724	2.39	0.017	**
Константа	-38000.000	5683.060	-6.68	0.000	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0.723		

Примітка: * – статистична значимість на 90% довірчому інтервалі; ** – статистична значимість на 95% довірчому інтервалі; *** – статистична значимість на 99% довірчому інтервалі

Результати, представлені у (Табл. 1), дозволяють зауважити, що базуючись на значенні коефіцієнту детермінації модель можна вважати адекватною, оскільки варіації факторних ознак пояснює 72,30% варіації результативної. У контексті характеристики даної моделі варто відмітити, що основна факторна та більшість контрольних незалежних змінних мають статистично значимий на одному з допустимих довірчих інтервалів вплив на результативну змінну. Разом з тим, вплив фактору інфляції та чистих прямих іноземних інвестицій на ВВП на душу населення не підтверджено. Решта факторних змінних характеризується статистично значимим позитивним впливом на зміну залежної змінної, а саме:

- зростання на 1% децентралізації витрат обумовлює приріст ВВП на душу населення на 119,38 дол. США;
- збільшення на 1% співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення призводить до зростання результативного параметра на 837,33 дол. США;
- зростання товарообігу на 1% призводить до приросту ВВП на душу населення на 59 дол. США;
- позитивно на зміну результативного показника також впливає збільшення на одиницю валового нагромадження капіталу та балансу рахунку поточних операцій, однак такий вплив не можна назвати масштабним через значну розбіжність у розмірності факторних та результативних параметрів.

Таким чином, приведені у (Табл. 1) результати дозволяють емпірично підтвердити гіпотезу про наявність позитивного впливу децентралізації витрат на показник економічного розвитку країни.

У свою чергу, результати моделювання щодо визначення впливу децентралізації доходів на економічний розвиток країни представлено у Табл. 2.

Отже, за даними, приведеними у (Табл. 2), варто зауважити, що в цілому дана модель є адекватною, оскільки варіації результативної ознаки на 72,20% пояснюється варіацією факторних ознак, відібраних до моделі. Аналогічно до попереднього варіанту моделі, не підтверджено статистично значимий вплив на ВВП на душу населення таких контрольних змінних як інфляція та чисті прямі іноземні інвестиції. Решта ж змінних управління мають вплив на результативну ознаку на 99% довірчому інтервалі. У свою чергу, на відміну від попередньої моделі, що представлена у (Табл. 1), також не підтверджено статистично значимий вплив децентралізації доходів на ВВП на душу населення, що засвідчує відсутність високої

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ефективності алокації фінансових ресурсів у країнах, що увійшли до вибірки. Крім того, в середньому за усією сукупністю спостережень у розрізі конкретного індикатора рівень децентралізації витрат складає 28,38%, а децентралізації доходів – 14,11%, тобто передача видаткових повноважень до юрисдикцій нижчого рівня не підкріплюється пропорційним збільшенням доходної частини місцевих бюджетів, що, у свою чергу, створює надмірне навантаження на бюджет і не дозволяє повною мірою використати позитивний ефект від фінансової децентралізації. Отже, отримані результати моделювання є обґрунтованими і засвідчують важливість збалансування процесів децентралізації доходів та децентралізації витрат, адже лише такий сценарій дасть можливість отримати максимально позитивний результат у контексті забезпечення економічного зростання країни в цілому.

Таблиця 2

Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу децентралізації доходів на економічний розвиток країни

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
Rev	-20.628	123.015	-0.17	0.867	
CPI	348.821	56.705	6.15	0.000	
CAB	5.447	13.573	0.40	0.688	***
Empl	0.000	0.000	3.14	0.002	***
FDI	895.472	106.245	8.43	0.000	
GCF	0.000	0.000	-0.48	0.632	***
Trade	0.000	0.000	6.23	0.000	
Константа	35.726	25.162	1.42	0.156	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0.722		

Примітка: * – статистична значимість на 90% довірчому інтервалі; ** – статистична значимість на 95% довірчому інтервалі; *** – статистична значимість на 99% довірчому інтервалі

Приймаючи до уваги той факт, що основу забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування складають місцеві податки та збори або ж відрахування від загальнодержавних податків (є менш прийнятним варіантом, оскільки в цьому випадку органи місцевого самоврядування не мають значних важелів впливу на зміну податкових ставок та бази оподаткування), то у контексті дослідження впливу фінансової децентралізації на економічний розвиток держави також доцільно дослідити і вплив параметра фіскальної (фінансової) автономії, що представлені у (Табл. 3).

Таблиця 3

Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу фіскальної автономії на економічний розвиток країни

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
Tax	157.050	77.571	2.02	0.043	**
CPI	365.291	54.024	6.76	0.000	
CAB	3.396	13.223	0.26	0.797	***
Empl	0.000	0.000	3.11	0.002	***
FDI	905.723	104.224	8.69	0.000	
GCF	0.000	0.000	0.44	0.662	***
Trade	0.000	0.000	5.98	0.000	
Константа	16.295	24.131	0.68	0.500	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0.718		

Примітка: * – статистична значимість на 90% довірчому інтервалі; ** – статистична значимість на 95% довірчому інтервалі; *** – статистична значимість на 99% довірчому інтервалі

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Отже, приймаючи до уваги значення коефіцієнта детермінації, можна зауважити, що приведена у (Табл. 3) модель є адекватною, оскільки варіація ВВП на душу населення на 71,80% пояснюється варіацією набору факторних змінних. У розрізі характеристики результатів моделювання варто відмітити, що, аналогічно до попередніх варіантів моделі, не виявлено статистично значимого зв'язку між ВВП на душу населення та інфляцією і чистими прямими іноземними інвестиціями, проте у третій моделі також не підтверджено вплив і такої змінної управління як товарооборот. Позитивний вплив решти контрольних змінних на зміну ВВП на душу населення підтверджено на 99% довірчому інтервалі. Разом з тим, модель також засвідчує існування на 95% довірчому інтервалі статистично значимого позитивного зв'язку між зростанням питомої ваги податкових надходжень у сукупних доходах місцевих бюджетів та ВВП на душу населення, а саме збільшення аналізованої факторної змінної на 1% обумовлює зростання результативного параметра на 157,05 дол. США.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, варто відмітити, що в цілому було емпірично підтверджено гіпотезу про позитивний вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток 12 унітарних країн Європи. Разом з тим, проведений аналіз засвідчив, що посилення фіскальної автономії місцевих бюджетів викликає на 37,66 дол. США більший приріст ВВП на душу населення, ніж розширення масштабів децентралізації витрат. У свою чергу, за результатами дослідження не було практично підтверджено гіпотезу щодо позитивного впливу децентралізації доходів на економічний розвиток держави, що може бути обґрунтовано існуванням майже двократного розриву між інтенсивністю темпів децентралізації доходів та децентралізації витрат у досліджуваних країнах, що створює надмірне навантаження на місцеві бюджети і знижує ефективність використання бюджетних коштів.

Таким чином, отримані результати дозволяють пріоритизувати алгоритм імплементації форм фінансової децентралізації з урахуванням їх результативності у контексті забезпечення економічного розвитку країни. Зокрема, першим кроком на шляху імплементації реформи повинно стати посилення фіскальної автономії місцевих бюджетів за рахунок розширення податкової бази формування доходів бюджету. На наступному етапі доцільним є здійснення децентралізації витрат, тобто передачу видаткових повноважень від вищого рівня влади до субнаціональних утворень, проте така децентралізація не повинна бути занадто масштабною; цілком виправданою буде поетапна передача видаткових повноважень на локальний рівень, що дозволить уникнути надмірного навантаження на доходну частину місцевого бюджету. Крім того, паралельно з децентралізацією витрат доцільно проводити децентралізацію доходів, закріплюючи за органами місцевого самоврядування джерела покриття розширених видаткових повноважень. Такий підхід дозволить забезпечити максимальний позитивний ефект як для розвитку автономії та самодостатності конкретної територіальної громади, так і економічного розвитку держави в цілому.

Література

1. Baskaran, T. Fiscal Decentralization and Economic Growth in OECD Countries: Is There a Relationship? / Thushyanthan Baskaran, Lars P. Feld // *Public Finance Review*. – 2013. – Vol 41, Issue 4.
2. Chygryn, O. Assessment of Fiscal Decentralization Influence on Social and Economic Development / O. Chygryn, Y. Petrusenko, A. Vysochyna, A. Vorontsova, // *Montenegrin Journal of Economics*. – 2018. - Vol. 14 (4). – P. 069-084. DOI: 10.14254/1800-5845/2018.14-3.5.
3. Feruglio, N.; Anderson, D. Overview of Fiscal Decentralization. In *Fiscal Decentralization Handbook* edited by Nicolletta Feruglio and Dallas Anderson, Chapter 1. United Nations Development Program, Bratislava Regional Center.
4. Fiscal Decentralisation Database [Electronic resource] // The Organisation for Economic Co-operation and Development. – Retrieved from http://www.oecd.org/ctp/federalism/oecd/fiscaldecentralisationdatabase.htm#C_Title. – Title from the screen.

References

1. Baskaran, T., Feld, L. P. (2013). Fiscal Decentralization and Economic Growth in OECD Countries: Is There a Relationship? *Public Finance Review*, 41 (4) [in English].
2. Chygryn, O., Petrusenko, Y., Vysochyna, A. & Vorontsova, A. (2018). Assessment of Fiscal Decentralization Influence on Social and Economic Development. *Montenegrin Journal of Economics*, 14 (4), 069-084. DOI: 10.14254/1800-5845/2018.14-3.5 [in English].
3. Feruglio, N., Anderson, D. (2008). Overview of Fiscal Decentralization. *Fiscal Decentralization Handbook*. N. Feruglio, D. Anderson (Eds.). Chapter 1. United Nations Development Program, Bratislava Regional Center [in English].
4. OECD Fiscal Decentralisation Database (2018). www.oecd.org/ctp/federalism/oecd/fiscaldecentralisationdatabase.htm#C_Title [in English].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

5. Gemmell, N. Fiscal Decentralization And Economic Growth: Spending Versus Revenue Decentralization / Norman Gemmell, Richard Kneller, and Ismael Sanz // *Economic Inquiry*. – 2013. – Volume 51, Issue 4. – P. 1915-1931.
6. Hart, T. Fiscal decentralization. A public financial management introductory guide. [Electronic resource] / T. Hart, B. Welham, // Overseas Development Institute. – Retrieved from <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11063.pdf>. – Title from the screen.
7. Lin, J. Fiscal Decentralization and Economic Growth in China / Justin Yifu Lin and Zhiqiang Liu // *Economic Development and Cultural Change*. – 2000. – Vol. 49, no. 1. – P. 1-21. <https://doi.org/10.1086/452488>.
8. Rodríguez-Pose, A. Fiscal Decentralization and Economic Growth in Central and Eastern Europe / Andrés Rodríguez-Pose and Ann Krøijer // *Growth and change. Journal of Urban and Regional Policy*. – 2009. – Volume 40, Issue 3. – P. 387-417.
9. Shah, A. Fiscal Decentralization in Developing and Transition Economies: Progress, Problems, and the Promise. Policy Research Working Paper; No.3282. World Bank, Washington, D. C.
10. Vasylieva, T. Optimization of the financial decentralization level as an instrument for the country's innovative economic development regulation / Vasylieva, T., Harust, Yu., Vinnichenko, N., & Vysochyna, A. // *Marketing and Management of Innovations*. – 2018. – Vol. 4. – P. 382-391. <http://doi.org/10.21272/mmi.2018.4-33>.
11. World Development Indicators [Electronic resource] // World Bank DataBank. – Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>. – Title from the screen.
5. Gemmell, N., Kneller, R., Sanz, I. (2013). Fiscal Decentralization and Economic Growth: Spending Versus Revenue Decentralization. *Economic Inquiry*, 51 (4), 1915-1931 [in English].
6. Hart, T., Welham, B. (2016). Fiscal decentralization. A public financial management introductory guide. [www.odi.org](https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11063.pdf). Retrieved from <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11063.pdf>. – Title from the screen [in English].
7. Lin, J., Liu, Z. (2000). Fiscal Decentralization and Economic Growth in China. *Economic Development and Cultural Change*, 49 (1), 1-21. Retrieved from <https://doi.org/10.1086/452488> [in English].
8. Rodríguez-Pose, A., Krøijer, A. (2009). Fiscal Decentralization and Economic Growth in Central and Eastern Europe. *Growth and change. Journal of Urban and Regional Policy*, 40 (3), 387-417 [in English].
9. Shah, A. (2004). *Fiscal Decentralization in Developing and Transition Economies: Progress, Problems, and the Promise*. Policy Research Working Paper; No.3282. Washington: World Bank [in English].
10. Vasylieva, T., Harust, Yu., Vinnichenko, N., & Vysochyna, A. (2018). Optimization of the financial decentralization level as an instrument for the country's innovative economic development regulation. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 382-391. Retrieved from <http://doi.org/10.21272/mmi.2018.4-33> [in English].
11. World Development Indicators. (2018). [databank.worldbank.org](https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#). Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> [in English].

Надійшла 18.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Молоток, І. Ф. Вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни / І. Ф. Молоток // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 107-113.

Молоток Ігор Федорович здобувач, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-7392-6416>;
 E-mail: molotok_i@meta.ua;

Molotok Ihor Fedorovich Degree Seeker, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0002-7392-6416>;
 E-mail: molotok_i@meta.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 332.025.15

UDC 332.025.15

В. В. Павлик, здобувач

V. V. Pavlyk, Degree Seeker

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РОЗРИВІВ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ**APPROACHES TO ESTIMATE THE ENERGY EFFICIENCY GAP IN THE NATIONAL ECONOMY**

Актуальність теми дослідження. Низький рівень ефективності наявних зелених технологій призводить до недоотримання обсягу енергії від наявних енергетичних потужностей країни, що у свою чергу є передумовою виникнення розривів енергоефективності національної економіки (РЕНЕ).

Постановка проблеми. Встановлено, що єдиного підходу до оцінювання розривів енергоефективності світовою науковою спільнотою не прийнято.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автором систематизовано передумови виникнення РЕНЕ. На основі результатів дослідження визначено, що традиційно під розривами енергоефективності розуміють явище, що виникає у наслідок не ефективного використання наявних та потенційно можливих природних ресурсів для виробництва та споживання енергії.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Визначено, що наявні підходи до оцінювання РЕНЕ не враховують еколого-економічних детермінант, що впливають на величину РЕ.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження науково-методичних підходів до оцінювання РЕНЕ та урахування еколого-економічних детермінант.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу свідчать про зростаючий тренд наукових праць присвячених дослідженню питань РЕНЕ. Встановлено, що традиційно РЕНЕ визначаються як різниця між енергетичним потенціалом та фактичним енергетичним балансом країни. Автором систематизовано основні детермінанти, що впливають на величину РЕНЕ, а саме: соціальні параметри, обсяг зелених інвестицій, показники екологічної ефективності, показники ефективності державного управління та макроекономічної стабільності.

Висновки. На основі результатів дослідження підходів до оцінювання РЕНЕ автором запропоновано використовувати транслогову функцію та метод фронтального стохастичного аналізу, що на відміну від існуючих, враховує соціальні, екологічні та макроекономічні детермінанти. У подальших дослідженнях доцільним є практична апробація запропонованого науково-методичного підходу до оцінювання РЕНЕ.

Ключові слова: альтернативні джерела енергії; енергетичний баланс; зелені інвестиції; екологічні інновації.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-114-119

Актуальність теми дослідження. Енергетична залежність національної економіки, посилення дії наслідків зміни клімату та поширення ідей зеленого зростання потребують відповідної реакції та зміни парадигми розвитку як з боку приватного сектору так і з боку державних органів управління. З іншої точки зору незадовільна структура енергетичного балансу національної економіки посилює проблему енергетичної залежності України від інших держав. При цьому низький рівень ефективності наявних технологій призводить до недоотримання значного обсягу енергії від наявних енергетичних потужностей країни, що у свою чергу є передумовою виникнення розривів енергоефективності національної економіки.

Urgency of the research. The inefficiency of green technologies leads to lack of energy from the available energy capacities of the country which provoke the energy efficiency gaps in the national economy (EGNE).

Target setting. The unified approach to assessing energy efficiency gaps has not been adopted by the global scientific community.

Actual scientific researches and issues analysis. The author analyzed and compiled the main preconditions of EGNE. Based on the results of the study, it has been established that traditionally energy efficiency gaps mean a phenomenon arising from the inefficient use of the current and potential capacity of natural resources for energy production and consumption.

Uninvestigated parts of general matters defining. It is determined that the existing approaches to the estimation of EGNE do not consider the ecological and economic determinants that influence the magnitude of the EGNE.

The research objective. The purpose of the article is to investigate scientific and methodological approaches to the evaluation of EGNE and to consider the ecological and economic determinants.

The statement of basic materials. The results of the analysis of the publication activity indicate the growing trend of scientific papers devoted to the analysis of energy-efficient gaps from different points of views and at different levels. The findings proved that traditionally energy efficiency gaps defined as the difference between the energy potential and the country's current energy balance. The author analyzed the main determinants affecting the magnitude of energy efficiency gaps as follows: social parameters, green investment, environmental performance, governance efficiency and macroeconomic stability.

Conclusions. Based on the results the author proposes to use translog (logarithmic) function and frontal stochastic analysis, which, unlike the existing ones, considering social, environmental and macroeconomic determinants. In future studies, it is advisable to approve the proposed scientific and methodological approach to the assessment of energy-efficient gaps.

Keywords: alternative energy sour; energy balance; green investments; eco-innovation.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Постановка проблеми. Неефективна структура енергетичного балансу країни, значні розриви енергоефективності обмежують темпи економічного зростання національної економіки, що тим самим негативно впливає на рівень конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені. Відповідно до індексу Глобальної сталої конкурентоспроможності (Global Sustainable Competitiveness Index) Україна посідає 74 позицію, у той час, як найближчі сусіди Польща – 21 місце, Чехія – 16, Угорщина – 31 та Словаччина – 22 місце. При цьому за групою показників природний капітал Україна має значення 45,2, що є найвищим значенням серед аналізованих країн. При цьому за показниками управління ресурсами Україна має найменше значення – 42,2 і посідає останнє місце серед країн Вишеградської четвірки.

Таблиця 1

Індекс глобальної сталої конкурентоспроможності України та країн Вишеградської четвірки станом на 2019 рік

Країна	Стала конкурентоспроможність	Природний капітал	Соціальний капітал	Інтелектуальний капітал	Ефективність урядування	Управління ресурсами
Чехія	53,1	35,6	52	58,5	66,3	53,3
Польща	51,9	43,7	50,2	51,1	64,2	50,4
Словаччина	51,6	40,5	50,6	47,8	60,5	58,8
Угорщина	49,2	44,4	45	50,9	58,3	47,4
Україна	44,7	45,2	41,3	47,8	47,1	42,2
Середнє значення	43,6	44,2	42	35,9	46,9	48,7
Мах значення	60,6	70,8	58,8	72,9	66,5	66,3
Мін значення	30,5	20,5	23,9	8,7	22,3	27

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

Результати дослідження свідчать про наявний значний розрив між наявним природним потенціалом та ефективністю його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що низка вчених досліджують питання виникнення енергетичних розривів, підходів до їх оцінювання та мінімізації. При цьому результати аналізу публікаційної активності за даною тематикою свідчить про різке зростання кількості наукових публікацій у наукометричній базі даних Web of Science починаючи з 2012 року. Так кількість публікацій у 2019 році зросла в 3,7 разів.

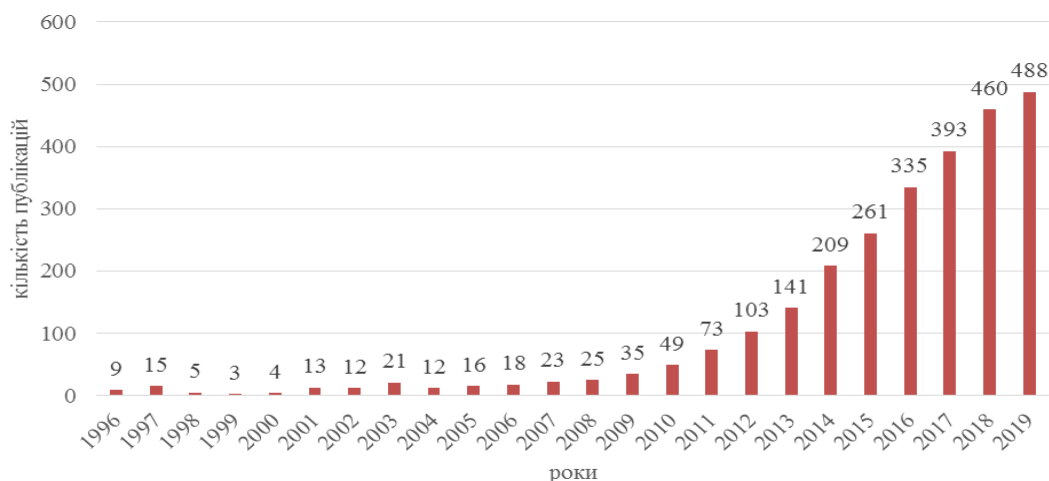

Рис. 1. Публікаційна активність за темою енергоефективні розриви у наукометричній базі даних Web of Science за період 1996-2019

Джерело: сформовано автором на основі даних Web of Science

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Слід відмітити, що більшість наукових праць присвячено аналізу розривів енергоефективності з технологічної точки зору. Так, 988 з 2723 публікацій опубліковано саме у наукових журналах інженерного спрямування.

Відповідно до результатів аналізу у 2019 році найбільшу кількість наукових публікацій опубліковано вченим Лани С., що у своїх працях досліджує розриви енергоефективності з технологічної точки зору (Рис. 2).

Рис. 2. Кількість публікацій на тему енергоефективні розриви у наукометричній базі даних Web of Science у розрізі вчених

Джерело: сформовано на основі даних Web of Science

Лише 10% статей опубліковано у наукових журналах економічного спрямування. Встановлено, що найбільш цитованим автором за даним напрямом є китайський вчений Чжан Нін. У своїх працях він досліджував питання енергоефективних розривів з різних точок зору, а саме: з технологічної точки зору [4]; з екологічної та економічної [5]. Група китайських вчених Юу Дж., Чжоу К. та Янг С. досліджують енергоефективні розриви різних регіонів на прикладі Китаю [6]. При цьому авторами доведено статистично значимий вплив інституційних факторів на величину енергоефективних розривів. Автори Чжа Д., Ян Г. та Ван Ку., Пімоненко Т., Люльов О., Чигрин О. та Леонов С. досліджують вплив інвестиційної активності у зелені проекти на величину розривів енергоефективності у національній економіці [7; 8; 9; 10].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Результати дослідження свідчать, що низка науковців досліджують причини виникнення розривів енергоефективності, а також аналізують підходи до їх оцінювання технологічної точки зору, тим самим елімінуючи низку еколого-економічних факторів, що також впливають на величину розривів енергоефективності у національній економіці.

Постановка завдання. У зв'язку з цим актуальним є дослідження науково-методичних підходів до оцінювання розривів енергоефективності у національній економіці.

Викладення основного матеріалу. Аналіз наукових напрацювань дає підстави зробити висновок, що низка вчених оцінюють розриви енергоефективності як різницю між потенційно можливою та фактичною спроможністю генерування та споживання енергоресурсів з технологічної точки зору. Так, Лі К. та Лін Б. [11] пропонують оцінювати розриви енергоефективності через дві складові, а саме: технологічні розриви та економічні детермінанти (капітал, праця, інвестиції).

Базуючись на доробках науковців [11; 12] розриви енергоефективності запропоновано визначати як сума розривів: екологічних, соціальних, економічних, технологічних та ефективності урядування. При цьому величину розриву запропоновано визначати як різницю між потенційно можливою та фактичною (наявною) величиною певного фактору.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

У свою чергу в основу розрахунку розривів енергоефективності покладено метод мета-фронтір аналізу. Відповідно вихідними даними є індикатори, що характеризують сукупність вищенаведених розривів. На наступному етапі здійснюється розрахунок коефіцієнту розриву за кожною з груп індикаторів.

Використовуючи підхід запропонований у роботах [11; 12; 13] розрахунок розривів енергоефективності можна представити у вигляді транслогової (логарифмічної) функції:

$$\begin{aligned} \ln DE(GIit, Unit, Envit, Eit, GDPit, WGIit, MSit) = & a_0 + a_{GI} \ln GIit + \\ & a_{Un} \ln Unit + a_{Env} \ln Envit + a_E \ln Eit + a_{GDP} \ln GDP + a_{WGI} \ln WGIit + \\ & a_{MS} \ln MSit + (a_{GI} \ln GIit^2)/2 + (a_{Un} \ln Unit^2)/2 + (a_{Env} \ln Envit^2)/2 + \\ & (a_{GDP} \ln GDPit^2)/2 + (a_{WGI} \ln WGIit^2)/2 + (a_{MS} \ln MSit^2)/2 + \\ & a_{GIUn} \ln GIit \times \ln Unit + a_{GIEnv} \ln GIit \times \ln Envit + a_{GIGDP} \ln GIit \times \ln GDPit + \\ & a_{GIWGI} \ln GIit \times \ln WGIit + a_{GIMS} \ln GIit \times \ln MSit + \dots + e_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

де DE – функція відстаней; GI – обсяг зелених інвестицій, Un – коефіцієнт безробіття, Env – екологічний індекс ефективності, GDP – валовий внутрішній продукт, WGI – ефективність державного урядування, MS – макроекономічна стабільність, E – енерговиробництво в країні, i – країна, t – досліджуваний рік; e – статистична помилка.

Так як функція відстаней є гомогенною на першому рівні для енерговиробництва в країні, то функцію (1) можна представити у вигляді:

$$\begin{aligned} \ln DE(GIit, Unit, Envit, Eit, GDPit, WGIit, MSit) = \\ \ln Eit + \ln DE(GIit, Unit, Envit, 1, GDPit, WGIit, MSit) \end{aligned} \quad (2)$$

Прирівнявши формули 1 та 2 отримаємо:

$$\begin{aligned} a_{GIE} \ln GIit + a_{UnIE} \ln Unit + a_{EnvE} \ln Envit + a_{GDPE} \ln GDPit + \\ a_{WGIE} \ln WGIit + a_{MSE} \ln MSit = 1 - a_E \end{aligned} \quad (3)$$

Прирівнявши формули 1 та 3 отримаємо:

$$\begin{aligned} - \ln(Eit) = & a_0 + a_{GI} \ln GIit + a_{Un} \ln Unit + a_{Env} \ln Envit + a_E \ln Eit + \\ & a_{GDP} \ln GDP + a_{WGI} \ln WGIit + a_{MS} \ln MSit + \frac{a_{GI} \ln GIit^2}{2} + (a_{Un} \ln Unit^2)/2 + \\ & (a_{Env} \ln Envit^2)/2 + (a_{GDP} \ln GDPit^2)/2 + (a_{WGI} \ln WGIit^2)/2 + \\ & (a_{MS} \ln MSit^2)/2 + a_{GIUn} \ln GIit \times \ln Unit + a_{GIEnv} \ln GIit \times \ln Envit + \\ & a_{GIGDP} \ln GIit \times \ln GDPit + a_{GIWGI} \ln GIit \times \ln WGIit + a_{GIMS} \ln GIit \times \\ & \ln MSit + e_{it} - \ln DE(GIit, Unit, Envit, Eit, GDPit, WGIit, MSit) \end{aligned} \quad (4)$$

$$\begin{aligned} \ln(1/Eit) = & a_0 + a_{GI} \ln GIit + a_{Un} \ln Unit + a_{Env} \ln Envit + a_E \ln Eit + \\ & a_{GDP} \ln GDP + a_{WGI} \ln WGIit + a_{MS} \ln MSit + \frac{a_{GI} \ln GIit^2}{2} + (a_{Un} \ln Unit^2)/2 + \\ & (a_{Env} \ln Envit^2)/2 + (a_{GDP} \ln GDPit^2)/2 + (a_{WGI} \ln WGIit^2)/2 + \\ & (a_{MS} \ln MSit^2)/2 + a_{GIUn} \ln GIit \times \ln Unit + a_{GIEnv} \ln GIit \times \ln Envit + \\ & a_{GIGDP} \ln GIit \times \ln GDPit + a_{GIWGI} \ln GIit \times \ln WGIit + a_{GIMS} \ln GIit \times \\ & \ln MSit + e_{it} - w_{it} \end{aligned} \quad (5)$$

де w_{it} – показник неефективності, що ж результатом негативного розподілу, $e_{it} - w_{it}$ – помилковий компонент стохастичного фронтіру.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Для оцінювання формули 5 застосовують програмне забезпечення Stata. Використовуючи методологію Баттезе Г. Є., Рао Д. П., О’Доннелл С.Дж. розраховуємо коефіцієнти розривів. Так, коефіцієнт технологічних розривів розраховується за формулою:

$$Tgap_{it} = exp(-w_{it}) \tag{6}$$

$$T'gap_{it} = Tgap_{it} \times Topt_{it} \tag{7}$$

У загальному вигляді розрахунок розривів енергоефективності національної економіки представлено на (Рис. 3).

Рис. 3. Схема розрахунку енергоефективних розривів національної економіки

Джерело: побудовано автором

Запропонований підхід на відміну від запропонованих у роботах [11; 12; 13] дозволяє врахувати додатково до існуючих наступні параметри: соціальні, обсяги зелених інвестицій, екологічні та макроекономічні детермінанти.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що науковий інтерес до питань енергоефективних розривів почав зростати з 2012 року, що підтверджується зростаючою динамікою кількості наукових публікацій у наукометричній базі даних Web of Science. При цьому визначено, що не дивлячись на вагомий науковий доробок, у вітчизняній практиці відсутній загальноприйнятий підхід як до визначення так і до оцінювання енергоефективних розривів у національній економіці. Встановлено, що основними параметрами, які необхідно враховувати при розрахунку енергоефективних розривів є соціальні параметри, обсяг зелених інвестицій, показники екологічної ефективності, показники ефективності державного управління та макроекономічної стабільності. На основі результатів систематизації науково-методичних підходів до оцінювання енергоефективних розривів запропоновано використовувати стохастичний фронтірний аналіз, що на відміну від існуючих, враховує соціальні, екологічні та макроекономічні детермінанти.

Література

1. Battese, G. E., Rao, D. P., O'Donnell, C. J. (2004) A metafrontier production function for estimation of technical efficiencies and technology gaps for firms operating under different technologies. *J Prod Anal* 21 (1): 91–103.
2. Du, L., Hanley, A., & Zhang, N. (2016). Environmental technical efficiency, technology gap and shadow price of coal-fuelled power plants in China: A parametric meta-frontier

References

1. Battese, G. E., Rao, D. P., O'Donnell, C. J. (2004). A metafrontier production function for estimation of technical efficiencies and technology gaps for firms operating under different technologies. *J Prod Anal*, 21(1), 91-103 [in English].
2. Du, L., Hanley, A., & Zhang, N. (2016). Environmental technical efficiency, technology gap and shadow price of coal-fuelled power plants in China: A parametric meta-frontier

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

analysis. *Resource and Energy Economics*, 43, 14-32.

3. Fioretti, A. N., Pan, J., Ortiz, B. R., Melamed, C. L., Dippo, P. C., Schelhas, L. T., & Toberer, E. S. (2018). Exciton photoluminescence and benign defect complex formation in zinc tin nitride. *Materials Horizons*, 5 (5), 823-830.

4. Gerarden, T. D., Newell, R. G., Stavins, R. N., & Stowe, R. C. (2015). *An assessment of the energy-efficiency gap and its implications for climate-change policy* (No. w20905). National Bureau of Economic Research.

5. Global Sustainable Competitiveness Index. (2019). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/downloads>.

6. Honma, S., & Hu, J. L. (2018). A meta-stochastic frontier analysis for energy efficiency of regions in Japan. *Journal of Economic Structures*, 7 (1), 21.

7. Ibragimov, Z., Lyeonov, S., & Pimonenko, T. (2019). Green investing for SDGS: EU experience for developing countries. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 867-876.

8. Lany, S., Fioretti, A. N., Zawadzki, P. P., Schelhas, L. T., Toberer, E. S., Zakutayev, A., & Tamboli, A. C. (2017). Monte Carlo simulations of disorder in ZnSn N 2 and the effects on the electronic structure. *Physical Review Materials*, 1 (3), 035401.

9. Li, K., & Lin, B. (2015). *Metafronter energy efficiency with CO 2 emissions and its convergence analysis for China*. *Energy Economics*, 48, 230-241.

10. Lyeonov, S., Pimonenko, T., Bilan, Y., Štreimikienė, D., & Mentel, G. (2019). Assessment of Green Investments' Impact on Sustainable Development: Linking Gross Domestic Product Per Capita, Greenhouse Gas Emissions and Renewable Energy. *Energies*, 12 (20), 3891.

11. Pimonenko, T., & Lyulyov, O. (2019). Green Investment Marketing Strategy: main parameters and features. *Herald of TNEU*, (1), 177-185.

12. Yu, J., Zhou, K., & Yang, S. (2019). Regional heterogeneity of China's energy efficiency in "new normal": A meta-frontier Super-SBM analysis. *Energy Policy*, 134, 110941.

13. Zha, D., Yang, G., & Wang, Q. (2019). Investigating the driving factors of regional CO2 emissions in China using the IDA-PDA-MMI method. *Energy Economics*, 84, 104521.

14. Zhang, N., Wang, B., & Chen, Z. (2016). Carbon emissions reductions and technology gaps in the world's factory, 1990-2012. *Energy Policy*, 91, 28-37.

analysis. *Resource and Energy Economics*, 43, 14-32 [in English].

3. Fioretti, A. N., Pan, J., Ortiz, B.R., Melamed, C. L., Dippo, P. C., Schelhas, L. T., & Toberer, E. S. (2018). Exciton photoluminescence and benign defect complex formation in zinc tin nitride. *Materials Horizons*, 5 (5), 823-830 [in English].

4. Gerarden, T. D., Newell, R. G., Stavins, R. N., & Stowe, R. C. (2015). *An assessment of the energy-efficiency gap and its implications for climate-change policy* (No. w20905). National Bureau of Economic Research [in English].

5. Global Sustainable Competitiveness Index. (2019). *solability.com*. Retrieved from <http://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/downloads> [in English].

6. Honma, S., & Hu, J. L. (2018). A meta-stochastic frontier analysis for energy efficiency of regions in Japan. *Journal of Economic Structures*, 7 (1), 21 [in English].

7. Ibragimov, Z., Lyeonov, S., & Pimonenko, T. (2019). Green investing for SDGS: EU experience for developing countries. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 867-876 [in English].

8. Lany, S., Fioretti, A. N., Zawadzki, P. P., Schelhas, L. T., Toberer, E. S., Zakutayev, A., & Tamboli, A. C. (2017). Monte Carlo simulations of disorder in ZnSn N 2 and the effects on the electronic structure. *Physical Review Materials*, 1 (3) [in English].

9. Li, K., & Lin, B. (2015). *Metafronter energy efficiency with CO 2 emissions and its convergence analysis for China*. *Energy Economics*, 48, 230-241 [in English].

10. Lyeonov, S., Pimonenko, T., Bilan, Y., Štreimikienė, D., & Mentel, G. (2019). Assessment of Green Investments' Impact on Sustainable Development: Linking Gross Domestic Product Per Capita, Greenhouse Gas Emissions and Renewable Energy. *Energies*, 12 (20), 1-12 [in English].

11. Pimonenko, T., & Lyulyov, O. (2019). Green Investment Marketing Strategy: main parameters and features. *Herald of TNEU*, (1), 177-185 [in English].

12. Yu, J., Zhou, K., & Yang, S. (2019). Regional heterogeneity of China's energy efficiency in "new normal": A meta-frontier Super-SBM analysis. *Energy Policy*, 134 [in English].

13. Zha, D., Yang, G., & Wang, Q. (2019). Investigating the driving factors of regional CO2 emissions in China using the IDA-PDA-MMI method. *Energy Economics*, 84 [in English].

14. Zhang, N., Wang, B., & Chen, Z. (2016). Carbon emissions reductions and technology gaps in the world's factory, 1990-2012. *Energy Policy*, 91, 28-37 [in English].

Надійшла 15.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Павлик, В. В. Підходи до оцінювання розривів енергоефективності в національній економіці / В. В. Павлик // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 114-119.

**Павлик
Владислав Володимирович**

здобувач, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0003-1222-8937>;
E-mail: Pavlyk.vladyslav@gmail.com;

**Pavlyk
Vladyslav Volodymyrovych**

Degree Seeker, Sumy State University;
<https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0003-1222-8937>;
E-mail: Pavlyk.vladyslav@gmail.com.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 656.61

UDC 656.61

**О. Л. Гальцова, д. е. н.,
професор****O. L. Galtsova, Doctor of Economics,
Professor****СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА
ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ МОРСЬКИМ
ТРАНСПОРТОМ В УКРАЇНІ****MODERN STATUS AND DYNAMICS
OF PASSENGER TRANSPORT BY MARITIME
TRANSPORT IN UKRAINE**

Актуальність теми дослідження. В умовах глобалізації становлення політичного, економічного суверенітету України характеризується втратою морського транспортного потенціалу. Стан функціонування морської транспортної галузі свідчить про наявність системних проблем і недоліків у цій сфері.

Постановка проблеми. Транспорт впливає на розвиток економіки в цілому, сприяє переміщенню ресурсів, пасажирів. Україна має вихід до морів, судноплавних річок до морського узбережжя, що є підґрунтям для розвитку морського транспорту проте, через багато факторів, не використовує свій потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження розвитку, можливості використання морського потенціалу України зробили такі вчені: Ю. Сафонов, Ю. Коскіна, О. Петренко, Б. Буркинський, О. Каспрук, А. Калпін та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не зважаючи на існування значної кількості наукових праць не до кінця залишаються вивченими особливості його розвитку, потребують дослідження аналіз та динаміка сучасного стану пасажирських перевезень для розробки дієвого економічного механізму формування конкурентоздатності морського транспорту.

Постановка завдання. Основною метою статті є аналіз сучасного стану пасажирських перевезень та обґрунтування перспектив розвитку морського транспорту України.

Виклад основного матеріалу. У статті досліджено сучасний стан морського транспорту в Україні. Проаналізовано динаміку перевезень морським транспортом. На основі результатів дослідження встановлено, що обсяги морських перевезень скорочуються, динаміка пасажирських перевезень морським транспортом демонструє падіння.

Висновки. На основі результатів дослідження встановлено що в країні є потенціал пасажирських морських перевезень, але він не використовується належним чином. Незначна участь українського флоту у перевезеннях зовнішньоторговельних вантажів призводить до посилення залежності України від стану світового фрахтового ринка та збільшення імпорту транспортних послуг.

Ключові слова: економічний механізм; глобалізація; морський транспорт; пасажирські перевезення; національна морська транспортна політика.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-120-125

Urgency of the research. In the conditions of globalization, the formation of political, economic sovereignty of Ukraine is characterized by the loss of maritime transport potential. The state of operation of the maritime transport industry indicates that there are systemic problems and shortcomings in this area.

Target setting. Transport affects the development of the economy as a whole, facilitates the movement of resources and passengers. Ukraine has access to the seas, navigable rivers to the seashore, which is the basis for the development of maritime transport, however, due to many factors, does not use its potential

Actual scientific researches and issues analysis. The following scientists have made a significant contribution to the study of development and opportunities to use the marine potential of Ukraine: Yu. Safonov, Yu. Koskin, O. Petrenko, B. Burkinsky, O. Kaspruk, A. Kalpin, and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. In spite of the existence of a large number of scientific works, the peculiarities of its development remain to be fully studied, analysis and dynamics of the current state of passenger transportation are needed to develop an effective economic mechanism for shaping the competitiveness of maritime transport.

The research objective. The main purpose of the article is to analyze the current state of passenger transportation and justify the prospects for the development of maritime transport in Ukraine.

The statement of basic materials. The article investigates the current state of maritime transport in Ukraine. The dynamics of maritime transport is analyzed. Based on the results of the study, it is established that the volume of maritime transport is declining, the dynamics of passenger transport by sea shows a decline.

Conclusions. Based on the results of the study, it is established that the country has the potential of passenger maritime transport, but it is not used properly. The insignificant participation of the Ukrainian fleet in the transport of foreign trade cargoes leads to an increase in Ukraine's dependence on the state of the world freight market and an increase in imports of transport services.

Keywords: economic mechanism; globalization; maritime transport; passenger transportation; national maritime transport policy.

Актуальність теми дослідження. Інтеграція України в світову господарську систему та активізація транзитних перевезень зумовлюють необхідність збільшення обсягів та підвищення якості транспортних послуг. Морський транспорт забезпечує транспортну безпеку як зовнішньоекономічних так і внутрішньоекономічних відносин країни, морські держави реалізують активну судноплавну політику. Становлення політичного, економічного суверенітету України

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

характеризується втратою морського транспортного потенціалу. Сьогоднішній стан функціонування морської транспортної галузі свідчить про наявність системних проблем і недоліків у цій сфері, які, в разі несвоєчасного вирішення, можуть створити загрозу національним інтересам і економічній безпеці держави. Стан і кількість українського транспортного флоту також не відповідають потребам економіки країни у морських перевезеннях. Сьогодні морська транспортна система України неспроможна забезпечити зростання обсягів перевезень, внаслідок цього українські порти витісняються з міжнародних ринків транспортних послуг.

Постановка проблеми. Україна володіє найбільш потужним портовим потенціалом серед усіх країн Чорного моря. Проте в даний час, технічний і технологічний стан транспортної системи України не відповідає ні внутрішнім потребам країни, ні світовим стандартам. Держава, яка займає виняткове географічне положення між Європою та Азією, має судноплавні річки та вихід до морів, на жаль не може конкурувати з транспортною інфраструктурою сусідніх країн. Інтеграція України у світову господарську систему та активізація транзитних перевезень через країну зумовлюють необхідність збільшення обсягів і підвищення якості надання транспортних послуг. Тому основними пріоритетами розвитку морської транспортної галузі у найближчий період повинні стати задоволення ключовим вимогам забезпечення безпеки перевезень та збереження вантажів, прискорення обслуговування суден та інших транспортних засобів, зниження витрат на транспортні послуги та підвищення їх якості.

Динаміка «основних показників розвитку транспорту – вантажообігу та пасажирообігу спонукає до висновків щодо достатньо стабільної, відповідної до економічних реалій зміни обсягів транспортної роботи. Зокрема за наслідками стрімкого падіння, яке сталося внаслідок світової фінансової кризи 2008 року, на зміну зниженню обсягів є певні періодичні зростання, щоправда при загальному спадаючому тренді» [1]. Деяке прискорення зниження спостерігалось у 2014 році, що можна пов'язати з військовими діями і анексією Криму.

В останні роки «...спостерігається зростання саме послуг щодо обслуговування роботи підприємств морського транспорту, які в загальному обсязі становлять у середньому 98 %, що свідчить про велику частку імпорту морських перевезень. Але й у цьому секторі є багато проблем: іноземні компанії-перевізники уникають заходів у вітчизняні порти, транспортно-експедиторські компанії зачинаються або змінюють вид діяльності і таке інше» [2]. Тому, необхідно визначити відповідні підходи щодо відтворення морського транспортного сектору України.

Географічне розташування України надає широкі можливості використання морських шляхів для забезпечення транспортного обслуговування експортних вантажопотоків. В умовах процесу глобалізації «...розвиток світової економіки значною мірою залежить від рівня встановлених міжнародних зв'язків. Одним з ключових елементів транспортної системи країн являються підприємства водного транспорту, адже саме на цей вид транспорту припадає найбільша частина вантажообігу в міжнародних перевезеннях, адже морський транспорт грає важливу роль в забезпеченні інтеграції країн до світового господарства» [3]. Транспорт впливає на розвиток економіки в цілому, сприяє переміщенню ресурсів, пасажирів. Довжина морського узбережжя України сягає 1900 км, крім того, наявність виходу до морів, а також виходу судноплавних річок до морського узбережжя є підґрунтям для розвитку морського транспорту в Україні, проте, через багато факторів, країна не використовує свій потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сучасного стану розвитку морського транспорту займаються Ю. Сафонов, С. Мінакова та І. Познанська, О. Гапонюк та Д. Чаркіна, Ю. Коскіна, О. Петренко та ін. Проблема функціонування та розвитку морської транспортної галузі України, можливості використання морського потенціалу України, використання морського транспорту у формуванні безперервних ланцюгів постачань у своїх працях приділяли увагу такі вчені-економісти, як: Б. Буркинський, О. Соколова, Е. Лимонов, О. Каспрук, А. Калпин, Ю. Демин та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Трансформаційні процеси потребують подальшої уваги щодо проблем розвитку та особливостей розвитку морського транспорту в Україні. Тому важливим завданням є постійний моніторинг факторів впливу для розробки дієвого економічного механізму формування високого рівня конкурентоздатності морського транспорту.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Постановка завдання. Метою даної роботи є аналіз сучасного стану пасажирських перевезень та обґрунтування перспектив розвитку морського транспорту України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Морський транспорт є найбільш поширеним при перевезенні вантажів, має реальні передумови для розвитку експортного потенціалу, саме морський транспорт спроможний здійснити прорив у забезпеченні країни валютою і в перспективі витягнути інші ланки економіки, що мають з ним господарські зв'язки, діяльність морського транспорту впливає на конкурентоспроможність економіки України.

В Україні класифікація пасажирських морських перевезень у статистичних спостереженнях передбачає поділ на міжнародні та каботажні. В ЄС зовсім інший підхід, там виділяють круїзні (за допомогою круїзних лайнерів) та не круїзні пасажирські морські перевезення (за допомогою поромів) [5]. Міжнародні пасажирські перевезення морським транспортом – це перевезення пасажирів морськими суднами з причалів портів України в іноземні порти і навпаки. При цьому закордонними перевезеннями між іноземними портами є такі перевезення пасажирів морським транспортом, що здійснюються між портами іноземних держав, які належним чином оформлені відповідними документами на перевезення в закордонному або міжнародному сполученні [6]. Каботажні перевезення – це внутрішні перевезення пасажирів у межах Азовсько-Чорноморського басейну без виходу з шести територіальних вод і в межах водних шляхів або ділянок басейнів річок Дніпро, Дунай, Інгулець, а також між портами або причалами однієї акваторії, без виходу з територіальних вод, та які оформлені відповідними документами на перевезення у внутрішньому сполученні [9].

За даними Державної служби статистики України [6], обсяги морських перевезень скорочуються, що не сприяє втіленню Національної транспортної стратегії України до 2030 р. [7]. Для реалізації державної політики з питань безпеки на транспорті утворено Державну службу України з безпеки на транспорті [8] шляхом об'єднання Державної інспекції України з безпеки на морському та річковому транспорті та Державної інспекції України з безпеки на наземному транспорті. Транспортним процесам інтеграції у світове та європейське співтовариство сприяє прийняття в Україні Конвенції ООН з морського права 1982 р., приєднання до Конвенції з охорони людського життя на морі 1974 р. (SOLAS-74), Конвенції про Міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі 1972 р. (МППСС-72), Міжнародної конвенції про пошук і рятування на морі 1979 р. (SAR), Афінської конвенції про перевезення морем пасажирів та їх багажу 1974 р. [9].

Починаючи з 2014 р. динаміка пасажирських перевезень морським транспортом демонструє падіння (Рис. 1).

Ситуація падіння пояснюється тимчасовою окупацією АРК та м. Севастополь, оскільки саме цей сектор перевезень мав найбільший вплив для морських перевезень. Після світової фінансової кризи інвестиції у розвиток морських перевезень було обмежено відповідно скоротився і попит, що призвело до негативної в цілому динаміки перевезення пасажирів морським флотом. З 2010 р. по 2014 р. скорочення склало більше ніж 229 разів. Інвестиції у круїзні морські подорожі та прогулянкові рейси в морських портах, особливо в період відпочинку та літніх канікул, стали поштовхом у 2018 р. відносно 2017 р.

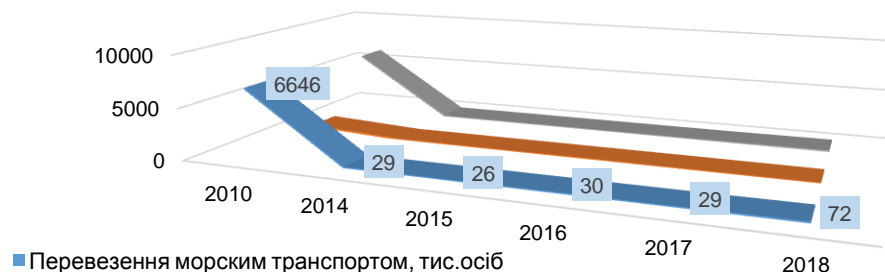

Рис. 1. Динаміка перевезення пасажирів морським транспортом в Україні за 2010-2018 рр.

Джерело: складено за даними [6]

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Структура й динаміка перевезення пасажирів морським транспортом за видами сполучення представлена (Табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура перевезення пасажирів морським транспортом за видами сполучення в Україні за 2010 – 2018 рр., тис. осіб

Показники	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Перевезення пасажирів, всього	6646	29	26	30	29	72
в т.ч.						
Міжнародне сполучення	528	21	16	19	11	1
Каботажне сполучення	6118	8	10	11	18	71

Джерело: складено за даними [6]

З Табл.1 видно, що найбільше морських перевезень здійснюється у внутрішньому каботажному сполученні – у 2018 р. їх питома вага склала 99 %. У той час за міжнародним сполученням у 2018 р. перевезено всього 1 тис. пасажирів. В загалі, скорочення пасажирських перевезень морським флотом відбувалось як у каботажному, так і міжнародному сполученні. Але показники структури свідчать на деякий потенціал та попит на ринку. Тому необхідно працювати над якістю сервісу, різноманітністю послуг, популяризацією морських прогулянок як засобу відпочинку.

Динаміка пропуску осіб через державний кордон України за морською ділянкою кордону має нестабільну динаміку із суттєвим (з 2015 р.) скороченням (Рис. 2).

У 2010 р. через державний кордон України за морською ділянкою кордону було пропущено 722,5 тис. осіб, а у 2015 р. – вже 386,9 тис. осіб, у 2018 р. перетнуло 351,4 тис. осіб, що на 3,4 % менше, ніж у 2017 р. Як бачимо, найбільше скорочуються пасажиропотоки громадян України за міжнародним сполученням, питома вага яких у 2018 р. всього 31 % від питомої ваги.

Слід зазначити, що показники пасажирських перевезень морським транспортом скорочуються суттєво протягом періоду, що аналізується, проте, «...оскільки їх обсяги не значні у загальній структурі пасажирських перевезень в Україні (менше 1 %), вони не чинять вирішального впливу на макроекономічні показники або галузеві показники в цілому» [5]. Хоча потенціал пасажирських морських перевезень є в Україні, але він не використовується належним чином.

Рис. 2. Динаміка та структура пропуску осіб через державний кордон України за морською ділянкою кордону за 2010 – 2018 рр., тис. осіб

Джерело: складено за даними [6]

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

І в загалі «...рік від року наші порти втрачають по декілька відсотків своєї вантажної бази, що й забезпечило загальне зменшення обсягів перевалки на 10% протягом п'яти років. Тому є багато причин – і складна економічна ситуація в країні, і втрата транзитних вантажопотоків із-за загострення політичної ситуації, і конкуренція між портами регіону, внаслідок якої багато які вантажопотоки, що традиційно відвантажувались через причали вітчизняних портів, було переорієнтовано на інші порти регіону (на порти Румунії) [4]. Незначна участь українського флоту у перевезеннях зовнішньоторговельних вантажів, на тлі наявності вантажної бази, призводить до посилення залежності України від стану світового фрахтового ринка та збільшення імпорту транспортних послуг. Враховуючи рівень розвитку національної економіки, успіх у цьому напрямі залежить від оцінки реалій входження України на ринки морських перевезень [2].

Висновки. Формування державної транспортної політики у сфері морських перевезень повинне бути орієнтоване на раціональне використання всіх видів транспорту. Можливість повноцінної участі морської галузі України у цій системі дуже ускладнена нинішнім її невітнішим становищем: відсутністю флоту, штучно ускладненими митними формальностями, недосконалістю податкової системи та ін. Для розбудови галузі потрібні комплексні заходи і першочергова державна підтримка. По-перше, необхідно поліпшити інфраструктуру транспортних перевезень: налагодити зв'язок із залізничними лініями або дорогами і з внутрішніми водними шляхами; будь-який морський порт повинен мати принаймні один термінал; забезпечення відповідного та сучасного обладнання; розвиток електронних морських послуг тощо. По-друге – це реєстрація флоту та підготовка морських кадрів, тобто забезпечення ефективної роботи морської транспортної інфраструктури та розвитку коротких морських перевезень та «автодоріг моря». Розвиток коротких морських перевезень залежить від наявності спеціалізованого флоту, який забезпечує перевалку вантажів на короткому плечі, фактично йдеться не про розвиток, а про необхідність відродження цієї галузі. Основними завданнями морської транспортної галузі мають стати: забезпечення безпеки перевезень та збереження вантажів; прискорення обслуговування; зменшення цін і витрат на транспортні послуги.

Література

1. Сафонов, Ю. М. Сучасний стан та перспективи розвитку морського транспорту України / Ю. М. Сафонов // Причорноморські економічні студії. - 2019. - Вип. 37. - С. 40-47.
2. Мінакова, С. М. Принципи та перспективи участі морської транспортної галузі України у міжнародній системі морських перевезень / С. М. Мінакова, І. В. Познанська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2019. - Вип. 24 (2). - С. 129-132.
3. Гапонюк, О. І. Формування економічного механізму конкурентоздатності підприємств морського транспорту / О. І. Гапонюк, Д. О. Чаркіна // Економічний простір. - 2019. - № 144. - С. 125-137.
4. Коскіна, І. О. Сучасний стан транспортного забезпечення морського експорту України / І. О. Коскіна // Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія : Транспортні системи і технології. - 2019. - Вип. 33 (2). - С. 145-155.
5. Петренко, О. Оцінка стану та динаміки пасажирських перевезень морським транспортом в Україні та ЄС / О. Петренко // Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Сер. : Економіка і управління. - 2019. - Вип. 46. - С. 5-19.
6. Статистика. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.12.2019).
7. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 430-р. [Електронний

References

1. Safonov, Yu. M. (2019). Suchasnyi stan ta perspektivyvy rozvytku morskoho transportu Ukrainy [The current state and prospects of development of maritime transport of Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies. Series: Economics and Management of National Economy*, 37, 40-47 [in Ukrainian].
2. Minakova, S. M., Poznańska, I. V. (2019). Pryntsypty ta perspektivyvy uchasti morskoi transportnoi haluzi Ukrainy u mizhnarodnii systemi morskikh perevezen [Principles and prospects of participation of the maritime transport industry of Ukraine in the international system of sea transportation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 24(2), 129-132 [in Ukrainian].
3. Gaponiuk, O. I., Charkina, D.O. (2019). Formuvannia ekonomichnogo mekhanizmu konkurentozdatnosti pidpriemstv morskoho transport [Formation of economic mechanism of competitiveness of maritime transport enterprises]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 144, 125-137 [in Ukrainian].
4. Koskina, Yu. (2019). Suchasnyi stan transportnoho zabezpechennia morskoho eksportu Ukrainy [The current state of transport support for maritime exports of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho universytetu infrastruktury ta tekhnologii. Seriya : Transportni systemy i tekhnologii – Collection of scientific works of DUIT. Series: Transportation Systems and Technologies*, 33 (2), 145-155 [in Ukrainian].

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-transportnoyi-strategiyi-ukrayini-naperiod-do-2030-roku> (дата звернення: 20.11.2019).

8. Кушнір, Л. В. Аналіз роботи транспорту України за основними показниками / Л. В. Кушнір // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2015. - Вип. 12 (2). - С. 42-47.

9. Пеховський, А. Ю. Адміністративна відповідальність за порушення правил перевезення пасажирів та вантажів морським транспортом в Україні: дис. к.ю.н. спец. 12.00.07 / А. Ю. Пеховський; Запорізький національний університет. - Запоріжжя, 2017. - 198 с.

5. Petrenko, O. (2019). Otsinka stanu ta dynamiky pasazhyrskykh perevezen morskyim transportom v Ukraini ta YeS [Assessment of the status and dynamics of passenger transport by sea in Ukraine and the EU]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho universytetu infrastruktury ta tekhnolohii. Ser. : Ekonomika i upravlinnia – Collection of scientific works of DUIT. Series: Economics and Management*, 46, 5-19 [in Ukrainian].

6. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the National Transport Strategy of Ukraine for the Period up to 2030" from 30.05.2018, № 430-p [Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro skhvalennia Natsionalnoi transportnoi stratehii Ukrainy na period do 2030 roku" : vid 30.05.2018 r., № 430-r]. [www.kmu.gov.ua](https://www.kmu.gov.ua/en/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-transportnoyi-strategiyi-ukrayini-naperiod-do-2030-roku). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/en/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-transportnoyi-strategiyi-ukrayini-naperiod-do-2030-roku> [in Ukrainian].

8. Kushnir, L. V. (2015). Analiz roboty transportu Ukrainy za osnovnyimi pokaznykamy [Analysis of the transport performance of Ukraine by major indicators]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 12 (2), 42-47 [in Ukrainian].

9. Pehovsky, A. Yu. (2017). Administrative responsibility for violation of the rules of carriage of passengers and goods by sea in Ukraine [Administrativna vidpovidalnist za porushennia pravyl perevezennia pasazhyriv ta vantazhiv morskyim transportom v Ukraini]. *Candidate's thesis. Zaporizhzhia: Zaporizhzhya National University* [in Ukrainian].

Надійшла 12.05.2019

Бібліографічний опис для цитування:

Гальцова, О. Л. Сучасний стан та динаміка пасажирських перевезень морським транспортом в Україні / О. Л. Гальцова // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 120-125.

Гальцова Ольга Леонідівна доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри національна економіка, маркетинг та міжнародні економічні відносини, Класичний приватний університет; <https://orcid.org/0000-0003-0012-0371>; E-mail: olgagaltsova67@gmail.com;

Galtsova Olga Leonidovna Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of National Economy, Marketing and International Economic Relations, Classical Private University; <https://orcid.org/0000-0003-0012-0371>; E-mail: olgagaltsova67@gmail.com.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330

UDC 330

I. A. Косач, д. е. н.,
доцентI. A. Kosach, Doctor of Economics,
Associate ProfessorКОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ
УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ
ПОТЕНЦІАЛОМ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВАCONCEPTUAL PRINCIPLES OF
AGRICULTURAL INVESTMENT
MANAGEMENT POLICY

Актуальність теми дослідження. Необхідність розробки та впровадження політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства обумовлена використанням нових технологій, активізацією інвестиційної діяльності, розробкою нових механізмів управління фінансовими ресурсами.

Постановка проблеми. Управління інвестиційними процесами в сільському господарстві має відповідати викликам сучасності, враховувати специфіку і підвищену ризикованість сільськогосподарського виробництва та сприяти позиціонуванню вітчизняного сільськогосподарського виробника як конкурентоспроможного суб'єкта світового аграрного ринку. Це стосується, перш за все, удосконалення процесу управління інвестиційним потенціалом сільського господарства

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Лукінов І., Пасхавер Б., Онищенко А., Захарін С., Марчук М., Андрушків І., Стеченко Д. та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проблеми управління інвестиційним потенціалом сільського господарства та реалізації відповідної державної політики до сьогодні залишається невирішеним питанням.

Постановка завдання. Метою статті є визначення концептуальних положень розробки політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства як складової загальної інвестиційної політики розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтовано доцільність розробки та реалізації політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства. Визначено фактори впливу на інвестиційний потенціал сільського господарства. Розглянуто базові положення реалізації зазначеної політики на національному, регіональному та мікрорівні, запропоновано впровадження моніторингу інвестиційного потенціалу.

Висновки. Ефективне використання інвестиційних можливостей та виважена політика управління ними дасть змогу забезпечити стале економічне зростання сільського господарства.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційний процес; інвестиційний потенціал; сільське господарство; моніторинг.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-126-131

Urgency of the research. The need to develop and implement a policy for managing the agricultural investment potential is conditioned by the use of new technologies, intensification of investment activity, development of new mechanisms for managing financial resources.

Target setting. Management of agricultural investment processes must meet the challenges of today, take into account the specificity and increased riskiness of agricultural production and promote the positioning of domestic farmers as a competitive actor in the global agricultural market. It concerns the improvement of managing the investment potential of agriculture

Actual scientific researches and issues analysis. The works of such scientists as Lukinov I., Pashaver B., Onishenko A., Zaharin S., Marchuk M., Andrushkiv I., Stechenko D. and many others are devoted to the research of the problems of investment potential.

Uninvestigated parts of general matters defining. The problems of managing the investment potential of agriculture and the implementation of the relevant state policy remain unresolved.

The research objective. The purpose of the article is to define the conceptual provisions for the development of the agricultural investment potential management policy as a component of the general investment policy of the industry development.

The statement of basic materials. The feasibility of developing and implementing a policy for managing the agricultural investment potential is substantiated. The factors of influence on the investment potential of agriculture have been determined. The basic provisions of the implementation of the mentioned policy at national, regional and micro level are considered, the implementation of investment potential monitoring is proposed.

Conclusions. Effective use of investment opportunities and a prudent management policy will ensure sustainable economic growth of agriculture.

Keywords: investments; investment process; investment potential; agriculture; monitoring.

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення на одне із перших місць виходить вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни. Як зауважує П. Т. Саблук, «... серед держав успішно розвиваються лише ті, які мають достатні запаси продовольства та масштабно виходять із ним на зовнішні ринки» [4]. Згідно із вищезазначеним до переліку стратегічних напрямів розвитку вітчизняної економіки входить сільське господарство, яке відіграє

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

роль стабілізатора системи продовольчої безпеки країни. Натомість сучасне функціонування вітчизняної галузі сільського господарства потребує впровадження нових технологій, активізації інвестиційної діяльності, розробки нових механізмів управління фінансовими ресурсами. Вищезазначене, а також курс України на інтеграцію з Європейським співтовариством та конкурентоспроможність продукції сільського господарства на світових та регіональних агросировинних та агропродовольчих ринках обумовлюють актуальність підвищення ефективності управління інвестиційним потенціалом галузі на всіх рівнях.

Постановка проблеми. Тривалий час сільське господарство вважалось галуззю з низьким рівнем інвестиційної привабливості, що було обумовлено сезонністю виробництва, високим рівнем ризикованості внаслідок залежності від природно-кліматичних умов, що дозволяло вважати сільське господарство нестійкою галуззю в порівнянні з іншими. Крім того, процес відтворення в сільському господарстві пов'язаний з біологічними процесами, а виготовлена продукція часто потребує спеціальних умов зберігання та не може тривалий час накопичуватись в запасах. Це дозволяло визначити інвестиційний потенціал сільського господарства як нульовий. Зі свого боку, ряд українських вчених вказують на необхідність удосконалення організаційного забезпечення управління інвестиційними процесами в галузі. Так, В. Я. Месель-Веселяк зазначає, що «...на сучасному етапі підвищення ефективності агропромислового комплексу значною мірою залежить від двох складових — здійснення організаційних заходів та удосконалення економічних відносин [3, с. 19]. Крім цього, згідно даних офіційної статистики, на сьогодні обсяг інвестицій в сільське господарство нижче середнього рівня інвестицій в економіці, це стосується як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних ресурсів [6, с. 10-13]. Виходячи із зазначеного, управління інвестиційним потенціалом сільського господарства також вимагає відповідних організаційних заходів та підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування суті категорії «інвестиційний потенціал сільського господарства» та дослідження його теоретичних та прикладних аспектів зробили такі іноземні та вітчизняні дослідники: Лукінов І., Пасхавер Б., Онищенко А., Захарін С., Марчук М., Андрушків І. Стеченко Д. та інші.

Виділення недосліджених частин даної проблеми. Віддаючи належне зазначеним науковим напрацюванням, слід зазначити, що проблеми управління інвестиційним потенціалом сільського господарства та реалізації відповідної державної політики до сьогодні залишається невіршеним питанням, що потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні основних теоретичних положень розробки політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства як складової загальної інвестиційної політики розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток сільськогосподарського сектору залежить від розміру інвестицій, форм організації виробництва, використання традиційних або інноваційних технологій, а також від багатьох природних та біологічних чинників. Забезпечення збалансованості розвитку аграрного сектору, зважаючи на специфічні особливості, залежить від природно-географічних (земельно-ґрунтових й агрокліматичних ресурсів) і соціально-економічних передумов. Сукупність умов та відношень формують передумови, що сприяють або ж гальмують розвиток аграрного сектору [5].

Згідно з офіційними даними, обсяг продукції сільського господарства України в 2018 році становив 269408,1 млн. грн, що на 8 % більше, ніж у попередньому році. В тому числі обсяг продукції рослинництва становив 198,6 млрд. грн, продукції тваринництва – 70,8 млрд.грн. Протягом останніх років спостерігалась динаміка зростання продукції рослинництва (наприклад, у порівнянні з 2015 роком обсяг продукції рослинництва в 2018 році зріс на 10 %. Динаміка обсягів виробництва продукції тваринництва має наступні тенденції: протягом 2017 р.р. відбулось незначне зростання виробництва на 0,01%, у 2018 р. в порівнянні із 2017 р. темп зростання склав 1,5 % (Табл. 1).

Коливання обсягів продукції сільського господарства протягом років незалежності України призвело до значного відставання від рівня 1990 року, при цьому спостерігалися значні коливання обсягів продукції рослинництва, тоді як по тваринництву – щорічне зростання, хоча із

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

різним приростом. Таке співвідношення показників по рослинництву і тваринництву пов'язано, передусім, з низькою купівельною спроможністю населення, адже продукти тваринного походження коштують споживачу в кілька разів дорожче, ніж продукти рослинництва в розрахунку на 1 тис. кілокалорій. Зазначена тенденція стала наслідком зниження зацікавленості приватного капіталу в інвестуванні своїх коштів у цю галузь сільського господарства через її збитковість і непередбачуваність отримання прибутку, яку породжує різного роду ризики (можливий падіж худоби, коливання закупівельних цін на м'ясо і невизначену позицію держави щодо сільського господарства).

Таблиця 1

Продукція сільського господарства за видами, млн.грн

Показник	2010	2015	2016	2017	2018
Валова продукція, всього	194886,5	239467,3	254640,5	249157,0	269408,1
У тому числі:					
- продукція рослинництва	124554,1	168439,0	185052,1	179474,6	198658,1
- продукція тваринництва	70332,4	71028,3	69588,4	69682,4	70750,0

Джерело: систематизовано і складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Загальна проблема фінансового забезпечення галузі полягає в її багатоаспектності. У результаті зміни джерел фінансування інвестицій у зв'язку з переходом до ринкових відносин доходи підприємств АПК вимушено використовуються на інвестиційні цілі. Доходи держави залучаються в інвестиційний процес шляхом механізмів бюджетного фінансування, державного кредитування інвестиційних проектів, а також через надання податкових пільг підприємствам. Прибуток інших суб'єктів відтворення, у тому числі і населення, використовується підприємствами АПК на інвестиції як позикові кошти. Їх залучення на інвестиційні цілі здійснюється на суто ринкових засадах через кредитний механізм і ринок цінних паперів, за допомогою яких відбувається міжгалузевий і внутрішньогалузевий розподіл вільних капіталів [4].

Тенденції розвитку і потенційна потреба галузі сільського господарства в інвестиціях, на нашу думку, мають визначатись наступними напрямками:

1) модернізація та матеріально-технічне оновлення підприємств галузі з метою нарощування потужностей, першочергову увагу доцільно приділити модернізації невеликих сільськогосподарських виробників (фермерських господарств, кооперативів та ін.);

2) створення оптово-логістичних центрів по розподілу сільськогосподарської продукції;

3) удосконалення процесу надання якісних послуг з ветеринарного обслуговування для задоволення потреби галузей свинарства, скотарства та птахівництва.

Як зазначає І. Безп'ята, при інвестуванні в сільське господарство вирішального значення набувають дві умови: рівень невизначеності, що зумовлено особливостями галузі (нині кошти вкладаються з очікуванням доходу в майбутньому, на розмір якого впливають внутрішні та зовнішні фактори); ризики повернення інвестицій, що пов'язані з діяльністю живих організмів у рослинництві і тваринництві та життєдіяльністю сільського соціуму [1, с. 15]. Рівень невизначеності та зазначені ризики можуть бути мінімізовані за умови управління інвестиційним потенціалом галузі та впровадження відповідних організаційних та програмних заходів. Інвестиційний потенціал сільського господарства доцільно розглядати як максимально можливу здатність до залучення та використання у виробничому процесі інвестиційних ресурсів для подальшого здійснення реальних та фінансових інвестицій та одержання прибутку. Він є вирішальним фактором економічного зростання, розширення потенційних можливостей підприємства. Інвестиційний потенціал має бути достатнім для повного розширеного відтворення виробництва і подальшого збільшення інвестиційного капіталу підприємства [7].

Нами була зроблена спроба (Рис. 1) виокремити окремі фактори впливу на формування інвестиційного потенціалу сільського господарства за певними класифікаційними ознаками.

Отже, як репрезентовано на (Рис. 1), на формування та розвиток інвестиційного потенціалу сільського господарства впливає значна кількість факторів, починаючи від інституційного

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

забезпечення, системи органів державного управління, політичної ситуації, регіональних особливостей (розташування, ландшафт, ментальність, демографія) тощо.

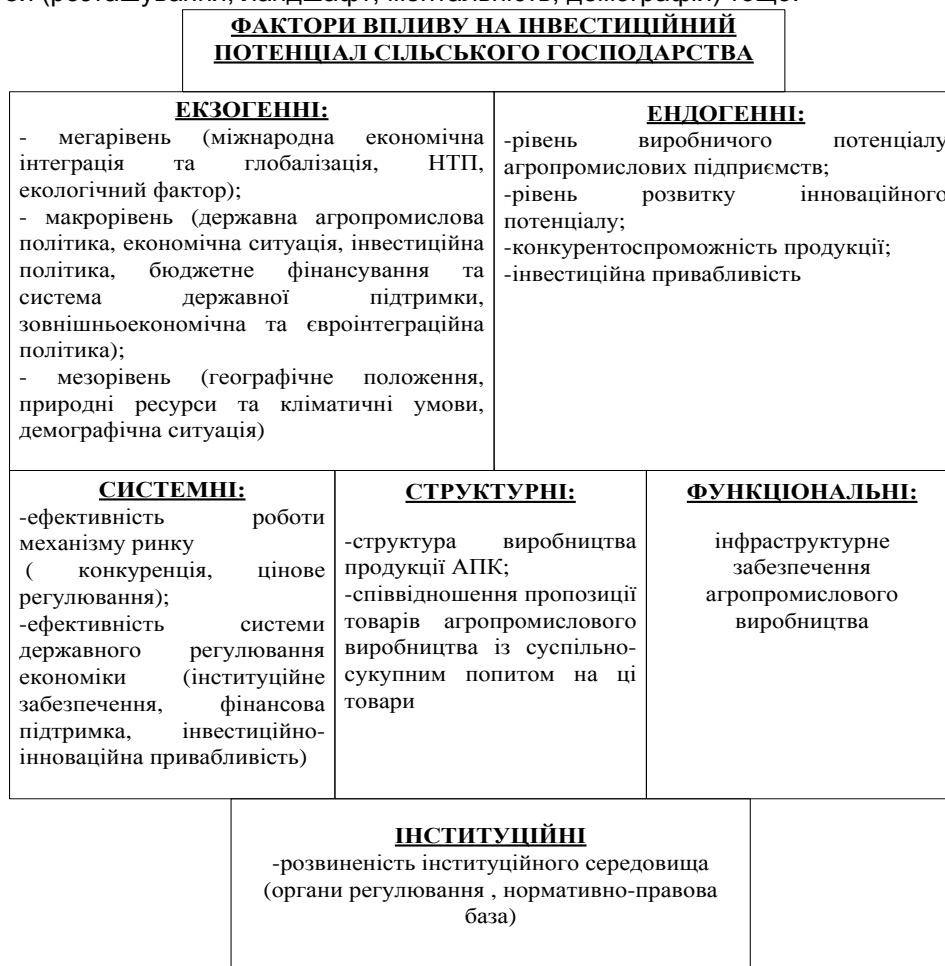

Рис. 1. Фактори впливу на інвестиційний потенціал сільського господарства

Джерело: розроблено автором

Процес управління інвестиційним потенціалом сільського господарства – це комплексний механізм, оскільки, як було зазначено вище, розвиток окремих підприємств та господарств як учасників інвестиційного процесу відбувається під впливом природно-кліматичних та організаційно-економічних факторів, а формування раціональної структури виробництва здійснюється за умов виконання й дотримання економічних, агрономічних, екологічних і технологічних вимог. Крім того, інвестиційний потенціал сільського господарства формується під впливом загальноекономічної ситуації в країні та регіоні, інституційного середовища, ментальності населення, соціальних проблем. Отже, управління інвестиційним потенціалом сільського господарства доцільно розглядати як систему організаційно-економічних відносин, інструментів та методів впливу на інвестиційний процес з метою досягнення економічних, соціальних та інших інтересів галузі.

Виходячи з необхідності вирішення окреслених проблем та досягнення поставлених цілей, перспектива розробки та впровадження державної політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства тісно пов'язана зі всіма напрямками соціально-економічного життя суспільства (зайнятість, міграція, рівень життя населення) та знаходиться на перетині цілей і напрямків реалізації податкової та фінансової політики, а також політики

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

стратегічного управління розвитком АПК. Отже, процеси управління інвестиційним потенціалом сільського господарства знаходяться під впливом різноманітних процесів та явищ в економіці, направлених на стабілізацію системи національної економіки та продовольчої безпеки країни. Таким чином, процес формування політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства має відповідати принципам системності, раціональності, комплексності та мобілізувати позабюджетні інвестиційні ресурси, баланс інтересів суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції та ефективність. Для нашого дослідження видається доцільним формування системи управління інвестиційними процесами в АПК, виходячи з масштабу впливу на керований об'єкт і рівнів ієрархії. З урахуванням ієрархії управління інвестиційними процесами в АПК України доцільно виділити національний, регіональний та макрорівень управління інвестиційним потенціалом сільського господарства. На різних рівнях управління інвестиційним потенціалом існують специфічні особливості, але при цьому управління на будь-яких рівнях надає допомогу в досягненні найкращих результатів діяльності суб'єктів управління.

До суб'єктів державного національного рівня управління інвестиційним потенціалом сільського господарства відносяться органи, що складаються з: Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів. Політика управління інвестиційним потенціалом сільського господарства - це важлива складова процесу управління інвестиційною діяльністю. Вона розробляється з метою визначення найбільш ефективних напрямків інвестування, форм інвестиційних вкладень, обґрунтування та впровадження інноваційно-інвестиційних проектів розвитку. Але при цьому визначальна роль відводиться державній інвестиційній політиці, оскільки саме нею створюються цивілізовані правила гри на всіх рівнях інвестиційної діяльності, що сприяє активізації останньої. Отже, основна мета державної політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства - підвищення ефективності та інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва із залученням інвестиційних ресурсів. Вона повинна бути спрямована на збереження та розвиток існуючого виробничого потенціалу сільського господарства, з огляду на його модернізацію; розробку швидкоокупних інвестиційних проектів; розвинути базу переробки і зберігання продукції; - оновлення виробничої бази та впровадження нових технологій виробництва; підтримку малих та середніх сільгоспвиробників.

Політика управління інвестиційним потенціалом сільського господарства регіонального рівня є системою заходів, які проводяться в регіоні з метою мобілізації інвестиційних можливостей галузі та визначення пріоритетів їхнього використання в інтересах як сільського населення, так і окремих інвесторів. Для зазначеного рівня характерним вважаємо: узгодження із економічною та соціальною політикою, що проводиться в регіоні; величиною наявного виробничого потенціалу сільського господарства регіону; врахування природно-кліматичних умов; рівень депресивності регіону; - рівень розвитку інших галузей регіону тощо.

Основна мета управління інвестиційними процесами в АПК на мікрорівні полягає в забезпеченні найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії організації. Реалізуючи основну мету при управлінні інвестиційними процесами, необхідно здійснити наступні заходи, а саме: забезпечити високі темпи економічного розвитку організації за допомогою ефективної інвестиційної діяльності; забезпечити максимізацію доходу (прибутку) від інвестиційної діяльності; забезпечити мінімізацію ризиків; забезпечити фінансову стійкість і платоспроможність організації в ході реалізації інвестиційної діяльності; знайти шляхи, за допомогою яких можливо прискорити реалізацію інвестиційних проектів.

Реалізація зазначеної політики має забезпечувати адаптацію інвестиційного потенціалу сільського господарства до постійно змінюваних умов соціально-економічного середовища. Нами пропонується формування і впровадження системи моніторингу інвестиційного потенціалу сільського господарства. У загальноприйнятому розумінні моніторинг (від лат. monitor — застережний) — це метод дослідження об'єкту, що передбачає відстеження та контроль його діяльності (функціонування) з метою прогнозування останньої [2, с. 681]. Моніторинг інвестиційного потенціалу сільського господарства пропонуємо розглядати як систематизований збір та обробку інформації на національному, регіональному та макрорівнях, який має стати

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

основою для прийняття рішень щодо напрямків інвестиційних процесів та джерел їхнього забезпечення. Метою формування моніторингу є комплексна та своєчасна оцінка стану і динаміки факторів впливу на інвестиційний потенціал, аналіз тенденцій і закономірностей розвитку потенціалу та визначення фінансово-інвестиційної спроможності суб'єктів сільськогосподарського виробництва. Отримана в процесі моніторингу інформація має стати інструментом зворотного зв'язку в процесі реалізації державної інвестиційної політики.

Висновки. Виважена та структурована політика управління інвестиційним потенціалом здатна істотно підвищити конкурентоспроможність сільського господарства, сприятиме позитивній динаміці рівня життя, стабілізації попиту і пропозиції на ринку, вирішенню проблеми безробіття. В сучасних економічних умовах розробка науково обґрунтованої і збалансованої політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства із застосуванням відповідних ефективних механізмів сприятиме гарантованому інвестиційному та науково-технічному забезпеченню сільськогосподарського виробництва та має особливе значення для динамічного розвитку АПК України.

Література

1. Безп'ята, І. В. Інвестиційне забезпечення аграрного сектора економіки: монографія / І. В. Безп'ята. – Миколаїв: Миколаївський національний аграрний університет. – 2016. – 338 с.
2. Борисов, А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. М. : Книжный мир, 1999. – 895 с.
3. Месель-Веселяк, В. Я. Удосконалення економічних відносин учасників інтегрованих формувань // Економіка АПК. – 1998. – № 12. – С. 19-21.
4. Саблук, П. Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України/ П. Т. Саблук // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 4-28.
5. Стежко, Н. В. Імперативи вирішення глобальної продовольчої проблеми в умовах асиметричності світового розвитку : автореф. дис. д-ра екон. наук : спец. 08.00.02 / Н. В. Стежко. - Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2015. - 37 с.
6. Україна у цифрах: статистичні збірники за 2009-2018 рр. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm (дата звернення: 15.08.2019).
7. Шамота, Г. М. Особливості інвестиційного потенціалу України на сучасному етапі розвитку економіки [Електронний ресурс] / Г. М. Шамота // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4499>.

References

1. Bezpyata, I. V. (2016). *Investycyjne zabezpechennya agrarnogo sektora ekonomiky [Investment support for the agricultural sector of the economy]*. Mikolayiv: Mikolayivskii natsionalnii agrarnii universitet [in Ukrainian].
2. Borisov, A.B. (1999). *Bolshoi ekonomicheskii slovar [Big economic dictionary]*. Moscow: Knizhny mir [in Russian].
3. Mesel-Veselyak, V.Ya. (1998). Udoskonalennya ekonomichnih vidnosin uchastnikiv integrovanih formuvan [Improvement of economic relations of participants of integrated formations]. *Ekonomika APK – APK Economy*, 12, 19-21 [in Ukrainian].
4. Sabluk, P.T. (2008). Stan i perspektivi rozvitku agropromislovogo kompleksu [State and prospects of development of agro-industrial complex]. *Ekonomika Ukraini – Ukraine economy*, 12, 4-28 [in Ukrainian].
5. Stezhko, N.S. (2015). Imperativi virishennya globalnoyi prodovolchoyi problemi v umovah asimetrichnosti svitovogo rozvitku [Imperative global food problems in the minds of asymmetric light development]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv: Kyiv University [in Ukrainian].
6. Ukrayina u tsyfrakh: statystychni zbirnyky za 2009-2018 rr. [Ukraine in figures: statistical collections for 2009-2018]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm [in Ukrainian].
7. Shamota, H.M. (2015). Osoblyvosti investytsiinoho potentsialu Ukrainy na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky [Features of Ukraine's Investment Potential at the Current Stage of Economic Development]. *Efektivna ekonomika – Effective Economics*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4499> [in Ukrainian].

Надійшла 13.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Косач, І. А. Концептуальні засади політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства / І. А. Косач // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 126-131.

- Косач Ірина Анатоліївна** доктор економічних наук, доцент, професор, кафедра публічного управління та менеджменту організацій, Чернігівський національний технологічний університет; <https://orcid.org/0000-0003-1730-7140>; ResearcherID:H-3933-2014; E-mail:irish_kos@ukr.net;
- Kosach Irina Anatoliivna** Doctor of Economics, Associate Professor, Professor, Public Administration and Organization's Management, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0003-1730-7140>; ResearcherID:H-3933-2014; E-mail:irish_kos@ukr.net.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

UDC 334.722:364.46(477+438)

УДК 334.722:364.46(477+438)

A. Waligora, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
A. Revko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

A. Валігора, к. е. н.,
доцент,
A. Ревко, к. е. н.,
доцент

**SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A
DETERMINANT FOR THE LOCAL
COMMUNITY DEVELOPMENT: EXPERIENCE
OF POLISH AND UKRAINIAN REGIONS**

**СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ
ГРОМАДИ: ДОСВІД ПОЛЬСЬКИХ
ТА УКРАЇНСЬКИХ РЕГІОНІВ**

Urgency of the research. Social entrepreneurship covers a wide range of tasks from area of social policy that should ensure the normal living conditions of the local community. From this point of view, the main task of social entrepreneurship is to improve the well-being of local community and meet its needs by the implementation of social infrastructure services.

Target setting. In the paper the hypothesis is formulated that Ukraine has worse conditions for the formation and development of social entrepreneurship than Poland. The study is proved that development of social entrepreneurship in Poland in the light of EU regional policy consists in the support of social enterprises by the state in accordance with the National Program for Social Economy Development, the European Union.

Actual scientific researches and issues analysis. Some aspects of social entrepreneurship and community development are covered by the studies of such scientists as J. Defourny, J. Hausner, Jan-U. Sandal, A. Nicholls, G. Keohane, J. Kerlin, O. Pankiv and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. It should be admitted that there is a problem of state support for social enterprises at the appropriate level in Ukraine. This only deepens the differences between the social enterprises in Ukraine and Poland. It is worth noting that as a consequence of this, social entrepreneurship of Ukraine is more business-oriented than in Poland.

The research objective. The study on the social entrepreneurship and its impact on the local community development undertaken at national and regional levels, i.e. on statistical material concerning 22 regions of Ukraine and 16 voivodships of Poland. The study used a comparative method of developing social entrepreneurship in Poland and Ukraine. In addition, the study carried out in the paper was enriched with drawings made on the basis of graphic and cartographic data presentation methods.

The statement of basic materials. As part of the research, the concept of social entrepreneurship (prosocial business) was defined, the features of the social entrepreneurship in Poland and Ukraine were analysed, and the ways of the social entrepreneurship development in Ukraine were presented.

Conclusions. Based on the results obtained, recommendations were presented to strengthen and develop social entrepreneurship in Ukraine.

Keywords: social entrepreneurship; social enterprise; local authorities; social value; local community; social policy.

Актуальність теми дослідження. Соціальне підприємництво охоплює широкий спектр завдань, які мають забезпечити нормальні умови життя місцевої громади. З огляду на це основним завданням соціального підприємництва є покращення добробуту місцевої громади та задоволення її потреб шляхом впровадження послуг соціальної інфраструктури.

Постановка проблеми. У статті сформульована гіпотеза про те, що нині в Україні створено гірші умови формування та розвитку соціального підприємництва ніж в Польщі. У дослідженні доведено, що розвиток соціального підприємництва в Польщі в світлі регіональної політики ЄС полягає в підтримці соціальних підприємств з боку держави відповідно до Національної програми розвитку соціальної економіки, Європейський Союзом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти соціального підприємництва та розвитку громади висвітлюються у дослідженнях таких вчених, як Дж. Дефурні, Дж. Хаснер, Ян-У. Сандал, А. Ніколлс, Г. Кеохане, Дж. Керлін, О. Паньків та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Слід відмітити, що в Україні існує проблема державної підтримки соціальних підприємств на відповідному рівні. Це лише поглиблює відмінності між соціальними підприємствами в Україні та Польщі. Варто зазначити, що як наслідок цього соціальне підприємництво в Україні більш бізнес орієнтоване, ніж у Польщі.

Постановка завдання. Дослідження соціального підприємництва та його впливу на розвиток місцевої громади, проведене на національному та регіональному рівнях, тобто на статистичних матеріалах, що стосуються 22 областей України та 16 воєводств Польщі. У дослідженні було використано порівняльний метод розвитку соціального підприємництва у Польщі та Україні. Крім того, у дослідженні використано графічний та картографічний метод (для візуалізації наочного відображення просторової структури соціального підприємництва областей України та воєводств Республіки Польща).

Виклад основного матеріалу. У рамках дослідження було визначено концепцію соціального підприємництва (просоціального бізнесу), проаналізовано особливості соціального підприємництва у Польщі та Україні та представлено шляхи розвитку соціального підприємництва в Україні.

Висновки. На основі отриманих результатів були представлені рекомендації щодо зміцнення та розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво; соціальне підприємство; місцева влада; соціальна цінність; місцева громада; соціальна політика.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-132-138

Urgency of the research. Social entrepreneurship is an important element of the socio-economic development of the local space and communities [1]. Its main task is to meet the needs of the community, in particular the implementation of social infrastructure services [2]. Among others, delivery of educational and cultural services, physical, psychological and social rehabilitation of people in difficult life circumstances, as well as vocational, medical and social rehabilitation of people with disabilities [3].

Target setting. The Civil Society Development Assistance Strategy for 2016-2020 recognizes the social entrepreneurship development in Ukraine as one of the priority areas, and in the conditions of economic crisis and mass forced migration (over 1.6 million internally displaced persons as of January 2017), social entrepreneurship becomes crucial for sustainable social transitions [1, p. 70].

Actual scientific researches and issues analysis. Studies on the social entrepreneurship and social enterprise development have been conducted since the 1980s. last century by, among others, A. Evers, A. Nicholls, B. Ewert, G. Keohane, G. Sharma, I. Garg, J. Defourny, J. Hausner, J. Kerlin, Jan-U. Sandal, M. Palma, O. Pankiv, S. Bansal, T. Brandsen.

Uninvestigated parts of general matters defining. It is important to note that about half of Ukraine's social enterprises do not have the support of authority at all. It is important in the development of social enterprises to establish productive cooperation with local authorities to achieve a common goal, because this cooperation provides many advantages, such as the creation of social value and stimulation of the economic development of local community.

The research objective. The main objective of the paper is to develop and discuss comparative analysis of Polish and Ukrainian experience of social entrepreneurship development and to determine its impact on the sustainable local community-development.

The statement of basic materials. Social entrepreneurship, broadly understood as a set of activities aimed at creating social and economic value, has a long history. Moreover, it covers a wide range of tasks that should ensure the living conditions of local community.

J. Defourny notes that social entrepreneurship is characterized by economic features. The scientist defines social entrepreneurship as a long-term activity aimed at producing goods or selling services. In addition, the researcher notes the high level of autonomy that social enterprises need to enjoy as they are managed by individuals or groups of individuals in the framework of specific projects. J. Defourny draws attention to the existence of significant economic risk, which must be taken into account when setting up a social enterprise. From this point of view social entrepreneurship has much in common with traditional business [2].

At the same time, the first Polish attempt to define social entrepreneurship was made in 2008. J. Hausner proposed a definition of social entrepreneurship for its use in the draft Polish Act on social entrepreneurship as a socially useful economic activity conducted in the developing area of social economy [3].

According to J. Kerlin, a social enterprise is any private activity carried out for the public good, implemented according to market strategies, but whose main goal is not to maximize profit, but to achieve specific economic and social goals, and which proposes innovative solutions to the problems of social exclusion and unemployment [4].

It is worth noting that social entrepreneurship is therefore a broader concept than a social enterprise and consists of a network of social enterprises of various types. Moreover, the main goal of social entrepreneurship is to systematically change society, not only by creating social innovations, but above all by putting them into practice [5, p. 88].

According to the assumptions of the European Research Network (EMES), social entrepreneurship is a hybrid that borders on three sectors: public administration (legal basis), business (financial support) and the non-governmental sector (participation). It is often called the "fourth sector" containing elements of the other three. Furthermore, the European Research Network EMES defines social enterprise through the lens of nine features that include three areas: economic, social and management (Fig. 1).

The main features of a social enterprise include:

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

1. Business factors. A social enterprise is an entity conducting business activity. It does not matter what kind of activity it is: traditional or innovative, production or services, agriculture or education, the most important thing is to make it profitable.

2. Social features. Social goals should be specified in the statutes of the organization or in other documents accepted by the founders. Moreover, the social purpose of social enterprises is, firstly, the social and professional integration of people at risk of social exclusion (according to Article 28 of the Law of the Republic of Poland of 27 August 1997 on Vocational and Social Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities [6], social enterprises include enterprises in which at least 50% of employees are people at risk of social exclusion or 30% of workers have disabilities).

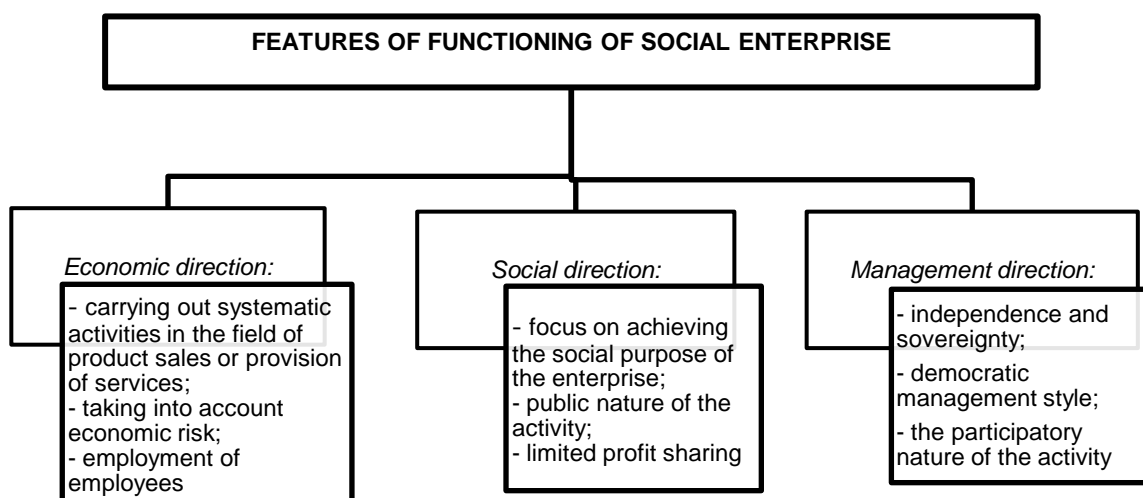

Fig. 1. Factors of functioning of social enterprise

Source: own elaboration based on EMES International Research Group, www.emes.net/about-us/focus-areas/social-enterprise

Secondly, the social purpose may be the provision of public services, contemporaneous with the employment of persons at risk of social exclusion (at least 20% of workers from specific groups at risk of social exclusion). It should be noted that social enterprise is about creating a social value, which should have an impact on the target group and on society as a whole. Social goals must be defined in the statute of the organization, or in other documents, adopted by the founders and obligatory.

An important aspect of social enterprise activity is the distribution of its profits. The social entrepreneur or the owner / owners of the enterprise do not receive any dividends, the profits are mostly reinvested, since the activity of the social enterprise is aimed, first and foremost, for creating social and sustainable value. In view of this, profits are reinvested in the development of the enterprise and / or the achievement of social goals without increasing the owners' income. In addition, profits can be directed, for example, to capacity-building of the enterprise or partly to vocational and social reintegration (in the case of enterprises employing persons at risk of social exclusion) or to implementing social projects for the benefit of the local community in which the enterprise operates.

3. Management features. The functioning of a social enterprise is based on democratic management, which involves all interested parties (stakeholders) in the decision-making process, which will illustrate the openness and transparency of the social enterprise [7].

Social enterprises are oriented on social utility. Social entrepreneurs usually set up small businesses, employing a small number of employees, but sufficient to produce products necessary for society or provide various types of social services.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

The Department of Social and Solidarity Economy of the Ministry of Family, Labor and Social Policy of the Republic of Poland is engaged in researching the development of social enterprise in Poland. In 2017, there were 644 social enterprises. The largest number of social enterprises in Poland is observed in Wielkopolskie voivodship - 103 social enterprises, Lubuskie voivodship – 81 enterprises, Podkarpackie voivodship - 73 enterprises, Warminsko-mazurskie voivodship - 72 enterprises. It is worth noting that the smallest number of social enterprises was observed in Kujawsko-pomorskie voivodship - 4 enterprises, Swietokrzyskie voivodship - 8 enterprises, Zachodniopomorskie voivodship - 14 enterprises, Lubelskie voivodship - 18 enterprises (Fig. 2).

It should be emphasized that the most common forms of social enterprises in Poland are the social cooperatives - 355 enterprises and the foundation - 78 entities. Moreover, most social enterprises in Poland operate in the field of gastronomy, including catering - 125 enterprises.

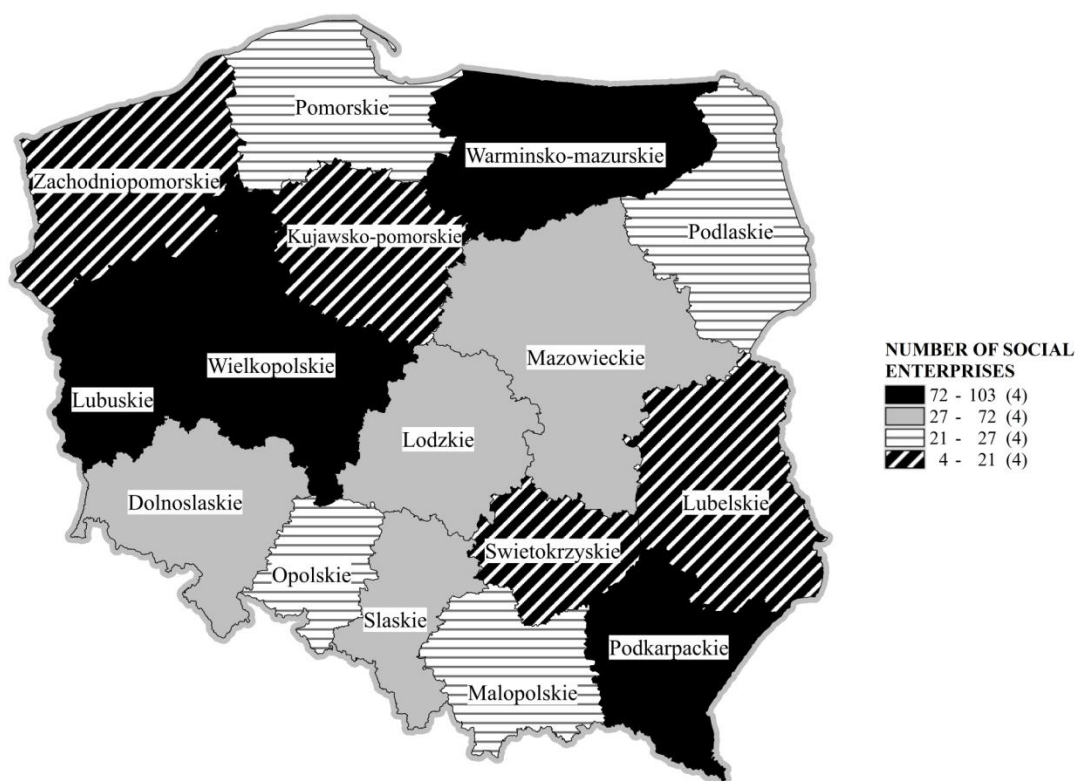

Fig. 2. Social enterprises in Poland in 2017

Source: own elaboration based on data from http://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Lista_przedsiębiorstw_spoecznych,4048.html

In second place there are social enterprises providing various services for companies, private and public organizations (for example, providing cleaning services, maintenance of green areas, care of the elderly and lonely people, small repair and construction works, etc.) - 95 enterprises. It is worth noting that a large part of social enterprises in Poland provide social infrastructure services, namely education and culture services - 73 enterprises.

Unfortunately, there are currently no official statistics on social entrepreneurship in Ukraine. However, the Ukrainian NGO "Youth Center for Social Transformation Problems" SOCIUM-XXI ", with the financial support of Western NIS Enterprise Fund, conducted a research, which in the 10 years

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

(from 2008 to 2017) registered in Ukraine only 142 social enterprises (not including Lugansk, Donetsk regions and Crimea, which data are unavailable in recent years). Thus, in Ukraine there the number of social enterprises is far more lower than in Poland.

As shown in Fig. 3, the largest number of social enterprises in Ukraine is in the Kyivs'ka oblast - 38 enterprises, of which 30 are located in the city of Kyiv. The second highest number of social enterprises - L'vivs'ka oblast region (15 companies), and the third - Poltav'ska oblast (9 companies). Mostly, social enterprises are registered in city areas, there are 114 enterprises, 4 - in urban areas, 24 - in villages. It should be noted that no social enterprise was created in Rivens'ka oblast during 2008-2017. The most common forms of social enterprises in Ukraine are an individual person-entrepreneur - 37 enterprises, a private company - 23 and a non-governmental organization - 20 enterprises. Most of social enterprises in Ukraine are engaged in the cultivation and sale of agricultural products (e.g. berries, mushrooms, dairy products, etc.) - 23 enterprises. In second place - enterprises engaged in vocational, medical and social rehabilitation persons with disabilities (21 enterprises).

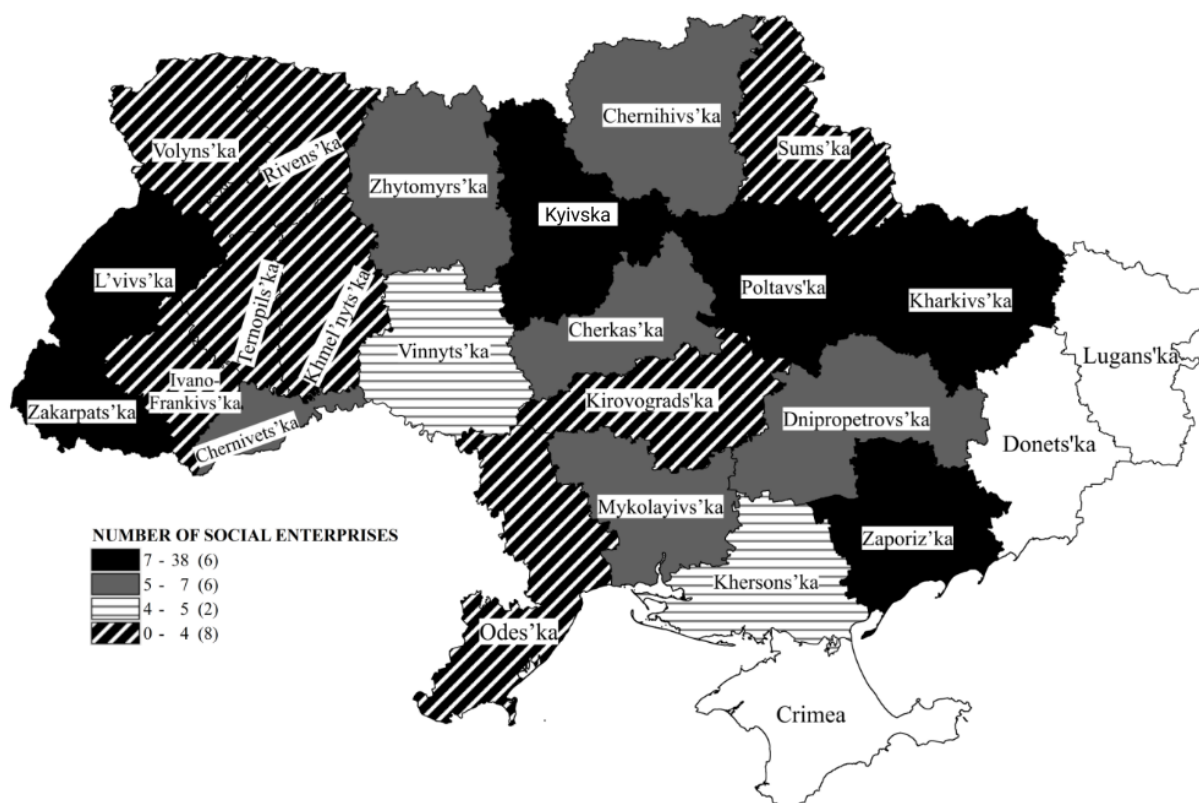

Fig. 3. Social enterprises in Ukraine in 2017

Source: own elaboration based on data from [8, p. 8]

In view of this, there are such social enterprises in Ukraine as: Ukrainian Society of the Blind, Ukrainian Society of the Deaf, All-Ukrainian Organization of Disabled Persons “Union of Organizations of Disabled Persons of Ukraine” and other social enterprises. These entities provide work to persons with disabilities.

In addition, 11 social enterprises provide social infrastructure services such as educational services, 6 - work in health care. Most social enterprises in Ukraine have up to 5 employees (78 enterprises). Only four social enterprises employ more than 100 employees [8, p. 7-10].

Local authorities support the activities of social enterprises in Ukraine by providing free rental of premises or use of equipment, information support, as well as the purchase of goods or the purchase of products of a social enterprise. As far as the taxation system of Ukrainian social enterprises is

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

concerned, most of them are in the general taxation system (44 organizations), in second place in the taxation system for legal entities with the status of "non-profit organizations" (38 organizations) [8, p. 15].

In Poland, state support for the social entrepreneurship development is implemented in accordance with the National Program for Social Economy Development 2014-2020, which was developed by the Ministry of Labor and Social Policy in 2014 [7].

The National Program for the Development of the Social Economy defines the main directions of state aid, which aims at creating the best conditions for the development of the social economy and social enterprises in Poland. The objectives set out in the National Program for Social Economy Development, its implications and expected results have been formulated on the basis of the diagnosis of the social economy sector, taking into account the current political, social and economic development in Poland and the European Union. The structure and content of the Program have an impact on the short and long term development of Poland's social economy sector.

In 2019, the Council of Ministers of the Republic of Poland updated the National Program for Social Economy Development by 2023 [9]. Updating the National Program means new employment opportunities for people at risk of social exclusion and accessibility of most social services for local community. An important role in the implementation of the National Strategy for the Development of the Social Economy of the Republic of Poland until 2023 rests on the local self-government of the voivodships in the field of supporting the development of social and solidarity economy. Financing of the National Program of Social Economy Development is carried out both from the state budget, the budgets of territorial self-government bodies, trust funds, national private funds, as well as from the European Union funds.

Considering the above, social entrepreneurship is the basis for the development of the local community. Social enterprises participate in the creation of public policies and carry out public tasks in the field of local development.

Conclusions. The obtained research results indicate that social entrepreneurship influences the development of the local community. Social enterprises participate in the creation of public policies and carry out public tasks in the field of local development.

Social enterprises in Ukraine have a problem of state support of them at the appropriate level. This only deepens the differences between the social enterprises of Ukraine and Poland. It is worth noting that as a consequence of this, social entrepreneurship of Ukraine is more business-oriented than in Poland.

In our opinion, one of the most important direction of strengthening and developing social entrepreneurship in Ukraine based on the Polish experience should be establishing sustained cooperation with the local government. Local government units are crucial clients for especially developing social enterprises. At the same time, local governments spend public funds on the activation of social entrepreneurship.

References

1. Bansal, S., Garg, I., & Sharma, G.D. (2019). Social entrepreneurship as a path for social change and driver of sustainable development: A systematic review and research agenda. *Sustainability (Switzerland)*, 11 (4). <https://doi.org/10.3390/su11041091> [in English].
2. Evers, A., Ewert, B., Brandsen, T. (2014). *Social innovations for social cohesion. Transnational patterns and approaches from 20 European cities*. Nijmegen: EMES European Research Network, WILCO Consortium [in English].
3. Palma, M. (2015). Innowacyjne modele spółdzielni socjalnych. Model spółdzielni socjalnej dla osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych. Poznań [in Polish].
4. *Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020 [Foreign organizations cooperate between government bodies engaged in public organizations in the framework of conferences of National Strategies that promote the development of civic*

Література

1. Bansal, S., Garg, I., & Sharma, G. D. (2019). Social entrepreneurship as a path for social change and driver of sustainable development: A systematic review and research agenda. *Sustainability (Switzerland)*, 11 (4). <https://doi.org/10.3390/su11041091>.
2. Evers, A., Ewert B., Brandsen T. (2014). *Social innovations for social cohesion. Transnational patterns and approaches from 20 European cities*. Nijmegen: EMES European Research Network, WILCO Consortium.
3. Palma M., Innowacyjne modele spółdzielni socjalnych. Model spółdzielni socjalnej dla osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, Poznań 2015.
4. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. – Київ : Ваїте, 2016. - 280 с.
5. Defourny, J. From Third Sector to Social Enterprise. The Emergence of Social Enterprise. Borzaga C, Routledge.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- business in Ukraine for 2016-2020*. (2016). Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
5. Defourny, J. (2001). From Third Sector to Social Enterprise. C. Borzaga, J. Defourny (Eds.). *The Emergence of Social Enterprise*. (pp. 1-28). London; New York [in English].
6. Hausner, J. (ed.). (2008). *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, 4. Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie [in Polish].
7. Kerlin, J. (2008). *Przedsiębiorstwa społeczne w Stanach Zjednoczonych a w Europie – czego mogą nauczyć nas różnice*. J. Wygnański (Ed.). *Przedsiębiorstwo społeczne*. Antologia kluczowych tekstów. Warszawa: FISE [in Polish].
8. Revko, A. (2017). Social Entrepreneurship as the Main Resource for the Regional Development. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 85-96 [in English].
9. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776. [in Polish].
10. Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r., Warszawa, w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (Monitor Polski 2014 poz. 811 tom 1). www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/KPRES_RM.pdf [in Polish].
11. Pidsumkovyi zvit za rezultatamy doslidzhennia «Sotsialni pidpriemstva v Ukraini». «Molodizhnyi tsentr z problem transformatsii sotsialnoi sfery “SOTSIIUM-XXI”» [The final report on the results of the study “Social enterprises in Ukraine”. “Youth Center for Social Transformation” SOCIUM-XXI]. (2017). Kyiv [in Ukrainian].
12. Uchwała nr 11 Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 2019 r., Warszawa, zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (Monitor Polski 2019 poz. 214). www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONO_MIA_SPOLECZNA/Aktualizacja_KPRES.pdf [in Polish].
- Londyn, 2001.
6. Hausner, J. (red.), (2008), *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, skrypt 4, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
7. Kerlin, J. (2008), *Przedsiębiorstwa społeczne w Stanach Zjednoczonych a w Europie – czego mogą nauczyć nas różnice*, w: Wygnański J. (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne*. Antologia kluczowych tekstów, FISE, Warszawa.
8. Revko, A. Social Entrepreneurship as the Main Resource for the Regional Development. *Marketing and Management of Innovations*. Sumy State University. 2017. Vol. 1. P. 85-96.
9. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776.
10. Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r., Warszawa, w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (Monitor Polski 2014 poz. 811 tom 1) URL: http://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/KPRES_RM.pdf (Last accessed: 20.06.2019).
11. Підсумковий звіт за результатами дослідження «Соціальні підприємства в Україні». «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери “СОЦІУМ-XXI”». - Київ, 2017. - 32 с.
12. Uchwałą nr 11 Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 2019 r., Warszawa, zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (Monitor Polski 2019 poz. 214). URL: http://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONO_MIA_SPOLECZNA/Aktualizacja_KPRES.pdf (Last accessed: 20.06.2019).

Received for publication 13.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Waligora, A. Social entrepreneurship as a determinant for the local community development: experience of Polish and Ukrainian regions / A. Waligora, A. Revko // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 132-138.

- Валігора Анна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та бізнес етики, Познанський університет економіки та бізнесу;
<https://orcid.org/0000-0003-1361-4709>;
ResearcherID:I-2758-2016;
E-mail:ankawaligora@gmail.com;
- Waligora Anna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Sociology and Business Ethics, Poznan University of Economics and Business;
<https://orcid.org/0000-0003-1361-4709>;
ResearcherID:I-2758-2016;
E-mail:ankawaligora@gmail.com;
- Ревко Альона** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Чернігівський національний технологічний університет, Україна;
<https://orcid.org/0000-0001-7888-3657>;
ResearcherID:J-1377-2016;
E-mail:alohaha19@gmail.com;
- Revko Alona** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-7888-3657>;
ResearcherID:J-1377-2016;
E-mail:alohaha19@gmail.com.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 336.14

UDC 336.14

О. М. Савастєєва, к. е. н.**O. M. Savastieieva**, Candidate of Economic Sciences**ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ****DETERMINANTS OF LOCAL PROCESS PROVISION AT THE LOCAL LEVEL IN CONDITIONS OF FINANCIAL DECENTRALIZATION**

Актуальність теми дослідження. Системні перетворення в Україні щодо закладення демократичних засад та розвитку ринкових умов господарювання зумовлюють необхідність реформування бюджетної системи і бюджетного процесу.

Постановка проблеми. Існуючий клімат бюджетної нестабільності, неврегульованість питань прогнозування й планування показників місцевих бюджетів, не розробленість ефективного механізму перерозподілу доходів та видатків між рівнями бюджетної системи – це фактори, які містять загрозу виникнення соціально-економічних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії та методології бюджетного процесу здійснили такі вчені-економісти: В. Андрущенко, Н. Бак, Г. Возняк, М. Карлін, М. Коваленко, В. Кравченко, М. Лучко, М. Мироненко, В. Опарін, В. Парето, Ю. Пасічник, О. Сунцова, С. Юрій та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання узагальнення методологічних детермінантів дослідження бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації.

Постановка завдання. Стаття покликана структурувати теоретико-методологічні засади організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації.

Вклад основного матеріалу. У статті сформувано гіпотезу теоретико-методологічного забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації, яка базується на принципах цілеспрямованості, системності й взаємоузгодженості та реалізується через закономірності перерозподілу владних компетенцій і повноважень у фінансовій сфері. Обґрунтовані детермінанти організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації.

Висновки. Запропоновано та схематично представлено гіпотезу дослідження, яка реалізується через закономірності та базисні положення.

Ключові слова: бюджетний процес; місцеві бюджети; фінансова децентралізація; детермінанти.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-139-146

Urgency of the research. Systemic changes in Ukraine regarding the establishment of democratic foundations and the development of market conditions of economic conditions necessitate the reform of the budget system and the budget process.

Target setting. The current climate of budgetary instability, the unresolved issues of forecasting and planning of local budget indicators, the lack of an effective mechanism for redistributing revenues and expenditures between levels of the budgetary system are factors that threaten the emergence of socio-economic conflicts.

Actual scientific researches and issues analysis. Significant contribution to the development of the theory and methodology of the budget process was made by such economists as V. Andrushchenko, N. Bak, G. Voznyak, M. Karlin, M. Kovalenko, V. Kravchenko, M. Luchko, M. Mironenko, V. Oparin, V. Pareto, Y. Pasichnyk, O. Suntsova, S. Yuri, etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. The writings of these scientists practically did not reflect the question of generalization of methodological determinants of the study of the budget process at the local level in terms of financial decentralization.

The research objective. The article aims to structure the theoretical and methodological foundations of organizing the budget process at the local level in the context of financial decentralization.

The statement of basic materials. The hypothesis of theoretical and methodological provision of the budget process at the local level in terms of financial decentralization is formed in the article, which is based on the principles of purposefulness, systematic and mutually consistent, and is realized through the regularities of redistribution of power competencies and powers in the financial sphere. The determinants of organization of the budget process at the local level in terms of financial decentralization are substantiated.

Conclusions. The hypothesis of the study is realized and presented schematically, which is realized through regularities and basic provisions that correspond to each of the components of the proposed hypothesis.

Keywords: budget process; local budgets; financial decentralization; determinants

Актуальність теми дослідження. Забезпечення ефективного та повноцінного здійснення курсу реформ, спрямованих на децентралізацію державної влади в фінансовій сфері, а також на створення реальних передумов досягнення фінансової автономії місцевої влади та розширення фіскального простору самоврядування, в сукупності являє собою надзвичайно складний за змістом та розмаїтий за аспектами реалізації процес, який до того ж тісно пов'язаний із широким колом проявів неоднорідних суспільно значущих проблем суспільного розвитку, державотворення, регіонального та галузевого управління та ін. Отже, неодмінною вимогою

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

щодо успішного здійснення даного процесу в сучасному контексті активізації структурно-інноваційних трансформацій національної економіки стає обґрунтування комплексного та цілісного теоретико-методологічного підґрунтя фінансової децентралізації, здатного забезпечити як створення належних передумов для перерозподілу владних повноважень без втрати керованості та цілеспрямованості функціонування системи управління державними фінансами, так і визначення логічної черговості здійснення реформаторських заходів, узгодження змін у фінансовій сфері із іншими аспектами трансформації політичного та адміністративно-територіального устрою держави та ін.

Постановка проблеми. Упорядкування теоретико-методологічного забезпечення організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації (належного цілям суспільних реформ та адекватного реальним умовам здійснення відповідних суспільних змін) являє собою досить важливу наукову проблему, складність якої насамперед пов'язана із необхідністю виявлення ключових закономірностей розгортання зазначеного вище процесу, а також із здійсненням логічного та несуперечливого узгодження положень різних дослідницьких підходів та концепцій у сферах місцевих фінансів та бюджету, децентралізації державної влади, державного регулювання територіального розвитку, економіки публічного сектору та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії та методології бюджетного процесу здійснили такі вітчизняні й зарубіжні вчені-економісти: В. Андрущенко, Н. Бак, О. Барановський, О. Василик, Г. Возняк, М. Карлін, М. Коваленко, В. Кравченко, М. Лучко, В. Мельник, М. Мироненко, В. Опарін, В. Парето, Ю. Пасічник, А. Пігу, Дж. Стігліц, О. Сунцова, С. Юрій та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження особливостей організації бюджетного процесу на місцевому рівні у працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання узагальнення методологічних детермінантів дослідження бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне підґрунтя організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації складається з комплексу теорій та концепцій, в рамках яких здійснюється дослідження закономірностей розгортання даного процесу в економічному, фінансовому, відтворювальному, соціальному, поведінковому та інших аспектах. Розмаїття описаних теоретичних засад розв'язання проблем та завдань забезпечення реальної фінансової автономії, самостійності місцевого самоврядування закономірно визначає складність методологічного забезпечення реалізації відповідних реформаторських заходів, насамперед – в частині виокремлення принципів, обов'язковість дотримання яких виступає стрижневим елементом узгодження й гармонізації різних за суспільною природою та економічним змістом явищ і процесів, що в комплексі складають феномен формування і розширення фіскального простору на місцевому рівні [1].

Характерна особливість упорядкування зазначеного комплексу принципів полягає у інтеграційній ролі та значенні принципу субсидіарності, навколо вимог дотримання якого відбувається об'єднання найбільш важливих і суттєвих положень (власне, принципів), що визначають спрямованість дій суб'єктів – учасників двох нерозривно пов'язаних процесів: з одного боку, перерозподілу владних повноважень (політичної та адміністративної децентралізації); з іншого – фінансової децентралізації та створення передумов для розширення фіскального простору місцевої влади та самоврядування. Таким чином, субсидіарність представляє собою найвищий принцип децентралізації, який знаходить прояв як, з одного боку, у напрямку розв'язання проблем виконання загальнодержавних функцій і вирішення місцевих питань (діяльність такого роду має здійснюватися на тому рівні й тими органами, що безпосередньо контактують із спільнотами, інтереси яких при цьому задіяні), так і в контексті упорядкування розподілу відповідного фінансово-ресурсного забезпечення (виконання функцій і робіт з надання публічних послуг має бути належним чином підкріплено надходженнями до бюджету певного рівня). Отже,

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

структуризація адміністративного, функціонального, фінансово-економічного устрою держави за дотриманням принципу субсидіарності здатне забезпечити реалізацію переваг децентралізації, насамперед через підтримку локальної автономії самоврядування, а також при розвитку мережі прямих (без посередництва або координації центральної влади) периферійних зв'язків і відносин місцевої влади із широким колом інших органів та контрагентів [2-3].

Узагальнення теоретичних підходів і систематизація методологічних положень щодо закономірностей перерозподілу владних компетенцій у фінансовій сфері на місцевому рівні, а також конкретизація методико-інструментального базису дозволили сформулювати авторську гіпотезу щодо теоретико-методологічного забезпечення (ТМЗ) бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації (Рис. 1).

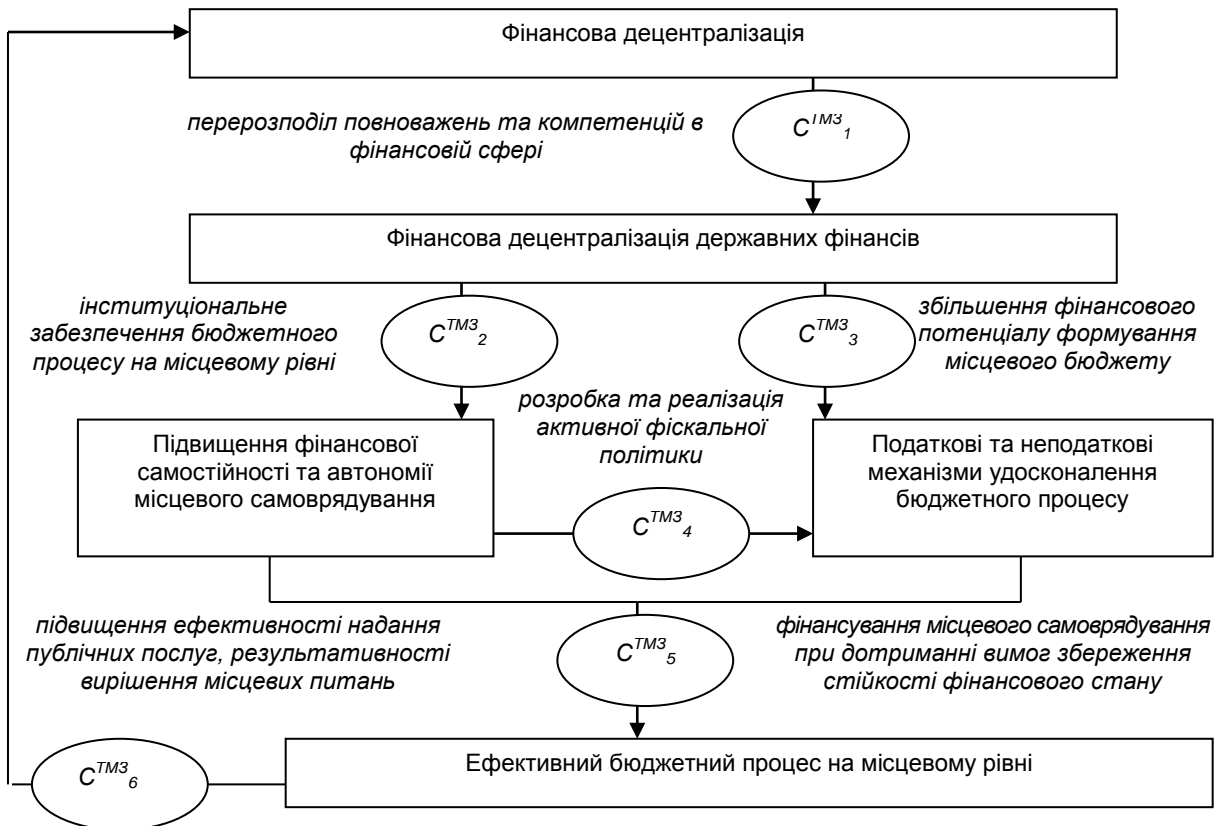

Рис. 1. Візуалізація авторської гіпотези теоретико-методологічного забезпечення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації*

*Джерело: розроблено автором

Дотримання принципів цілеспрямованості, системності та взаємоузгодженості у системі теоретико-методологічного забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин дозволило визначити доміанти такої системи:

C^{TM3}_1 – критерії виокремлення адміністративно-територіальних одиниць; діалектична єдність процесів адміністративної, політичної та фінансової децентралізації; державне регулювання інституціональної конкуренції на місцевому рівні у фінансовій сфері.

C^{TM3}_2 – взаємоузгодженість інституціональних засад фінансового забезпечення та функціонального наповнення; фінансова самостійність; походження доходів на всіх рівнях формування державного бюджету.

C^{TM3}_3 – розширення фіскального простору в контексті фінансової децентралізації; удосконалення методології середньострокового бюджетного планування.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

C^{TM3}_4 – реформування інституціонального регулювання системи місцевих податків і зборів; організаційно-фінансові форми гарантування самостійності органів місцевого самоврядування; фіскальне регулювання використання ресурсів загального користування.

C^{TM3}_5 – використання нових форм міжбюджетних трансфертів; імплементація програмно-цільового підходу до формування місцевих бюджетів; диверсифікація джерел наповнення місцевих бюджетів.

C^{TM3}_6 – оптимізація ризиків щодо розширення фіскального простору; контроль за виконанням органами місцевого самоврядування стандартів якості наданих публічних послуг.

Імплементація сформованого теоретико-методологічного забезпечення в практику забезпечення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації потребує концептуального осмислення й обґрунтування ключових положень у сфері здійснення такого процесу в рамках реалізації економічних реформ в Україні.

У свою чергу, варто підкреслити, що для забезпечення системності, цілеспрямованості та взаємоузгодженості таких реформаторських заходів в умовах фінансової децентралізації необхідно розширювати відповідне концептуальне підґрунтя, яке пропонується проводити в рамках сформованого теоретико-методологічного базису шляхом імплементації таких положень, представлених відповідно до елементів запропонованої авторської гіпотези (Табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика концептуального наповнення елементів теоретико-методологічного забезпечення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації

Елемент ТМЗ	Детермінанти ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні
C^{TM3}_1	Діалектична єдність адміністративної, політичної і фінансової децентралізації
	Індикатори виокремлення адміністративно-територіальних одиниць у процесі реформуванні територіального устрою держави.
	Державне регулювання інституціональної мета-конкуренції на місцевому рівні в фінансовій сфері.
C^{TM3}_2	Фінансова автономія і фінансова самостійність місцевого самоврядування
	Значимість територіального походження доходів державного бюджету на всіх рівнях його формування.
	Інституціональна єдність функціонального наповнення і фінансового забезпечення діяльності органів місцевої влади
C^{TM3}_3	Цільове спрямування розширення джерел надходження до місцевого бюджету в контексті фінансової децентралізації
	Визначальні детермінанти щодо формування і розширення фіскального простору місцевої влади
	Комплексність підходу щодо диверсифікації ресурсного забезпечення місцевого бюджету
	Впровадження ідеології і методології довгострокового бюджетного планування
C^{TM3}_4	Фінансові і організаційні форми реалізації гарантій для самостійності органів місцевого самоврядування
	Ефективне інституціональне реформування системи місцевих податків та зборів
	Фіскальне регулювання використання ресурсів загального користування
C^{TM3}_5	Використання інструментарію програмно-цільового підходу щодо формування місцевого бюджету
	Впровадження нових форм міжбюджетних трансфертів
	Використання диверсифікованих джерел наповнення дохідної частини місцевих бюджетів
C^{TM3}_6	Контроль та моніторинг за виконанням органами місцевого самоврядування стандартів у сфері якості наданих публічних послуг
	Оптимізація фінансових ризиків ресурсного забезпечення місцевих бюджетів у контексті децентралізації

Децентралізація політико-адміністративного і територіально-господарського устрою в Україні, а також перерозподіл повноважень у фінансовій сфері представляють собою складові

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

комплексного процесу щодо змістовного наповнення прав у сфері місцевого самоврядування територіальних громад відповідним економічним й управлінським змістом. У свою чергу зв'язки між відповідними складовими децентралізації перебувають у нерозривному взаємозв'язку.

Забезпечення ефективності організації бюджетного процесу на місцевому рівні неможливе без налагодження механізму просторової організації влади, що насамперед пов'язано з реформуванням встановленого адміністративно-територіального устрою. Саме тому доцільною є реалізація підходу щодо конкретизації відповідних адміністративно-територіальних одиниць (а саме: села, міста, райони у містах, райони, регіони) використовуючи такі критерії віднесення до певних категорій громади (міська або сільська): характер місця проживання; чисельність населення; вид діяльності населення; благоустрій, рівень розвинутої соціальної інфраструктури; фактичний стан та прогнозні оцінки податкового потенціалу місцевості.

В контексті реалізації політично-адміністративної, фінансової децентралізації між відповідними територіальними громадами, які представлені в особах органів місцевого самоврядування, може виникати і розвиватись інституціональна мета-конкуренція, яка може знаходити прояв у так званому змагальному внесенні змін у встановлені інституціональні рамки (розширення повноважень й компетенцій органів місцевого самоврядування) здійснення різних видів діяльності, які локалізовані в межах відповідної території [4].

Фінансова автономія і фінансова самостійність органів місцевого самоврядування стають в фінансовій сфері формою прямої та опосередкованої (шляхом зростання можливостей надання якісних послуг і вирішення місцевих питань на фінансовій базі, яка склалась у процесі децентралізації) реалізації інтересів населення відповідної громади. Рамки фінансової автономії і фінансової самостійності, у свою чергу, визначаються потребами належного їх ресурсного забезпечення у напрямку забезпечення й захисту інтересів населення.

Диверсифікованість джерел надходжень до місцевих бюджетів має відповідне територіальне походження. Податкові надходження (доходи фізичних і юридичних осіб, які зареєстровані або ж проживають на відповідній території), неподаткові надходження є зазвичай результатом діяльності органів місцевого самоврядування конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Саме тому доцільним вважається поділ всього обсягу доходів бюджету на доходи місцевих бюджетів не враховуючи міжбюджетні трансферти та доходи державного бюджету, які отримані в певній адміністративній одиниці [5].

Орієнтація на ефективну реалізацію вимог принципу субсидіарності в мовах фінансової децентралізації дозволяє забезпечити ефективну інтеграцію політико-адміністративних й фінансово-економічних цілей органів влади на всіх рівнях державного управління шляхом упорядкування на даній основі ієрархічно сформованого комплексу загальних функцій держави і місцевих питань. Саме таке упорядкування розглядає необхідність встановлення співвідношення оцінок релевантності таких функцій і завдань для підвищення якості життя населення, комплексної підтримки національної безпеки, зміцнення рівня конкурентоспроможності держави і виконання інших завдань соціально-економічного розвитку, що, насамперед, має визначати не лише розподіл функціональних повноважень і компетенцій між відповідними рівнями реалізації встановлених повноважень, а й атрибутизацію фінансового забезпечення реалізації таких функцій.

Диверсифікація джерел надходження до місцевих бюджетів насамперед представляє собою управлінський за своїм змістом процес надання відповідною територіальною громадою, переважно опосередкованого регулятивного впливу (через використання фінансових і податкових важелів, а також шляхом внесення змін в інституціональні режими сприяння соціально-економічної активності).

Виокремлення детермінант формування і розширення фінансових можливостей місцевих бюджетів для подальшого визначення відповідних пріоритетів децентралізації, яка орієнтована на зміцнення фінансової бази територій, має реалізуватись на основі використання селективного ситуаційного підходу, який враховує диференційований характер вимог у сфері забезпечення фінансової самостійності і автономії носіїв волі відповідної територіальної громади на місцевому рівні [6].

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Розробка і реалізація політики ефективності бюджетного процесу при проведенні фінансової децентралізації повинні насамперед ґрунтуватися на комплексному підході, який враховує наступне: закономірності розкриття взаємозв'язку між базовими детермінантами досліджуваного процесу; взаємозалежність складових фіскального простору, а саме податковий потенціал (загальна характеристика граничних можливостей і спроможності сукупності економічних процесів й господарських відносин у процесі генерації фінансових результатів діяльності, які представляють собою базу для формування необхідних податкових надходжень до місцевого бюджету), бюджетний потенціал (представлення здатності місцевого самоврядування до залучення з додаткових (неподаткових) джерел фінансування заходів у сфері вирішення завдань і досягнення цілей розвитку відповідної території), бюджетна ємність.

Довгостроковий характер дій щодо диверсифікації фінансування місцевих бюджетів, і може визначатись перманентним характером (при цьому варто враховувати, що часові обмеження такого розширення виходять за межі термінів реалізації відповідних заходів у сфері фінансової децентралізації), обумовлює важливість та необхідність збільшення горизонтів планового процесу шляхом впровадження в практику системи управління місцевими фінансами механізму довгострокового бюджетного планування.

Реалізація гарантій самостійності органів місцевого самоврядування зазвичай залежить від збалансованості механізму розподілу (між державним і місцевими бюджетами) фінансового забезпечення для виконання власних і делегованих державою функцій шляхом виокремлення і закріплення на місцевому рівні різних джерел бюджетних надходжень, адміністрування яких залежить від дій і заходів, які знаходяться у компетенції місцевої влади та потенціал зростання яких (як результат цілеспрямованого впливу органів місцевого самоврядування в напрямку фінансового забезпечення) дозволяє сформувати дієве мотиваційне підґрунтя для сприяння активізації такого впливу.

Інституціональне реформування системи місцевих податків та зборів в умовах проведення фінансової децентралізації доцільно розглядати в контексті становлення моделі місцевого оподаткування, яка передбачає розширення повноважень органів місцевої влади щодо запровадження певного переліку місцевих податків та зборів, а також визначення ставок оподаткування у відповідності до закріплених законодавством податкових граничних меж. Важливою передумовою для результативності виконання таких повноважень є нормативне (на рівні держави) упорядкування вимог до таких податків та зборів й формалізація для них необхідних процедур запровадження й адміністрування [7].

Упорядкування органами місцевого самоврядування норм та правил реалізації економічної активності на певній території, а також фінансових аспектів регулювання господарських відносин насамперед повинно узгоджуватись із соціально-екологічними, інфраструктурними й іншими аспектами забезпечення резильєнтності та розвитку відповідних територій. У даному контексті структурна побудова і ресурсне забезпечення системи місцевих податків і зборів повинно враховувати економічні й інші параметри ресурсів відповідних територій, які залучаються стейкхолдерами до господарського обороту і результати використання яких представляють собою базу для збору податків і виплати зборів.

Реалізація реформ, орієнтованих на децентралізацію бюджетної системи і посилення змістовного наповнення фінансової автономізації органів місцевого самоврядування, передбачає значне розширення використання в бюджетному процесі дієвого інструментарію програмно-цільового підходу. Основними перевагами використання такого підходу на місцевому рівні є: безпосередня концентрація на результатах використання коштів місцевих бюджетів, прозорість і транспарентність бюджетного процесу, орієнтація на плідну інтеграцію просторових і часових аспектів щодо розгортання соціально-економічних процесів, ефективність управлінської відповідальності відповідних виконавців шляхом розширення можливостей для децентралізації управління і делегування повноважень, здатність гнучкого реагування на різні зміни умов виконання місцевого бюджету на основі удосконалення бюджетного процесу.

Впровадження нових форм міжбюджетних трансфертів (наприклад освітньої, медичної субвенцій тощо) повинно орієнтуватись на формування прозорих процедур щодо надання

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

фінансових ресурсів необхідних для ефективного виконання делегованих органам місцевої влади повноважень. Сприяння використанню в Україні різних цільових форм міжбюджетних трансфертів визначає особливі вимоги для їх реалізації, враховуючи такі характеристики: чіткість визначених умов щодо формування обсягу вертикальних цільових трансфертів; прозорість розподілу, який передбачає зрозумілу та обґрунтовану систему визначених норм й нормативів для реалізації відповідних суспільних послуг їх одержувачами.

Ефективна реалізація функцій органами місцевої влади у сфері формування належних умов для соціально-економічного розвитку своєї території потребує визначення стабільних та реальних джерел власних доходів місцевих бюджетів, сформованих не лише з традиційних податкових надходжень і міжбюджетних трансфертів, а й з різних альтернативних джерел наповнення місцевих бюджетів (наприклад, випуск облігацій, банківського кредитування, різних видів запозичень на зразок проектних позик тощо).

Удосконалення методичного забезпечення організації бюджетного процесу в умовах фінансової децентралізації процесу, яке передбачає не лише збільшення фінансового забезпечення, а й збільшення результативності виконання органами місцевої влади делегованих державою їм функцій і вирішення місцевих питань. Забезпечення відповідальності органів місцевої влади та обґрунтованості і цільової орієнтації у процесі використанні отриманих додаткових надходжень до місцевого бюджету необхідно здійснювати шляхом проведення контролю і моніторингу задоволення вимог щодо виконання встановлених стандартів якості необхідних публічних послуг.

Обов'язковою передумовою для забезпечення оптимізації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації є важливою для широкого кола вимог і обмежень у сфері збереження стійкості фінансового стану територій та держави загалом. У свою чергу, удосконалення бюджетного процесу на місцевому рівні може супроводжуватися також збільшенням фінансових ризиків, які пов'язані із перерозподілом відповідних владних повноважень, негативним впливом на територіальний розвиток різного роду загроз ендегенного та екзогенного походження, дія яких може посилюватись, як результат збереження моделі екстенсивного типу формування місцевого бюджету.

Висновки. У рамках теоретико-методологічного підходу до вирішення проблем забезпечення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин запропоновано та схематично представлено гіпотезу зазначеної наукової роботи, яка реалізується через закономірності (перерозподіл владних компетенцій і повноважень у фінансовій сфері; інституціональне забезпечення бюджетного процесу; збільшення фінансового потенціалу; активність фіскальної політики та стійкість фінансового стану) та базисні положення, які відповідають кожній із складових запропонованої гіпотези. Розробка та застосування запропонованої гіпотези дозволила розв'язати концептуальні, методологічні і прикладні завдання у площині раціоналізації процесу забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин задля стабільності фінансової системи України.

Література

1. Возняк, Г. Фінансова децентралізація та стале ендегенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу / Г. Возняк // Світ фінансів. - 2019. - № 2 (59). - С. 49–59.
2. Фінанси регіону : навчальний посібник / М. А. Коваленко [та ін.]. - Херсон : Олді-плюс, 2011. - 312 с.
3. Мироненко, М. Ю. Джерела формування фінансових ресурсів регіону / М. Ю. Мироненко, О. В. Гайдей // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. - 2018. - № 4. - С. 52-58
4. Об'єднання громад. Децентралізація влади [Електронний ресурс]. - URL: <http://decentralization.gov.ua/region>.
5. Фінансова децентралізація: експерти розповіли про результати. [Електронний ресурс]. - URL : <https://decentralization.gov.ua/news/10670>.
6. Лучко, М. Децентралізація: окремі питання методики

References

1. Vozniak, H. (2019). Finansova detsentralizatsiia ta stale endohenne zrostannia rehioniv: formalizatsiia napriamiv vplyvu [Financial decentralization and steel endogenous growth: formalization of direct energy]. *Svit finansiv – World of finance*, 2(59), 49-59 [in Ukrainian].
2. Kovalenko, M. A., Matsiievych, T. O., Polevyk, H. M., Radvanska, N. V. (2011) *Finansy rehionu. [Finance of a region]*. Kherson: Oldi-plus [in Ukrainian].
3. Myronenko, M. Yu., Haidei, O. V. (2018). Dzherela formuvannia finansovykh resursiv rehionu [Sources of formation of financial resources of the region]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. A series of "Economic Sciences"*,

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

аналізу ефективності управління коштами місцевих бюджетів / М. Лучко // Галицький економічний вісник. - 2018. - № 2. - С. 121-128.

7. Юрій, С. М. Теоретичні питання інформаційної модернізації казначейського обслуговування бюджетів / С. М. Юрій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2019. - Вип. 1. - С. 196-204.

4 (89), 52-58 [in Ukrainian].

4. Obiednannia hromad. Detsentralizatsiia vlady [Uniting communities. Decentralization of power]. (n.d.). *decentralization.gov.ua*. Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/region> [in Ukrainian].

5. Finansova detsentralizatsiia: eksperty rozpovily pro rezultaty [Financial decentralization: Experts talk about results]. (n.d.). *decentralization.gov.ua*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/10670> [in Ukrainian].

6. Luchko, M. (2018). Detsentralizatsiia: okremi pytannia metodyky analizu efektyvnosti upravlinnia koshtamy mistsevykh biudzhetiv [Decentralization: Selected Issues of Methodology for Analyzing the Effectiveness of Local Budget Management]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician economic journal*, 2 (55), 121-128 [in Ukrainian].

7. Yurii, S. M. (2019). Teoretychni pytannia informatsiinoi modernizatsii kaznacheiskoho obsluhovuvannia biudzhetiv [Theoretical Issues of Information Modernization of Treasury Budget Service]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Chernivtsi Institute of Trade and Economics*, 1, 196-204 [in Ukrainian].

Надійшла 3.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Савастєєва, О. М. Детермінанти забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації / О. М. Савастєєва // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 139-146.

**Савастєєва
Оксана Миколаївна**

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;
<https://orcid.org/0000-0002-7356-8890>;
E-mail: Savasteeva777@gmail.com;

**Savastieieva
Oksana Mykolaivna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Odessa National I. I. Mechnikov University;
<https://orcid.org/0000-0002-7356-8890>;
E-mail: Savasteeva777@gmail.com.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 63 1.11:338.43(477)

UDC 63 1.11:338.43(477)

О. І. Рассказов, аспірант

O. I. Rasskazov, Postgraduate Student

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ
ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВИХ
ФОРМУВАНЬ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИTHEORETICAL ASPECTS OF ASSESSMENT
OF THE EFFECT OF AGRICULTURAL
FORMATIONS POTENTIAL ON UKRAINE
ECONOMIC DEVELOPMENT

Актуальність теми дослідження. Проголошення агропромислового сектору основою розвитку економіки України в умовах євроінтеграції вимагає впровадження науково обґрунтованих підходів розробки та забезпечення раціональних співвідношень між потужностями по забезпеченню вітчизняних потреб та масштабами зовнішньоекономічної діяльності.

Постановка проблеми. Особливо гострим постає завдання формування стратегії розвитку агропромислового сектору під впливом з одного боку глобалізаційних процесів, а з іншого вимог регіоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування і реалізації потенціалу агропромислових підприємств присвячені праці Бородині О., Бутка М., Герасимчук З., Данилишина Б., Долішнього М., Дорогунцова С., Паламарчука М., Попело О., Поповкіна В., Саблука П., Ташук К., Чухна А., Шаблія О. та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Потреба у зміні суспільних відносин у сфері агропромислового виробництва потребує детальної оцінки історичної трансформації поглядів щодо місця та ролі всіх учасників цього процесу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу становлення наукової думки щодо ролі агропромислових підприємств у визначенні економічного потенціалу регіональних господарських систем.

Викладення основного матеріалу. В статті проаналізовані основні наукові положення щодо ролі агропромислових підприємств у формуванні економічного потенціалу окремого регіону та держави в цілому.

Висновки. Розробка, обґрунтування та впровадження ефективної стратегії розвитку сільськогосподарських і переробних підприємств має орієнтуватись на комплексне використання їх потенціалу, повноцінного та якісного задоволення потреб населення, результатом чого має стати підвищення темпів розвитку національного господарства в цілому.

Ключові слова: генезис; агропромисловий сектор; сільськогосподарські та переробні підприємства; глобалізація; регіоналізація; локалізація.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-147-156

Urgency of the research. The proclamation of the agro-industrial sector as a basis for the development of Ukraine's economy in the context of European integration requires the introduction of scientifically sound approaches to the development and maintenance of rational relations between the capacity to meet domestic needs and the scale of foreign economic activity.

Target setting. Particularly urgent is the task of formulating a strategy for the development of the agro-industrial sector, influenced on the one hand by globalization processes and, on the other, by the requirements of regionalization.

Actual scientific researches and issues analysis. Problems of formation and realization of potential of agroindustrial enterprises are devoted to the works of Borodina O., Butka M., Gerasymchuk Z., Danylyshyn B., Dolishny M., Doroguntsova S., Palamarchuk M., Popelo O., Popovkina V., Sabluka P., Tashchuk K., Chukhna A., Chablia O. and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The need to change social relations in the agro-industrial sector requires a detailed assessment of the historical transformation of views on the place and role of all participants in this process.

The research objective. The purpose of the article is to investigate the process of developing scientific opinion on the role of agro-industrial enterprises in determining the economic potential of regional economic systems.

The statement of basic materials. The main scientific provisions on the role of agro-industrial enterprises in shaping the economic potential of a particular region and the state as a whole are analyzed in the article.

Conclusions. The development, justification and implementation of an effective strategy for the development of agricultural and processing enterprises should focus on the integrated use of their potential, full and qualitative satisfaction of the needs of the population, which should result in an increase in the pace of development of the national economy as a whole.

Keywords: genesis; agricultural sector; agricultural and processing enterprises; globalization; regionalization; localization.

Актуальність теми дослідження. Сучасна динаміка економічного розвитку країни свідчить про те, що агропромислове виробництво в нашій країні було, є і буде залишатися одним із базових його локомотивів. Однак, багатосегментність агропромислового виробництва, яке включає сільське господарство, переробку сільськогосподарської продукції та виробництво продуктів харчування, виробництво засобів виробництва для сировинної та переробних сфер, а також інфраструктурну сферу, вимагає розробки науково обґрунтованих підходів щодо етапності та пріоритетності розвитку його складових, виявлення та досягнення оптимальних пропорцій між

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ними, розробки та реалізації раціональних співвідношень між потужностями по забезпеченню вітчизняних потреб та масштабами зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Постановка проблеми. Головне завдання нашої держави на найближчу перспективу полягає в необхідності забезпечити реалізацію такої політики, яка б мотивувала активізацію просторового розвитку та формування конкурентних переваг, здатних забезпечити гідну участь у міжнародному поділі праці. Адже концентрація зусиль впродовж всього трансформаційного періоду на демонтажі директивної моделі економіки та галузевої системи управління, подолання стереотипів подальшого розвитку лише у складі єдиного народногосподарського комплексу не принесли ефекту у напрямі реалізації стратегії сталого розвитку [1].

Розвиток складових АПК відбувається під впливом двох різно направлених, але, одночасно, взаємодоповнюючих процесів – глобалізації та регіоналізації.

Глобалізаційний аспект розвитку АПК, полягає, перш за все, в тому, що Україна володіє всім комплексом умов для розвитку високотоварного сільського господарства, переробки його продукції та виробництва продуктів харчування, що надає цій сфері значні конкурентні переваги на світовому ринку. При цьому, специфіка розвитку світового ринку продовольства потребує забезпечення постійного зростання конкурентоспроможності вітчизняних товарів, впровадження інноваційних технологій та раціональних інвестицій, пов'язаних не лише з потребою зростання обсягів виробництва продукції, а й з підвищенням споживчих вимог до продовольчих товарів через підвищення рівня екологічності їх виробництва, розширення ринків збуту даної продукції шляхом врахування споживчих настроїв та очікувань їх учасників тощо.

Регіоналізаційний аспект розвитку АПК, на сьогодні, в перше чергу пов'язаний із формами організації виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки. Нераціональність інституціонального базису формування та функціонування підприємств даного виду економічної діяльності зумовила олігополізацію цілого ряду ринків агропромислової продукції. При цьому, значні потужності виробництва сільськогосподарської сировини здійснюються, переважно, невеликими спеціалізованими підприємствами, фермерськими господарствами та господарствами населення. За таких умов, АПК України розвивається в умовах розрізненого функціонування окремих підприємств або ж їх угруповань, метою яких є максимізація прибутку на основі масового виробництва їх продукції, переважно сировинного характеру з низькою часткою доданої вартості. Внаслідок чого, для даного виду економічної діяльності нині став характерним сировинний напрям розвитку, який має надзвичайно низький потенціал для інтенсифікації. Перехід від екстенсивного до інтенсивного характеру агропромислової діяльності за сучасних умов, в першу чергу, можливий в результаті формування виробничо-технологічних ланцюгів продовольчого виробництва відповідно до ресурсів та потреб регіонів мезо- та мікрорівня, що дасть можливість обмежити поширення негативних чинників олігополізації та монополізації ринків, максимально комплексно використовувати місцевий потенціал розвитку для формування додаткових конкурентних переваг продовольчої продукції, повноцінно реалізувати інтеграційні можливості взаємоузгодженого та взаємовигідного виробництва та реалізації продукції АПК. Особливої актуальності цим процесам надає всезростаючий розвиток місцевого самоврядування на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ), в межах яких концентрується значний потенціал для розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки. Даний потенціал полягає у можливостях ОТГ щодо використання земельних ресурсів, які знаходяться у їх підпорядкуванні, стимулювання підприємницької діяльності шляхом раціонального використання їх фінансових ресурсів, формування суспільної думки та ставлення населення до виробничо-технологічних змін в їх межах, можливостей забезпечення взаємодії зацікавлених сторін у розвитку агропромислових формувань тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундамент теоретичних та прикладних засад розвитку агропромислового виробництва, як специфічного виду економічної діяльності, поклали вчення фізіократів, представниками якої були В. Гурне, Ф. Кене, А. Р. Ж., М. Рікеті, П.С. Дюпон де Немур. Представники німецької школи Й. Тюнен та А. Вебер започаткували та розвинули теорію локалізації виробництва.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Серед сучасних вітчизняних науковців, праці яких присвячені проблемам формування і реалізації потенціалу агропромислових підприємств та обґрунтуванню їх ролі в сучасних умовах переформатування владних повноважень, вагомий внесок зробили: Бородіна О., Бутко М., Герасимчук З., Данилишин Б., Долішній М., Дорогунцов С., Паламарчук М., Попело О., Поповкін В., Саблук П., Ташук К., Чухно А., Шаблій О. та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Потреба у зміні суспільних відносин у сфері агропромислового виробництва, формування науково обґрунтованого методологічного базису для таких змін потребує детальної оцінки історичної трансформації поглядів щодо місця та ролі всіх учасників цього процесу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу становлення наукової думки щодо ролі агропромислових підприємств у визначенні економічного потенціалу регіональних господарських систем.

Викладення основного матеріалу. Методологічну основу вчення фізіократів склали наукові положення, які були обґрунтовані французьким вченим Франсуа Кене [2; 3; 4; 5]. Базовим методологічним положенням Ф. Кене вважав необхідність реалізації природного права, що було сформульоване, як похідне поняття вчення про природний порядок, в межах якого визнавалось, що закони суспільства діють, як закони природи. Саме тому ключовою умовою ефективного економічного розвитку було визнане право приватної власності, як право індивідів на предмети, придатні для використання на їх власний розсуд.

Другим методологічним постулатом, що використовував Ф. Кене у своїй теорії стала ідея еквівалентного обміну, що стало наслідком припущення про те, що діяльність суспільства у загальному розумінні відповідає специфічним рисам функціонування органічних систем, живих організмів, тіла людини. Це дозволило вченому, провести аналіз залучення та використання капіталу в той час, коли теорія вартості ще не була сформована.

Третім важливим методологічним положенням вчення фізіократів стало активне застосування методу дедукції, тобто, аналізу від абстрактних (загальних) явищ, процесів та предметів до конкретних. Найбільш активно дане положення було реалізовано в роботах А. Р. Ж. Тюрго [6], який за допомогою методу синтезу здійснював аналіз цілісних об'єктів та явищ, виходячи з аналізу окремих частин об'єкта дослідження. Такий підхід дав можливість фізіократам сформулювати вперше в історії економічної думки систему наукових економічних поглядів.

В роботах Ф. Кене, ключовим елементом розвитку економіки та базовою її складовою визнавалось аграрне виробництво, виключно в межах якого здійснюється створення доданої вартості, що у процесі обміну розповсюджується на інші сфери діяльності. Дана позиція є четвертим методологічним положенням теорії фізіократів, за яким головним об'єктом дослідження ставала виробнича сфера, в якій створюється чистий продукт, а сфера обігу відходила на другий план, оскільки вона є лише засобом для такого виробництва. Даний підхід дав можливість вперше здійснити аналіз процесів суспільного відтворення та ролі й значення капіталу.

Дані методологічні положення дозволили представникам школи фізіократів акцентувати увагу на виробничій сфері, яка на їх погляд, дозволяла створювати багатства, як результат поєднання праці з природними ресурсами. Водночас, гроші, на їх думку, не вважались багатством, а відігравали лише функцію обігу. Вчені прийшли до висновку, що чистий продукт формується лише у сільськогосподарському виробництві та визначається, як надлишок доходів над витратами виробництва. Відповідно продуктивним капіталом вони вважали лише той, який буває вкладений у сільське господарство.

Загалом це дало можливість фізіократам виокремити три основні суспільні класи: продуктивний, власників та безплідний [7, с. 350]. До продуктивного класу було віднесено те населення, яке в результаті обробки земельних ресурсів та вирощування сільськогосподарських культур щорічно забезпечує створення багатства нації, авансує власну працю в сільське господарство та оплачує доходи земельних власників. Власники земель існують за рахунок чистого продукту у вигляді орендної плати та податків, отриманого продуктивним класом та переданого у їх розпорядження після необхідних відрахувань

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

(необхідних авансових вкладень та витрат необхідних для подальшої експлуатації земель). На думку фізіократів, клас власників є корисним для суспільства, оскільки він несе відповідальність за обслуговування земель, а також пов'язує між собою інші класи, беручи участь у реалізації створених ними продуктів. До безплідного класу, дослідники даної школи, відносили населення, не задіяне у сільськогосподарському виробництві, однак яке своєю працею збільшує вартість продуктів землеробства на вартість власних засобів для існування, оскільки даний клас створює рівно стільки, скільки споживає. Витрати, які мають представники безплідного класу сплачуються продуктивним класом і класом власників. Таким чином фізіократи виділяли три види витрат: продуктивні (виробників сільськогосподарської продукції), безплідні (промислових виробників та торговців), доходу (витрати земельних власників, які розподіляються між продуктивними (продовольчими) і непродуктивними (промисловими та торговими) витратами).

Такий підхід дав можливість представникам школи фізіократів сформулювати та реалізувати методологічний базис аналізу сукупного суспільного продукту через рух його елементів. Вони визначали, що такий рух здійснюється через сфери виробництва, обміну, розподілу і споживання та є необхідною умовою процесу економічного відтворення. Результатом чого стало введення в науковий обіг термінів «економічний кругообіг» та «відтворення суспільного продукту». На основі досліджень відтворення суспільного продукту представникам школи фізіократів вдалось розмежувати його вартісні й натуральні форми шляхом відокремлення поняття «капітал» і «дохід». Стосовно капіталу Ф. Кене вказував, що це не гроші, а ті засоби виробництва, за допомогою яких створюється «чистий продукт» – «багатство, яке формує дохід націй і є продуктом, який залишається після сплати всіх видатків з доходу, що отримується з володіння» [8, с. 194, 223]. Окрім того, вченим у своїй праці «Економічна таблиця» було здійснено одну з найперших спроб моделювання економічного кругообігу на основі принципів домінування землеробства над іншими сферами виробництва [7].

Фізіократи заклали наукове підґрунтя до класифікації капіталу. На їхню думку сукупний суспільний капітал, що належав виключно сільському господарству, складався з двох частин: первісні аванси, до яких були віднесені витрати на інвентар та худобу, фактично становили основний капітал, що використовувався протягом тривалого часу; а також щорічні аванси, до яких віднесені витрати на насіння і робочу силу, тобто оборотний капітал, який використовувався протягом року [9, с. 22-23]. Це дало можливість розширити модель економічного кругообігу з врахуванням руху основного й оборотного капіталів та обґрунтувати правило, відповідно до якого суспільний продукт на макроекономічному рівні може бути реалізований за умови дотримання раціональних пропорцій між його речовими і вартісними елементами.

Важливо зазначити, що значної уваги фізіократи приділяли питанню стимулювання сільськогосподарського виробництва з боку владних структур. Так, у своїх роботах Ф. Кене відзначав, що «роль фермера... заслуговує найбільшої уваги з боку уряду», тобто органи влади мають надавати виробникам сільськогосподарської продукції можливість вільно авансувати засоби для покриття витрат на сівбу чи на купівлю худоби, створюючи умови для правильного планування «введення виробничої системи сільського господарства» [7, с. 87, 96].

Вагомий внесок у розвиток теорії фізіократії зробив А.Р.Ж. Тюрго, який не тільки продовжив розвиток теоретичних ідей, але й підняв їх на якісно новий рівень, оскільки мав можливість реалізувати їх у господарській практиці, знаходячись на високих державних посадах [10]. Його наукова та практична діяльність базувалась на врахуванні двох важливих аспектів: забезпеченні особистої або політичної свободи особистості, як базової основи будь-якого буржуазного суспільства, та створенні умов для економічної свободи, що є базисом розвитку будь-якої ринкової системи. Одним із основних питань у науковій та практичній діяльності А.Р.Ж. Тюрго було сприяння розвитку сільськогосподарського виробництва, як основи капіталізації, шляхом використання потужних ринкових важелів, що мало забезпечити не тільки збереження природного середовища, але й сприяти постійному приросту його основних благ, як основи розвитку інших сфер суспільного життя. До важелів, які обґрунтовувались у теоретичних розробках та практичній діяльності А. Р. Ж. Тюрго, слід віднести: зростання продуктивності

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

сільськогосподарського виробництва шляхом розвитку вільного ринку його продукції; розширення можливостей торгівлі з метою забезпечення взаємовигідної співпраці між учасниками ринку та територіями; сприяння нормалізації відтворення робочої сили шляхом спрощення доступу населення до важливих матеріальних та нематеріальних благ; виважене застосування державного регулювання у сфері обігу продовольчої продукції шляхом зниження податкового тиску, обмеження регулювання цін; сприяння розвитку інфраструктурних компонентів ринку; активне впровадження прогресивних форм організації аграрного виробництва тощо.

Оцінюючи в цілому наукові та практичні підходи, що були обґрунтовані й реалізовані фізіократами, стосовно розвитку сільськогосподарської діяльності слід відмітити, що вони в сучасних реаліях розвитку продовольчого виробництва мають ряд позитивних та негативних аспектів. До позитивних аспектів, які можна використовувати у процесі проведення дослідження щодо розробки стратегії розвитку агропромислового виробництва, слід віднести:

- обґрунтування вихідних методологічних положень дослідження сутності продовольчого виробництва, що дало можливість визначити продовольче виробництво як провідний вид діяльності за існуючої системи розвитку продуктивних сил;
- застосування методів дедукції та синтезу для безпосереднього дослідження процесів функціонування та розвитку сільськогосподарського виробництва, що дозволило виділити його складові елементи та ідентифікувати процеси обігу (продуктів, доходів та капіталів);
- визначення специфіки процесів виробництва, обміну, розподілу та споживання продовольчої продукції для забезпечення економічного відтворення;
- формування концепції продовольчої безпеки як визначальної умови розвитку суспільства, що дало можливість визначити необхідність застосування протекціоністських заходів для задоволення потреб населення у продуктах харчування;
- доведення необхідності стимулюючого впливу з боку владних структур на розвиток сільськогосподарського виробництва з метою загального підвищення ефективності його функціонування.

Однак ряд положень обмежують можливості застосування наукових та практичних підходів фізіократів для сучасних досліджень розвитку продовольчого виробництва. Перш за все, це стосується нехтування ролі промислового виробництва, ринкової та транспортно-логістичної інфраструктури, діяльність яких, на думку фізіократів призводила лише до зростання вартості продуктів харчування. Неприйнятною сьогодні є позиція фізіократів стосовно концентрації права власності на землю у обмеженого кола осіб (землевласників), що за сучасних умов може призвести до обмеження ринкової конкуренції та монополізації виробництва продовольчої продукції.

Активізація промислового розвитку у XIX – поч. XX століття, спричинила розширення наукових поглядів у сфері розвитку продовольчого виробництва. В цей період сформовані наукові підходи, які дали можливість розглядати його не лише як виключну прерогативу сільського господарства, а й включити до його складу переробну промисловість та транспортно-логістичну інфраструктуру. Особливо слід відмітити, що в даний період сформувались методологічні положення щодо необхідності раціонального використання наявних ресурсів територій, в межах яких розвиваються специфічні види сільськогосподарського та продовольчого виробництва, а також важливості формування взаємовигідних зв'язків на галузевому та регіональному рівнях. У зв'язку з цим необхідним є аналіз теорії дослідників німецької школи Й. Тюнена та А. Вебера, які започаткували та розвинули теорію локалізації виробництва.

Дослідження Й. Тюнена, викладені у його роботі «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економіки. Дослідження про вплив хлібних цін, багатства ґрунту і накладних ресурсів на землеробство» заклали основу для подальших досліджень ролі сільськогосподарського виробництва у розвитку економіки на основі раціонального використання потенціалу територій [11]. Основою дослідження стало методологічне положення про залежність специфіки розвитку сільськогосподарського виробництва від його розміщення по

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

відношенню до центрів збуту. З метою доведення даного положення дослідником була створена модель «ізолюваної держави», функціонування якої мало ряд обмежень та припущень, що дозволило провести математичні розрахунки ряду ключових економічних параметрів. До основних обмежень та припущень, які були зроблені автором для розрахунку моделі, відносяться: відсутність зовнішнього впливу; територія не має особливостей (це стосувалось рельєфу, родючості ґрунту, мережі доріг); в межах певної території існує єдине місто-центр, яке концентрує промислове виробництво та споживачів сільськогосподарської продукції; транспортні витрати впливають на вартість виробленої продукції тощо. Відповідно ключовим елементом моделі було припущення, що вартість земельної ділянки в будь-якій точці простору відрізняється від його ціни в місті на розмір транспортних витрат, які є прямо пропорційними вазі вантажу і дальності перевезення [9].

Математична модель розвитку сільськогосподарського виробництва Й. Тюнена дала можливість виявити та обґрунтувати чинники впливу на його спеціалізацію. Це було досягнуто за допомогою побудови просторової моделі, яка дала змогу виділити спеціалізовані сільськогосподарські зони навколо великого міста. Кожна зона відповідала певній сільськогосподарській спеціалізації, з огляду на вигоди виробників, які намагались мінімізувати витрати, за рахунок зниження цін на землю і робочу силу в міру віддалення від центру до периферії при одночасному зростанні транспортних витрат на різних концентрично розташованих поясах. Було виділено сім поясів: 1 - «вільне» приміське господарство, продукція якого не підлягає транспортуванню на далеку відстань (овочі, картопля, продукція тваринництва); 2 - лісове господарство, що забезпечує місто паливом і будівельним лісом, а також виконує функції лісопаркової зони; 3 – вирощування плодонасінневих культур, а також відгодівля худоби, призначеної для продажу в місті, після її вирощування у поясі тваринництва; 4, 5 - вирощування зерна за різними технологіями; 6 - екстенсивне тваринництво (скотарство і вівчарство); 7 - натуральне господарство (полювання, рибальство тощо.).

Важливим результатом запропонованої моделі Й. Тюнена є висновок, що господарства, які найближче розміщені до ринку, міста, концентрації великої кількості людей, будуть розвивати таке виробництво, яке забезпечить найменші витрати на одиницю продукції, що, в кінцевому результаті, дозволить отримувати найвищу ренту за місцем розташування. Тобто чинники просторової локалізації є ключовими умовами, які забезпечують отримання ренти з огляду на фізичні розміри і цінність сільськогосподарських продуктів.

Незважаючи на вагоме значення теорії Й. Тюнена для становлення теоретичного базису функціонування та розвитку сільськогосподарських і переробних підприємств, слід вказати на низку недоліків, які обмежують можливості її застосування для сучасних умов діяльності даної сфери господарювання, не дивлячись на її загальну абстрактність. Перш за все, припущення про відсутність зовнішніх впливів, яке було прийнято для моделі «ізолюваної держави», є не коректним, виходячи з сучасних умов функціонування економічних систем, оскільки виробнича, міжгалузева, міжрегіональна та міжнародна взаємодія є надзвичайно важливою умовою функціонування сучасних господарських систем. По-друге, в сучасних реаліях розвитку продовольчого виробництва, врахування транспортного чинника як єдиного, що визначає рівень витрат на виробництво продукції є недоцільним, оскільки технологічний розвиток залишиться поза увагою. Третім недоліком даної теорії є відсутність уваги до розвитку промислового виробництва як сфери діяльності із забезпечення виробництва як продуктів харчування, так і засобів виробництва для сільського господарства, що обмежує можливості інтенсивного розвитку аграрної сфери.

Серед представників німецької школи, слід відмітити дослідження А. Вебера відносно дослідження теорії локалізації промислового виробництва [12]. В основу даної теорії було покладено методологічне положення про те, що розвиток та просторову локалізацію промисловості, в першу чергу, визначає потреба у скороченні витрат на виробництво та збут певного промислового продукту, наслідком чого є отримання економічних вигод, які були названі «факторами розташування». Слід додати, що об'єктом дослідження А. Вебер вважав виробничу одиницю, а не конкретне підприємство [12, с. 139].

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

У своєму дослідженні А. Вебер передбачав існування кількох центрів споживання, відповідно, основною задачею просторової локалізації було мінімізація загальних транспортних витрат на переміщення факторів виробництва і готової продукції. З цією метою дослідником було здійснено класифікацію сировини, матеріалів та визначено технічні індекси.

А. Вебер розподіляв сировину на кілька груп: сировина, яка доступна в будь-якій частині території та в достатній кількості; локалізована сировина, яка отримується тільки з унікальних джерел (промідні матеріали) і груба сировина, яка не може бути повністю використана у процесі переробки, оскільки або спалюється, або ж з неї формуються відходи виробництва. Стосовно індексів, то дослідником було запропоновано використання індексу матеріаломісткості виробництва, який визначався як співвідношення ваги локалізованої сировини до ваги готового продукту, індексу переміщеної ваги, який розраховується як вага вантажу, що приймалась за одиницю плюс індекс матеріаломісткості, трудовий коефіцієнт, який визначався як відношення витрат на оплату робочої сили в розрахунку на тонну продукції до загальної ваги перевезених ресурсів і готових виробів. Якщо в процесі виробництва вага виробу збільшується, то «індекс матеріаломісткості» буде менше одиниці, а «індекс переміщеної ваги» - більше одиниці; таким чином, розміщення промислового підприємства тяжіє до місця споживання його продукції. З іншого боку, якщо в процесі виробництва вага виробу зменшується, то «індекс матеріаломісткості» буде більше одиниці, «переміщеної ваги» - більше двох, і місцезнаходження промислового підприємства наближається до тих районів, де розташовані джерела сировини.

Використання даних методичних підходів дало можливість А. Веберу сформулювати класифікацію факторів локалізації виробництва за їх впливом, ступенем спільності і проявами, до яких дослідник відносив:

- транспортний, що формується за рахунок відстаней до ринків збуту і джерел сировини. Відповідно розмір транспортних витрат залежить від маси вантажів та відстані їх перевезення, а локалізація виробництва буде залежати від розміру транспортних витрат;
- трудовий, який формується за рахунок витрат на робочу силу певної кількості та якості. Даний чинник може зумовлювати зміщення локалізації підприємств з територій з оптимальним транспортним положенням до територій з дешевою робочою силою, але за умови, коли економія на витратах на робочу силу буде перевищувати витрати на транспортування;
- агломераційний, який формується за рахунок розвитку інфраструктурної мережі спільної для ряду виробництв. Його прояв полягає в зниженні питомих витрат на виробництво, за рахунок створення спільної транспортної, будівельної та енергетичної інфраструктури, за умови розміщення підприємств на компактній території.

Слід зазначити, що дане дослідження, в значній мірі базувалось на основі аналізу діяльності виробництва сільськогосподарської продукції як сировинної ланки діяльності виробництв та враховувало необхідність реалізації продукції переробної промисловості, що на нашу думку, стало одним із основних теоретичних обґрунтувань структури, специфіки формування та розвитку агропромислового комплексу в сучасному його розумінні.

Однак, критичними положеннями теорії А. Вебера є практична відсутність уваги до аналізу районів продажів і придбання, тобто споживчого чинника, орієнтація тільки на ринкові умови досконалої конкуренції та виключна концентрація уваги на витратно-вартісній стороні виробничої локалізації, що загалом обмежує можливості застосування для аналізу та оцінки розвитку сільськогосподарських і переробних підприємств у напрямі раціонального використання їх потенціалу та прискорення розвитку економічних систем.

Слід відмітити, що загалом теорії, які були обґрунтовані представниками німецької економічної школи Й. Тюненом та А. Вебером сформували загальний теоретичний базис для подальших наукових досліджень у сфері розвитку сільського господарства та переробної промисловості, які у подальшому отримали широку практичну реалізацію. На нашу думку, головними досягненням дослідників, що дозволили забезпечити широке поширення наукових положень та практичної реалізації їх ідей було:

- використання математичних моделей для обґрунтування ключових теоретичних положень у сфері розвитку агропромислового виробництва;

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- застосування методів дедукції для визначення складових елементів, процесів та явищ, сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості;
- визнання виключної важливості права приватної власності як необхідної умови розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки;
- обґрунтування виробничої спеціалізації агропромислових підприємств в залежності від наявних або ж доступних для їх функціонування ресурсів;
- встановлення залежності між розмірами ренти та ефективністю виробництва агропромислової продукції;
- визначення формалізованих чинників просторової локалізації виробництв, які дозволяють забезпечити раціональну їх локалізацію.

Подальший інтенсивний розвиток ринкових відносин, посилення рівня залежності продуктивної діяльності не від джерел сировини, а від центрів споживання, активізація міжнародної торгівлі сформували передумови для розширення теоретичного базису розвитку виробничих структур, в тому числі і агропромислових. У зв'язку з цим слід відмітити доробок американського вченого Уолтера Айзарда (Ізарда), який запропонував застосування кількісних методів та системного аналізу в дослідженнях локалізації виробничих структур та став одним із засновників теорії просторової організації суспільства [13]. Вихідні позиції даного дослідження базувались на узагальненнях теорій представників німецької дослідницької школи. Дослідник виявив, що, досить часто, автори цих теорій формують свої положення виходячи з припущення про фіксований розмір ринків. Такі припущення, на думку У. Айзарда, не є зовсім вірними, оскільки ємність конкретного ринку може коливатися в значних межах. Відповідно, розвиток своєї теорії дослідник розпочав не з процесу виробництва, а з процесу реалізації продукції. Таким чином, в основу своїх досліджень У. Айзард заклав методологічне положення про залежність масштабів та ефективності розвитку виробничих структур від ємності ринків. Дослідник дійшов до висновку, що ємність ринків в основному залежить від обсягів попиту та можливостей його задоволення, що дало йому можливість ідентифікувати чинники, які її визначають. До основних чинників, що визначають ємність ринку У. Айзард відніс: грошові доходи (прибуток, заробітна платня, рента, відсотки на капітал тощо), демографічні характеристики населення, стан регіонального платіжного балансу, кредитні обмеження, непрямий попит (потреби усіх галузей в продукції кожної іншої галузі), прагнення до просторової взаємодії тощо [14].

Досліджуючи товарні та фінансові потоки, У. Айзард дійшов до висновку про наявність не єдиного просторового ринку, а певної ієрархії ринків, які відрізняються типом товарів, що реалізуються в їх межах. При цьому вихід на будь-який з цих ринків може обмежуватись економічними, політичними або соціальними факторами [13]. Дослідник класифікував ринки наступним чином:

- місцеві ринки, для яких характерним є рівноважне виробництво та споживання товарів місцевого значення, а також у межах будь-якого іншого субрегіону;
- субрегіональні ринки, в межах яких відбувається урівноважений обіг товарів усередині кожного субрегіону, що входить до складу метрополітенського ареалу;
- регіональні ринки, виробництво і споживання товарів в яких врівноважується як по країні в цілому, так і у межах метрополітенського ареалу;
- національні ринки, на яких обіг товарів, виробництво і споживання балансується всередині країни в цілому.

Досліджуючи просторові економічні зв'язки, У. Айзард відзначає, що будь-яка торгівельна угода супроводжується зустрічним переміщенням товару та еквівалентної кількості грошей. Аналіз грошових потоків в США дозволив досліднику виявити характер перерозподілу фінансових ресурсів із сільських районів до регіональних фінансових центрів, з наступним переміщенням до національних фінансових центрів, а далі – у регіони, де реалізуються національні програми тощо. Поєднання аналізу товарних та грошових потоків дало можливість У. Айзарду розробити науково-практичні підходи до визначення регіонального платіжного

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

балансу, який дозволив дати комплексну оцінку обігу товарних та фінансових ресурсів на різних рівнях локалізації.

У своїх роботах У. Айзард приходять до висновку, що у випадку визначення «транспортних витрат» як витрат, пов'язаних з переміщенням одиниці ваги на одиницю відстані, а «транспортних тарифів» як ціни цих витрат, то базового принципу неокласики, а саме: рівності граничних норм заміщення, буде цілком достатньо для надання теорії розміщення виробництва справжнього узагальнення. На думку Захарченка В.І. «фактично мається на увазі повна «асиміляція» теорії розміщення виробництва, передусім промислового, із загальною мікроекономічною теорією» [15].

Загалом же, оцінюючи результати дослідження У. Айзарда, слід відмітити, що вони фактично завершили етап науково-методологічного формування сучасної декомпозиції агропромислового виробництва. Вагомими здобутками даної теорії є визнання вагомого впливу чинника споживчого попиту на формування та розвиток виробничих структур. Це, у свою чергу дало можливість виявити виключну необхідність формування та функціонування системи взаємозв'язків різного рівня, як об'єктивної умови розвитку господарських утворень. Слід також додати, що розгляд просторово-економічного розвитку виробничих утворень з позицій мікроекономічного аналізу дає можливість забезпечити ефективну практичну реалізацію науково-методологічних підходів встановлених в результаті дослідницької діяльності У. Айзарда.

Висновки. Сучасні тенденції і перспективні напрями розвитку сільськогосподарських і переробних підприємств знаходяться під впливом загального стану та рівня розвитку національного господарства. Однак, за останні роки, внаслідок втрати Україною вагової частини економічного, перш за все промислового, потенціалу розвитку сфера агропромислового виробництва надзвичайно підвищила свої роль та значення у розвитку вітчизняної економіки навіть за наявності невирішених завдань щодо забезпечення та захисту прав власності на землю, обмеженої інституціоналізації її функціонування, складних і тривалих проблем фінансового і матеріально-технічного забезпечення, посилення сировинної спрямованості тощо.

Отже, розробка, обґрунтування та впровадження ефективної стратегії розвитку сільського господарства, сільськогосподарських і переробних підприємств має, перш за все, орієнтуватись на комплексне використання їхнього потенціалу, повноцінне та якісне задоволення потреб населення, результатом чого має стати підвищення темпів розвитку національного господарства в цілому.

Література

1. Бутко, М. П. Особливості локалізації економічного простору регіонів в умовах децентралізації владних повноважень / М. П. Бутко, О. В. Попело, В. П. Колоша // Економіка України. - 2019. - № 1. - С. 60-74.
2. Кенэ, Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. - М. : Соцэкгиз, 1960. - 551 с.
3. Кенэ, Ф. Предисловие к I тому «Записок королевской хирургической академии» (1743) / Ф. Кенэ // Вопросы экономики. - 2008. - № 12. - С. 99-111.
4. Майбурд, Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. / Е. М. Майбурд. - М. : Дело, Вита-Пресс, 1996. - С. 136-153.
5. Несененко, П. П. Роль и значение экономической политики физиократов в свете современных проблем Украины / П. П. Несененко, А. А. Артеменко // Науковий вісник: зб. наук. пр. - 2008. - № 16 (72). - С. 114-124.
6. Несененко, П. П. Економічна система А. Р. Ж. Тюрго як початок становлення наукового етапу економічної думки / П. П. Несененко, О. А. Артеменко // Економічна теорія. - 2010. - № 4. - С. 85-92.
7. Кенэ, Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ, А.Р.Ж. Тюрго, П.С. Дюпон де Немур; пер. с франц., англ., нем. - М.: Эксмо, 2008. - 1199 с.
8. Історія економічних учень: [підручник у 2-х ч.] – Ч. 1 / за ред. В. Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і доп. –

References

1. Butko, M. P. Popelo, O. V., Kolosha, V. P. (2019). Osoblyvosti lokalizatsii ekonomichnoho prostoru rehioniv v umovakh detsentralizatsii vladnykh povnovazhen [Features of localization of economic space of regions in the conditions of decentralization of powers]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1 (686), 60-74 [in Ukrainian].
2. Quesnay, F. (1960). Izbrannyye ekonomicheskie proizvedeniya [Selected Economic Works]. Moscow: Sotsekhiz [in Russian].
3. Quesnay, F. Predislovie k I tomu «Zapisok korolevskoi khirurgicheskoi akademii» (1743) [Introduction to Volume I of "Memoirs of Royal Surgical Academy" (1743)]. *Voprosy Ekonomiki – The issues of the economy*, 12, 99-111. Retrieved from <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2008-12-99-111> [in Russian].
4. Maiburd, E. M. (1996). Vvedenie v istoriyu ekonomicheskoi mysli. Ot prorokov do professorov [Introduction to the history of economic thought. From prophets to professors]. Moscow: Delo [in Russian].
5. Nesenenko, P. P., Artemenko, O. A. (2008). Rol i znachenie ekonomicheskoi politiki fiziokratov v svete sovremennykh problem Ukraini [The role and importance of the economic policies of the physiocrats in the light of modern problems of Ukraine]. *Naukovyi visnyk – Scientific Bulletin*, 16 (72), 114-124 [in Russian].

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

К. : Знання, 2006. – 582 с.

9. Блауг, М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М. : Дело Лтд, 1994. – 720 с.

10. Тюрго, А. Р. Избранные экономические произведения. / А. Р. Тюрго. - М. : Соцэкгиз, 1961. - 198 с.

11. Thunen, J. W. Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie. - Hamburg : Perihes, 1826) [Electronic resource]. - Access mode: http://archive.org/sream/derisolieriesiaa00ihuofi/derisolieriesiaa00ihuofi_djvu.ixi.

12. Вебер, А. Теория размещения промышленности (1909) / Альфред Вебер ; пер. с нем. - Л.; М. : Книга, 1926. - 224 с.

13. Изард, У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах / Уолтер Изард ; пер. с англ. - М. : Прогресс, 1966. - 660 с.

14. Пробст, А. Е. Уолтер Изард и его методы регионального анализа: введение в науку о регионах / А. Е. Пробст. - М. : Экономика, 1996. - 240 с.

15. Захарченко, В. І. Історико-економічний аналіз теорії розміщення промисловості: мікроекономічний рівень / В. І. Захарченко // Вісник [Київського інституту бізнесу та технологій]. - 2015. - Вип. 3. - С. 37-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2015_3_9.

6. Nesenenko, P. P., Artemenko, O. A. (2010). Ekonomichna systema A. R. Zh. Tiurho iak pochatok stanovlennia naukovoho etapu ekonomichnoi dumky [The economic system of A.R.J. Turgot as the beginning of the formation of the scientific stage of economic thought]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, 4, 85-92 [in Ukrainian].

7. Quesnay, F., Turgot, A. R. J., Dupont de Nemours, P. S. (2008). Fyzyokraty. Yzbrannye ekonomicheskyye proizvedeniya [Physiocrats. Selected Economic Works]. Moscow: Eksmo [in Russian].

8. Bazylevych, V.D. (Eds.). (2006). *Istoriia ekonomichnykh uchen [History of economic studies]*. (Vols. 1). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

9. Blauh, M. (1994) *Ekonomicheskaya mysl v retrospektive [Economic thought in retrospect]*. Moscow: Delo Ltd [in Russian].

10. Turgot, A. R. (1961). *Izbrannye ekonomicheskie proivedeniia [Selected Economic Activities]*. Moscow: Sotsekhyz [in Russian].

11. Thunen, J. W. (1826). *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Hamburg: Perihes. Retrieved from http://archive.org/sream/derisolieriesiaa00ihuofi/derisolieriesiaa00ihuofi_djvu.ixi [in German].

12. Veber, A. (1909). *Teoriia razmescheniia promyshlennosti [Theory of Industrial Placement]*. Moscow: Kniga [in Russian].

13. Isard, W. (1966). *Metody regionalnogo analiza: vvedenie v nauku o regionakh [Regional Analysis Methods: An Introduction to Regional Science]*. Moscow: Prohress [in Russian].

14. Probst, A. E. (1996). *Uolter Izard i ego metody regionalnogo analiza: vvedenie v nauku o regionakh [Walter Isard and his methods of regional analysis: an introduction to regional science]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].

15. Zakharchenko, V. I. (2015). Istoryko-ekonomichnyi analiz teorii rozmischennia promyslovosti: mikroekonomichnyi riven [Historical and economic analysis of industrial placement theory: microeconomic level]. *Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohij – Bulletin of the Kiev Institute of Business and Technology*, 3, 37-43. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2015_3_9 [in Ukrainian].

Надійшла 05.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Рассказов, О. І. Теоретичні аспекти оцінки впливу потенціалу агропромислових формувань на розвиток економіки України / О. І. Рассказов // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 147-156.

Рассказов Олег Ігоревич аспірант кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-7138-2067>;
E-mail: rasskazovoleg1516@gmail.com;

Rasskazov Oleg Ihorevych Postgraduate Student Management and civil service, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-7138-2067>;
E-mail: rasskazovoleg1516@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

УДК 330.8

UDC 330.8

С. Ю. Савін, к. е. н.,
доцент**S. Yu. Savin**, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЦІЛІСНОСТІ
СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ СТРУКТУР****THEORETICAL BACKGROUND OF THE
INTEGRITY OF SOCIAL AND LABOR
STRUCTURES**

Актуальність теми дослідження. Сучасна людина, яка вже ввібрала в себе принципи, цінності, дух і психологію тих організацій, з якими її пов'язало життя раніше, становить певну перешкоду у життєздатності організації у зв'язку з привнесенням нею неузгодженостей у налагодження соціальної та трудової взаємодії.

Постановка проблеми. Перенасичення бізнес-середовища інформацією викликає організаційний хаос, який перешкоджає досягненню цілей організації. Науковим підґрунтям для вирішення цієї проблеми є дослідження сутності принципу цілісності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи цілісності заклали представники класичних теорій організації (Ф. Тейлор, А. Файоль, М. Вебер), організаційної концепції «людських відносин» (Е. Мейо, Д. Макгрегор), ситуаційних теорій організації (П. Лоуренс, Дж. Лорш).

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На кожному з відомих чотирьох етапів розвитку теорії організації специфічний прояв та оформлення принципу цілісності не досліджувалось в залежності від превалюючих у певний період часу факторів розвитку організації та недостатньо враховували аспекти соціальної взаємодії учасників трудових процесів.

Постановка завдання. Визначити характерні ознаки кожного із періодів розвитку теорії організації в контексті принципу цілісності. Визначити сутність принципу цілісності соціально-трудоових структур на сучасному етапі управління організаціями.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі принцип цілісності здебільшого був оформлений такими його аспектами, як єдність та гармонія. На другому етапі принцип цілісності оформлюється через принцип інтеграції. Третій та четвертий етапи розвитку організації пов'язані із трансформацією наукового погляду на організацію, як «відкритої систему». Запропоновано виділяти п'ятий етап розвитку теорії організації, для якого характерною ознакою є врахування в управлінні організацією різноманітності соціальних проявів.

Висновки. На п'ятому етапі розвитку теорії організації призначення принципу цілісності соціально-трудоових структур полягає у забезпеченні узгодженості різноманітних соціальних інтересів груп персоналу з метою збалансованості трудових результатів.

Ключові слова: цілісність; теорії організації; соціально-трудоова структура.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-157-162

Urgency of the research. A modern person, who has already absorbed the principles, values, spirit and psychology of those organizations with which they have been associated with life before, poses a certain obstacle to the viability of the organization due to its inconsistencies in establishing social and work interaction.

Target setting. The saturation of the business environment with information causes organizational chaos, which is hindering the achievement of the goals of the organization. The scientific basis for solving this problem is to study the essence of the principle of integrity.

Actual scientific researches and issues analysis. Representatives of classical theories of organization (F. Taylor, A. Fayol, M. Weber), organizational concept of "human relations" (E. Mayo, D. McGregor), situational theories of organization (P. Lawrence, J. Lorsch) laid the basics of integrity.

Uninvestigated parts of general matters defining. At each of the four known stages of the development of organizational theory, the specific manifestation and formulation of the principle of integrity was not investigated depending on the factors of organizational development prevailing over a certain period of time, and insufficiently considered aspects of social interaction of the participants of labor processes.

The research objective. Identify the characteristics of each of the periods of organizational theory development in the context of the principle of integrity. To determine the essence of the principle of integrity of social and labor structures at the present stage of management of organizations.

The statement of basic materials. In the first phase, the principle of integrity was largely shaped by its aspects such as unity and harmony. In the second stage, the principle of integrity is formulated through the principle of integration. The third and fourth stages of organizational development involve the transformation of the scientific view of the organization as an "open system". It is proposed to highlight the fifth stage of the development of theories of organizations, which is characterized by consideration of the diversity of social manifestations in managing the organization.

Conclusions. In the fifth stage of the development of theories of organization, the assignment of the principle of the integrity of socio-labor structures is to ensure the coherence of the various social interests of the groups of personnel in order to balance the work results.

Keywords: integrity; organization theory; social and labor structure.

Актуальність теми дослідження. Сучасному бізнес-середовищу притаманні складні, багатомірні і динамічні зміни: утворення і трансформація цілей на національному, регіональному та мікрорівнях; створення та трансформація та/або закриття численних приватних та державних

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

підприємств, компаній, установ; формування різноманітних громадських організаційних утворень, таких, як союзи, фонди, рухи тощо. Сучасна людина, яка до входження її у певну соціально-трудова структуру, вже ввібрала в себе принципи, цінності, дух і психологію тих організацій, з якими її пов'язало життя раніше, становить певну перешкоду у життєздатності організації у зв'язку з привнесенням нею неузгодженостей у налагодженні соціальної та трудової взаємодії.

Формування та функціонування соціально-трудова структур в організаціях, заснованих на зв'язках соціального та трудового характеру між групами виконавців загальних завдань, багато в чому визначаються їх цілісністю, тобто організаційною сукупністю цілей, змісту, умов, форм, методів, засобів управління працею з метою досягнення господарських цілей.

Крім того, цілісність соціально-трудова структур набуває в умовах інформаційного перенасичення надзвичайно важливого значення. Це пов'язане із необхідністю подолання інформаційних та організаційних перешкод у формуванні єдиної мети, чіткої програми дій та спільних інтересів учасників виробничої взаємодії. Крім того, соціальна та трудова цілісність мають різну природу взаємодії, що потребує пошуку шляхів їх узгодження у єдиному теоретичному форматі.

Постановка проблеми. В сучасних умовах перенасичення бізнес-середовища інформацією, виникає організаційний хаос, який є суттєвою перешкодою у досягненні цілей організації. Важливо в таких умовах створити теоретичні засади для пошуку відповідних інструментів подолання розбалансованості та фрагментарності організацій. Науковим підґрунтям для вирішення цієї проблеми є дослідження сутності принципу цілісності та його застосування у практиці управління організацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення сучасного розуміння основ цілісності організації, як формальної платформи, в межах якої соціально-трудова структури забезпечують її функціонування, відбувалося в трансформації наукових поглядів на проблему через класичні теорії організації (науковий менеджмент Ф. Тейлора, організаційні принципи А. Файоля, бюрократична теорія організації М. Вебера), організаційну концепцію «людських відносин» (погляди на організацію Е. Мейо, концепція Д. Макгрегора, теорія К. Арджириса, організаційна система Р. Лікерта, підхід У. Бенніса, погляди Е. Шейна), ситуаційні теорії організації (ситуаційний підхід Р. Моклера, підхід Дж. Вудворда, дослідження Т. Бернса і Дж. Сталкера, погляди П. Лоуренса і Дж. Лорша), організація як соціотехнічна система (Е. Трист і Л. Бамфорт), управління організацією як мистецтво (Дж. Одіорне), які досліджували проблеми управління організацією.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На кожному з відомих чотирьох етапів розвитку теорії організації принцип цілісності мав специфічне оформлення в залежності від превалюючих у певний період факторів розвитку організацій.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення характерних ознак кожного із періодів розвитку теорії організації в контексті принципу цілісності, а також – визначення сутності принципу цілісності соціально-трудова структур на сучасному етапі управління організаціями.

Виклад основного матеріалу. Так, Ф. Тейлор у своїй праці заклав підвалини гармонійної взаємодії в організаційному процесі усіх членів та їх розвиток. Він, зокрема, обґрунтував та проголосив серед інших такі принципи [1]:

- гармонія замість протиріч;
- співробітництво замість індивідуальної роботи.

Однак, слід врахувати ту обставину, що на думку Ф.Тейлора гармонія розглядалась, як єдність думок, забезпечена бюрократичними управлінськими інструментами, а співробітництво ініціювалось та мотиваційно забезпечувалось керівництвом. Сучасне трактування цілісності соціально-трудова структур слід розглядати, як інтеграцію різних думок учасників, які при цьому приймають на себе та беззаперечно дотримуються певних соціально-трудова обов'язків.

Особливу життєздатність продемонстрували принципи, в яких акцент робився на колективні якості працівника. Зокрема, Анрі Файоль запропонував принципи, які були спрямовані на забезпечення єдності організації [2]:

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

- чіткі цілі;
- один центр підпорядкування (єдність управління);
- один відділ управління (єдність контролю).

Принцип єдності організації, запропонований А. Файолем, став прообразом принципу цілісності соціально-трудова структур ще і тому, що він більше, ніж інші дослідники того періоду наблизився до розуміння соціального підґрунтя організації. На відміну від інших представників теорії організації на першому етапі розвитку, А. Файоля не можна однозначно характеризувати, як прихильника раціонального мислення. В його принципах прослідковується соціальний аспект забезпечення єдності організації. Тобто єдність організації забезпечується не за рахунок безумовного підпорядкування наказам зверху, а за рахунок внутрішнього усвідомлення «своїї ролі та становища в колективі».

Прихильники концепції «соціальної людини» Ч. Бернард та Е. Мейо (другий етап розвитку теорії організації) вбачали головну причину співпраці працівників з організацією у їхньому бажанні досягти мети, яку вони не в змозі були досягти самостійно. Поняття «соціальна кооперація», яку розглядали ці науковці, була першим теоретичним наближенням до поняття «цілісність соціально-трудова структури». Зокрема, Е. Мейо проголошував «Людина – унікальна соціальна тварина, здатна досягти повної «свободи», лише цілком розчинившись у групі» [3]. Беручи до уваги, що в часи, коли проводив свої дослідження Е. Мейо, ще не спостерігалось такого соціального розшарування серед працівників, яке характерне для сучасного суспільства, висновки його були надзвичайно узагальненими і стосувалися лише учасників соціальної взаємодії, які розглядалися з позиції обмежених параметрів групи оточення. До того ж Е. Мейо, зосередившись на дослідженні соціальних аспектів взаємодії учасників організації, лише частково розвинув наукове уявлення про цілісність організації через можливість усунення конфліктів між індивідом і організацією.

На другому етапі розвитку теорії організації найбільш суттєвий доробок з точки зору забезпечення цілісності організації було здійснено Дугласом Макгрегором, який у запропонованій ним теорії Y базовим принципом розглянув «принцип інтеграції», тобто створення таких умов, в яких члени організації якнайкраще досягали цілей, спрямовуючи свою енергію на успіх. При цьому завдання управлінця і організаційної структури створити умови, за яких, досягаючи організаційних цілей, члени організації в той же час реалізовували б свої індивідуальні цілі і завдання. Теорія Y виражає гуманістичний напрям концепції «людських відносин», розглядаючи індивіда як творчу особистість, якій властиве прагнення ставити перед собою нові цілі і своїми зусиллями, працею досягати їх без примусу і контролю ззовні [4]. Іншими словами, Д. Макгрегор вбачав можливість забезпечення цілісності організації у створенні таких внутрішніх умов, які б сприяли інтеграції цілей її учасників. Вплив зовнішнього середовища при цьому ще не досліджувався.

Для третього етапу розвитку теорії організації характерною особливістю є трансформація світової наукової думки про необхідність дослідження організації не як «закритої системи», а як «відкритої системи», тобто обов'язково враховувати вплив зовнішнього середовища. Класична бюрократична структура організацій стала поступово змінюватись під дією таких обставин:

- зовнішнє середовище стрімко піддавалося технологічним змінам і характеризувалося високою нестабільністю;
- вищий загальний рівень освіти став визначати прагнення людей до більшої свідомої праці і залученості в процес управління, а також більшої самостійності й автономності в поведінці;
- цілі і завдання стали носити більш складний технічний характер, який важко було прогнозувати;
- виникла потреба в групах фахівців для реалізації конкретних проектів.

Основна увага науковців того часу була спрямована на вивчення факторів зовнішнього впливу та на пошук управлінських інструментів їх запобігання.

Основними принципами управління, які проголошувались у той час стали «гнучкість», «адаптивність», «стійкість». Вони повинні були забезпечити певні властивості організації при її функціонуванні у зовнішньому середовищі.

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Імплементация цих принципів відбувалась через розвиток концепції «людських відносин», яка передбачала, що в центрі всіх організаційних процесів знаходиться людина, наділена своїми особливими особистісними якостями.

В результаті організаційні структури стали більш динамічними, адаптивними і органічними [5]

Однак, науковці третього етапу розвитку теорії організації, надавши їй ознак «гуманізації», не змогли вирішити таких проблемних питань, як:

1) Чому сприятливий організаційний клімат не обов'язково забезпечує високу продуктивність?

2) Чому авторитарні організації можуть бути більш ефективними, чим демократичні?

3) Чому висока ефективність сама може створювати високу трудову мораль, навіть якщо перша досягнута авторитарними методами?

4) Чому участь працівників у прийнятті рішень обходиться організації занадто дорого?

Усі ці проблеми об'єднують розбалансованість результатів, яку можна пояснити відсутністю механізмів узгодження різних інтересів учасників виробничих процесів. Тобто науковці та практики визнавали необхідність врахування людського фактора в управлінні організацією, але ще не приділяли належної уваги тим важелям, які повинні були мінімізувати негативну дію соціальної, емоційної, психологічної фрагментації соціально-трудова структура.

Науковцями третього етапу розвитку теорії організації було зроблено важливі висновки щодо різного впливу зовнішнього середовища на різні за своїм призначенням підрозділи організації. Так, дослідники Т. Бернс і Д. Сталкер дійшли висновку, що структура і процеси організації насамперед детерміновані невизначеністю середовища. А науковці П. Лоуренс та Дж. Лорш обґрунтували висновок про те, що існує взаємозв'язок між невизначеністю зовнішнього середовища організації та її внутрішньою структурою [6]. Обидва висновки, маючи певне збагачення наукової думки, в той же час гальмували подальший пошук універсальних принципів управління. Принцип цілісності організації взагалі при цьому втрачав сенс, як такий, що не міг бути забезпечений інструментами внутрішнього менеджменту. Цей принцип був підмінений принципом оптимального співвідношенням структурно-процесуальних та соціально-особистісних параметрів, що повинні були забезпечити найбільшу організаційну ефективність.

На четвертому етапі розвитку теорії організації, найбільш відомими представниками якого є Ричард Сайерт, Джеймс Марч, Гелберт Саймон, принцип цілісності застосовувався для вирішення конфліктів, які є наслідком постійної невизначеності в управлінні організацією. При цьому різноманітність цілей, інтересів, завдань розглядалась як негативне явище, яке призводить до деструктивних конфліктів.

На відміну від зазначеного підходу, у 1983 р. Д. Томас заснував теорію менеджменту різноманітності. Основною ідеєю його концепції є ідентифікація і використання потенціалу всіх співробітників для досягнення цілей організації. Тобто, він звертав увагу насамперед на відмінності (різноманітність) у складі персоналу організацій. На його думку, все більше організацій різного типу визнають той факт, що різноманітність персоналу не є перешкодою, а є величезною можливістю, якщо нею правильно керувати. Він підкреслює, що необхідно давати шанс усім співробітникам проявити себе – створивши середовище, в якому кожен може найкраще виконувати свою роботу [7].

Проблемами різноманітності в її соціальних проявах займалися і інші науковці. Так, М. Лоден і Дж. Рознер розглядали різноманітність як важливий життєвий ресурс організації. Вони виступали, по-перше, за осмислення феномену різноманітності, по-друге – за повагу до різноманітності, по-третє – за взаєморозуміння у трудових колективах підкреслюючи, що різноманітність (гетерогенність груп) може сприяти як зростанню потенціалу творчості, так і зумовлювати конфлікти [8].

На цьому ґрунті (передусім, виокремлення соціальної гетерогенності) і виникла концепція менеджменту різноманітності. Вона «передбачає сукупність управлінських дій і методів, спрямованих на ідентифікацію, визнання, позитивну оцінку, увагу до відмінностей у структурних елементах і діяльності організації з метою використання їх для підвищення ефективності

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

спільної діяльності, з урахуванням інтересів усіх зацікавлених осіб – співробітників, керівників, клієнтів, постачальників тощо» [9].

У більш сучасних дослідженнях науковці розширюють трактування менеджменту різноманітності, переносючи його на весь організаційний простір, завдяки чому конкурентні переваги створюються в процесі продуктивної взаємодії із різноманітністю. Це досягається шляхом «організації різноманітності», коли в організації надається перевага горизонтальним зв'язкам, децентралізації, розподіленій владі і когнітивному лідерству, коли різні організаційні принципи співіснують в стані активного суперництва між собою при визначенні способів, методів і ресурсів для вирішення інноваційних завдань і коли персонал захоплюється до самонавчання і саморозвитку [10].

Період наукового оформлення теорії різноманітності у системі поглядів на управління організацією можна вважати початком п'ятого етапу розвитку теорій організацій.

Принцип цілісності набуває особливого значення в умовах швидкої фрагментації суспільства та соціально-трудових структур, що пов'язане із стрімким розвитком ІТ-технологій та зміною парадигми економічного розвитку «індустріалізація» на парадигму «інформаціоналізм».

Сутність трудових колективів в умовах інформаціоналізму видозмінюється. Так, у будь-якому колективі між його учасниками існують формальні та неформальні відносини, на базі яких складаються певні первинні групи. Враховуючи, що за умов інформаціоналізму формування особистих симпатій може виникати під дією значно більших обсягів інформації, то очевидно, що і кількість груп буде зростати, що узгоджується із теорією М. Кастельса [11] про підвищення фрагментації суспільства в цілому та окремих колективів, зокрема.

Тобто, говорячи про трудовий колектив в умовах інформаціоналізму, слід розуміти його вже як групи людей, що організовані та взаємодіють в межах спільного виконання трудових завдань на засадах соціальної та психоемоційної подібності [12].

Хоча М. Кастельс та прибічники його теорії розглядали фрагментацію, яку можна вважати проявом різноманітності, як негативне явище, однак саме такий підхід, розглянутий з іншого боку, дав відповідь на питання: «Яке позитивне явище, на відміну від негативної фрагментації, сприяло б пришвидшенню процесів обміну інформацією, зниженню витрат на взаємний контроль, усуненню внутрішнього деструктивного суперництва тощо?». Сучасна відповідь на це питання полягає у наступному: узгодженість різноманітних соціальних інтересів з метою збалансованості трудових результатів груп персоналу може бути забезпечена на основі принципу цілісності соціально-трудових структур.

Висновки. Таким чином, принцип цілісності соціально-трудових структур, еволюціонував упродовж усіх етапів розвитку організацій, об'єктивно існуючи, але маючи специфічні прояви в залежності від наукового погляду на особливості функціонування та управління організаціями у певний період часу. На теперішньому п'ятому етапі розвитку теорій організації основне призначення принципу цілісності соціально-трудових структур полягає у забезпеченні узгодженості різноманітних соціальних інтересів груп персоналу з метою збалансованості трудових результатів.

Література

- 1.Тейлор, Ф. Научная организация труда / Ф. Тейлор. – М. : НКПС Транспечат, 1924. – 292 с.
2. Henri Fayol. Administration Industrielle et Générale, 1916. Анри Файоль. Общее и промышленное управление. Перевод на русский язык: Б. В. Бабина-Кореня. - М., 1923. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. - 28.08.2012. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/5783>.
3. Mayo, E. The Human Problems of an Industrial Civilization / E. Mayo. – L., 1949. – P. 18.
4. McGregor D. The Human Side of Enterprise / McGregor D. - New York: McGraw-Hill, 1960. – 256 p.
5. Татарінов, Є. В. Розвиток психологічних поглядів на управління організацією [Електронний ресурс] / Є. В. Татарінов, В. Ж. Богайчук // Вісник Національного

References

1. Taylor, F. (1924). *Nauchnaya organizatsiya truda [Scientific organization of labor]*. Moscow: NKPS Transpechat [in Russian].
2. Fayol, H. (1923). *Obshchee i promyshlennoe upravlenie, 1916 [Administration Industrielle et Générale, 1916]*. (B.V. Babina-Korenya, Trans). Moscow. Retrieved from <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/5783> [in Russian].
3. Mayo, E. (1949). The Human Problems of an Industrial Civilization [in English].
4. McGregor, D. (1960). *The Human Side of Enterprise*. New York: McGraw-Hill [in English].
5. Tatarinov, E. V, Bogaychuk, V. Zh. (2012). Rozvytok psykholohichnykh pohliadiv na upravlinnia orhanizatsiieiu [Development of psychological views on the management of the organization]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony*

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

- університету оборони України. - 2012. - Вип. 6. - С. 292-297. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_6_58.
6. Занковський, А. Н. Организационная психология: учебное пособие для вузов по специальности "Организационная психология" / А. Н. Занковський. – 2-е изд. – М. : Флинта: МПСИ, 2002. – 648 с.
7. Thomas, D. A. Making Differences Matter: A New Paradigm for Managing Diversity / D. A. Thomas, R. J. Ely // *Harvard Business Review*. -1996. - Vol. 74 . - № 5. - P. 79-91.
8. Steinmetz, B. Diversity Management und Antidiskriminierung / B. Steinmetz, G. Vedder. - Weimar: Bertuch Verlag GmbH, 2007. - 136 p.
9. Менеджмент многообразия в гетерогенных организациях / М. Н. Певзнер, П. А. Петряков, В. В. Стадник, У. Альгермиссен. – Хмельницкий : ФОП АС Гонга, 2016. - 354 с.
10. Anders, V. Diversity und Diversity Management in Berliner Unternehmen Im Fokus: Personen mit Migrationshintergrund. Ergebnisse einer quantitativen und qualitativen empirischen Studie. / V. Anders, R. Ortlieb, H. Pantelmann, D. Reim, B. Sieben, S. Stein. - München und Mering: Reiner und Hampp Verlag, 2008.
11. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/intro2.php.
12. Савін, С. Ю. Цілісність соціально-трудоу структур / С. Ю Савін // Вісник Хмельницького національного університету. - 2017. - № 1. - С. 156-159.
- Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 5 (30), 292-297 [in Ukrainian].
6. Zankovsky, A. N. (2002). *Organizatsionnaya psikhologiya [Organizational Psychology]*. (2nd ed.). Moscow: Flint: MPSI [in Russian].
7. Thomas, D. A., Ely, R. J. (1996). Making Differences Matter: A New Paradigm for Managing Diversity. *Harvard Business Review*, 74(5), 79-91 [in English].
8. Steinmetz, B., Vedder, G. (2007). Diversity Management und Antidiskriminierung. Weimar: Bertuch Verlag GmbH [in German].
9. Pevzner, M. N., Petryakov, P. A., Stadnik, V. V., Algermissen, W. (2016). *Menedzhment mnogoobraziya v geterogenn'gkh organizatsiyakh [Management of diversity in heterogeneous organizations]*. Khmelnytsky: FOP AS Gong [in Russian].
10. Anders, V., Ortlieb, R., Pantelmann, H., Reim, D., Sieben, B., Stein, S. (2008). *Diversity und Diversity Management in Berliner Unternehmen Im Fokus: Personen mit Migrationshintergrund. Ergebnisse einer quantitativen und qualitativen empirischen Studie*. München und Mering: Reiner und Hampp Verlag [in German].
11. Castells, M. (n.d.). *Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura [The Information Era: Economics, Society and Culture]*. Retrieved from http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/intro2.php [in Russian].
12. Savin, S. Yu. (2017). Tsilisnist sotsialno-trudovykh struktur [Integrity of social and labor structures]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytsky National University*, 1, 156-159 [in Ukrainian].

Надійшла 07.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Савін, С. Ю. Теоретичне підґрунтя цілісності соціально-трудоу структур / С. Ю. Савін // Науковий вісник Полісся.– 2019. - № 2 (18). – С. 157-162.

Савін Станіслав Юрійович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму, Херсонський національний технічний університет; <https://orcid.org/0000-0002-0405-3244>; E-mail: savinagalina28@gmail.com;

Savin Stanislav Yurievich Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Management, Marketing and Tourism, Kherson National Technical University; <https://orcid.org/0000-0002-0405-3244>; E-mail: savinagalina28@gmail.com.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 658.011.12:331

UDC 658.011.12:331

В. В. Шукліна, к. е. н.,
доцент,
Р. М. Набока, к. е. н.,
доцент

V. V. Shuklina, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
R. N. Naboka, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor

ЯКІСТЬ В ПАРАДИГМІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

QUALITY IN THE PARADIGM OF MANAGING THE INFORMATION AND COMMUNICATION POTENTIAL OF AN ENTERPRISE

Актуальність теми дослідження. Під впливом соціально-економічного розвитку змінюється парадигма управління потенціалом, трансформуючись в систему знань, що адекватна умовам.

Постановка проблеми. Перенасичення бізнес-середовища інформацією та невідповідність засобів комунікації викликає організаційний хаос, який перешкоджає досягненню цілей і знижує якість управління підприємством. Науковим підґрунтям для вирішення цієї проблеми є дослідження відповідності парадигми та її якісних критеріїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систему поглядів на управління потенціалом формували в своїх працях такі провідні вчені і дослідники, як І. Ансофф, П. Друкер, Ф. Тейлор, Е. Мейо, О. Білорус, О. Скаленко, О. Терещенко, О. Федоніна М. Шепелев та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Діалектику управлінської парадигми інформаційно-комунікаційного потенціалу та зміни її положень не досліджували в період інформатизації економіки; недостатньо враховували якісні аспекти формування.

Постановка завдання. Обґрунтувати сутність нової парадигми управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства в умовах сучасної економіки; визначити роль і місце якості в контексті адекватності ситуації.

Виклад основного матеріалу. Досліджено трансформації парадигми на сучасному етапі соціально-економічного розвитку, сутність понять, характерні ознаки і роль якості в забезпеченні адекватності управління інформаційно-комунікаційними можливостями під впливом зміни ситуацій.

Висновки. Обґрунтовано сутність і діалектику парадигми управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства в умовах розвитку інформаційно-знань економіки. Розроблено архітектуру якості та визначено роль і характерні ознаки якісного управління в контексті адекватності конкретній ситуації.

Ключові слова: управління інформаційно-комунікаційним потенціалом; якість; якість управління; якість управлінського рішення; управління якістю; ситуація; розвиток; адекватність; інформаційна економіка.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-163-170

Urgency of the research. Under the influence of socio-economic development, the paradigm of capacity management is changing, transforming into a system of knowledge appropriate to the conditions.

Target setting. The saturation of the business environment with information and communication mismatch causes organizational that hinders the achievement of goals and reduces the quality of enterprise management. The scientific basis for addressing this problem is to study the paradigm's relevance and its qualitative criteria.

Actual scientific researches and issues analysis. Leading scientists and researchers such as I. Ansoff, P. Drucker, F. Taylor, E. Mayo, O. Belorus, O. Skalenko, O. Tereshchenko, O. Fedonina, M. Shepelev formed the system of views on potential management in their works and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The dialectics of the management paradigm of information and communication potential and changes in its provisions have not been studied in the period of informatization of the economy; insufficient consideration was given to the qualitative aspects of molding.

The research objective. To substantiate the essence of the new paradigm of management potential of information and communication of the enterprise in the modern economy; determine the role and place of quality in the context of the adequacy of the situation.

The statement of basic materials. The paradigm transformation at the present stage of socio-economic development, the essence of concepts, characteristic features and the role of quality in ensuring the management of information and communication capabilities under the influence of changing situations are investigated.

Conclusions. The essence and dialectics of the paradigm of management of information and communication potential of the enterprise in the conditions of development of information and knowledge economy are substantiated. The architecture of quality is developed and the role and characteristic features of quality management in the context of adequacy of a particular situation are defined.

Keywords: management of information and communication potential; quality; quality of management; quality of management decision; quality management; situation; development; adequacy; information economy.

Актуальність теми дослідження. В умовах інформаційної революції і постіндустріальної цивілізації сучасні технології й засоби зв'язку різко прискорили інтеграцію на усіх рівнях і напрямках управлінської діяльності, надаючи процесам нових якостей й динаміки. Інтелектуальна праця та інновації змінюють структуру ресурсів ринкової економіки і потенціалів суб'єктів

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

господарювання. Ресурсом став творчий працівник, здатний генерувати нові ідеї, створювати технології і блага завдяки своєму креативному інтелекту.

Властивості інформації й комунікацій істотно відрізняють їх від інших ресурсів, що застосовуються підприємствами. В умовах швидкозмінного середовища суб'єкти господарювання гостро відчують асиметрію в рівномірності поширення і надійності інформаційно-комунікаційних потоків, що значно знижує своєчасність рішень і адекватність управління. Необхідність вирішення проблеми викликає підвищений інтерес у підприємств до інструментів стратегічного розвитку, що, в свою чергу, актуалізує питання підготовки й прийняття рішень щодо можливостей трансформувати вхідні інформаційно-комунікаційні ресурси в економічні блага і конкурентні переваги, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні і суспільні інтереси тобто управління інформаційно-комунікаційним потенціалом.

Постановка проблеми. Мінливість цільової орієнтації підприємства як об'єктивна реакція на умови реальності викликає необхідність у переосмисленні низки понять, критеріїв якості і процедур забезпечення та обґрунтуванні системи поглядів щодо управління інформаційно-комунікаційним потенціалом, зумовлених безперервним зростанням наукового й практичного досвіду, мірою соціально-економічного розвитку. Крім того, сукупність певних знань не дає повного уявлення про умови його довгострокового функціонування як економічної системи у швидко мінливих умовах зовнішнього середовища, формування передумов його розвитку. Що, у свою чергу, зумовлює нерозвинутість існуючих систем якісного управління можливостями підприємств.

Теоретична і практична значущість вирішення проблеми формування парадигми управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства у динамічних умовах інтелектуалізації економіки зумовили мету даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання, пов'язані з фундаментальними концепціями управління потенціалом підприємства і соціально-економічним розвитком, висвітлено у працях вчених І. Ансоффа, Б. Карлоффа, Дж. Б. Куїна, А. Мескона, М. Хедоурі, Ф. Альберта, А. А. Томпсона, А. Дж. Стрікланда, Д. Хасбі, А. Чандлера, В. М. Брижка, О. М. Гальченка, М. І. Долішнього, О. М. Криворучко, О. В. Молодцова, Г. П. Ситніка, В. С. Цимбалюка, А. М. Черноброва, А. Н. Щедрина та інших. Дослідження різних аспектів теорії управління потенціалом підприємства, в тому числі, інформаційного і комунікаційного, присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Б. Альохіна, Є. А. Бельтюкова, А. Е. Воронкової, І. З. Должанського, Ю. Ю. Донця, Т. О. Загорної, І. М. Карапейчика, В. А. Котлова, Н. С. Краснокутської, Є. В. Лапіна, О. І. Олесюка, Л. Д. Ревуцького, І. М. Рєпіної, О. О. Удалих, О. С. Федоніна, П. А. Фоміна та інших. Засновниками досліджень з управління якістю прийнято вважати таких вчених, як Демінга, Дж. Джурана, К. Ісікаву, Г. Доджа, В. Шухарта, А. Фейгенбаума, Ф. Тейлора; вагомий внесок в т.ч. деяких складових потенціалу, внесли такі вітчизняні вчені, як Г. Г. Азгальдов, М. В. Брик, В. Г. Версан, А. В. Глічев, Л. В. Дейнеко, В. В. Жильченкова, М. І. Долішній, В. Б. Захожай, В. М. Мішин, Т. Л. Мостенська, В. А. Огвоздін, А. Ю. Чорний, М. І. Шаповал, Д. К. Шевченко, С. О. Юшин та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Підкреслюючи значимість наукових напрацювань щодо формування парадигми управління інформаційно-комунікаційним потенціалом, необхідно відмітити, недостатність дослідження ролі і місця якості в сучасній системі поглядів в контексті забезпечення адаптації підприємства до зміни умов зовнішнього середовища.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження проблемних питань, що стосуються існуючої системи поглядів на управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства і необхідності її удосконалення; обґрунтування ролі і місця якості в парадигмі управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства у відповідності до потреб підприємства і тенденцій економічного розвитку.

Викладення основного матеріалу. За визначеннями економічної теорії і практичним досвідом господарювання розвиток суспільного виробництва послідовно проходить через домінування секторів економіки з визначальним чинником їх формування та відповідними пріоритетами, інструментами, механізмами стратегічного зростання. Трансформація економічних систем передбачає адекватні перетворення бізнесу, а паралельне їх існування створює можливості для забезпечення порівняльних переваг і мотивів транснаціоналізації суб'єктів

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

господарювання. Адекватними перетвореннями бізнесу супроводжуються зміни фаз життєвого циклу середовища (окремих галузей, ринків), що мають прояви в парадигмі управління [1] (Рис. 1). Крім того, беручи до уваги визначені особливості, притаманні суспільству, що трансформується, треба водночас пам'ятати ще про одну – в кризові періоди стрімко зростає значення інформації.

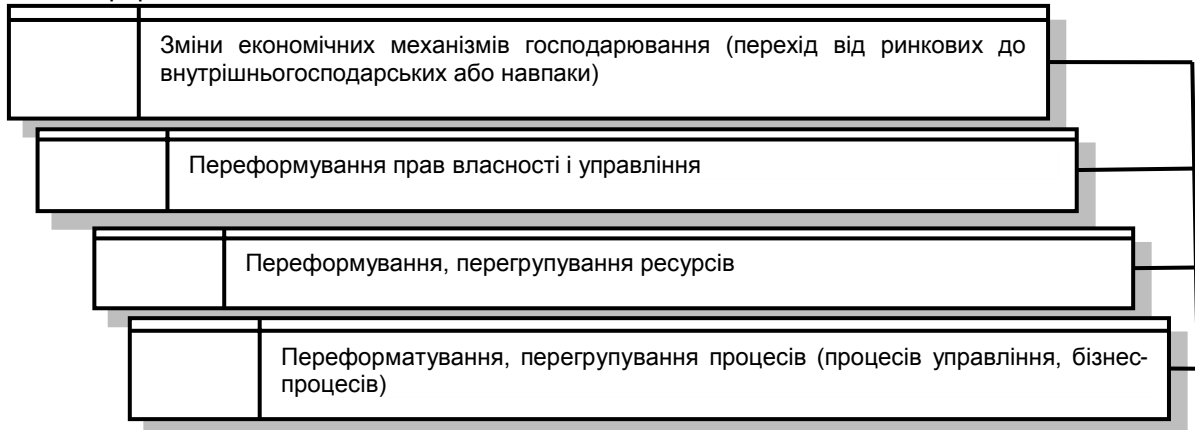

Рис. 1. Специфіка проявів трансформації парадигми управління

Джерело: складено автором за [1-2]

Пояснюючи зміст складних явищ, управлінська наука в сфері формування системи потенціалів час від часу стикається з фактами, що не піддаються більш-менш переконливому роз'ясненню в межах теорії: яким чином відтворюється порядок можливостей з хаосу станів в мультирозумних організаціях, члени якої мають вибір; як збалансувати інтереси цілеспрямованих підсистем в загальному потенціалі; як знайти баланс між адекватністю і девіантністю, колективізмом і індивідуалізмом, інтеграцією і диференціацією рішень щодо бажаного стану (поведінки) системи. Переважна більшість науковців поділяють висновки І. М. Дрогобицького, «що існуюча система понять, цінностей, концепцій і традицій управління втратила спроможність і вичерпала свій потенціал» [1-2].

В контексті визначення ролі якості в парадигмі управління інформаційно-комунікаційним потенціалом, привертають до себе увагу питання трансформації бізнесу, що пов'язані з їх завданнями. Крім забезпечення повного (ефективного) використання наявних можливостей (потенціалу); нарощування можливостей; поглинання (блокування) можливостей конкурентів (контрагентів), науковці відзначають саме створення якісно нових можливостей [2, с. 46; 3].

Звернемося до сутності терміну «парадигма» в економічних науках, де в його змістовному наповненні переважають думки як то: «набір правил, принципів і понять, які були сформовані стосовно чого-небудь» [3], «основа, яка містить в собі загальноприйняті уявлення про предмет розгляду» [4] або в загальному значенні відповідно до теми дослідження це теоретико-методологічна модель управління інформаційно-комунікаційним потенціалом. Слід зазначити, що парадигма не є істиною в останній інстанції, це узгоджене більшістю науковців поняття, які заведено вважати вірними, до внесення будь-яких змін в концепцію [5]. Відповідно під управлінською парадигмою інформаційно-комунікаційного потенціалу автори пропонують розуміти систему поглядів на управління сукупністю організаційно-технічних та інформаційно-комунікаційних можливостей, які забезпечують підготовку й прийняття управлінських рішень, впливають на характер діяльності підприємства через збирання, зберігання, обробку та поширення інформаційно-комунікаційних ресурсів, яка виходить із ґрунтовних ідей, наукових результатів провідних вчених, що сприйнята дослідниками та практиками. Вона визначається соціально-економічним розвитком суспільства і змінюється в міру його зміни. Формування інформаційно-комунікаційного потенціалу за функціональним призначенням є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію з зовнішнім середовищем і

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

забезпечення високої якості реалізації. Фактори, що обумовлюють розвиток елементів потенціалу, впливають на збалансованість і ефективність використання розподіляються на зовнішні – обмежувальні формування і внутрішні – розвитку потенціалу [6]. Серед них науковці по-різному визначають сутність і роль якості; початок історичної еволюції поняття (Табл. 1) якого відповідає періоду III ст. до н.е. Багатогранність якості інформаційно-комунікаційного потенціалу та системи управління ним визначає широке коло параметрів, сукупність яких залежить від рівня розгляду. У зв'язку з цим в кожному випадку необхідно виділяти параметри, які впливають на його формування чи ефективність функціонування. Тому закономірності підвищення якості інформаційно-комунікаційного потенціалу визначаються взаємодією виробничих сил і відносин, а головним засобом підвищення виступає прискорення науково-технічного прогресу, темпи якого в свою чергу залежать від людського фактору [7].

Таблиця 1

Історична еволюція поняття «якість»

Автор формулювання	Формулювання визначення якості
Аристотель (III ст. до н.е.)	Відмінність між предметами. Диференціація за ознакою «добрий — поганий»
Гегель (XIX ст.)	Насамперед якість тотожна поняттю визначеність, тобто дещо перестає бути тим, чим воно є, якщо втрачає свою якість
Китайська версія	Ієрогліф, який визначає якість, складається з двох елементів — «рівновага» і «гроші» (якість = рівновага + гроші), отже, якість тотожна поняттю «висококласний», «дорогий»
Шухарт (1931 р.)	Якість має два аспекти: об'єктивні фізичні характеристики; суб'єктивна сторона: наскільки рідч «хороша»
Ісікава К. (1950 р.)	Якість — властивість, що реально задовольняє споживачів
Джуран Дж. М. (1979 р.)	Придатність для використання (відповідність призначенню). Якість як ступінь задоволення споживача (для реалізації якості виробник повинен з'ясувати вимоги споживача і зробити свою продукцію такою, щоб вона відповідала цим вимогам)
ГОСТ 15467-79	Якість продукції — це сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її придатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення
Міжнародний стандарт ISO 8402-86	Якість – сукупність властивостей і характеристик або послуги, що дозволяють задовольняти зумовлені або передбачувані потреби
Стандарт ISO 8402:1994 «Управління якістю і забезпечення якості»	Якість (quality) – це сукупність характеристик об'єкта (що індивідуально описує і розглядає процес, продукція, організація, система чи будь-яка комбінація з них), що відносяться до його здатності задовольняти встановлені чи передбачувані потреби.
Американський інститут стандартів та товариство якості (90-ті рр. XX ст.)	Якість – загальна кількість особливостей і характеристик продукту або послуги, яка поширюється на його здатність задовольняти певні потреби.
Новий тлумачний словник української мови (1998 р.)	Якість: Внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших. Ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням; добротність. Та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого-, чого-небудь.
ISO 9000:2000	Якість – ступінь відповідності характеристик продукції вимогам
Міжнародний стандарт ISO 9001- 2000/2008	Ступінь, з яким сукупність власних характеристик задовольняє вимоги. (в т.ч. за ДСТУ ISO 9001- 2001/2009)
Генеральний секретар ЄОЯ Бертран Де Норей (2000 р.)	Якість – це більш ніж сертифікація, стандарти виконання правил. Це поняття про удосконалення, про те, як зробити світ кращим і як впровадити удосконалення в життя

Джерело: систематизовано автором на основі [7-8]

Управління якістю включає оперативні методи і діяльність, спрямовану на виявлення різних невідповідностей, в тому числі, в самій системі якості, і негайне їхнє усунення реалізацією загально-управлінських функцій. При управлінні якістю інформаційно-комунікаційного потенціалу і при оцінюванні якості управлінського впливу на нього вони наповнюються відповідним змістом і їх

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

склад можна представити типовим переліком, що може змінюватися за специфікою суб'єктів господарювання [7]: політика в області якості; планування якості; навчання і мотивація персоналу; організація роботи з якості можливостей; контроль якості; інформація про якість об'єкту, потреби ринку і науково-технічний прогрес; розробка необхідних заходів; прийняття рішень; реалізація заходів; взаємодія з зовнішнім середовищем. Принципи забезпечення якості і управління якістю інформаційно-комунікаційного потенціалу взаємозалежні, проте, перше є більш широким поняттям, що включає в себе наступне.

За сутністю поняття, якість управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства доцільно розуміти як відповідність поведінки і можливостей інформаційно-комунікаційних ресурсів конкретній ситуації, яка дозволяє адекватно реагувати на швидкі зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищах та забезпечувати бажаний стан. Діалектика поняття в єдності і протилежності статичних та динамічних характеристик системи управління, що в цілому визначають якість управління [8]. За функціональною ознакою якість процесу управління ІКП залежить від якості його функціональних складових – формування, функціонування і розвитку (Рис. 2).

Основними характеристиками якісної системи управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства є [5-7]: спрямованість на узгодженість і гармонізацію складових; стратегічний вектор механізмів розвитку можливостей; гармонізація цілей усіх рівнів організації; моніторинг динаміки конкурентних переваг, сфери діяльності, компетентності й обізнаності керівників; орієнтація на адекватність поведінки відносно зовнішнього середовища; безперервність удосконалень, збалансованість, керованість і синергія розвитку; оцінювання з позиції цілей в конкретній ситуації і на даному етапі розвитку. Аналіз предметної області показує, що підхід, заснований на застосуванні спеціалізованих (в т.ч. сценарних) методів підтримки прийняття рішень, є найбільш ефективним напрямом підвищення якості управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства, які працюють практично в умовах будь-якого стану соціально-економічної системи, завдяки обґрунтованості і оперативності, зниженому рівню помилок суб'єктивності впливу.

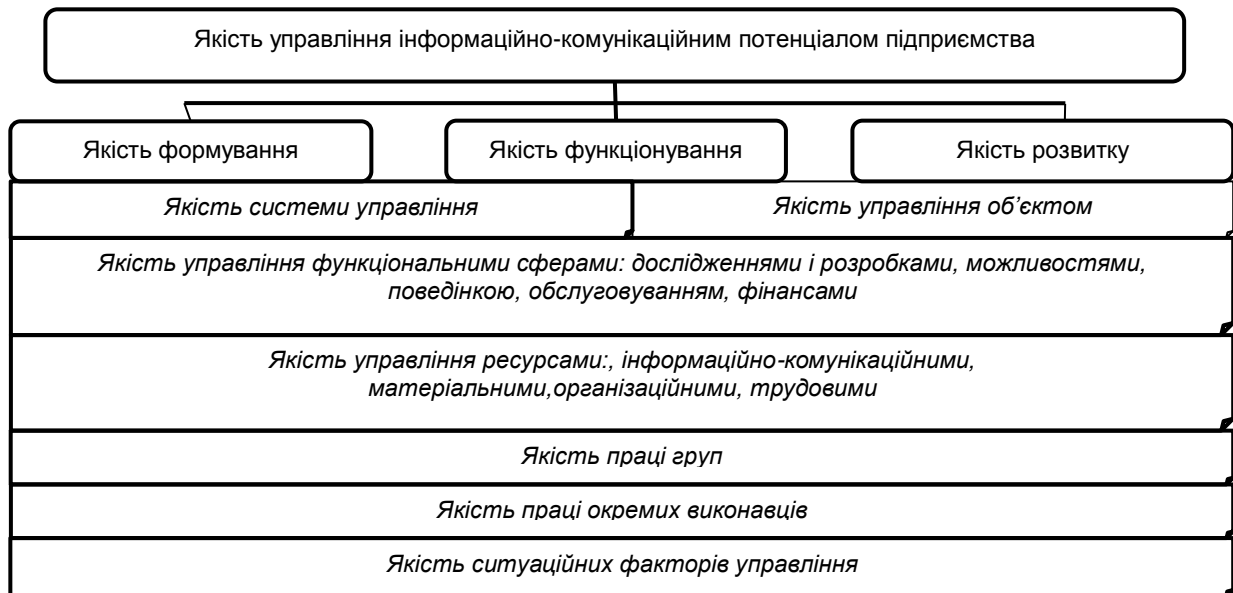

Рис. 2. Архітектура якості в парадигмі управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [2, 6-7]

В системі інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства якість управлінських рішень, як і якість процесів управління, оцінюється за критеріями [3; 6]: адаптивність – можливість

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

приспосовання й урахування елементів (в цілому стану) до змін середовища; комунікативність – надійність і гнучкість зв'язків; оптимальність – вибір найкращого варіанта; компетентність – мають здійснюватися фахівцями з високою ерудицією, творчим креативом; узгодженість і збалансованість – охоплення стратегічних змін усіх аспектів функціонування, урівноваженість бажаного й можливого при використанні ресурсів з урахуванням фактору часу; цілеспрямованість – орієнтація на очікувані результати; оперативність – відповідності рішення у часі з потребою; економічність – мінімальний розмір витрат/ресурсів; реалістичність і альтернативність, – альтернативність шляхів; гнучкість – внесення змін за необхідністю переорієнтації на нові обставини ситуації. Варіації визначених критеріїв є підґрунтям для оцінювання в контексті дослідження, наприклад, якості управлінської праці: підприємливість, ініціативність, оперативність, партнерство, рівень ризику, відповідальність, економічність, продуктивність, результативність.

Особливу роль відіграє якість серед ознак досконалості організаційного управління інформаційно-комунікаційним потенціалом, забезпечуючи систематичність впливу з використанням інновацій, інструментарію проектування з обов'язковою зворотною реакцією. Сучасна парадигма за визначенням, крім інших, В. В. Глухова і С. В. Кадомцевої має інформаційну природу, ідеологію менеджера-одинаки і владний характер діяльності. На цій парадигмі формується і вдосконалюється теорія управління, що декларує: «треба робити, не обтяжуючи себе обґрунтуванням того, чому це слід робити, і описом технології реалізації запропонованого рішення» [1]. Крім того, вибудована на нову парадигму теорія управління інформаційно-комунікаційним потенціалом повинна містити методологію формування відповідних команд, діагностику їх стану і реформування протягом всього життєвого циклу підприємства, розроблену на положеннях: тільки командний (колективний) характер управління; трансформація конфліктів є невід'ємною частиною управлінської діяльності; енергія – перший реальний (не інтуїтивний) інструмент управлінського процесу, що вимірюється, співвідноситься з інформацією, знаннями і розумінням [2, с. 44].

Джерелом нової доданої вартості сучасних підприємств стає не стільки безпосереднє виробництво, скільки дизайн, контроль якості, маркетинг і обслуговування, тому якісні знання, інформація та комунікації стають основним джерелом розвитку інформаційно-комунікаційного потенціалу. Ці відмінності змінюють економічну діяльність суб'єктів господарювання і змушують трансформуватися парадигму, в якій якість управління інформаційно-комунікаційним потенціалом залежить від ефективності перетворення інформації, що визначається алгоритмами і методами їх використання (перший параметр – об'єктивний, що залежить від математичного забезпечення управління, другий – суб'єктивний, що залежить від якості керуючого персоналу). У частини керівників підприємств, відданих технократичному стилю, склалося стійке ставлення до менеджменту як до «книжкової мудрості», що містить мало корисних рекомендацій для практичної діяльності [6].

Об'єктивними підходи до підвищення ефективності управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства, що ґрунтуються на підвищенні частки раціональної складової в прийнятих рішеннях визначено: вдосконалення структури системи управління, підвищення інформаційної обізнаності управлінців за рахунок моніторингу обстановки, застосування інформаційно-аналітичних методів підтримки управлінського впливу. Серед нових ідей і наукових результатів провідних вчених, що сприйняті практиками управління інформаційно-комунікаційним потенціалом визначаються ознаки відмінності від традиційно [2; 4-5]: управління переважно якісними ініціативами, можливостями, розвитком і інноваціями; нові об'єкти управління – інформаційно-комунікаційний потенціал глобальних організацій, глобальні процеси, нематеріальні процеси та активи, розширення меж підприємств; активна інтеграція методів і інформаційних технологій між учасниками ринкового середовища різної форми власності. З розвитком методів управління інформаційно-комунікаційним потенціалом, появою інноваційних підходів до організації потоків та забезпечення бажаного рівня адаптації змінам, змінюються і погляди на якість (удосконалення продукту, удосконалення системи управління якістю, інноваційний розвиток).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Висновки. Домінуючими ознаками сучасного етапу соціально-економічного розвитку є формування інформаційного суспільства і становлення цифрової економіки, заснованої на генеруванні знань, інноваційних технологій, створенні глобальних мереж. Парадигма управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства має містити реальні відповіді на виклики часу, швидкі і непередбачувані зміни зовнішнього середовища. Зміна стереотипів господарювання і характеру рішень в управлінні системою потенціалів залишається першочерговим завданням, рішення якого вимагає переосмислення пріоритетів поточного стану управлінської науки та удосконаленням її парадигми.

Парадигма управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства має ґрунтуватися на активному придбанні нових знань, зіставленні особливостей ситуації і умов діяльності, а головне, на системному застосуванні критерію якості за всією архітектурою його присутності в процесі. Такий акцент управлінського впливу здатен забезпечити інноваційність і позитивну динаміку розвитку можливостей підприємства; підвищення адекватності управління, систематизацію та визначеність характеристик об'єкта та вимог до рівня його якості на фоні лібералізації взаємопливів, розподіл відповідальності й функцій для максимізації цінності, урахування стохастичності поведінки елементів системи під впливом зовнішнього середовища. Крім того, якість управління має переважне значення серед чинників забезпечення довгострокового функціонування інформаційно-комунікаційного потенціалу при швидких змінах ситуацій.

Література

1. Глухов, В. В. Системные аспекты в теории управления / В. В. Глухов // Информатика, телекоммуникации и управление. – 2013. – № 6. – С. 10-14.
2. Дрогобыцкий, И. Парадигма организационного менеджмента / И. Дрогобыцкий // Вектор науки ТГУ. Экономика и управление. – 2012 – № 1 (8). – С. 43-57.
3. Гудзь, О. Є. Трансформація парадигми управління підприємств основі інформаційно-комунікаційних технологій / О. Є. Гудзь, Н. С. Прокопенко // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). – С. 16-24.
4. Лохман, Н. В. Парадигма розвитку потенціалу [Електронний ресурс] / Н. В. Лохман // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 26 (1). – С. 115-120. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/Nvuevcg2018_26\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/Nvuevcg2018_26(1)_24).
5. Гайдей, О. О. Управління змінами на підприємстві / О. О. Гайдей // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2015. – № 3 (19). – С. 71–75.
6. Осипенко, Л. О. Філософія управління як нова парадигма керування складними соціально-економічними системами / Л. О. Осипенко // Вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 52. – С. 189-199.
7. Гусева, О. Ю. Дослідження парадигмальних підходів до управління якісними змінами на підприємствах [Електронний ресурс] / О. Ю. Гусева // Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка. – 2012. – № 4. – С. 130-139. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2012_4_20.
8. Березін, О. В. Завдання та механізм якісної оптимізації структури потенціалу підприємства / О. В. Березін // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2017. – Вип. 4 (40). – С. 20–28.

References

1. Hlukhov, V. V. (2013). Systemnye aspekty v teoryi upravleniya [System aspects in control theory]. *Ynformatyka, telekommunikatsyy y upravleniye – Infor matics, telecommunications and control*, 6, 10-14 [in Russian].
2. Drohobytskyi, I. (2012). Paradigma organizatsionnogo menedzhmenta [Paradigm of organizational management]. *Vektor nauky THU. Ekonomika i upravlenie – Vector of the science of the TSU. Economics and Management*, 1 (8), 43-57 [in Russian].
3. Hudza, O. Ye., Prokopenko, N. S. (2018). Transformatsiya paradyhmy upravlinnya pidpryyemstv na osnovi informatsiyno-komunikatsiynykh tekhn nolohey [Transformation of the paradigm of enterprise management based on information and communication technologies]. *Naukovyy visnyk Polissya – Scientific Bulletin of Polissya*, 2 (14), 16-24 [in Ukrainian].
4. Lokhman, N. V. (2018). Paradyhma rozvytku potentsialu [The paradigm of capacity development]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 26 (1), 115-120. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/Nvuevcg201826\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/Nvuevcg201826(1)_24) [in Ukrainian].
5. Haydey, O. O. (2015). Upravlin nya zminamy na pidpryyemstvi [Managing change at the enterprise]. *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business*, 3 (19), 71-75 [in Ukrainian].
6. Osypenko, L. O. (2013). Filoso fiya upravlinnya yak nova paradyhma keruvannya skladny my sotsial'no-ekonomichny my systemamy [The philosophy of management as a new paradigm for managing complex socio-economic systems]. *Visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi – Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 52, 189-199 [in Ukrainian].
7. Husyeva, O. Yu. (2012). Pidkhodi doslidzhennya paradyhmalnykh do upravlinnya yakisny my zminamy na pidpryyemstvakh [Investigation of paradigmatic approaches to managing quality change in enterprises]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Bulletin of Sumy State University. Series: Economic*, 4, 130-139.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2012_4_20 [in Ukrainian].

8. Berezin, O. V. (2017). Zavdannya ta mekhanizm yakisnoyi optymizatsiyi potentsialu pidpryemstva [Tasks and mechanism for quality optimizing the structure of enterprise potential]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannya – Bulletin of the National University of Water Management and Environmental Management*, 4 (40), 20-28 [in Ukrainian].

Надійшла 07.06.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Шукліна, В. В. Якість в парадигмі управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства / В. В. Шукліна, Р. М. Набока // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 163-170.

- Шукліна Вікторія Вікторівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму, Херсонський національний технічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-9697-092X>;
E-mail: golybtn@gmail.com;
- Shuklina Viktoriya Viktorivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Management, Marketing and Tourism, Kherson National Technical University;
<https://orcid.org/0000-0002-9697-092X>;
E-mail: golybtn@gmail.com;
- Набока Руслан Миколайович** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму, Херсонський національний технічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-3417-8216>;
E-mail: nrn25@rambler.ru;
- Naboka Ruslan Mykolayovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Management, Marketing and Tourism, Kherson National Technical University;
<https://orcid.org/0000-0002-3417-8216>;
E-mail: nrn25@rambler.ru.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 339.138:005.334:502:658

UDC 339.138:005.334:502:658

О. М. Коробець, провідний фахівець**O. M. Korobets**, Leading Specialist**МАРКЕТИНГОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ
УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ РИЗИКАМИ
ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА****MARKETING DETERMINANTS
OF ENVIRONMENTAL RISK MANAGEMENT
AS A FACTOR OF IMPROVING
PERFORMANCE OF ENTERPRISE
ACTIVITIES**

Актуальність теми дослідження викликана необхідністю створення в сучасних ринкових умовах ефективної системи управління екологічними ризиками підприємства, яка б сприяла підвищенню його конкурентоспроможності, та була максимально орієнтована на потреби споживачів.

Постановка проблеми. Використання системи управління ризиками формує передумови підвищення ефективності всіх сфер діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ERM розглядається вченими як сукупність трьох блоків: фактори, що впливають на ERM (Beasley; Kleffner; Liebenberg and Hoyt; COSO); вплив ERM на ефективність роботи підприємства (Beasley; Gordon; Andersen and Roggi); механізми управління ризиками в конкретних організаційних умовах (Mikes; Paape and Spekle).

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Система менеджменту з одного боку повинна враховувати інтереси всіх стейкхолдерів, а з іншого сприяти мінімізації наявних ризиків.

Постановка завдання. В основі дослідження лежить система ERM, яка розглядається у співвідношенні зовнішніх факторів навколишнього середовища для підприємства, та факторів стійкості самого підприємства.

Виклад основного матеріалу. У статті проведено аналіз факторів залежності впровадження системи ERM на підприємствах, продуктивністю його роботи, та впливом на маркетингову політику. Система ERM розглядається як співвідношення зовнішніх факторів навколишнього середовища, та факторів стійкості підприємства.

Висновки. Попередні дослідження дозволяють зробити висновки, щодо наявності взаємозв'язку між результатами діяльності підприємства та впровадженням системи ERM.

Ключові слова: управління ризиками підприємства; маркетингова політика; ефективність роботи підприємства; змінні фактори; стійкість підприємства; конкуренція.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-171-176

Urgency of the research is caused by the need to create an effective system of environmental risk management in the current market conditions, which would enhance its competitiveness, and was focused on the needs of consumers.

Target setting. The use of risk management system forms the prerequisites for improving the efficiency of all enterprise areas.

Actual scientific researches and issues analysis. ERM is viewed by scientists as a set of three blocks: factors that influence ERM (Beasley; Kleffner; Liebenberg and Hoyt; COSO); the impact of ERM on enterprise performance (Beasley; Gordon; Andersen and Roggi); risk management mechanisms in specific organizational settings (Mikes; Paape and Spekle).

Uninvestigated parts of general matters defining. The management system must, on the one hand, take into account the interests of all stakeholders and, on the other, help minimize the risks involved.

The research objective. The study is based on an ERM system that looks at the relationship between external environmental factors for the enterprise and the sustainability factors of the enterprise itself.

The statement of basic materials. The article analyzes the factors of the dependence of the implementation of the ERM system on enterprises, its productivity, and the impact on marketing policy. The ERM system is considered as a correlation of external environmental factors and enterprise sustainability factors.

Conclusions. Previous studies suggest that there is a relationship between enterprise performance and ERM implementation.

Keywords: enterprise risk management; marketing policy; enterprise efficiency; variables; firm sustainability; competition.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні підприємства прагнуть до заняття перших місць в рейтингах, не лише з економічної або фінансової сторони, але і для збільшення попиту на свою продукцію в рамках зеленої економіки. Спостерігається перехід від традиційної до сталої моделі ведення бізнесу, який обумовлює переорієнтації системи менеджменту підприємства. Система менеджменту з одного боку повинна враховувати інтереси всіх стейкхолдерів, а з іншого сприяти мінімізації наявних ризиків, у тому числі екологічних. У зв'язку з цим актуальності набуває переорієнтація всієї системи управління підприємствами.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. Зі зміною тенденцій сучасного ринкового середовища, змінилась і парадигма управління ризиками, яка потребує переходу від ізольованого до комплексного управління. Використання системи управління ризиками формує передумови підвищення ефективності всіх сфер діяльності підприємства. Що в свою чергу, спрямоване на підвищення конкурентоспроможності підприємств на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління ризиками підприємств (ERM) - це нова концепція, на яку повинні звернути увагу окремі підприємства і галузі. Комплексний підхід до управління ризиком зазвичай називають ризик-менеджментом підприємства.

Однак незважаючи на зростаючу потребу та інтерес до управління ризиками, узагальненого підходу до застосування ERM не існує.

Традиційно вченими виокремлюється три напрями дослідження ERM.

Один блок досліджень вивчає фактори, що впливають на ERM [1; 2; 3; 4]. Вони сконцентровані на розумінні, чому деякі підприємства реагують на зміну профілів ризику, використовуючи ERM, а інші – ні. Формується перелік перешкод, з якими стикаються підприємства в процесі впровадження ERM. Також визначається роль, яку відіграють керівні принципи корпоративного управління при прийнятті рішення про використання ERM.

Інші дослідження стосуються впливу ERM на ефективність роботи [5; 6; 7]. Основний аргумент, представлений у цих дослідженнях, полягає в тому, що визначається співвідношення між ERM та результатами роботи підприємства за визначеним переліком чинників. Це говорить про те, що підприємства повинні розглядати можливість впровадження системи ERM у поєднанні зі змінами, що відбуваються в середовищі, яке оточує його.

Ще один блок досліджень розглядає деталі практик управління ризиками в конкретних організаційних умовах [8; 9].

Однак, не зважаючи на розрізненість підходів до впровадження системи ERM, вагомих аргументів її використання, полягає в тому, що вона зможе покращити ефективність роботи підприємства.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Основний перелік досліджень, розглядає вплив управління ризиками підприємства, в більшості випадків, на ефективність економічної діяльності підприємства. Однак, зміна парадигми управління ризиками в сучасному ринковому середовищі потребує переходу до комплексного управління [10]. При цьому, важливою умовою для підприємств повинно стати врахування основних принципів зеленого маркетингу, орієнтованого на потреби споживачів:

- орієнтація на довгострокові цілі;
- розширення товарного асортименту в перспективному напрямку;
- отримання додаткових конкурентних переваг;
- вихід в новий високоприбутковий сегмент споживачів, що розвивається;
- дотримання стандартів та додатковий контроль якості;
- створення позитивного іміджу в очах споживачів, акціонерів, інвесторів та інших стейкхолдерів, тощо.

Постановка завдання. Завдання полягає у визначенні залежності впровадження системи ERM на підприємствах та ефективності його впливу на маркетингову політику.

Викладення основного матеріалу. Оскільки одним з найбільш ефективних способів запобігання негативних наслідків є їх попередження, то використання способу зменшення ризиків при виробництві продукції вважається найбільш доцільним. Для цього на підприємствах використовується система або комплекс ERM, оскільки вони є об'єктивним і неминучим фактором будь-якої господарської діяльності [11].

Під системою ERM розуміють комплекс заходів, що направлений на максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання непередбачених подій.

В основі дослідження, ERM розглядається як співвідношення зовнішніх факторів навколишнього для підприємства середовища, та факторів стійкості самого підприємства.

Відповідно до COSO [4], система ERM підприємства повинна бути спрямована на досягнення наступних чотирьох цілей (Табл. 1).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Таблиця 1

Цілі внутрішньої стійкості підприємства

Назва цілі згідно COSO	Пояснення
Стратегія	цілі на високому рівні, узгоджені з місією підприємства та підтримують її
Операції	ефективне використання ресурсів підприємства
Звітність	надійність системи звітності підприємства
Відповідність	дотримання чинного законодавства та правил

Данні цілі визначають перелік внутрішніх показників стійкості підприємства. Розглянемо більш детально кожен групу факторів.

Стратегія стосується того, як підприємство позиціонує себе на ринку стосовно своїх конкурентів. Виконуючи свою стратегію, підприємство намагається розвинути конкурентну перевагу перед учасниками тієї ж галузі. Ця конкурентна перевага повинна знизити загальний ризик підприємства щодо можливості настання несприятливої події, а отже, підвищити його ефективність та цінність. Усі підприємства однієї галузі змагаються за можливості продажу на одному ринку. Таким чином, більший обсяг продажів підприємства по відношенню до середніх галузевих продажів означає, що воно перевершує своїх середніх конкурентів.

Операції визначають ефективність роботи або продуктивність. Вони можуть бути виміряні як співвідношення «вхід-вихід» у процесі діяльності фірми. Більший вихід для заданого рівня входу або менший вхід для заданого рівня виходу означає кращу ефективність роботи. Більш висока ефективність роботи повинна знизити загальний ризик збитків підприємства.

Концепцію звітності найпростіше обговорити з точки зору надійності. Незаконне управління доходами, фінансові перерахунки та фінансові шахрайства – все це свідчить про низьку якість фінансової звітності. Така звітність призводить до збільшення загального ризику підприємства, тим самим знижуючи його ефективність та вартість.

Отже, підприємства, які до цього не враховували вищевказаного фактору, можуть отримати значну вигоду, якщо приймуть рішення підвищити розкриття інформації та прозорість власної звітності. Це допоможе їм не тільки з точки зору репутації та довіри споживачів, а й також з точки зору довгострокового інтересу інвесторів.

Дотримання чинного законодавства та нормативно-правових актів повинно знизити загальний ризик підприємства, таким чином підвищивши його ефективність. Мірою відповідності може бути частка аудиторських платежів до чистого доходу від продажу. Винагорода аудитора сплачуються в основному за послуги, отримані з аудиту фінансової звітності, сертифікації, вивчення індивідуальних та консолідованих звітів, перевірок належної ретельності, узгоджених процедур, а також дотримання сплати податків та консультацій.

Також, на основі проаналізованої літератури [6; 9; 12] та специфіки екологічних ризиків було запропоновано до розгляду ряд факторів, які впливають на ефективність роботи підприємств:

- 1) екологічна невизначеність;
- 2) конкуренція в галузі;
- 3) розмір підприємства;
- 4) складність управління підприємством.

Таблиця 2

Складові факторів впливу на систему ERM підприємств

Назва фактору	Складові
Екологічна невизначеність	Ефективність екологічної політики країни
	Кількість виникнення надзвичайних ситуацій і небезпечних подій
	Рівень зносу обладнання
	Рівень освіти персоналу та досвід роботи
	Кількість та якість сировини для виробництва
Конкуренція в галузі	Обсяг продажів окремого підприємства
	Обсяг продажів галузі
Складність організаційної структури управління підприємством	Чисельність ради директорів
Розмір підприємства	Середній загальний обсяг активів окремого підприємства

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У проаналізованих працях [3; 6; 7] екологічна невизначеність розглядається як зміна або мінливість у зовнішньому середовищі підприємства. Однак, для змін в навколишньому середовищі необхідна також дія суб'єкта господарювання, тобто врахування процесів, що відбуваються на підприємстві протягом певного періоду часу. При цьому, дія однієї і тієї ж небезпеки буде по різному впливати на окремі суб'єкти господарювання.

Екологічну невизначеність в рамках даного дослідження планується вимірювати у поєднанні таких показників:

- ефективність екологічної політики країни;
- кількість виникнення надзвичайних ситуацій і небезпечних подій;
- рівень зносу обладнання;
- рівень освіти персоналу та досвід роботи;
- кількість та якість сировини для виробництва

Екологічна невизначеність створює труднощі для підприємства через зростаючу непередбачуваність майбутніх подій. Таким чином, ризики, пов'язані з підприємством, та відповідна реакція на них, будуть різними.

Зазвичай, для підприємств врахування ризиків створює додаткове фінансове навантаження. Тому виникає необхідність пошуку підходів до врегулювання даного питання. В дослідженні пропонується зосередитися на етапі реалізації продукції та формуванні довірливого ставлення споживачів до підприємства. Для цього виділимо основні детермінанти маркетингової політики підприємства при врахуванні екологічних ризиків:

- фіксування якості та екологічності продукції – маркування сертифікатів відповідності;
- розвиток екологічно відповідальної поведінки споживачів – створення центрів вторинного використання матеріалів;
- слідування за сучасними тенденціями екологізації ринку – поширення екологічної свідомості споживачів продукції і посилення цих тенденцій за допомогою рекламних заходів та при створенні зав'язків з громадськістю;
- промоція бренду підприємства як екологічно відповідального – застосування реклами та аргументації з орієнтацією на певні групи споживачів;
- зменшення недовіри громадськості і населення до діяльності підприємства в області охорони навколишнього середовища – проведення відповідних широкомасштабних акцій.

Галузева конкуренція є важливим питанням для всіх підприємств. З одного боку є багато підприємств у галузі, що виробляють або продають аналогічні товари та послуги. Тобто продукція одного підприємства є близьким замінником іншого. Конкуренція та збут у цьому випадку часто є жорсткими, що, в свою чергу, загрожує підприємству зниженням рівня прибутковості. Але, в той же час, вона стимулює підприємства до пошуку нових ідей завоювання уваги споживачів. З іншого боку, є лише одне підприємство в галузі, яке виробляє або продає продукцію. При цьому, ризики підприємства стосовно рівня прибутковості зменшуються, але з часом можуть виникати додаткові ризики зниження виробничих процесів та якості продукції.

Виходячи з вищесказаного, можна говорити про те, що рівень конкуренції, з якою стикається підприємство, повинен бути позитивно пов'язаний з його потребою в управлінні ризиками. Чим вище рівень конкуренції у галузі, тим ефективнішою повинна бути система ERM на підприємстві в цієї галузі, та тим швидше воно повинно реагувати на зміни.

Складність управління підприємством ґрунтується на аналізі сегментів організаційної структури. Чим більше організаційних сегментів, тим складнішим вважається рівень управління підприємством. Для визначення даного фактору [6] пропонує використовувати чисельність емітентів акцій підприємства, або ж чисельність ради директорів.

Співвідношення між розмірами підприємства та організаційною структурою вже протягом певного часу займає першочергове значення в теорії організації. Стосовно системи ERM [1] та [13] підтвердили, що розмір підприємства позитивно пов'язаний із прийняттям ризик-менеджменту. Про прийняття системи ERM говорить запровадження на підприємстві посади головного менеджера з ризиків.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Висновки. За результатами дослідження було визначено фактори взаємозв'язку між результатами діяльності підприємства та впровадженням системи ERM. Однак, можна виділити декілька обмежень, які потребують подальшого дослідження – змінні обрані на основі способу інтерпретації існуючої літератури, та охоплений короткий період аналізу фактору екологічної невизначеності. Визначені обмеження є передумовою для подальших досліджень.

Фінансування. Дослідження фінансувалось грантом Міністерства освіти і науки України (№0117U003932)

Література

1. Beasley, M. S., Clune, R., and Hermanson, D. R. (2005). Enterprise Risk Management: An Empirical Analysis of Factors associated with the Extent of Implementation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 24 (2005), p. 521-531.
2. Kleffner, A. E., Lee, R. B., McGannon, B. (2003). The Effect of Corporate Governance on the Use of Enterprise Risk Management: Evidence From Canada. *Risk Management and Insurance*, 2003, Vol. 6, No. 1, p. 53-73.
3. Liebenberg, A. P., Hoyt, R. E. (2003). The Determinants of Enterprise Risk Management: Evidence From the Appointment of Chief Risk Officers. *Risk Management and Insurance Review*, 2003, Vol. 6, No. 1, p. 37-52.
4. The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) (2004). Enterprise Risk Management-Integrated Framework Executive. Retrieved from: <https://www.coso.org/Documents/COSO-ERM-Executive-Summary.pdf>.
5. Beasley, M. S., Pagach, D., and Warr, R. (2008). Information Conveyed in Hiring Announcements of Senior Executives Overseeing Enterprise-Wide Risk Management Processes. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 23 (3), p. 311-332.
6. Gordon, L. A., Loeb, M. P., Tseng, C. Y. (2009). Enterprise risk management and firm performance: A contingency perspective. *J. Account. Public Policy* 28, p. 301-327.
7. Andersen, T. J. and Roggi O. (2012). Strategic Risk Management and Corporate Value Creation. Working paper. Nominated for the SMS Best Conference Paper for Practice Implications Strategic Management Society 32nd Annual International Conference Prague, October 7-9, 2012. Retrieved from: <https://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/8696/Torben%20Andersen.pdf?sequence=1>.
8. Mikes, A. (2009). Risk management and calculative cultures. *Management Accounting Research* 20 (1): p. 18-40.
9. Paape, Leen and Spekle, Roland F. (2011). The Adoption and Design of Enterprise Risk Management Practices: An Empirical Study (January 20, 2011). *European Accounting Review*, Forthcoming. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1658200>.
10. Chortok, Y. V., Liulov, O. V., Pimonenko, T. V. (2017). EU integration: opportunities for Ukrainian entrepreneurs // *Economy and Region: Bulletin of the Yuri Kondratyuk National Technical University*. – № 1 (62). – pp. 87-94.
11. Посохов, І. М. Аналіз досліджень зарубіжних наукових шкіл ризик-менеджменту / І. М. Посохов // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. - 2013. - № 4. - С. 164-172.
12. Spremberg, E., Tykhenko, V., Lopa, L. (2017). Public-Private Partnership in the Implementation of National Environmental Projects. *SocioEconomic*

References

1. Beasley, M. S., Clune, R., Hermanson, D. R. (2005). Enterprise Risk Management: An Empirical Analysis of Factors associated with the Extent of Implementation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 24, 521-531 [in English].
2. Kleffner, A. E., Lee, R. B., McGannon, B. (2003). The Effect of Corporate Governance on the Use of Enterprise Risk Management: Evidence From Canada. *Risk Management and Insurance*, 6(1), 53-73 [in English].
3. Liebenberg, A. P., Hoyt, R. E. (2003). The Determinants of Enterprise Risk Management: Evidence From the Appointment of Chief Risk Officers. *Risk Management and Insurance Review*, 6(1), 37-52 [in English].
4. The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) (2004). Enterprise Risk Management-Integrated Framework Executive. Retrieved from: <https://www.coso.org/Documents/COSO-ERM-Executive-Summary.pdf> [in English].
5. Beasley, M. S., Pagach, D., Warr, R. (2008). Information Conveyed in Hiring Announcements of Senior Executives Overseeing Enterprise-Wide Risk Management Processes. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 23 (3), 311-332 [in English].
6. Gordon, L. A., Loeb, M. P., Tseng, C. Y. (2009). Enterprise risk management and firm performance: A contingency perspective. *J. Account. Public Policy*, 28, 301-327 [in English].
7. Andersen T. J. and Roggi O. (2012). Strategic Risk Management and Corporate Value Creation. *Working paper: Nominated for the SMS Best Conference Paper for Practice Implications Strategic Management Society 32nd Annual International Conference Prague (October 7-9, 2012)*. Retrieved from <https://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/8696/Torben%20Andersen.pdf?sequence=1> [in English].
8. Mikes, A. (2009). Risk management and calculative cultures. *Management Accounting Research*, 20(1), 18-40 [in English].
9. Paape, L., Spekle, R. F. (2011). The Adoption and Design of Enterprise Risk Management Practices: An Empirical Study. *European Accounting Review*, Forthcoming (January 20, 2011). Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=1658200> [in English].
10. Chortok, Y. V., Liulov, O. V., Pimonenko, T. V. (2017). EU integration: opportunities for Ukrainian entrepreneurs. *Economy and Region: Bulletin of the Yuri Kondratyuk National Technical University*, 1(62), 87-94 [in English].
11. Posohov, I.M. (2013). Analiz doslidzhen zarubizhnih naukovih shkil rizik-menedzhmentu [Analysis of research foreign scientific schools of risk management]. *Marketing i menedzhment innovatsiy – Marketing and Management of Innovations*, 4, 164-172 [in Ukrainian].
12. Spremberg, E., Tykhenko, V., Lopa, L. (2017). Public-Private Partnership in the Implementation of National

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Challenges, 1 (4), 73-81.

13. Liebenberg, A. P., Hoyt, R. E. (2003). The Determinants of Enterprise Risk Management: Evidence From the Appointment of Chief Risk Officers. *Risk Management and Insurance Review*, 2003, Vol. 6, No. 1, p. 37-52.

14. Овчаренко, М. І. Методичне забезпечення оцінки стану корпоративної культури підприємства / М. І. Овчаренко, С. В. Червякова, // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 2. – С. 130-141.

15. Люльов, О. В. Теоретичні основи формування механізму визначення пріоритетності та узгодженості цілей на підприємстві / О. В. Люльов // Механізм регулювання економіки. - 2009. - № 4. – С. 110-122.

Environmental Projects. *SocioEconomic Challenges*, 1 (4), 73-81 [in English].

13. Ovcharenko, M. I., Chervyakova, S. V. (2013). Metodichne zabezpechennya otsinki stanu korporativnoyi kulturi pidpriemstva [Methodological support for the assessment of the corporate culture of the enterprise]. *Marketing i menedzhment innovatsiy – Marketing and Management of Innovations*, 2, 130-141 [in Ukrainian].

14. Lyulov, O. V. (2009). Teoretichni osnovi formuvannya mehanizmu viznachennya prioritetnosti ta uzgodzhenosti tsiley na pidpriemstvi [Theoretical basis formation of the mechanism of determining priority and consistency of goals at the enterprise]. *Mehanizm reguluvannya ekonomiki – Mechanism of Economic Regulation*, 4, 110-122 [in Ukrainian].

Надійшла 18.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Коробець, О. М. Маркетингові детермінанти управління екологічними ризиками як фактор підвищення ефективності діяльності підприємства / О. М. Коробець // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 171-176.

Коробець провідний фахівець кафедри маркетингу, Сумський державний університет;
Олена Михайлівна <https://orcid.org/0000-0001-6977-4280>;
E-mail: e.korobets@fem.sumdu.edu.ua;

Korobets Leading Specialist Department of Marketing, Sumy State University;
Olena Mykhailivna <https://orcid.org/0000-0001-6977-4280>;
E-mail: e.korobets@fem.sumdu.edu.ua.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.7

UDC 336.7

В. Ю. Дудченко, к. е. н.,
доцент**V. Yu. Dudchenko**, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ****CENTRAL BANK INDEPENDENCE:
WORLD TENDENCIES**

Актуальність теми дослідження. На сьогодні визначається значна роль центральних банків у подоланні наслідків світової фінансово-економічної кризи 2007-2009 рр. у забезпеченні стабільності національних фінансових систем. Центральні банки країн у посткризовий період змінюють свою комунікаційну політику, використовуючи зв'язки з громадськістю для стабілізації економіки. Крім того, поширення набули нетрадиційні заходи монетарної політики.

Постановка проблеми. Важливим є оцінка світових тенденцій у підходах до розуміння незалежності центральних банків та оцінка глобальних тенденцій теорії та практики їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання незалежності центральних банків, їх вплив на стан макроекономічних показників досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема Степаненко А. І., Сухий Р., Миронович Ю. А., Карл Е. Волш.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються тенденції, що характеризують забезпечення незалежності центральних банків країн світу.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення та характеристика існуючих тенденцій у розвитку теоретичних підходів до розуміння сутності незалежності центральних банків та практичного досвіду зарубіжних країн щодо забезпечення ознак незалежності центральних банків, прозорості та підзвітності їх діяльності на сучасному етапі.

Викладення основного матеріалу. Стаття присвячена дослідженню світових тенденцій в питаннях теорії незалежності центральних банків, аналізу критеріїв та ознак незалежності центральних банків, дослідженню характерних сучасних рис прозорості та підзвітності центральних банків зарубіжних країн.

Висновки відповідно до статті охарактеризовані світові тенденції показують збільшення рівня формальної незалежності центральних банків від уряду у сфері прийняття рішень з монетарної політики, узгодження монетарних стимулів з очікуваннями суспільства, посилення прозорості у проведенні монетарної політики.

Ключові слова: банківська систем; фінансова система; монетарна політика; рефінансування; процентна ставка; інфляція; ризик.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-177-183

Urgency of the research. It is important to assess global trends in approaches to understanding central bank independence and to evaluate global trends in the theory and practice of their functioning.

Target setting. Nowadays the significant roles of central banks in coping with the consequences of the global financial and economic crisis of 2007-2009 as well as in national financial systems stability ensuring is being defined. The countries' central banks in the post-crisis period are changing their communicative policy resorting to public relations aiming at stabilizing the economy.

Actual scientific researches and issues analysis. Theoretical aspects of central bank independence and their impact on macroeconomic indicators are investigated by such scientists as Stepanenko A. I., Sukhyi R., Myronovych Y. A., Carl E. Walsh.

Uninvestigated parts of general matters defining. So far there remain under-explored tendencies that characterize central banks' independence ensuring in the world.

The research objective. The research objective comprises generalizing the existing tendencies in the development of theoretical approaches to estimating the nature of central bank independence and experience of foreign countries as for central bank's features ensuring, transparency and accountability of their activity.

The statement of basic materials. The article deals with investigation of global tendencies concerning theoretical aspects of central banks, criteria analysis and central bank independence features, and also investigation of inherent modern features of transparency and accountability of foreign countries' central banks.

Conclusions. According to the article, the characteristics have been given to the global tendencies that show an increase in central banks' formal independence level from governments in monetary policy decision-making sphere, adjustment of monetary incentives to society's expectations, strengthening the transparency of monetary policy implementation.

Keywords: banking systems; financial system; monetary policy; refinancing; interest rate; inflation; risk.

Актуальність теми дослідження. Сучасний період розвитку національних економік країн світу характеризується посиленням політичного впливу на центральні банки у питаннях забезпечення економічного зростання та максимальної зайнятості, що актуалізує питання

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

розширення мандату центрального банку. Так, докризовий період функціонування країн з розвинутою ринковою економікою характеризувався використанням базового інструменту - процентні ставки - з метою забезпечення стабільності цін. Посткризовий період розвитку країн з розвинутою ринковою економікою характеризується зміною в підходах до ролі центрального банку з орієнтацією на забезпечення фінансової стабільності та економічного зростання. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою в період подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. показує активне використання центральними банками нетрадиційних інструментів монетарної політики. На сьогодні актуалізуються питання доцільності розширення мандату центральних банків, яке є спірним, та змін в існуючій теорії незалежності центральних банків, що потребує додаткового дослідження, аналізу досвіду зарубіжних країн.

Постановка проблеми. На сьогодні актуальним є дослідження світових тенденцій у підходах до розуміння незалежності центральних банків та оцінка глобальних тенденцій теорії та практики їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці у своїх роботах досліджують багато аспектів незалежності центральних банків. Так, Степаненко А. І. розглядає чинники незалежності центрального банку [7]. Робота Сухого Р. присвячена дослідженню практики Європейських країн в реалізації принципу незалежності центрального банку [8]. Вплив ступеню незалежності на макроекономічні показники досліджує Миронович Ю. А. [6] Зарубіжний науковець Карл Е. Волш проводить теоретичне дослідження присвячене незалежності центрального банку та характеристиці його ознак [1].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються тенденції, що характеризують забезпечення незалежності центральних банків країн світу.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення та характеристика існуючих тенденцій у розвитку теоретичних підходів до розуміння сутності незалежності центральних банків та практичного досвіду зарубіжних країн щодо забезпечення ознак незалежності центральних банків, прозорості та підзвітності їх діяльності на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Незалежність центральних банків є досить новим поняттям, що отримало розповсюдження у 1970 роках, що було важливим кроком на шляху забезпечення уникнення політичного впливу на рішення монетарної політики. В даний період інфляційних та економічних криз, панувала думка, що лише формально незалежні центральні банки можуть забезпечити та підтримувати стабільність цін, спираючись на твердження, що уряди можуть використовувати інструменти монетарного регулювання для стимулювання економічного зростання в період виборів і це призведе до зростання інфляції.

У 1980-х, 1990-х роках розповсюдження отримали дослідження з питань виявлення кореляції між ступенем незалежності центрального банку та рівнем інфляції. Даний період характеризується зміною в законодавствах багатьох зарубіжних країн, зокрема, країн Європейського Союзу, щодо закріплення принципу незалежності центрального банку.

Світова фінансово-економічна криза 2007-2009 рр. поставила проблему уповільнення економічного зростання, низької інфляції у країнах з розвинутою ринковою економікою, забезпечення фінансової стабільності. На сьогодні визначається значна роль центральних банків у подоланні наслідків світової фінансово-економічної кризи 2007-2009 рр., у забезпеченні стабільності національних фінансових систем. Центральні банки країн у посткризовий період змінюють свою комунікаційну політику, використовуючи зв'язки з громадськістю для стабілізації економіки. Крім того, поширення набули нетрадиційні заходи монетарної політики. Зазначені фактори призвели до зростання уваги суспільства та вимог до підзвітності центральних банків, що впливає на ставлення до незалежності досліджуваних установ. Таким чином, важливим є оцінка світових тенденцій у підходах до розуміння незалежності центральних банків та оцінка глобальних тенденцій теорії та практики їх функціонування.

У дослідженнях теорії незалежності центральних банків західні науковці використовують два терміни: «central bank autonomy» та «central bank independence». Розглянемо варіанти підходів до

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

визначення сутності понять «автономія центрального банку» та «незалежність центрального банку».

Кембриджський словник [4] подає наступне тлумачення зазначених понять:

- 1) «автономія» - право організації, країни чи регіону бути незалежними та керувати собою;
- 2) «незалежність» - свобода від управління або управління іншою країною.

В малій українській енциклопедії [5] подаються наступні визначення досліджуваних понять:

1) автономія – це наявна міра незалежності будь-якого явища від зовнішньої причини його зумовленості;

2) незалежність – можливість приймати самостійні рішення, які підкорюються власним бажанням та інтересам і не потребують зовнішніх вказівок та наказів.

У (Табл. 1) наведено підходи до визначення сутності поняття «незалежність центрального банку» з позиції зарубіжних та вітчизняних науковців.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «незалежність центрального банку»

ПІБ науковців	Визначення, розуміння сутності
Степаненко А. І.	Під незалежністю центрального банку розуміють самостійність банку в досягненні цілей і завдань, визначених державою в особі органів законодавчої або виконавчої влади
Сухий Р.	Незалежність центрального банку являє собою визначену законодавством здатність центрального банку реалізовувати монетарну політику держави без аби якого зайвого втручання влади
Миронович Ю. А.	Під незалежністю центрального банку розуміють відсутність будь-якого впливу на діяльність цього інституту з боку державних органів, політичних партій чи уряду країни
Carl E. Walsh	Незалежність центрального банку розуміється як свобода при розробці та проведенні монетарної політики від прямого політичного чи урядового впливу
Jakob de Haan and Sylvester C. W. Eijffinger	Незалежність центрального банку означає, що вплив уряду на монетарну політику обмежений
Carroll Howard Griffin	Незалежність центрального банку, у широкому розумінні, визначається як ступінь свободи центрального банку проводити монетарну політику без втручання політичних партій чи уряду

Джерело: складено автором за науковими публікаціями [1-6]

Таким чином, вживаним є визначення сутності поняття «незалежність центрального банку», що розуміється як відсутність політичного впливу на проведення монетарної політики. В умовах посткризового періоду, розширення мандатів центральних банків, зокрема у питаннях банківського регулювання та банківського нагляду, важливим є визначення рівня незалежності центральних банків відповідно до зазначених нових функцій.

Теорія незалежності центральних банків сьогодні передбачає розгляд поняття «незалежності» з позиції його критеріїв, ознак та складових елементів. Незалежність центральних банків слід характеризувати такими основними ознаками:

- здатністю самостійно визначати цілі, завдання та методи їх досягнення;
- здатністю вирішувати питання і проблеми за власний рахунок;
- свободою вибору тієї чи іншої поведінки.

Загального визначення поняття «незалежність центрального банку» на сьогодні в економічній літературі не існує, проте можна виокремити критерії, що вимірюють ступінь незалежності центрального банку на сучасному етапі:

- прозорість визначення та відкритість рішень з формування цілі монетарної політики;
- наявність закону про центральний банк, в якому закріплено норму щодо автономності від уряду;
- політична незалежність центрального банку: процедура призначення посадових осіб та невтручання в процес прийняття рішень.

Зазначимо, що в сучасних умовах зростає вимога до оцінки, дослідження підзвітності центральних банків. Важливим аспектом підзвітності центрального банку сьогодні є прозорість

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

його діяльності. У (Табл. 2) наведені характеристики політики центральних банків зарубіжних країн, що показують ознаки прозорості їх діяльності.

Таблиця 2

Основні ознаки та характеристики прозорості монетарної політики центральних банків країн з розвинутою ринковою економікою*

Країна	Характеристика, ознака, оцінка
США	Протокол регулярно запланованих зустрічей оприлюднюється через три тижні після дати прийняття рішення про монетарну політику. Згідно Закону «Про Федеральний резервну систему» представляються Конгресу письмові доповіді, що містять обговорення «проведення монетарної політики та економічних подій та перспектив на майбутнє». Подання звіту до комітетів Сенату здійснюється на щорічній основі. Оприлюднені на сайті, проводяться регулярно.
Японія	Комітет з монетарної політики Банку Японії оприлюднює свою оцінку економічної активності та цін, а також загальну позицію з монетарної політики. Банк Японії одразу оприлюднює свої рішення щодо монетарної політики: настанови щодо операцій на грошовому ринку та свої погляди на економічні та фінансові зміни після кожного засідання комітету. Проводяться регулярні прес-конференції голови Ради з питань монетарної політики щодо пояснення деталей рішень монетарної політики. Оприлюднюються резюме висновків та протоколи.
Великобританія	Комітет з питань монетарної політики затверджує та оголошує рішення вісім разів на рік (приблизно раз на шість тижнів). Щоквартальний «Звіт про валютну політику» містить роз'яснення щодо факторів по підвищенню або зниженню процентних ставок. Оприлюднення на сайті дати засідань комітету з питань монетарної політики (кожного тижня) та протоколів засідань (на наступний день).
Німеччина	Щомісячні звіти стосуються економічних питань, зокрема, грошово-кредитної політики та питань фінансово-економічної політики. Метою рішень грошово-кредитної політики, прийнятих Радою керуючих ЄЦБ, є забезпечення стабільності цін - головна мета грошово-кредитної політики Євросистеми. Рада керуючих ЄЦБ, в якій президент Бундесбанку має місце і голос як незалежний представник Німеччини, традиційно приймає ці рішення на своєму першому засіданні місяця. Рішення стосуються не лише ключових процентних ставок, за якими Євросистема позичає своїм контрагентам, як правило, банкам, гроші центрального банку в обмін на заставу.
Франція	Щомісячні звіти стосуються економічних питань, зокрема, грошово-кредитної політики та питань фінансово-економічної політики. Опубліковані на сайті прес-релізи, виступи та інтерв'ю, семінари та симпозиуми
Канада	Банк перейшов до системи фіксованих дат оголошення рішень монетарної політики. Рішення щодо процентних ставок приймаються на восьми попередньо оголошених датах протягом року, з інтервалом від шести до семи тижнів між ними.

Джерело: складено автором за даними офіційних сайтів центральних банків країн

Аналіз елементів прозорості монетарної політики центральних банків провідних країн, дозволяє виокремити наступні загальні переваги діючих систем:

1. Спрощення процедури пошуку інформації та підвищення інформаційної обізнаності громадян даних країн в питаннях монетарної політики та фінансової стабільності.
2. Підтримка прозорості політики центральних банків через регулярні та всебічні аналізи макроекономічного середовища, операцій на фінансових ринках, операцій внутрішніх посередників.
3. Аналіз та інформування щодо ризиків, що представляють загрозу фінансовій стабільності, щодо тенденцій, що підвищують уразливість фінансової системи.
4. Зміцнення довіри до фінансової системи за рахунок постійного інформування зацікавлених сторін щодо актуальних питань у сфері фінансової стабільності, розуміння проблем, пов'язаних з фінансовою стабільністю.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Розглянемо більш детально приклади деяких зарубіжних країн у сфері забезпечення прозорості монетарної політики на сучасному етапі.

Великобританія. Банк Англії має наступну процедуру прийняття рішень у сфері монетарної політики:

1) комітет з питань монетарної політики складається із 9 членів. Етапу затвердження рішень з питань монетарної політики передують етап узгодження і перегляду економічних показників розвитку національної економіки. Зокрема, відбувається оцінка і прогноз показника інфляції та економічного росту на найближчі декілька років;

2) проведення брифінгу, аналіз звіту про умови ведення бізнесу та аналіз розвитку економіки;

3) за тиждень до оголошення рішення з монетарної політики комітет проводить обговорення економічних даних;

4) за декілька днів до оголошення рішення комітет проводить обговорення заходів, які мають бути прийняті;

5) підсумкова зустріч передбачає рекомендацію голови щодо конкретного рішення та голосування членів комітету. Особливість: рішення Комітету з питань монетарної політики відображає голос кожного окремого члена, а не просту більшість і консенсус комітету. За умови поділу голосів порівну, вирішальний голос має голова Комітету. Кожен має право висловитися з приводу власної думки за кожним рішенням.

Канада. Центральний банк Канади має наступну організаційну структуру комітету з монетарної політики: Рада керуючих, 5-6 радників, 1-2 спеціальних радника, начальники чотирьох економічних департаментів, керівники регіональних відділень м. Торонто та м. Монреаль.

Сфери, в яких проводиться аналіз, як база для рішень з монетарної політики:

- економічний аналіз національної економіки Канади;
- міжнародний економічний аналіз;
- аналіз фінансової стабільності – діяльність канадських та іноземних фінансових установ;
- аналіз фінансових ринків – внутрішні та зовнішні фінансові ринки.

Основні етапи процесу прийняття рішення з монетарної політики центрального банку Канади:

1- презентація прогнозу (моделі). Відбувається за два з половиною тижні до прийняття рішення з монетарної політики. Презентація проводиться в Раді керуючих. Модель на сучасному етапі будується з урахуванням міжнародних факторів: зростання попиту в Азії, руху цін на товари, перспектив економіки США. Представлення реалістичного сценарію та альтернативних сценаріїв, з урахуванням ризиків;

2- основний етап обговорення. Починається за півтора тижні після першого етапу. Участь приймають наступні департаменти: економічного аналізу національної економіки, міжнародного економічного аналізу, аналізу фінансової стабільності, аналізу фінансових ринків. Даний етап передбачає опрацювання наступних матеріалів:

- моніторинг економічного розвитку та ризиків;
- опитування регіональних офісів щодо бізнес-перспектив;
- огляд кон'юнктури фінансових ринків;
- огляд монетарної політики (очікувань) США та регіонів світу.
- рекомендації щодо політики;
- прийняття рішення;
- публікація та комунікація.

3- рекомендації щодо рішень з монетарної політики. Департамент економічного аналізу або департамент міжнародного економічного аналізу здійснюють оновлення прогнозів та ризиків, що були надані на перших двох етапах. Дані оглядові матеріали та рекомендації є основою для розгляду складом комітету з монетарної політики. Ці рекомендації представляють за графіком через два дні після основного етапу. Департамент фінансових ринків готує записки, що є основою для розгляду тактичних та комунікаційних стратегій, підготовки різних варіантів рішень монетарної політики. Завершується даний етап засіданням членів комітету з монетарної політики, на якому формуються пропозиції щодо рішень монетарної політики.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

4- етап прийняття рішень. Згідно календарного графіка даний етап починається у перший четвер по завершенню 3 етапу та триває до понеділка наступного тижня. Члени Ради переглядають інформацію, рекомендації, обговорюють проблеми, досліджують розбіжності. Рішення приймається у вівторок більшістю голосів.

5- етап публікації та комунікації. Згідно календарного графіку завершується оприлюдненням у середу прес-релізу з рішенням та роз'ясненням причин, що обумовили його.

Висновки. Таким чином, світова тенденція до збільшення рівня формальної незалежності центральних банків від уряду у сфері прийняття рішень з монетарної політики, узгодження монетарних стимулів з очікуваннями суспільства, посилення прозорості у проведенні монетарної політики є ключовими тенденціями сучасного функціонування центральних банків. Можна виокремити загальні критерії, що вимірюють ступінь незалежності центральних банків країн з розвинутою ринковою економікою на сучасному етапі:

- прозорість визначення та відкритість рішень з формування цілі монетарної політики;
- наявність закону про центральний банк, в якому закріплено норму щодо автономності від уряду;

- політична незалежність центрального банку: процедура призначення посадових осіб та невтручання в процес прийняття рішень.

До основних переваг прозорості монетарної політики центральних банків відносяться: спрощення процедури пошуку інформації та підвищення інформаційної обізнаності громадян даних країн в питаннях монетарної політики та фінансової стабільності; підтримка прозорості політики центральних банків через регулярні та всебічні аналізи макроекономічного середовища, операцій на фінансових ринках, операцій внутрішніх посередників; аналіз та інформування щодо ризиків, що представляють загрозу фінансовій стабільності, щодо тенденцій, що підвищують уразливість фінансової системи; зміцнення довіри до фінансової системи за рахунок постійного інформування зацікавлених сторін щодо актуальних питань у сфері фінансової стабільності, розуміння проблем, пов'язаних з фінансовою стабільністю.

Основними тенденціями, що характеризують стан незалежності центральних банків в зарубіжних країнах є:

1) країни з розвинутою ринковою економікою характеризуються більшим ступенем незалежності та підвищенням прозорості монетарної політики (збільшення частоти оприлюднення інформації, роз'яснення передумов конкретних рішень та ін.);

2) збільшення мандатів центральних банків – забезпечення фінансової стабільності та сприяння економічному зростанню, посилення ролі центральних банків у сфері банківського регулювання і контролю; що підвищує вимоги до відповідальності та підзвітності центральних банків.

Література

1. Carl, E. Walsh Central Bank Independence [Electronic resource]. - Access mode: https://page-one.springer.com/pdf/preview/10.1057/9780230280854_3.
2. Carroll Howard Griffin The external impacts of Central Bank independence // Revista Contabilidade & Finanças. - vol.21 no.54. – 2010 [Electronic resource]. - Access mode: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1519-70772010000300005.
3. Jakob de Haan and Sylvester C. W. Eijffinger Central bank independence under threat? Policy Insight No.87 January 2017 [Electronic resource]. - Access mode: https://cepr.org/sites/default/files/policy_insights/PolicyInsight87.pdf.
4. Кембриджський словник [Electronic resource]. - Access mode: <https://dictionary.cambridge.org>.
5. Мала українська енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://web.archive.org/web/>
6. Миронович, Ю. А. Ступінь незалежності центрального банку в системі чинників ділового

References

1. Walsh, C. E. (2010). Central Bank Independence. *page-one.springer.com*. Retrieved from https://page-one.springer.com/pdf/preview/10.1057/9780230280854_3 [in English].
2. Griffin, C.H. (2010). The external impacts of Central Bank independence. *Revista Contabilidade & Finanças*, 21(54). Retrieved from http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1519-70772010000300005 [in English].
3. De Haan, J., Eijffinger, S.C.W. (2017). Central bank independence under threat? *Policy Insight*, 87. Retrieved from https://cepr.org/sites/default/files/policy_insights/PolicyInsight87.pdf [in English].
4. Кембриджський словник [Cambridge Dictionary]. *dictionary.cambridge.org*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org> [in English].
5. Mala ukrainska entsyklopediia [Small Ukrainian encyclopedia]. *web.archive.org*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/> [in Ukrainian].
6. Myronovych, Yu. A. (2012) Stupin nezalezhnosti

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

політичного циклу / Ю. А. Миронович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.5. – С. 261-270.

7. Степаненко, А. І. Незалежність центрального банку як головний чинник його діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_10_4_99_uk.pdf.

8. Сухий, Р. Реалізація принципу незалежності центральних банків європейських держав. Керівні органи центральних банків / Р. Сухий // Вісник Національного банку України. - 2006. - № 10. - С. 18-22.

tseentralnoho banku v systemi chynnykiv dilovoho politychnoho tsykladu [The degree of independence of the central bank in the system of factors of the business political cycle]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of the National Lviv Technical University of Ukraine*, 22.5, 261-270 [in Ukrainian].

7. Stepanenko, A. I. (2010). Nezalezhnist tseentralnoho banku yak holovnyi chynnyk yoho diialnosti [Central bank independence as a major factor in its activities]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, 4, 99-109. Retrieved from http://eip.org.ua/docs/EP_10_4_99_uk.pdf [in Ukrainian].

8. Sukhyi, R. (2006) Realizatsiia pryntsyphu nezalezhnosti tseentralnykh bankiv yevropeiskykh derzhav. Kerivni orhany tseentralnykh bankiv [Implementation of the principle of independence of the central banks of European states. Governing bodies of central banks]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 10, 18-22 [in Ukrainian].

Надійшла 18.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Дудченко, В. Ю. Незалежність центральних банків: світові тенденції / В. Ю. Дудченко // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 177-183.

Дудченко Вікторія Юріївна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет; <https://orcid.org/0000-0002-0054-8362>; E-mail: v.dudchenko@uabs;

Dudchenko Victoria Yuriivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of International Economic Relations, Sumy State University; <https://orcid.org/0000-0002-0054-8362>; E-mail: v.dudchenko@uabs.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 330.341:336.7

UDC 330.341:336.7

П. М. Рубанов, к. е. н.,
доцент**P. M. Rubanov**, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**СТРУКТУРА РИНКУ FINTECH ІННОВАЦІЙ****THE STRUCTURE OF FINTECH INNOVATION
MARKET**

Актуальність теми дослідження. Радикальні зміни на ринку фінансових послуг після світової фінансової кризи 2008 року визначають актуальність дослідження сучасної структури цього ринку з урахуванням появи і розвитку FinTech інновацій.

Постановка проблеми. Існуючі в науковій літературі спроби класифікувати нові види фінансових послуг мають багато суперечностей і неузгодженостей, викликаних багатогранністю та багаторівневістю впливу FinTech інновацій на ринок фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку ринку FinTech інновацій досліджуються в роботах Белінської Г., Дибі М., Жердецької Л., Коваленко В., Мазаракі А., Поченчука Г., Семенова А., Арнер Д., Тсай Ц., Пенг К.-Дж. та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В наукових джерелах відсутній єдиний підхід до визначення видів або напрямків FinTech інновацій, а також щодо структури ринку FinTech послуг.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та систематизація підходів до класифікації видів FinTech, визначення ключових ознак та проведення структуризації ринку FinTech інновацій.

Виклад основного матеріалу. Основою класифікації FinTech інновацій в більшості наукових джерел є їх поділ відповідно до видів фінансових послуг, які вони трансформують: платежі і перекази; послуги інфраструктурних учасників ринку; інвестиційний менеджмент; страхування; позики та заощадження; нарощення капіталу. Однак FinTech інновації змінюють не лише окремі фінансові продукти або процеси, але й ринок фінансових послуг в цілому, що супроводжується появою на ньому нових учасників та переглядом бізнес-моделей існуючих учасників. З огляду на це, в роботі запропоновано систематизувати підходи до класифікації видів FinTech інновацій за декількома ознаками.

Висновки. В статті запропоновано підхід до класифікації видів FinTech інновацій та структуризації ринку FinTech інновацій за видами фінансових послуг, надавачами FinTech послуг, видом інноваційної технології та групами користувачів FinTech.

Ключові слова: FinTech; фінансові інновації; ринок FinTech; ринок фінансових послуг.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-184-189

Актуальність теми дослідження. Визначальним трендом початку 21 століття стала поява та збільшення обсягів ринку FinTech послуг. Найбільш радикальні зміни на ринку фінансових послуг розпочалися після світової фінансової кризи 2008 року за рахунок поширення цифрових технологій (еволюція смартфонів, швидкий бездротовий інтернет, соціальні мережі), зменшення довіри до традиційних фінансових посередників у посткризовий період та зміни пріоритетів споживачів щодо швидкості, доступності і зручності отримання фінансових послуг. Це визначає актуальність дослідження сучасного ринку фінансових послуг з урахуванням появи FinTech інновацій.

Urgency of the research. The radical changes in the financial services market after the 2008 global financial crisis determine the relevance of research into the current structure of this market, taking into account the emergence and development of FinTech innovations.

Target setting. Attempts to classify new types of financial services existing in the scientific literature have many contradictions and inconsistencies caused by the multifaceted impact of FinTech innovation on the financial services market.

Actual scientific researches and issues analysis. The issues of FinTech innovation market development are explored in the works of G. Belinskaya, M. Dyba, L. Zherdetska, V. Kovalenko, A. Mazaraki, G. Pochenchuk, A. Semenog, D. Arner, C. Tsai, K.-J. Peng and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. There is no single approach to identifying the types or areas of FinTech innovation, as well as the structure of the FinTech services market.

The research objective. The purpose of the article is to analyse and systematize approaches to the classification of FinTech, identify key features and the structure of FinTech market.

The statement of basic materials. The basis of classification of FinTech innovations in most scientific sources is their division according to the types of financial services they transform: payments and transfers; services of infrastructure market participants; investment management; insurance; loans and savings; capital raising. However, FinTech innovations are changing not only individual financial products or processes, but also the financial services market as a whole, which is accompanied by the emergence of new entrants and revision of business models of existing participants. Therefore, the paper proposes to systematize approaches to classifying types of FinTech innovations on several grounds.

Conclusions. The article proposes an approach to classifying FinTech innovation types and structuring the FinTech innovation market by the type of financial services, by FinTech service providers, by the type of innovation technology, and by FinTech user groups.

Keywords: FinTech; financial innovation; FinTech market; financial services market.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Постановка проблеми. Динамічний розвиток FinTech інновацій, що супроводжувався швидким розвитком нових фінансових продуктів та суттєвою видозміною існуючих, а також появою нових форм взаємодії між споживачами і надавачами фінансових послуг, зумовив появу в науковій літературі ряду спроб певним чином класифікувати та систематизувати нові види фінансових послуг. Однак існуючі розробки мають багато суперечностей і неузгодженостей, викликаних багатоаспектністю та багаторівневістю впливу FinTech інновацій на ринок фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пов'язані із розвитком ринку FinTech інновацій на сьогоднішній день є досить популярною темою наукових робіт. Серед вітчизняних науковців дослідження у даному напрямку здійснюють Белінська Г. В., Диба М. І., Жердецька Л. В., Коваленко В. В., Мазаракі А., Міщенко В. І., Поченчук Г. М., Семенов А. Ю., Тарасюк М. В. та інші. Серед зарубіжних можна зазначити роботи таких дослідників як Арнер Д. В. (Arner D. W.), Tsai Ц. (Tsai C.), Пенг К.-Дж. (Peng K.-J.), Мунч Дж. (Munch J.), Дорфлайтнер Г. (Dorffleitner G.), Хорнуф Л. (Hornuf L.), Чішті С. (Chishti S.). Значний внесок у розвиток теоретичних та практичних аспектів аналізу ринку FinTech інновацій здійснюють міжнародні організації та фінансові компанії, такі як Світовий економічний форум (WEF), Рада з фінансової стабільності (Financial Stability Board), компанія PwC. У той же час, в науковій літературі поки що бракує фундаментальних досліджень з питань становлення і розвитку FinTech.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на існування значного кола досліджень, присвячених тематиці FinTech інновацій, більшість питань пов'язаних із цим напрямком залишаються дискусійними. Зокрема, в наукових джерелах відсутній єдиний підхід до визначення видів або напрямків FinTech інновацій, а також щодо структури ринку FinTech послуг.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та систематизація підходів до класифікації видів FinTech, визначення ключових ознак та проведення структуризації ринку FinTech інновацій.

Виклад основного матеріалу. Намагаючись систематизувати і узагальнити прояви трансформації ринку фінансових послуг під впливом FinTech інновацій дослідники часто по-різному визначають не лише конкретні види FinTech інновацій, але й надають різні означення їх класифікації. Наприклад, Коваленко В. В. [1] та Поченчук Г. М. [3] говорять про «напрями FinTech»; Мазаракі А. та Волосович С. [2] – про «підсистеми FinTech». У звіті Ради з фінансової стабільності (Financial Stability Board) [6] аналіз видів FinTech проводиться у відповідності до п'яти категорій фінансових послуг, які вони видозмінюють, а у звіті Світового економічного форуму [8] типологізація FinTech здійснена відповідно до поділу фінансових послуг за шістьма функціями, які вони виконують.

З іншого боку, якщо аналізувати конкретний перелік різновидів FinTech, визначених у зазначених джерелах, то можна відзначити їх значну подібність (Табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до класифікації FinTech інновацій

Автор / джерело	Класифікація FinTech інновацій
Коваленко В.В. [1]	Напрями FinTech: - блокчейн та криптовалюта; - платежі та грошові перекази; - технології та інфраструктура; - мобільні гаманці; - маркетплейси; - іншуртех; - діджитал та необанки; - управління фінансами; - інші
Мазаракі А., Волосович С. [2]	Підсистеми FinTech: - платежі; - кредитування; - інвестиційна діяльність банків та ринків капіталу (Investment Banking/Capital Market); - особисті фінанси (Personal Finance); - інституційні фінанси (Institutional Finance); - страхування (InsurTech); - регулятивні технології (RegTech).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА*Продовження таблиці 1*

Поченчук Г. М. [3]	Напрями FinTech: - фінанси та інвестування (альтернативне фінансування – краудфандінг, p2p, p2b); - діджиталізація (фінансування); - операційний та ризик менеджмент (докризовий, посткризовий); - платежі та інфраструктура (мобільні платежі, сервіси переказу грошей); - безпека даних (аналітика, безпека); - інтерфейс споживача; - RegTech (регулятивні технології); - InsurTech (технології у страхуванні); - управління персональними фінансами та добробутом (Wealth Tech)
Семенов А. Ю., Цирулик С. В. [4]	- грошові перекази та платежі; - заощадження та інвестиції; - фінансове планування; - страхування; - кредитування
Арнер Д. В. [5]	- фінанси та інвестиції: ▪ альтернативне фінансування, p2p тощо; ▪ діджиталізація фінансів; - операційний та ризик-менеджмент; - платежі та інфраструктура; - безпека даних та монетизація ▪ аналітика і монетизація ▪ захист - інтерфейс користувача; Додатково: RegTech
Рада з фінансової стабільності [6]	П'ять категорій фінансових послуг: - платежі, кліринг та розрахунки; - депозити, позики та залучення капіталу; - страхування; - управління інвестиціями; - підтримка ринку
PwC [7]	- платежі (Payments); - страхування (Insurance); - депозити та позики (Deposits and lending); - нарощення капіталу (Capital raising) - управління інвестиціями та обслуговування ринку (Investment management and market provisioning)
Світовий економічний форум [8]	За функціональним призначенням фінансових послуг: - платежі (Payments); - обслуговування ринку (Market Provisioning); - управління інвестиціями (Investment Management); - страхування (Insurance); - депозити та позики (Deposits & Lending); - нарощення капіталу (Capital Raising)
Тсаї Ц., Пенг К.-Дж. [9]	- банківські технології (керування даними, аналітика та безпека); - платежі і перекази; - кібервалюта (технологія «блокчейн», біткоїн); - корпоративні фінанси (peer-to-peer кредитування бізнесу та краудфандінг); - споживчі позики (peer-to-peer позики фізичним особам, роботи-консультанти); - альтернативні бази (цифрові банки)

Одним із найбільш ґрунтовних підходів до аналізу впливу FinTech інновацій на організацію і функціонування ринку фінансових послуг, на нашу думку, є підхід, запропонований у звіті Світового економічного форуму [8], який базується на виокремленні 6 видів фінансових послуг, що набувають технологічних видозмін:

- платежі і перекази;
- послуги інфраструктурних учасників ринку;
- інвестиційний менеджмент;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

- страхування;
- позики та заощадження;
- нарощення капіталу.

У різних варіаціях аналогічний підхід наявний у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також у звітах міжнародних фінансових компаній. Зокрема, у Звіті РwC визначено такий же перелік фінансових послуг з тією відмінністю, що інвестиційний менеджмент та обслуговування ринку (послуги інфраструктурних учасників) об'єднані в одну категорію.

Дещо уточненим і деталізованим є перелік категорій фінансових послуг, застосований Радою з фінансової стабільності. Крім того, у їх звіті визначено, що швидкий ріст ринку FinTech інновацій торкнувся усіх категорій фінансових послуг, які стосуються як послуг фізичним особам (домогосподарствам), малому і середньому бізнесу, так і послуг в корпоративному сегменті (підприємства, небанківські фінансові установи, міжбанківський ринок) [6].

Арнер Д. В. [5], окрім п'яти базових різновидів FinTech, виділяє додатково RegTech – використання фінансових технологій у регуляторній діяльності держави, наприклад, для відстежування доходів, отриманих незаконним шляхом.

Вітчизняні дослідники говорять переважно про «напрями» FinTech, включаючи до цієї групи регулятивні технології (RegTech) [2], діджитал та необанки, маркетплейси, мобільні гаманці [1], інтерфейс споживача [3].

Окрім напрямів FinTech, в роботі Коваленка В. В. [3] виділено форми прояву FinTech, до яких автор відносить реєр-to-реєр кредитування як альтернативе роздрібному кредитуванню, блокчейн-технологію та надання онлайн-кредитів засобами електронних платіжних систем.

Узагальнюючи розглянуті підходи до класифікації FinTech інновацій, необхідно зауважити наступне. У типологізації FinTech інновацій, запропонованій Світовим економічним форумом, визначені виключно фінансові послуги, що робить даний підхід чітким і зрозумілим. За обранням у цьому підході критерієм охоплені всі напрямки впливу FinTech інновацій на трансформацію фінансових послуг.

У той же час, специфікою FinTech інновацій порівняно з іншими видами фінансових інновацій є не лише зміна фінансових продуктів або фінансових технологій (процесів), але й трансформація самого ринку фінансових послуг, що супроводжується появою на ньому нових учасників (FinTech компаній, великих технологічних компаній) та переглядом бізнес-моделей існуючих учасників (банків, небанківських фінансових установ). Це зумовило включення в класифікацію FinTech інновацій не лише видів фінансових послуг, але й інших напрямків їх прояву. При цьому такий поділ характеризується науковцями не як класифікація FinTech за визначеною ознакою, а як «напрями» або «підсистеми» FinTech.

Змішаний підхід при аналізі технологічних змін, що відбуваються на фінансовому ринку, застосовується багатьма дослідниками. Наприклад, Тсаї Ц. та Пенг К.-Дж. у своїй роботі посилаються на такі складові фінансових послуг, що трансформувались під впливом фінансових інновацій, як банківські технології (керування даними, аналітика та безпека); платежі і перекази; кібервалюта (технологія «блокчейн», біткоїн); корпоративні фінанси бізнес-фінанси (реєр-to-реєр кредитування бізнесу та краудфандинг); споживчі позики (реєр-to-реєр позики фізичним особам, роботи-консультанти); альтернативні бази (цифрові банки) [9].

На нашу думку, такий поділ не є абсолютно правильним, оскільки не розмежовує послуги за однією визначеною ознакою: розглядаються нові види послуг як за сутністю економічних операцій (платежі, позики), так і за суб'єктами фінансового ринку (банківська система, підприємства, фізичні особи).

Таким чином, багаторівневність та багатоаспектність впливу FinTech інновацій на трансформацію ринку фінансових послуг створює необхідність проведення типологізації FinTech та визначення структури ринку FinTech інновацій за декількома класифікаційними ознаками. Основними критеріями структурування ринку FinTech інновацій, на нашу думку, мають бути види фінансових послуг та види суб'єктів ринку (надавачів FinTech послуг). Крім того, можна додатково виділити такі критерії поділу як вид інноваційної технології, яка лежить в основі тієї чи

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

іншої FinTech інновації, та групи користувачів FinTech послуг. Структуризація ринку FinTech інновацій за названими критеріями представлена на Рис. 1.

Рис. 1. Структура ринку FinTech інновацій

Джерело: розроблено автором

Необхідно зауважити, що приведена на Рис. 1 структура ринку FinTech інновацій є умовною. Зважаючи на динамічний розвиток цього ринку, не виключеною є поява нових видів FinTech послуг і учасників ринку, удосконалення та розширення сфери використання вже сформованих FinTech інновацій.

Крім того, неможливо встановити чітку відповідність у системі «технологія-об'єкт-суб'єкт», тобто одна й та ж інноваційна технологія може бути основою для формування різних видів FinTech послуг, або ж для формування окремого різновиду FinTech інновацій можуть бути використані декілька інноваційних технологій. Аналогічно не можна встановити однозначного зв'язку між видами FinTech інновацій та їх користувачами. Ряд фінансових технологій, створених початково під вузькі спеціалізовані цілі, набули популярності та широкого застосування в інших сферах діяльності. Прикладом цього є RegTech – регулятивні технології, пов'язані з використанням FinTech з метою створення систем ідентифікації клієнтів, забезпечення міжбанківських трансакцій, захисту від кібершахрайств тощо.

Висновок. Основою класифікації FinTech інновацій в більшості наукових джерел є їх поділ відповідно до видів фінансових послуг, які вони трансформують: платежі і перекази; послуги інфраструктурних учасників ринку; інвестиційний менеджмент; страхування; позики та заощадження; нарощення капіталу. Однак FinTech інновації змінюють не лише окремі фінансові продукти або процеси, але й ринок фінансових послуг в цілому, що супроводжується появою на ньому нових учасників та переглядом бізнес-моделей існуючих учасників. З огляду на це, в роботі запропоновано систематизувати підходи до класифікації видів FinTech інновацій та визначити структуру ринку FinTech інновацій за декількома ознаками: за видами фінансових послуг, суб'єктами ринку (надавачами FinTech послуг), видом інноваційної технології та за групами користувачів FinTech.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**Література**

1. Коваленко, В. В. Розвиток FinTech: загрози та перспективи для банків України / В. В. Коваленко // Приазовський економічний вісник. – 2018. – № 4 (09). – С. 127-133.
2. Мазаракі, А. FinTech у системі суспільних трансформацій / А. Мазаракі, С. Волосович // Вісник КНТЕУ. – 2018. – № 2. – С. 5-18.
3. Пochenчук, Г. М. FinTech у структурі фінансової системи / Г. М. Пochenчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 21. – С. 49-55.
4. Семенов, А. Ю. Тенденції розвитку Fintech послуг на світовому та вітчизняному ринках фінансових послуг / А. Ю. Семенов, С. В. Цирулик // Бізнес Інформ. – 2018. – № 10. – С. 327-334.
5. Arner, D.W. FinTech: Evolution and Regulation [Electronic resource] / D. W. Arner. – 2016. – Retrieved from: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0011/1978256/D-Arner-FinTech-Evolution-Melbourne-June-2016.pdf.
6. Financial Stability Implications from FinTech [Electronic resource] / Financial Stability Board. – 27 June 2017. – Retrieved from: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R270617.pdf>.
7. Security challenges in the evolving FinTech landscape [Electronic resource] / PwC. – 2016. – Retrieved from: <https://www.pwc.in/assets/pdfs/consulting/cyber-security/banking/security-challenges-in-the-evolving-fintech-landscape.pdf>.
8. The Future of Financial Services: How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed [Electronic resource] / World Economic Forum; An Industry Project of the Financial Services Community. Prepared in collaboration with Deloitte. – June 2015. – Retrieved from: <http://reports.weforum.org/future-of-financial-services-2015/>.
9. Tsai, C. The FinTech Revolution and Financial Regulation: The Case of Online Supply Chain Financing [Electronic resource] / C. Tsai, K.-J. Peng // Asian Journal of Law and Society. – 2017. – Vol. 4. – Issue 1. – P. 109-132. – Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=3035386>.

References

1. Kovalenko, V. V. (2018). Rozvytok FinTech: zahrozy ta perspektyvy dlia bankiv Ukrainy [FinTech development: threats and prospects for Ukrainian banks]. *Pryazovskyyi ekonomichnyi visnyk – Azov Economic Bulletin*, 4 (09), 127-133 [in Ukrainian].
2. Mazaraki, A., Volosovich, S. (2018). Fintech u systemi suspilnykh transformatsii [Fintech in the system of social transformations]. *Visnyk KNTEU – Bulletin of the KNTEU*, 2, 5-18 [in Ukrainian].
3. Pochenchuk, G. M. (2018). FinTech v strukturі finansovoi systemy [FinTech in the structure of the financial system]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 21, 49-55 [in Ukrainian].
4. Semenoh, A. Yu., Tsyruyk S. V. (2018). Tendentsiyi rozvytku Fintech posluh na svitovomu ta vitchyznyanomu rynkakh finansovykh posluh [Trends of Fintech Services Development in the Global and Domestic Financial Services Markets]. *Biznes Inform – Business Inform*, 10, 327-334 [in Ukrainian].
5. Arner, D. W. (2016). FinTech: Evolution and Regulation. *law.unimelb.edu.au*. Retrieved from https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0011/1978256/D-Arner-FinTech-Evolution-Melbourne-June-2016.pdf [in English].
6. Financial Stability Implications from FinTech. (2017). *www.fsb.org*. Retrieved from <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R270617.pdf> [in English].
7. Security challenges in the evolving FinTech landscape. (2016). *www.pwc.in*. Retrieved from <https://www.pwc.in/assets/pdfs/consulting/cyber-security/banking/security-challenges-in-the-evolving-fintech-landscape.pdf> [in English].
8. The Future of Financial Services: How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed. (2015). *reports.weforum.org*. Retrieved from <http://reports.weforum.org/future-of-financial-services-2015/> [in English].
9. Tsai, C., Peng, K.-J. (2017). The FinTech Revolution and Financial Regulation: The Case of Online Supply Chain Financing. *Asian Journal of Law and Society*, 4 (1), 109-132. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3035386> [in English].

Надійшла 11.04.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Рубанов, П. М. Структура ринку FinTech інновацій / П. М. Рубанов // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 184-189.

Рубанов Павло Миколайович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і підприємництва, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-9415-8786>;
E-mail: p.rubanov@finance.sumdu.edu.ua;

Rubanov Pavlo Mykolayovych

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance and Entrepreneurship, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0002-9415-8786>;
E-mail: p.rubanov@finance.sumdu.edu.ua.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.7

UDC 336.7

Т. П. Гончаренко, к. е. н.

T. P. Goncharenko, Candidate of Economic Sciences

**СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ
ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА БАНКУ****STRATEGIC ANALYSIS
OF BANK INTERNAL ENVIRONMENT**

Актуальність теми дослідження. Внутрішнє середовище банку є важливим елементом стратегічного управління, що визначає його конкурентоспроможність на ринку та ефективність прийняття управлінських рішень.

Постановка проблеми. Численні дослідження розглядають окремі аспекти внутрішнього середовища, що формує фрагментоване уявлення про нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження внутрішнього середовища та його окремих складових присвячено праці таких науковців, як Богацької Н. М., Віханського О., Грішиної О. А., Зверякова М. І., Лунякова О. В., Науменко А. В., Оборської С. В., Паладія М. В., Стефанової Н. А., Ткачука В. О., Шпига Ф. І. тощо.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження в цій сфері, в умовах трансформації економіки систематизація внутрішніх факторів банку, а особливо визначення його фінансового стану потребує більш поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Дослідження основних складових внутрішнього середовища банку та формування підходу до оцінки фінансового стану банку за допомогою поєднання коефіцієнтного аналізу та методів комплексної оцінки.

Викладення основного матеріалу. У роботі запропоновано виділяти такі складові в структурі внутрішнього середовища банку: організаційний, кадровий, інформаційно-технологічний, маркетингово-виробничий та фінансовий. Автор пропонує за наведеними структурними рівнями проаналізувати АТ КБ «ПриватБанк» та оцінити його фінансовий стан за допомогою коефіцієнтного аналізу та методів комплексної оцінки.

Висновки. На основі оцінки фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та рентабельності банку за 2002-2018 роки було виявлено незадовільний стан (за запропонованою шкалою до 2016 року – «з деякими ознаками проблемності» та після 2016 – «нестійкий (передкризовий) фінансовий стан»). Запропонований аналіз внутрішнього середовища повинен бути покладений в основу стратегічного управління банку задля вибору найкращої стратегії та прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: стратегічний аналіз; внутрішнє середовище; банківські установи; фінансовий стан; коефіцієнтний аналіз.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-190-198

Urgency of the research. An internal environment of the bank is an important element of strategic management that determines its competitiveness in the market and the effectiveness of management decision making.

Target setting. Numerous studies have looked at some aspects of the internal environment that form a fragmented view of it.

Actual scientific researches and issues analysis. The study of the internal environment and its individual components is devoted to the work of such scientists as Bohatskoyi N. M., Vikhansko O., Hrishnovoyi O. A., Zveryakova M. I. Lunyakova O. V., Naumenko A. V., Oborskoyi S. V., Paladiya M. V., Stefanovoyi N. A., Tkachuka V. O., Shpyha F.I., etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. Despite numerous studies in this area, in the context of economic transformation, the systematization of the internal factors of a bank, and especially the determination of its financial status, requires more in-depth study.

The research objective. Investigation of the main components of the bank internal environment and formation of an approach to assessing the financial condition of the bank through a combination of coefficient analysis and methods of complex assessment.

The statement of basic materials. In the work it is proposed to distinguish the following components in the structure of the internal environment of the bank: organizational, personnel, information-technological, marketing-production and financial. The author proposes to analyze JSC CB "PrivatBank" and to assess its financial status by coefficient analysis and complex assessment method.

Conclusions. Based on the assessment of financial stability, liquidity, business activity and profitability of the bank for the years 2002-2018, an unsatisfactory condition was revealed (on the proposed scale up to 2016 - "with some signs of difficulty" and after 2016 - "unstable (pre-crisis) financial condition"). The proposed analysis of the internal environment should be the basis for the strategic management of the bank in order to select the best strategy and to make effective management decisions.

Keywords: strategic analysis; internal environment; banking institutions; financial condition; coefficient analysis.

Актуальність теми дослідження. Банківські установи як і будь-які інші суб'єкти господарювання функціонують не ізольовано, підпадаючи під дію безлічі факторів як зовнішньої,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

так і внутрішньої природи. При цьому, врахування такого впливу при формуванні довгострокової стратегії розвитку, є одним із основних завдань стратегічного управління банку.

На фактори зовнішнього середовища менеджмент банку зазвичай не може впливати (наприклад на політичну чи на економічну ситуацію в країні), або ж має частковий вплив (наприклад, при виборі постачальників, при роботі з споживачами банківських послуг тощо). У той же час, внутрішнє середовище банку фактично знаходиться під прямим контролем управлінців, визначаючи результати та ефективність діяльності. Зазначене актуалізує питання вивчення внутрішнього середовища банку та можливості його оцінки в ході проведення стратегічного управління.

Постановка проблеми. В ході проведення стратегічного аналізу необхідно оцінити внутрішнє середовище банку. Проте наразі не існує єдиної загальноприйнятої методики цього процесу. Крім того, численні дослідження розглядають окремі аспекти внутрішнього середовища, що формує фрагментоване уявлення про нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження внутрішнього середовища суб'єкту господарювання як елементу стратегічного управління було об'єктом численних досліджень в наукових колах, зокрема: Віханського О. [3], Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. [8], Парахина В. Н. Максименко Л. С., Панасенко С. В. [21], Шершньова З. Є., Оборська С. В. [22] тощо.

При цьому, численні дослідження присвячені окремим елементам внутрішнього середовища банку, зокрема, організаційному (Гриненко А., Іщанова М. [4], Грішнова О. А., Науменко А. В. [5], Загорий Г. В. [6] тощо), кадровому (Паладій М. В. [14], Щербинина М. Ю., Стефанова Н. А. [20]), інформаційно-технологічному (Ведернікова С. В. [2], Огієнко В. І., Луняков О. В., Лісняк О. Ю. [10]), маркетингово-виробничому та фінансовому (Богацька Н. М., Галюк О. В. [1], Зверяков М. І. [7], Ткачук В. О. [17] тощо).

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження в цій сфері, в умовах трансформації економіки систематизація внутрішніх факторів банку, а особливо визначення його фінансового стану, в контексті їх визначального впливу на загальну стратегію установи, потребує більш поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Завданням даної роботи є дослідження основних складових внутрішнього середовища банку та формування підходу до оцінки фінансового стану банку за допомогою комплексної оцінки в поєднанні з коефіцієнтним методом.

Викладення основного матеріалу. У своїй структурі внутрішнє середовище банку складається з окремих рівнів та складових, які можуть варіюватися в різних банках, проте в загальному вигляді вони включають наступні елементи:

- організаційний, що включає організаційну структуру банку та його внутрішню політику, кодекс поведінки, систему внутрішнього контролю та ризик-менеджменту тощо;
- кадровий, що характеризує ефективність діяльності менеджменту банку, рівень корпоративної культури, стимулювання та мотивації працівників, їх навчання та розвитку тощо;
- інформаційно-технологічний представлений рівнем автоматизації процесів, комп'ютеризації, застосування новітніх та інноваційних технологій в діяльності, наукових розробок тощо;
- маркетингово-виробничий характеризує процес розробки та створення продуктів і послуг банку відповідно до потреб клієнтів, формування відповідної продуктової та цінової політики банку, підходів до просування та збуту продуктів, ціноутворення тощо;
- фінансовий рівень представлений управлінням структурою і обсягом активів і зобов'язань банку, власним капіталом, доходами та витратами, фінансовим результатом та прибутком тощо.

Як зазначають окремі автори [14], внутрішні фактори банківської установи включають якість управління процесом кредитування, рівень фінансового менеджменту, ефективність внутрішнього контролю, здатності і професіоналізм персоналу. Зазначимо, що всі ці рівні знаходяться в тісному взаємозв'язку та не можуть функціонувати окремо один від одного.

Проаналізуємо окремі складові внутрішнього середовища на прикладі АТ КБ «ПриватБанку» (далі – ПриватБанк), як одного із лідерів банківського ринку країни. Станом на 2018 рік він є

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

повною власністю держави в особі Міністерства фінансів України, яке ухвалило відповідну стратегію його розвитку (Наказ Міністерства Фінансів України № 316 від 23.02.2018).

За даними НКЦПФР у 2018 р., «ПриватБанк є міжрегіональним універсальним та системним банком із розгалуженою мережею філій та відділень по всій території України, має гнучку організаційну структуру управління. Інфраструктура ПриватБанку налічує 33 філії та майже 2 200 відділень по всій Україні» [17].

Аналізуючи корпоративну культуру банку не можна оминати приклад АТ КБ «ПриватБанку», в якому вона достатньо розроблена на всіх рівнях. Так, в установі розроблено «Кодекс корпоративної етики», що визначає основні правила поведінки працівників та загальні цілі банку, регламентують стиль керування, ставлення до колег, роботи та банку в цілому. Основними рисами даного кодексу є:

- сильна клентоорієнтованість;
- професійність та ввічливість на всіх рівнях;
- командна робота та цінування фактору трудових ресурсів;
- зрозумілість, прозорість та справедливість умов надання послуг;
- соціальна активність, висока технологічність та інноваційність.

Окрім того присутні й інші зовнішні атрибути: типовий дизайн екстер'єру та інтер'єру, дрес-код працівників тощо.

Як бачимо, з організаційною складовою внутрішнього середовища досить тісно пов'язане його кадрове забезпечення, що фактично означає необхідність правильного стратегічного управління персоналом та сприяє уникненню чи зменшенню внутрішніх загроз банку. Враховуючи той факт, що відбулося зміщення розуміння ролі персоналу банку з витратного (тобто, персонал – це витрати) на ресурсний (тобто, персонал – це головний ресурс), виникають нові вимоги до ефективного управління ним.

Так, ПриватБанк вважається одним із найбільших роботодавців на ринку праці в Україні, де за офіційними статистичними даними на кінець 2018 р. працювало майже 22 600 чоловік, 4% із загальної кількості – інваліди, що свідчить про його соціальну відповідальність. Банк звітує і про підвищення фонду оплати праці за аналізований рік (на 21% в порівнянні з попереднім роком), про повний соціальний пакет, систему пільгового кредитування та безперервне навчання та розвиток для працівників [17].

Складність внутрішнього середовища банку та специфіка його діяльності зумовлює необхідність використання сучасних інформаційних технологій, що сприяє функціонуванню установи, прийняттю управлінських рішень та забезпеченню інформаційної безпеки. В цьому контексті також заслуговує відмітити АТ КБ «ПриватБанк», який вважається одним із передових банків у сфері інформаційного обслуговування клієнтів. На сьогоднішній день він надає наступний перелік послуг дистанційного обслуговування:

- Інтернет-банк «Приват24», що забезпечує цілодобовий доступ до рахунків, можливість вільно керувати ними, здійснювати платежі, отримувати консультації та ряд інших послуг через мережу Інтернет з персонального комп'ютера або мобільного телефону (мобільні додатки);
- платежі за безкоштовним телефоном або за допомогою смс-повідомлень, що дозволяє здійснювати ряд операцій (поповнити рахунок, перевести кошти, замовлення квитків, погашення кредиту тощо) за допомогою засобу зв'язку по телефону;
- платежі за допомогою чат-ботів в соціальних мережах (Facebook, Telegram або Viber), QR-коду;
- банкомати, термінали самообслуговування, що дозволяють здійснювати більшість банківських операцій без контакту з співробітниками банку.

Окрім того, банк надає можливість для корпоративних клієнтів вести електронний документообіг та здавати електронну звітність до державних органів (зокрема податкову звітність) за допомогою електронно-цифрового підпису (ЕЦП), що також створює окрему конкурентну перевагу.

Для забезпечення ефективної діяльності банку значне місце в внутрішньому середовищі посідає маркетингово-виробнича складова. Її комплексний характер пояснюється тим, що в банківській сфері відбувається безпосереднє злиття виробництва банківських продуктів та

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

послуг і їх маркетингу. Виходячи з теоретичних основ, маркетинг являє собою систему організації виробництва і збуту товарів і послуг, орієнтовану на задоволення потреб конкретних споживачів і отримання прибутку на основі вивчення та прогнозування ринку [7].

Хоча витрати на маркетинг у ПриватБанку за 2016-2018 рр. в основному склали приблизно 1% від загальних адміністративних та інших операційних витрат, банк є одним із найпопулярнішим на українському банківському ринку. Це свідчить про достатньо успішну маркетингову політику, яка включає і товарну, цінову та збутову.

Наступним елементом внутрішнього середовища банку є аналіз його фінансового стану як однієї із основних характеристик якості діяльності установи.

У загальному вигляді під фінансовим станом можна розуміти як міру забезпечення суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [1].

У науковій літературі відсутня єдина загальноприйнята методика, що зумовлює дослідження в цьому напрямі. Так, виділяють рейтингові методи оцінювання, системи оцінювання окремих коефіцієнтів, статистичні моделі раннього передбачення, комплексні оцінки тощо.

Однією із найбільш поширених методик оцінювання внутрішнього становища банків є рейтингова система CAMELS, що полягає у комплексній оцінці загального стану діяльності установи та її стабільності. В її основі є інспекційний аналіз наступних напрямків діяльності банку:

- достатність капіталу (capital adequacy – «С»);
- якість активів (asset quality – «А»);
- менеджмент (management – «М»);
- надходження (earnings – «Е»);
- ліквідність (liquidity – «L»);
- чутливість до ринкового ризику (sensitivity to risk – S).

Дана методика використовується і Національним банком України [11], проте є конфіденційною інформацією, і спрямовується лише для внутрішнього управління банківською системою. Кожен із цих блоків включає окремі якісні та кількісні показники, що дають змогу оцінити різні аспекти діяльності банківської установи.

Оцінювання відбувається комплексно за шістьма блоками за 5-бальною шкалою, де «1» або «2» бали означає надійний стан банку, що здатний протистояти економічним спадам; «3» бали – банк з проблемами, своєчасне виправлення яких може вплинути на платоспроможність і ліквідність; «4» або «5» – банки характеризуються кризовим становищем і вимагають конкретних оздоровчих заходів.

Так, наприклад, для оцінки якості менеджменту банку згідно даної методики необхідно враховувати такі фактори як:

- обізнаність менеджменту банку в ризиках, пов'язаних з діяльністю банку та зовнішнім середовищем;
- виявлення можливого конфлікту інтересів в управлінні банку, а також взаємодія між правлінням та спостережною радою;
- наявність та якість внутрішнього та зовнішнього аудиту, а також системи внутрішнього контролю та правил внутрішнього фінансового моніторингу;
- оцінка фінансового стану банку та його чутливості до ринкового ризику, а також достовірності та адекватності внутрішньої та зовнішньої звітності;
- чітка організаційна структура банку, в якій регламентовано зв'язки та основні функції підрозділів та працівників банку, а також ефективна інформаційна система управління;
- аналіз наявності та якості виконання постійно діючої програми підготовки кадрів;
- та інші [11].

В ході нашого дослідження пропонуємо застосовувати модель, що поєднує в собі риси коефіцієнтного аналізу та методів комплексної оцінки.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Коефіцієнтний метод вважається одним із найбільш доступних методик діагности фінансового стану. Проаналізувавши наукові джерела, нами було виділено наступні базові блоки індикаторів, що відображають найбільш значущі аспекти діяльності банків:

- блок фінансової стійкості – показує можливість банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на достатньому рівні для нормального функціонування;
- блок ліквідності – характеризує можливість банку забезпечувати своєчасність, повноту та безперервність виконання усіх своїх грошових зобов'язань;
- блок ділової активності – відображає здатність банку залучати кошти та раціонально управляти ними;
- блок рентабельності, що характеризує рівень ефективності використання ресурсів і капіталу банку.

Для кожного коефіцієнта в блоці (Табл. 1) було визначено оптимальне значення (прийняте в світовій банківській практиці), що буде використовуватися як критерій для комплексної оцінки фінансового стану банку, а саме: якщо коефіцієнт відповідає оптимальному значенню, йому присвоюють бал «1», якщо не відповідає – «0».

Таблиця 1

Коефіцієнтний аналіз фінансового стану банку

Назва показника	Характеристика	Оптимальне значення	max бал
Аналіз фінансової стійкості			5
Коефіцієнт надійності (Кфс ₁)	Співвідношення власного капіталу до залучених коштів	≥5%	1
Коефіцієнт фінансового важеля (Кфс ₂)	Співвідношення зобов'язань банку і капіталу	1:20	1
Коефіцієнт достатності капіталу (Кфс ₃)	Розкриває достатність сформованого власного капіталу і активів в покритті різних ризиків	≥10%	1
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (Кфс ₄)	Ступінь покриття активів (акціонерним) капіталом	12,0-15,0	1
Коефіцієнт залежності банку (Кфс ₅)	Співвідношення статутного капіталу до власного капіталу	15-50%	1
Аналіз ліквідності			4
Коефіцієнт загальної ліквідності (Кл ₁)	Характеризує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань всіма активами	> 100 %	1
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Кл ₂)	Можливість банку погашати живими грошима з коррахунків і каси поточні зобов'язання	> 20	1
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних і загальних активів (Кл ₃)	Частка високоліквідних активів у загальних активах банку	15-20%	1
Коефіцієнт співвідношення кредитів і депозитів (Кл ₄)	Розкриває, наскільки видані кредити забезпечені всіма залученими депозитами (чи є незбалансована ліквідність)	70-80%	1
Аналіз ділової активності			5
Коефіцієнт активності залучення ресурсів (Кда ₁)	Питома вага залучених коштів у загальних пасивах	80-85%	1
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів (Кда ₂)	Питома вага одержаних міжбанківських кредитів у загальних пасивах	>1%	1
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів (Кда ₃)	Питома вага строкових депозитів у загальних пасивах	40- 50%	1
Коефіцієнт активності залучення коштів у кредитний портфель (Кда ₄)	Питома вага кредитного портфеля у залучених коштах	80-90%	1
Коефіцієнт кредитної активності (Кда ₅)	Питома вага кредитного портфеля у загальних активах	65-75%.	1

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Продовження таблиці 1

Аналіз рентабельності			5
Загальний рівень рентабельності (Kp_1)	Розмір балансового прибутку на 1 грн доходу	Більше 0, збільшення	1
Окупність витрат доходами (Kp_2)	Розмір доходу на 1 грн витрат	Більше 0, збільшення	1
Рентабельність активів (ROA) (Kp_3)	Рівень окупності чистим прибутком сукупних активів	> 1 %	1
Рентабельність загального капіталу (ROE) (Kp_4)	Рівень окупності чистим прибутком загального капіталу	> 15 %	1
Чиста процентна маржа (Kp_5)	Відношення чистого процентного доходу до загальних активів банку	4,5 %.	1

Джерело: систематизовано автором на основі [7; 9]

В результаті, сумарний показник за всіма блоками буде характеризувати оцінку фінансового стану банку. Максимальне значення може складати 19 балів, ми виділяємо п'ять можливих станів, які охарактеризовані в (Табл. 2): кризовий, нестійкий, з ознаками проблемності, добрий, абсолютний.

Таблиця 2

Шкала для оцінки загального фінансового стану банку

Межі	Назва	Характеристика
[0-3,8]	Кризовий фінансовий стан	Від 80% показників не відповідають оптимальним значенням
(3,8-7,6]	Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан	60-80% показників не відповідають оптимальним значенням
(7,6-11,4]	З деякими ознаками проблемності	40-60% показників не відповідають оптимальним значенням
(11,4-15,2]	Добрий фінансовий стан	20-40% показників не відповідають оптимальним значенням
(15,2-19]	Абсолютний фінансовий стан	До 20% показників не відповідають оптимальним значенням

Пропонуємо застосувати дану методику для оцінки фінансового стану Приватбанку як типового банку 1-ї групи на основі показників його фінансової звітності та даних, представлених на сайті Національного банку України [19]. За результатами аналізу отримали наступну динаміку його стану за 2002-2018 роки в (Табл. 3). Не можна закінчувати статтю таблицею, перемістіть її та розгляньте до висновків.

Таблиця 3

Результативна таблиця з оцінки фінансового стану АТ КБ «Приватбанк»

Рік	Kfc_1	Kfc_2	Kfc_3	Kfc_4	Kfc_5	Kl_1	Kl_2	Kl_3	Kl_4	Kla_1	Kla_2	Kla_3	Kla_4	Kla_5	Kp_1	Kp_2	Kp_3	Kp_4	Kp_5	Сумарний бал	Оцінка фінансового стану
2002	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	8	З деякими ознаками проблемності
2003	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	10	З деякими ознаками проблемності
2004	1	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	0	0	9	З деякими ознаками проблемності
2005	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	0	0	8	З деякими ознаками проблемності

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Продовження таблиці 3

2006	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	9	3 деякими ознаками проблемності
2007	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	9	3 деякими ознаками проблемності
2008	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	11	3 деякими ознаками проблемності
2009	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	11	3 деякими ознаками проблемності
2010	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	8	3 деякими ознаками проблемності
2011	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	12	Добрий фінансовий стан
2012	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	8	3 деякими ознаками проблемності
2013	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	10	3 деякими ознаками проблемності
2014	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	0	9	3 деякими ознаками проблемності
2015	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1	9	3 деякими ознаками проблемності
2016	1	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0	10	3 деякими ознаками проблемності
2017	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	5	Нестійкий
2018	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	5	Нестійкий

За результатами проведеного аналізу можна зазначити, що за останні 16 років фінансовий стан Приватбанку характеризувався лише деякими ознаками проблемності з погіршенням в останні два роки. Причинами цього можуть бути націоналізація банку, а також отримання збитку в останні два роки, що виник в основному через знецінення інвестиційної нерухомості, збиток від знецінення майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя та збиток від знецінення кредитів.

Висновки. Стратегічний аналіз внутрішнього середовища банку передбачає дослідження його організаційної, кадрової, інформаційно-технологічної, маркетингово-виробничої та фінансової складової. Всі вони визначають особливості діяльності банку та повинні бути враховані при формулюванні стратегії установи та прийнятті управлінських рішень.

Проаналізувавши внутрішню структуру Приватбанку відмітимо достатньо позитивні характеристики щодо корпоративної культури, управління персоналу, впровадження численних технологій в діяльність та вдалої маркетингової політики. Проте, аналіз фінансового стану свідчить про його погіршення за 2002-2018 роки, що може бути спричинене як факторами зовнішнього, так і внутрішнього характеру.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**Література**

1. Богацька, Н. М. Фінансовий стан підприємства та шляхи його покращення в бізнес-процесах підприємства / Н. М. Богацька, О. В. Галюк // Молодий вчений. – 2013. – № 2 (02). – С. 12-16.
2. Ведернікова, С. В. Інформаційні технології як інструмент взаємодії банківської сфери з національною економікою / С. В. Ведернікова // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 78-85.
3. Виханский, О. Стратегическое управление. Центр креативных технологий. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.inventech.ru/>.
4. Гриненко, А. Корпоративна культура соціально-відповідального банку / А. Гриненко, М. Іщанова // Україна: аспекти праці. – 2015. – № 2. – С. 11-17.
5. Грیشнова, О. А. Корпоративна культура як ресурс забезпечення стратегічної стійкості підприємства / О. А. Грیشнова, А. В. Науменко // Экономика и управление. – 2010. – № 2. – С. 33–38.
6. Загорий, Г. В. Роль организационной структуры в процессе управления ликвидностью банка / Г. В. Загорий // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. Праць. – 2004. – Суми: УАБС НБУ. – Т. 10. – С. 325-333.
7. Зверяков, М. І. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник. / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергеева. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 520 с.
8. Козьменко, С. М. Стратегічний менеджмент банку / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 752 с.
9. Криклій, О. А. Управління прибутком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 136 с.
10. Огієнко, В. І. Інтернет-банкінг як перспективний напрям розвитку ринку фінансових послуг [Електронний ресурс] / В. І. Огієнко, О. В. Луняков, О. Ю. Лісняк // Ефективна економіка. – 2012. – № 6. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1217>.
11. Одегов, Ю. Г. Банковский менеджмент: управление персоналом: Учеб. Пособие / Ю. Г. Одегов, Т. В. Никонова, Д. А. Безделов. – М.: Экзамен, 2005. – 448 с.
12. Офіційна сторінка Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stockmarket.gov.ua/>.
13. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic>.
14. Паладій, М. В. Ефективність мотивації праці банківського персоналу / М. В. Паладій : автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». – Київ, 1999. – 19 с.
15. Парахина, В. Н. Стратегический менеджмент: учебник. 2-е изд. / В. Н. Парахина, Л. С. Максименко, С. В. Панасенко. – М.: КНОРУС, 2006. – 496 с.
16. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS: Положення Національного банку України від 08.05.2002 р. № 171. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02>.
17. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постановою Національного банку України від 21.01.2004 р. №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу :

References

1. Bogatska, N. M., Galiuk, O. V. (2013). Finansovyy stan pidpryyemstva ta shlyakhy yoho pokrashchennya v biznes-protsesakh pidpryyemstva [Financial status of the enterprise and ways to improve it in the business processes of the enterprise]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 2 (02), 12-16 [in Ukrainian].
2. Vedernikova, S. V. (2012). Informatsiyni tekhnolohiyi yak instrument vzayemodiyi bankivskoyi sfery z natsionalnoyu ekonomikoyu [Information technologies as a tool of interaction of banking sphere with the national economy]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 4, 78-85 [in Ukrainian].
3. Vihansky, O. (1998). *Stratehycheskoe upravlenye [Strategic Management]*. Moscow: Gardarika. Retrieved from <http://www.inventech.ru/> [in Russian].
4. Grinenko, A., Ishchanova, M. (2015). Korporatyvna kultura sotsialno-vidpovidalnoho banku [Corporate culture of socially responsible bank]. *Ukrayina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of work*, 2, 11-17. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2015_2_4 [in Ukrainian].
5. Grishnova, O. A., Naumenko, A. V. (2010). Korporatyvna kultura yak resurs zabezpechennya stratehichnoyi stiykosti pidpryyemstva [Corporate culture as a resource to ensure strategic sustainability of the enterprise]. *Ekonomika i upravlenie – Economics and Management*, 2, 33-38 [in Ukrainian].
6. Zagoriy, G. V. (2004). Rol organizatsionnoy struktury v protsesse upravleniya likvidnostyu banka [The role of the organizational structure in the process of managing the bank's liquidity]. *Problemy i perspektivy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrayiny – Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, 10, 325-333 [in Russian].
7. Zveryakov, M. I., Kovalenko, V. V., Sergeev, O. S. (2016). *Upravlinnya finansovoyu stiykisty bankiv [Management of financial stability of banks]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
8. Kozmenko, S. M., Shpieg, F. I., Voloshko, I. V. (2010). *Stratehichnyy menedzhment banku [Strategic management of the bank]*. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
9. Kryckliy, O. A., Maslak, N. G. (2008). *Upravlinnya prybytkom banku [Bank Profit Management]*. Sumy: SHEI "UABS NBU" [in Ukrainian].
10. Ogienko, V. I., Lunyakov, O. V., Lisnyak, O. Yu. (2012). Internet-bankinh yak perspektyvnyy napryam rozvytku rynku finansovykh posluh [Internet Banking as a Prospective Direction for Development of the Financial Services Market]. *Efektivna ekonomika – Effective Economics*, 6. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1217> [in Ukrainian].
11. Odegov, Yu. G., Nykonova, T. V., Bezdelov, D. A. (2005). *Bankovskyy menedzhment: upravlyenye personalom [Banking Management: Personnel Management]*. Moscow: Ekzamen [in Russian].
12. Ofitsiina storinka Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku [Official site of the National Securities and Stock Market Commission]. *stockmarket.gov.ua*. Retrieved from <https://stockmarket.gov.ua/> [in Ukrainian].
13. Statystyka [Statistics]. (n.d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/statistic> [in Ukrainian].
14. Palladium, M. V. (1999). Efektivnist motyvatsiyi pratsi bankivskoho personalu [Efficiency of motivation of work of bank staff]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.

18. Ткачук, В. О. Маркетинг у банку: навчальний посібник / В. О. Ткачук. – Тернопіль: «Синтез-Поліграф», 2006. – 225 с.

19. Чернова, С. А., Алиева М. Ю. Методические подходы к оценке конкурентоспособности региональных коммерческих банков / С. А. Чернова, М. Ю. Алиева. – Москва, 2015. – С. 28-45.

20. Шаповалова, С. М. Формування організаційної структури банку в сучасній українській економіці / С. М. Шаповалова, А. С. Шаповалова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2014. – № 1. – С. 201-207.

21. Шершньова, З. Є. Стратегічне управління : навч. посіб. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.

22. Щербинина, М. Ю. Поиск новых подходов к управлению персоналом банка [Электронный ресурс] / М. Ю. Щербинина, Н. А. Стефанова // Современные научные исследования и инновации. – 2016. – № 1. – URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/01/62294>.

15. Parahina, V. N., Maximenko, L. S., Panasenko, S. V. (2006). *Strategicheskiiy menedzhment [Strategic management]*. Moscow: KNORUS [in Russian].

16. Polozhennya Natsionalnoho banku Ukrayiny "Pro poriyadok vyznachennya reytnykh otsinok za reytnyhovoyu systemoyu CAMELS" : vid 08.05.2002, №171 [Regulation of the National Bank of Ukraine "On the procedure for determining ratings based on the CAMELS rating system" dated 08.05.2002, № 171]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02> [in Ukrainian].

17. Postanova Natsionalnoho banku Ukrayiny "Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro bez-hotivkovi rozrakhunky v Ukrayini v natsionalniy valyuti": vid 21.01.2004, №2 [Resolution of the National Bank of Ukraine "On approval of Instruction on non-cash payments in Ukraine in national currency" dated 21.01.2004, №2]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> [in Ukrainian].

18. Tkachuk, V. O. (2006). *Marketing u banku [Marketing at the Bank]*. Ternopil: Synthesis-Polygraph [in Ukrainian].

19. Chernova, S. A., Aliyeva, M. Yu. (2015). *Metodycheskiye podkhody k otsenke konkurentosposobnosti rehyonalnykh kommercheskykh bankov [Methodical approaches to competitiveness assessment of regional commercial banks]*. Moscow [in Russian].

20. Shapovalova, S. M., Shapovalova, A. S. (2014). Formuvannya orhanizatsiynoi struktury banku v suchasniy ukrayinskiy ekonomitsi [Formation of organizational structure of the bank in the modern Ukrainian economy]. *Visnyk Skhidnoukrayinskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dala – Bulletin of the East Ukrainian National University named after Vladimir Dahl*, 1, 201-207 [in Ukrainian].

21. Shershnev, Z. E., Oborskaya, S. V. (1999). *Stratichne upravlinnya [Strategic Management]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

22. Shcherbinina, M. Yu., Stefanov, N. A. (2016). Poysk novykh podkhodov k upravlenyyu personalom banka [Searching for new approaches to bank personnel management]. *Elektronnyy nauchno-praktycheskyy zhurnal «Sovremennye nauchnye yssledovannya y ynnovatsyy» – Electronic scientific-practical journal «Modern scientific researches and innovations»*, 1. Retrieved from <http://web.snauka.ru/issues/2016/01/62294> [in Russian].

Надійшла 1.04.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Гончаренко, Т. П. Стратегічний аналіз внутрішнього середовища банку / Т. П. Гончаренко // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 190-198.

Гончаренко Тетяна Петрівна кандидат економічних наук, директор Сумського коледжу економіки і торгівлі, Сумський коледж економіки і торгівлі;
<https://orcid.org/0000-0001-6298-4517>;
E-mail: t_p_goncharenko@ukr.net;

Goncharenko Tatiana Petrivna Candidate of Economic Sciences, Director of Sumy College of Economics and Trade, Sumy College of Economics and Trade;
<https://orcid.org/0000-0001-6298-4517>;
E-mail: t_p_goncharenko@ukr.net.

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 338.484.6:366.12:930.85

UDC 338.484.6:366.12:930.85

Н. О. Алешугіна, к. е. н., доцент,
О. О. Зеленська, к. е. н., доцент**N. O. Aleshugina**, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
O. O. Zelenska, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**ВПЛИВ МОДИ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ
ПРИ ВИБОРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ:
УРОКИ ІСТОРІЇ****VOGUE INFLUENCE ON CONSUMER
BEHAVIOR IN CHOICE OF TOURIST
DESTINATION: LESSONS OF HISTORY**

Актуальність теми дослідження. Володіння інформацією про особливості споживчої поведінки є необхідною запорукою успіху діяльності на ринку туристичних послуг.

Постановка проблеми. В практиці туристичного бізнесу часто є проблема, коли з двох аналогічних за своїми характеристиками туристичних пропозицій одна користується успіхом у споживачів, а інша – ні. Очевидно, необхідно враховувати певні соціально-психологічні фактори, які впливають на поведінку споживачів, зокрема, модні тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії моди та туризму є складною і комплексною. Вона носить міждисциплінарний характер. Тому, незважаючи на заклики дослідників до її вивчення [1], досліджень з даної тематики не так багато. Найбільш вагомими можна назвати праці А. Александрової [1] та М. Отнюкової [2].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Нас приваблюють проблеми практичного застосування знань про споживчу поведінку, яка формується під впливом модних віянь.

Постановка завдання. Як взаємодіють мода і туризм, чи можна масовий інтерес до певних видів туризму та дестинацій називати модою, яким чином можна впливати на формування модних тенденцій для збільшення продажів власного продукту.

Виклад основного матеріалу. У статті обґрунтовано відмінність проявів моди у туризмі та інших сферах людської діяльності. Розглянуто властивості моди стосовно сфери туризму. Проілюстровано, що на модний вибір брак певних ресурсів на території призначення може не впливати. Адаптовано стосовно туризму механізм здійснення модного вибору.

Висновки. Знання особливостей механізму прийняття рішення споживачем під час модного вибору може допомагати впливати на його поведінку під час просування та реалізації турів. Прагнучи впровадити нові тренди на ринок туристичних послуг, необхідно оцінити готовність соціуму сприймати нововведення у пропозиції.

Ключові слова: мода; туризм; вибір дестинації; фактори впливу; механізм вибору; споживча поведінка.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2(18)-199-203

Urgency of the research. Knowledge of consumer behavior is a prerequisite for success in the tourist services market.

Target setting. In the practice of the tourism business, there is often a problem when one of two similar tourist offerings has the same success among consumers and the other does not. Obviously, it is necessary to take into account certain socio-psychological factors that influence consumer behavior, in particular, fashion trends.

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of the interaction between vogue and tourism is complicated and complex. It is interdisciplinary. Therefore, despite the calls of researchers for its study [1], there is not much research on this theme. The most significant works are those of A. Alexandrova [1] and M. Otnukova [2].

Uninvestigated parts of general matters defining. We are attracted by the problems of practical application of knowledge about consumer behavior, which is formed under the influence of fashion trends.

The research objective. How fashion and tourism interact, whether mass interest in certain types of tourism and destinations can be called fashion, how we can influence the formation of fashion trends to increase sales of their own product.

The statement of basic materials. The difference between fashion manifestations in tourism and other areas of human activity is substantiated. The properties of fashion in relation to tourism are considered. It is illustrated that the lack of certain resources in the destination area may not be influenced by the fashion choices. The mechanism for making fashion choices is adapted to tourism.

Conclusions. Knowledge of the decision-making mechanism of the consumer during a fashion choice can help influence their behaviour during the promotion and selling of tours. In order to introduce new trends in the tourist services market, it is necessary to assess the willingness of the society to accept innovations in the offer.

Keywords: fashion; tourism; destination choice; impact factors; choice mechanism; consumer behaviour.

Актуальність теми дослідження. Володіння інформацією про особливості споживчої поведінки є необхідною запорукою успіху діяльності на ринку туристичних послуг і є важливою на всіх етапах: від розробки турпродукту до організації його споживання. На поведінку споживача при виборі напрямку подорожі впливає низка факторів: його економічні можливості, рівень цін, наявність акцій та знижок, інформованість, транспортна доступність, рівень безпеки тощо. Серед них вагоме місце займають соціально-психологічні фактори, які проявляються через регіональні ціннісні критерії вибірковості, індивідуальні смаки та уподобання, а також моду

МЕНЕДЖМЕНТ

[3, с. 35]. Аналіз історичного шляху розвитку подорожей та туризму свідчить про наявність у ті чи інші періоди масового інтересу до певних видів туризму або напрямків. У XXI столітті теж можна констатувати, що наслідування модним тенденціям є ознакою часу.

Постановка проблеми. Практики туристичного бізнесу часто стикались із проблемою, коли з двох аналогічних за своїми характеристиками туристичних пропозицій одна користувалась успіхом у споживачів, а інша – ні. Знаємою є й така ситуація, коли, окрилені успіхом конкурентів, туристичні оператори пропонують подібні концепції відпочинку, але вони не знаходять своїх споживачів. Очевидно, даються взнаки певні соціально-психологічні фактори, які впливають на поведінку споживачів, зокрема, модні тенденції. Успішні учасники ринку вміють їх використовувати, навіть впливати на них, інші ж діють несистематизовано і навмання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мода в науці вивчається, здебільшого, як суспільний феномен. А модні тенденції досліджуються, в основному, в одязі та взутті, архітектурі, індустрії краси і стосуються ринків, які пропонують дані види товарів і послуги дизайну та стилістики. Проблема взаємодії моди та туризму є складною і комплексною. Вона носить міждисциплінарний характер. Тому, незважаючи на заклики дослідників до її вивчення [1], досліджень із даної тематики не так багато. Найбільш вагомими можна назвати праці А. Александрової [1] та М. Отнюкової [2]. У вищезазначених працях мода на подорожі розглядається як продукт розвитку суспільства, що розвивається разом із ним, як соціальний бар'єр, що підтверджував статус та право на дозвільне проведення часу однієї верстви населення і відокремлював її від інших, кому ці розкоші були недосяжними. Мода одночасно розглядається як своєрідний «міст» між людьми в межах своєї соціальної страти, які за способом відпочинку пізнають один в одному рівних, між різними стратами, де представники нижчої намагаються наслідувати поведінку представників вищої, та нині – між корпораціями та споживачами, які використовують моду для збільшення продажів [1]. Висвітлено сучасні модні тенденції в туризмі, які розповсюджуються на напрямки, способи і види подорожей, політику ціноутворення та товари туристичного призначення [2].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Разом із тим, автори наголошують на масштабності та недослідженості даної тематики [1]. Нас приваблюють приклади прояву моди в туризмі, проблеми практичного застосування знань про споживчу поведінку, яка формується під впливом модних віянь.

Постановка завдання. Як взаємодіють мода і туризм, чи можна масовий інтерес до певних видів туризму та дестинацій називати модою, яким чином можна впливати на формування модних тенденцій для збільшення продажів власного продукту – мета даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Мода – поняття багатозначне. У «Глумачному словнику української мови» читаємо: «Мода – 1) недовготривале панування у суспільстві певних смаків, що виявляються у зовнішніх формах побуту, особливо, в одязі; 2) загальне визнання, популярність у певний час; 3) зразки предметів одягу, взуття, що відповідають таким смакам; 4) манера поведінки, звичка» [4].

Прояви моди в туризмі складніші, ніж у одязі, оскільки вплив модних тенденцій доповнюється іншими факторами. Наприклад, після тривалого перебування короля Георга IV у Брайтоні, селище стало модним серед аристократії курортом. Але не тільки присутність монаршої особи зробила його таким. По-перше, років за 40 до знаменного візиту лікаря Річарда Расела було доведено корисність купань у морській воді, і численні його пацієнти направлялись у Брайтон саме з цією метою, так само, як і король, по-друге, наплив туристів спричинив будівельний бум, який посилювався після того, як монарх облюбував цей курорт, по-третє, за сприяння короля в колишньому рибальському селі побудували екзотичний Королівський павільйон в індійсько-мавританському стилі. Залізниця, яка з'явилась у Брайтоні у 1841 році, зробила курорт ще більш популярним. І неохайне до нього ставлення нової королеви Вікторії, яка була тут лише один раз у 1845 році, вже не змогло зупинити стрімкого розвитку курорту.

Знаменитий курорт Баден-Баден був відомим ще за часів давніх римлян, які почали використовувати місцеві гарячі джерела для лікувальних цілей, назвавши місце Акве Аурелія. Зруйнований у 3 ст. н.е., як місто Баден відродився в 11 столітті, але про користь цілющих

МЕНЕДЖМЕНТ

джерел до того часу вже забули. Курортне життя з'являється тут лише в епоху Відродження. Але модним курортом Баден став завдяки російській імператриці Єлизаветі Олексіївні, уродженій принцесі Баденській, чії відгуки про свою малу батьківщину послужили місту гарною рекламою серед російської знаті. Але справжній «золотий вік» Баден-Баден пережив, у 30-60-ті роки XIX ст., коли вищий світ Петербурга і Парижа обрав його «літньою столицею Європи» [5]. Це вподобання пояснюється не лише тільки модою, але й розбудовою туристичної інфраструктури, появою тут ігорного бізнесу та рекламою. Першопочаткова функція бальнеологічного курорту була забута. Спостереження сучасника: “Зустрів багато знайомих. Хворих серйозно тут нікого немає. Усі приїжджають тільки розважитись... Між гостями є багато відомих європейських осіб (переклад наш – Авт.)” [6].

Відома також і невдала історія про те, як українські Микулинці так і не стали другим Баден-Баденом або Карлсбадом. На початку XIX століття на базі місцевих сірчаних джерел власник села барон Я.Конопка побудував грязелікарню та пансіонат. Деякий час тут лікувалась польська шляхта, але з відкриттям прикарпатських джерел, віддалені від центральних районів Австрійської імперії, до складу якої входили, Микулинці втратили популярність. А якби барон здогадався запросити сюди якогось аристократа з вищого світу та зумів би залишити в його пам'яті гарні спогади про це місце, історія Микулинців могла би бути іншою.

Цей прийом широко використовувався підприємливими готельєрами та рестораторами, які запрошували знаменитих кутюр'є, актрис, письменників та інших знаменитостей безкоштовно або з іншими привілеями користуватися послугами їхніх закладів. Кошти, витрачені на обслуговування почесних гостей, сторицею повертались із кишень інших гостей, які, приваблені перебуванням у готелі/ресторані зірок, і довіряючи їхньому смаку, зупиняли свій вибір на цих готелях або ресторанах. Цей механізм працює і після того, як знаменитість виїжджає з готелю. Ореол їхньої слави продовжує освятати заклад, персонал якого нагадує про вибір, зроблений зірковим відвідувачем, наступним поколінням гостей.

Таким чином, мода на дестинацію починається з відгуку про неї знаменитої людини, а потім підтримується стараннями підприємців, спрямованих на створення відповідної інфраструктури, ексклюзивних розваг та послуг, підтримку високих стандартів сервісу.

Особливостями моди є те, що вона швидко змінюється, і буває ірраціональною: для людей, які намагаються бути модними, важливим є наслідування сучасним трендам, незважаючи на те, що інколи вони бувають непрактичними, несумісними з власним образом та стилем. Це знаходить підтвердження і в туризмі. Наприклад, курортний готель «Гросінгер», побудований у 1919 р. поблизу Нью-Йорка, свого часу був популярною серед американців дестинацією, куди приїздили бізнесмени і зірки. Поява моди на екзотичні пляжі та європейські гірськолижні курорти та непопулярність розкішного відпочинку в старому стилі призвела до закриття готелю у 1986 році.

Але і тут тенденції розвитку пояснюються не лише модою, але й іншими факторами. Наприклад, втрата популярності відомими дестинаціями пояснюється не лише появою нових модних курортів, але й перенасиченням, виснаженням ресурсів і, як наслідок, зниженням ефективності відпочинку. Тому, вже під час піку слави знаменитих курортів запускаються руйнівні механізми, які не дадуть надовго зберегти цей стан. Приклад – курорт Сан-Антоніо дель Текендама у Колумбії. Свого часу (1926-70 ті рр. XX ст.) готель, побудований біля мальовничого водоспаду, приваблював багатих туристів, але згодом, коли водоспад почав забруднюватись та зневоднюватись, публіка покинула ці краї.

Іноді модні тренди обриваються природними катаклізмами (Вілья Епекуен, Аргентина – курорт, затоплений озером), війнами (Купарі, Хорватія), невдалими політичними рішеннями та економічними перетвореннями (Гагра, Абхазія) тощо.

Час від часу мода повертається, відроджуються забуті тренди. Так, час від часу на піку популярності з'являються, а потім знову зникають сільський, дачний, активний види туризму, клубний відпочинок, щоб через деякий період часу з'явитися в новій видозміні та завоювати нових прихильників.

Модними прагне бути багато людей. Особливістю сучасної моди є її багатоваріантність. Це спостерігається і в туризмі. У кожному з його видів, масовому або немасовому є популярні нині

МЕНЕДЖМЕНТ

види занять та модні дестинації. Більше того, навіть бути немодним, тобто не слідувати масовим трендам, нині модно! Модно бути не таким як усі, шукати альтернативних варіантів відпочинку, шукати нові види подорожей та розваг.

Важливим у моді є те, що свій вибір кожна людина робить добровільно. Механізм вибору є важливим із точки зору управління розвитком туристичними дестинаціями.

М. Кілошенко [7] виділяє такі стадії вибору: первинного ознайомлення, інтересу, оцінки, випробовування і прийняття рішення. Розглянемо ці стадії на прикладі купівлі-продажу туристичної путівки.

При первинному ознайомленні з модним об'єктом споживач стикається з повідомленням про нього, але не володіє повною інформацією, від того відчуваючи тривогу [7]. У випадку з туризмом це може бути нова послуга, напрямок, вид діяльності, заклад, про який повідомлено, що він новий, незвичайний, популярний тощо. Цю інформацію потенційний клієнт може почерпнути з реклами, засобів масової інформації, турагента. На цій стадії головне – вразити, переконати, що це – модно.

На стадії інтересу споживач шукає додаткову інформацію про об'єкт, відчуваючи зачарування та цікавість. Ця цікавість змушує його зазирнути в Інтернет, читати відгуки тих, хто спробував, звернутися за консультацією в турагентство. Важливо сприяти тому, щоб стан цікавості та зачарування підживлювався новою позитивною інформацією.

Стадія оцінки відбувається у випадку, коли споживач обирає усвідомлено, а не піддаючись моментним пориванням. Він подумки «приміряє» об'єкт на себе й оцінює його можливість задовольнити його потреби. Якщо йдеться про туризм, оцінюються власні економічні можливості, фізична форма, стан здоров'я, смаки та уподобання, ресурс вільного часу тощо.

Стадія випробовування може відбуватися одночасно з попередньою. Споживач шукає підтримки в оточуючих його людей. На цій стадії значення має думка людей, яким потенційний турист довіряє: друзів, знайомих, знаменитостей. Такою особою може стати й турагент. З точки зору здійснення продажу ця стадія є важливою, так як дуже часто думка інших переважає власні оцінки та сумніви. Людина згодна миритися з певними незручностями, виявленими на попередній стадії, якщо вона знаходить схвальне ставлення оточуючих або відчуває, що вразить їх своїм вибором.

Стадія прийняття рішення – купівля або замовлення, якими споживач підтверджує свою прихильність модному стандарту. І після цього клієнт/гість не повинен опинитися сам-на-сам зі зробленою покупкою. Сумніви можуть переважити і справа закінчиться скасуванням замовлення або поверненням покупки. Тобто можливе повернення до двох попередніх стадій. Роблячи покупку, споживач прагне позитивних відчуттів від володіння нею, які з'являються від схвалення і подиву оточуючих, відчуття власних сил та значимості, самоствердження, передчуття радості від споживання послуги тощо. Тож спілкування з клієнтом після купівлі ним туру повинно продовжуватись.

Ставлячи моду на службу розвитку туристичних дестинацій, слід мати на увазі, що вона стає затребуваною лише тоді, коли спирається на відповідні зміни в настроях та потребах споживачів [8]. Не можна оголосити якийсь вид туризму, або заклад туріндустрії, або дестинацію модною, підтвердити це думкою якоїсь знаменитості й очікувати шаленого попиту на них. Існують приклади невдач такої стратегії на ринку товарів швейної промисловості. Попит з'явиться тільки тоді, коли суспільство буде готовим до цього. Саме тому впровадженню моди повинні передувати соціологічні та соціально-психологічні дослідження.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що історія розвитку туризму свідчить про панування певних модних тенденцій у виборі дестинацій, закладів та видів відпочинку. Окрім моди, на туризм як складне соціокультурне та економічне явище, чинять вплив інші фактори, тому, якщо дестинація, заклад або вид туризму опинились в тренді, це слід закріпити позитивним впливом інших факторів та, по можливості, зняти негативний вплив несприятливих чинників. У такому випадку, популярність дестинації буде більш довготривалою. Шукаючи нові можливості для розвитку туризму, варто дослідити його історичний шлях та шукати нові ідеї в добре забутих старих концепціях, оскільки мода циклічна. Враховуючи особливості споживчої

МЕНЕДЖМЕНТ

поведінки при виборі продукту або послуги, необхідно розробляти стандарти поведінки менеджерів із продажу, щоб справа закінчилась купівлею та задоволенням клієнтів. Прагнучи впровадити нові тренди на ринок туристичних послуг, необхідно рахуватись із суспільною та індивідуальною поведінкою, оцінити готовність соціуму сприймати нововведення у пропозиції.

Література

1. Александрова, А. Ю. Мода и туризм в меняющемся мире / А. Ю. Александрова // Современные проблемы сервиса и туризма. – 2011. – № 3. – С. 31-41. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/moda-i-turizm-v-menyayuschemsya-mire> (дата звернення: 29.01.2020).
2. Отнюкова, М. С. Туристическая мода как феномен современности / М. С. Отнюкова // *Глобализация и туризм: проблемы взаимодействия*: Матер. I междунар. науч. конф., (Саратов, 15-16 апреля 2009 г.). – URL: http://tourlib.net/statti_tourism/otnyukova.htm (дата звернення: 29.01.2020).
3. Кравченко, Н. О. Рекреационное хозяйство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. / Н. О. Кравченко. – Ніжин: МІЛАНІК, 2007. – 172 с.
4. Тлумачний словник української мови упоряд / Т. В. Ковальова. – Харків: Фоліо, 2018. – 608 с.
5. Кардашева, К. Городские истории: Баден-Баден [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dw.com/ru/городские-истории-баден-баден/a-865305> (дата звернення 29.01.20).
6. Гоголь, Н. В. Письма 1836-1841 // Гоголь Н. В. Полн. собр. соч.: В 14 т. – Т. 11. – М., 1952. – 484 с. – URL: http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_1841_pisma.shtml (дата звернення 29.01.2020).
7. Килошенко, М. Психология моды: теоретический и прикладной аспекты / М. Килошенко. – Санкт-Петербург: Речь. 2001. – С. 103–110.
8. Колюжнова, Н.Я. Мода как фактор потребительского поведения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/moda_kak_faktor/ (дата звернення 29.01.2020).

References

1. Aleksandrova, A. Yu. (2011). *Moda i turizm v menyayushchemsya mire* [Vogue and tourism in a changing world]. *Sovremennyye problemy servisa i turizma - Modern problems of service and tourism*, 3. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/moda-i-turizm-v-menyayuschemsya-mire>.
2. Otnyukova, M. S. (2009). *Turisticheskaya moda kak fenomen sovremennosti* [Tourist fashion as a phenomenon of our time]. *Globalizatsiya i turizm: problemy vzaimodeystviya – Globalization and tourism: problems of interaction*: Proceedings of 1st international scientific conference. Saratov. Retrieved from http://tourlib.net/statti_tourism/otnyukova.htm in Russian].
3. Kravchenko, N. O. (2007). *Rekreatsiyne hospodarstvo Polissya: suchasny stan ta perspektyvy rozvytku*. [Recreational economy of Polissia: current state and prospects of its development]. Nizhin: MILANIC [in Ukrainian].
4. Kovalova, T. (2018). *Tlumachnyy slovnyk ukrayinskoyi movy* [Interpretative Dictionary of the Ukrainian Language]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
5. Kardasheva, K. (2003). *Gorodskiyeh istorii: Baden-Baden* [Urban stories: Baden-Baden]. [www.dw.com](http://www.dw.com/ru/городские-истории-баден-баден/a-865305). Retrieved from <https://www.dw.com/ru/городские-истории-баден-баден/a-865305> [in Russian].
6. Gogol, N. V. (n.d.). *Pisma 1836-1841* [Letters 1836-1841]. [az.lib.ru](http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_1841_pisma.shtml). Retrieved from http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_1841_pisma.shtml [in Russian].
7. Kiloshenko, M. (2001). *Psikhologiya mody: teoreticheskij i prikladnoy aspekt*. [Fashion Psychology: Theoretical and Applied Aspects]. Saint Petersburg: Rech [in Russian].
8. Kolyuzhnova, N. Ya. (n.d.). *Moda kak faktor potrebitelskogo povedeniya* [Fashion as a factor in consumer behavior]. [www.elitarium.ru](http://www.elitarium.ru/moda_kak_fakto/). Retrieved from http://www.elitarium.ru/moda_kak_fakto/ [in Russian].

Надійшла 12.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Алешугіна, Н. О. Вплив моди на споживчу поведінку при виборі туристичної дестинації: уроки історії / Н. О. Алешугіна, О. О. Зеленська // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 199-203.

Алешугіна	кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, Чернігівський національний технологічний університет;
Наталія Олександрівна	https://orcid.org/0000-0003-3042-8529 ; E-mail: aleshugina@ukr.net ;
Aleshugina	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the
Natalia Oлександрівна	Department of Tourism, Chernihiv National University of Technology; https://orcid.org/0000-0003-3042-8529 ; E-mail: aleshugina@ukr.net ;
Зеленська	кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму, Чернігівський національний технологічний університет;
Олена Олександрівна	https://orcid.org/0000-0002-1000-2427 ; E-mail: elena_zelenska_5@ukr.net ;
Zelenska	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of Department of Tourism,
Olena Oлександрівна	Chernihiv National University of Technology; https://orcid.org/0000-0002-1000-2427 ; E-mail: elena_zelenska_5@ukr.net .

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК [355.018 + 379.851]:477

UDC [355.018 + 379.851]:477

О. В. Боровиков, к. е. н.,
доцент,
Л. В. Рудич, к. е. н.

O. V. Borovykov, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
L. V. Rudych, Candidate of Economic Sciences

**АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ГАЛУЗІ
ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ****CRISIS MANAGEMENT OF THE UKRAINE
TOURIST SERVICES INDUSTRY**

Актуальність теми дослідження. З 2014 року Україна зазнала значне зниження показників розвитку туризму, в тому числі в'їзних туристичних потоків, що негативно позначилося на показниках розвитку економіки країни в цілому.

Постановка проблеми. Нажаль, останнім часом спостерігається погіршення показників, що відображають стан розвитку туризму та характеристику споживання туристичних послуг в країні. В таких умовах доцільно використовувати досягнення антикризового менеджменту, а саме антикризових планів, що пов'язані з профілактикою форс мажорних обставин, а особливо, військових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туризму в умовах військових дій ретельно вивчалися провідними іноземними науковцями Л-Енн Бленчард, А. М. Леонг, С. Литвин, О. Муфаккір, Н. Салазар, М. Хані, Ж. Хесслі, Дж. Джафарі, Р. Батлер. Проблеми туристичної галузі України під впливом військових дій досліджували А. Ю. Парфієнко, А. А. Романова, І. А. Савченко та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Недостатньо досліджені статистичні показники розвитку галузі туризму в Україні та вплив на них кризових ситуацій. Відсутній досвід розробки антикризових планів (програм) та заходів під час кризових ситуацій в галузі туризму України.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз системи статистичних показників розвитку туризму в Україні, та розробка пропозиції, щодо використання антикризових заходів для попередження виникнення кризи в туристичній галузі.

Виклад основного матеріалу. З'ясовано методичні засади для вивчення кризових станів у туристичній галузі України. Це видання Всесвітньої Організації туризму ООН «Інструменти для кризових комунікацій в туризмі», у якому розглянуто різноманіття кризових станів та форс мажорних обставин, та їх вплив на розвиток туристичної галузі.

Висновки. На підставі проведеного дослідження були визначені тенденції кризи у розвитку туризму в Україні. Розвиток туристичної діяльності значною мірою залежить від політичних факторів й, зокрема, соціально-економічної стабільності в Україні. Її порушення у зв'язку з революційною ситуацією й веденням військових дій на сході країни суттєво впливає на скорочення туристичних потоків.

Ключові слова: криза; антикризовий менеджмент; туризм; військові дії, антикризовий план.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-2-2(18)-204-209

Актуальність теми дослідження. З 2014 року в зв'язку з втратою тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях Україна зазнала значного зниження показників розвитку туризму,

Urgency of the research. Since 2014, Ukraine has experienced a significant decline in tourism development indicators, including inbound tourist flows, which has negatively affected the overall economic performance of the country.

Target setting. Unfortunately, recently there has been a worsening of indicators reflecting the state of tourism development and consumption characteristics of tourist services in the country. In such circumstances, it is advisable to use the achievements of anti-crisis management, namely, anti-crisis plans related to the prevention of force majeure, and especially military action.

Actual scientific researches and issues analysis. Issues of tourism development in hostilities have been carefully studied by leading foreign scientists L-Ann Blenchar, A.M. Leong, S. Lytvyn, O. Mufakkir, N. Salazar, M. Hani, J. Hessley, J. Jafari, R. Butler. Problems of the tourism industry in Ukraine under the influence of military action were investigated by A. Yu. Parfienko, A. A. Romanova, I. A. Savchenko and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The statistical indicators of the development of the tourism industry in Ukraine and the impact on them of crisis situations are insufficiently researched. There is no experience in developing anti-crisis plans (programs) and measures during crisis situations in tourism in Ukraine.

The research objective. The purpose of the article is to analyze the system of statistical indicators of tourism development in Ukraine, and to develop a proposal on the use of anti-crisis measures to prevent the crisis in the tourism industry.

The statement of basic materials. The methodological bases for the study of crisis conditions in the tourist industry of Ukraine have been clarified. This is an edition of the United Nations World Tourism Organization 'Crisis Communication Tools in Tourism', which looks at the diversity of crisis situations and the force majeure, and their impact on the development of the tourism industry.

Conclusions. On the basis of the conducted research the tendencies of crisis in development of tourism in Ukraine were determined. The development of tourism activities depends to a large extent on political factors and, in particular, socio-economic stability in Ukraine. Its violations, due to the revolutionary situation and the conduct of hostilities in the east, have a significant impact on reducing tourist flows.

Keywords: crisis; crisis management; tourism; hostilities; crisis plan.

МЕНЕДЖМЕНТ

в тому числі в'їзних туристичних потоків, що негативно позначилося на показниках розвитку економіки країни в цілому. Потрібно враховувати той факт, що військові дії на території України відбуваються вже п'ять років, тому розгляд питань впливу військових дій на розвиток галузі туризму в Україні є достатньо актуальним. Отже, існує нагальна потреба запровадження засобів антикризового менеджменту на різних рівнях управління галуззю туризму країни.

Постановка проблеми. Вивчення стану розвитку туризму в країні, причин виникнення кризових станів в розвитку туристичної сфері зручно здійснювати на основі статистичних показників держаної статистики. Нажаль, останнім часом спостерігається погіршення показників, що відображають стан розвитку туризму та характеристики споживання туристичних послуг в країні. В таких умовах доцільно використовувати досягнення антикризового менеджменту, а саме антикризових планів, що пов'язані з профілактикою форс мажорних обставин, а особливо, військових дій.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку туризму в умовах військових дій ретельно вивчалися провідними іноземними науковцями Л-Енн Бленчард, А. М. Леонг, С. Литвин, О. Муфакір, Н. Салазар, М. Хані, Ж. Хесслі, Дж. Джафарі, Р. Батлер. Проблеми туристичної галузі в Україні під впливом військових дій досліджували А. Ю. Парфієнко, А. А. Романова, І. А. Савченко та інші. Разом з тим, з огляду на актуальність наслідків військових дій для України, постійно зростає значимість і затребуваність досліджень, пов'язаних з антикризовим менеджментом, особливо антикризових планів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз системи статистичних показників розвитку туризму в Україні, пропозиція використання антикризових засобів для попередження виникнення кризи в туристичній галузі.

Виклад основного матеріалу. Методичною основою для вивчення кризових станів у туристичній галузі України було видання Всесвітньої Організації туризму ООН «Інструменти для кризових комунікацій в туризмі» [1], у якому розглянуто різноманіття кризових станів та форс мажорних обставин, їх вплив на розвиток туристичної галузі: землетруси, пожежі в природному середовищі, виверження вулканів, цунамі, торнадо, урагани, повені, пожежі в туристичних об'єктах, аварії авіасполучень, аварії на залізницях, викрадення дітей, терористичні атаки, кримінальні злочини, отруєння їжею, пташиний грип та інші. Недоліком цього видання є розгляд кризових станів з думки комунікації, інформування громадськості та населення, та відсутність антикризових планів та дій. Найбільш ретельним та ґрунтовним є монографічне дослідження д-ра Дірка Глассера «Антикризове управління в галузі туризму» [2], яке містить в собі, практично всі елементи антикризового управління, та приклади його застосування у різних обставинах. Д-р Дірк Глассер є директором підрозділу зі сталого розвитку туризму Всесвітньої організації туризму. Діяльність підрозділу, який він очолює, стосується різних викликів та можливостей розвитку туризму, серед них оточення та планування, інвестиції та фінанси, збереження та безпека. Під його наглядом підрозділ здійснює координацію на найвищому рівні зі Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Міжнародною організацією цивільної авіації, Координацією системи грипу ООН та Мережею реагування на надзвичайні ситуації в туризмі для пропаганди безпечної поведінки в подорожах та ретельно контролює різні надзвичайні ситуації в галузі охорони здоров'я, від пандемічного грипу А (H1N1) 2009 року до останніх епідемій Ебола та їх впливу на подорожі та туризм.

Дослідження розвитку галузі туризму ґрунтується на аналізі статистичних показників розвитку цієї галузі в Україні, які щорічно оприлюднюються в статистичних збірниках «Туристична діяльність в Україні» [3] у випусках за 2007 – 2017 роки, а також у статистиці туристичних потоків в оперативному вигляді. Основні показники, які характеризують стан розвитку туризму подано наступним чином. Дослідження розвитку туризму в Україні за 2007 – 2017 роки проводилось на підставі аналізу вхідних та вихідних туристичних потоків (Табл. 1). Проведений аналіз дає підстави для висновку щодо відсутності стійких тенденцій розвитку туристичної діяльності, та наявності кризових явищ в розвитку галузі. Суспільство стикається з різноманітними кризами, такими як стихійні лиха та екологічні загрози, фінансові зриви та теракти, епідемії та вибухи, збої в інформаційних та комунікаційних технологіях. Кризи виникають, коли громадськість, організації,

МЕНЕДЖМЕНТ

міські поселення, або країни в цілому сприймають нагальні загрози для основних цінностей або функцій, що забезпечують життєздатність, для яких потрібно терміново знаходити протидії в умовах глибокої невизначеності [4].

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків в Україні за 2007 – 2017 роки (тис. осіб)

Показник	Роки										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Чисельність громадян України, що виїхали за кордон, у % до попереднього року	17334,6	15498,5	15333,9	17180,0	19773,1	21432,8	23761,3	22437,7	23141,6	24668,2	26437,4
	100	89,4	98,9	112,0	115,1	108,4	110,9	94,4	103,1	106,6	107,2
Чисельність іноземців, які відвідали Україну у % до попереднього року	23122,1	25449,1	20798,3	21203,3	21415,3	23012,8	24671,2	12711,5	12428,3	13333,1	14229,6
	100	110,1	81,7	101,9	101,0	107,4	107,2	51,5	97,8	107,3	106,7
Перевищення чисельності громадян України, що виїхали за кордон, порівняно з чисельністю іноземців, які відвідали Україну (+,-)	[5787,5]	[9950,6]	[5464,4]	[4023,3]	[1642,2]	[1580]	[909,9]	[9726,2]	10713,3	11335,1	12207,8

Джерело: розраховано авторами на основі [3]

Так, у 2008 й 2009 роках в Україні спостерігається скорочення чисельності громадян, що виїхали за кордон, а з 2010 року по 2013 рік відбулось стрімке зростання зазначеного показника (Табл. 1). Річні темпи приросту вихідного туристичного потоку були досить суттєвими й змінювались від 15,1% до 8,4%. У 2014 році у зв'язку з військовими діями на Донбасі відбулося скорочення чисельності громадян, що виїхали за кордон на 5,6%. У 2015 році позитивна динаміка зазначеного показника знову була відновлена й ця ж тенденція спостерігалася в 2016 й 2017 роках. Нестабільно за цей же період розвивався і вхідний туристичний потік в Україні. Тут також періоди зростання чергувались з періодами скорочення кількості іноземців, які відвідали Україну. Особливо знаковим у розвитку зазначеного показника був 2014 рік, коли чисельність іноземців, які відвідали Україну скоротилась порівняно з 2013 р на 48,5%. Негативними були темпи зміни зазначеного показника і в 2015 році. Незважаючи на те, що в 2016 й 2017 роках знову спостерігався приріст вхідного туристичного потоку, його обсяг залишався набагато нижчим порівняно з періодом до початку військової агресії Росії щодо України. Так, потік іноземних туристів у 2017 році становив лише 57,7% від його обсягу, що спостерігався у 2013 році. Досить показовим є й результати порівняння вихідних та вхідних туристичних потоків. Якщо в період з 2007 по 2013 рік включно чисельність іноземців, які відвідали Україну, була набагато вищою порівняно з чисельністю громадян України, які виїхали за кордон, то починаючи з 2014 роком тенденція кардинально змінилася й вихідні туристичні потоки стали значно перевищувати вхідні. Це обумовлено значною трудовою міграцією українців за кордон в умовах економічної кризи. Причому показник такого перевищення з року в рік зростає. Якщо в 2015 році він становив 10713,3 особи, то в 2017 році – 12207,8 осіб.

МЕНЕДЖМЕНТ

Незначну роль в обслуговуванні туристичних потоків відіграють туроператори. Особливо це стосується обслуговування туроператорами іноземних громадян (Табл. 2). Частка іноземних туристів, які скористалися послугами туроператорів за аналізований період не перевищувала 1,6%. З початком військових дій на Донбасі вона суттєво скоротилася й становила у 2014 й 2015 роках лише 0,1%, а в 2016 й 2017 р. – 0,3%. Разом з цим, чисельність громадян України, що користуються послугами туроператорів, суттєво зросла. Це призвело до збільшення частки громадян України, що користуються послугами туроператорів, з 1,9% у 2007 році до 8,7% у 2017 році. Найбільшим зазначений показник був у 2013 році, коли він становив 10,6%.

Таблиця 2

Частка туроператорів в обслуговуванні туристичних потоків в Україні за 2007 – 2017 роки

Питома вага	Роки										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Чисельність громадян України, що виїхали за кордон (тис. осіб/частка в загальному обсязі,%)	336,0	1282,0	913,6	1295,6	1250,0	1956,7	2519,4	2085,3	1647,4	2061,0	2289,8
	1,9	8,3	5,9	7,5	6,3	9,1	10,6	9,3	7,1	8,4	8,7
Чисельність іноземців, які відвідали Україну(тис. осіб/частка в загальному обсязі,%)	372,4	372,7	282,3	335,8	234,3	270,0	232,3	17,1	15,2	35,1	33,6
	1,6	1,5	1,4	1,6	1,1	1,2	0,9	0,1	0,1	0,3	0,3

Джерело: розраховано авторами на основі [3]

Нарощування туристичних потоків, що обслуговуються туроператорами, в основному відбувався за рахунок громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон, й відповідного скорочення чисельності внутрішніх туристів (Табл. 3).

Таблиця 3

Структура туристів, що обслуговуються туроператорами в Україні (у%)

Категорія туриста	2007 рік	2012 рік	2017 рік
Іноземці	13,0	9,0	1,4
Громадяни України	11,7	65,2	81,6
Внутрішні туристи	75,3	25,8	17,0
Разом	100	100	100

Джерело: розраховано авторами на основі [3]

Якщо у 2007 році частка внутрішніх туристів, що обслуговуються туроператорами в Україні, становила 75,3%, то в 2012 році – 25,8%, а в 2017 році – 17,0%. За цей же період частка громадян України, що виїхали за кордон відповідно склала: 11,7%, 65,2% й 81,6%. Частка іноземців, що обслуговуються туроператорами України, в загальній чисельності туристів суттєво скоротилася. У 2007 році вона становила 13,0%, у 2012 році – 9,0%, а в 2017 році лише 1,4%.

МЕНЕДЖМЕНТ

Відбулися суттєві зміни туристичних потоків громадян України за країнами, до яких вони від'їжджають (Табл. 4).

Таблиця 4

Зміна структури вихідних туристичних потоків в Україні за країнами (у %)

Країна, до якої виїжджають туристи	2007 рік	2012 рік	2017 рік
Польща	25,3	26,9	37,8
Російська Федерація	33,4	27,7	16,5
Угорщина	7,9	8,2	11,8
Інші	33,4	37,2	33,9
Разом	100	100	100

Джерело: Розраховано автором на основі [3]

У 2007 році найбільша частка туристичних потоків припадала на Російську Федерацію (33,4%). Але з початком військових дій на Донбасі частка туристичних потоків до зазначеної країни скоротилася до 16,5%. У 2017 році найбільша частка громадян України, що від'їжджають за межі країни, припадала на Польщу. За аналізований період вона зросла з 25,35 до 37,8%. Суттєво зросла й частка туристичних потоків, що були спрямовані до Угорщини, яка також зросла з 7,95 у 2007 році до 11,8% у 2017 році.

Громадяни України виїжджають за кордон, переважно, на приватних засадах (Табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл громадян України, що від'їжджають за кордон за видами поїздок в 2007 – 2017 роки (у %)

Вид поїздки	2007 рік	2012 рік	2017 рік
Приватна	84,6	95,3	99,2
Організований туризм	11,0	3,0	0,4
Службова поїздка	4,4	1,7	0,4
Разом	100	100	100

Джерело: Розраховано автором на основі [3]

За десять років, що підлягали аналізу, частка приватних поїздок зросла з 84,6% у 2007 р до 95,3% у 2012 р. й до 99,2% у 2017 р. Відповідно відбулося скорочення частки громадян, що від'їжджають організованим туризмом і службовими поїздками.

Висновки. На підставі проведеного дослідження були визначені наступні тенденції кризи у розвитку туризму в Україні. Розвиток туристичної діяльності значною мірою залежить від політичних факторів й зокрема соціально-економічної стабільності в Україні. Її порушення у зв'язку з революційною ситуацією й веденням військових дій на сході країни суттєво впливає на скорочення туристичних потоків. Починаючи з 2014 року вихідні туристичні потоки стали значно перевищувати вхідні. Це обумовлено значною трудовою міграцією українців за кордон в умовах економічної кризи в Україні. Незначну роль в обслуговуванні туристичних потоків відіграють туроператори. Нарощування туристичних потоків, що обслуговуються туроператорами, в основному відбувався за рахунок громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон, й відповідного скорочення чисельності внутрішніх туристів. Відбулися суттєві зміни вихідних туристичних потоків України за країнами, до яких здійснюються поїздки з початком російсько-української війни. Так, до початку ведення військових дій найбільший туристичний потік припадав на Російську Федерацію, а в умовах військових дій – до Польщі. Здійснення подорожей за межі України здійснюється її громадянами переважно на приватних засадах.

Виходячи з наявних кризових ситуацій у розвитку туристичної галузі в Україні пропонується застосування планів управління кризовими ситуаціями - це плани дій, які слід вжити безпосередньо перед, під час і після катастрофічної події, які збережуть життя, майно та зменшать втрати ресурсів, необхідних для відновлення організації, галузі та країни у цілому [5]. Плани управління кризовими ситуаціями необхідно розробляти для всіх рівнів управління: для організацій, регіонів, галузі, країни у цілому.

МЕНЕДЖМЕНТ

Відповідно до світового досвіду пропонується розробляти заходи антикризового управління (менеджменту) галузі туризму країни. 1. Розробка антикризових програм (планів) галузі туризму на всіх рівнях державного управління. 2. На випадок застосування антикризових програм (планів) призначення антикризового керівника (менеджера). В цій ролі на різних рівнях управління може бути Президент країни, Голова Кабінету Міністрів країни, віцепрем'єр - міністр, міністр з туризму, керівники обласних та районних державних адміністрацій. 3. Створення центрів (штабів) на всіх рівнях державного управління, що керують кризовими ситуаціями, з включенням до них усіх стейкхолдерів галузі туризму. 4. Створення державних резервних фінансових фондів, на випадок виникнення кризових ситуацій у галузі туризму. 5. Створення інформаційних баз даних стейкхолдерів на всіх рівнях державного управління (особливо туристичних фірм, закладів харчування, транспортних компаній, закладів розміщення, туристів правоохоронних органів та інших.). 6. Розробка маркетингового плану (програми) протидії негативному іміджу країни, окремих регіонів, територій та курортів. 7. Розробка плану (програми) комунікації та інформування під час кризових ситуацій у галузі туризму. 8. Розробка плану (програми) координації учасників внутрішнього та міжнародного ринку туристичних послуг під час кризових ситуацій.

Література

1. Toolbox for Crisis Communications in Tourism: Checklists and Best Practices. – Madrid: World Tourism Organization (UNWTO), 2011, - 125 p.
2. Dirk Glaesser. Crisis Management in the Tourism Industry. – Oxford: Butterworth-Heinemann (Elsevier), 2006. – 283 p.
3. Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України / Відповідальний за випуск О.О. Кармазіна. – Київ, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf.
4. Arjen Boin. Crisis management [Electronic document]. - Access mode: <https://www.britannica.com/topic/crisis-management-government>.
5. Crisis Management Plan (Definition) [Electronic document]. - Access mode: <https://www.irmi.com/term/insurance-definitions/crisis-management-plan>.

References

1. *Toolbox for Crisis Communications in Tourism: Checklists and Best Practices*. (2011). Madrid: World Tourism Organization (UNWTO) [in English].
2. Glaesser, D. (2006). *Crisis Management in the Tourism Industry*. Oxford: Butterworth-Heinemann (Elsevier) [in English].
3. *Tourism in Ukraine in 2017. Statistical collection. [Turystychna diyalnist v Ukrayini u 2017 rotsi. Statystychny zbirnyk]*. (2018). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm [in Ukrainian].
4. Boin, A. (n.d.). Crisis management. *www.britannica.com*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/crisis-management-government> [in English].
5. Crisis Management Plan (Definition). (n.d.). *www.irmi.com*. Retrieved from <https://www.irmi.com/term/insurance-definitions/crisis-management-plan> [in English].

Надійшла 15.05.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Боровиков, О. В. Антикризовий менеджмент галузі туристичних послуг України / О. В. Боровиков, Л. В. Рудич // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 204-209.

Боровиков
Олександр
Володимирович	кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та менеджменту, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут;
https://orcid.org/0000-0002-8001-2508 ;
E-mail:borovikov@ukr.net;
Ворovykov
Oleksandr
Volodymyrovych	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Marketing and Management, Khmelnytsky Cooperative Trade and Economic Institute;
https://orcid.org/0000-0002-8001-2508 ;
E-mail:borovikov@ukr.net;
Рудич
Леся Василівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;
https://orcid.org/0000-0001-7750-7633 ;
E-mail:lesiyaduch2016@gmail.com;
Rudych
Lesia Vasylyvna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Personnel Management, Labor Economics and Economic Theory, Higher Educational Institution of Ucoopspilka "Poltava University of Economics and Trade";
https://orcid.org/0000-0001-7750-7633 ;
E-mail:lesiyaduch2016@gmail.com.

РЕФЕРАТИ

ABSTRACTS

УДК 001.895:330.341.1

Чубаєвський, В. І. Технології моделювання багаторівневих структур на прикладі задачі комплектації продукції / В. І. Чубаєвський, К. О. Палагута, А. М. Десятко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 6-14.

Анотація. Розглянуто проблему моделювання багаторівневих структур в інтелектуальних системах на основі ітераційних і рекурсивних технологій на прикладі задачі компонентів продукції. Наведено основні характеристики таких структур, визначено їх складність та необхідність пошуку ефективних методів їх подання та обробки в пам'яті комп'ютера. У розвитку рекурсивних технологій є дві важливі парадигми: функціональне та логічне програмування. Розглядаються відповідні мови штучного інтелекту: Lisp і Prolog, їх спадкоємця - найпотужніша мова Visual Prolog. Наведено класичний відомий ітераційний алгоритм і рекурсивна програма на мові Prolog розв'язання задачі компонентів двигуна внутрішнього згоряння, а також рекурсивна програма на Visual Prolog, розроблена авторами статті. Їх порівняння зроблено з позиції використання кількості структур для представлення інформаційної бази, вартості пам'яті для їх збереження, складності розробки і налагодження програми, простоти сприйняття роботи. Табл.: 5. Іл.: 2. Бібліогр.: 10 назв.

Ключові слова: рекурсивні технології; мова програмування Visual Prolog; багаторівневі структури.

УДК 338.4

Забаштанський, М. М. Світовий досвід державного регулювання сфери охорони здоров'я / М. М. Забаштанський, Д. М. Драгунов, Ю. М. Ридзель, С. М. Журман // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 15-21.

Анотація. Метою дослідження є аналіз світового досвіду державного регулювання сфери охорони здоров'я провідних країн світу та виявлення існуючих проблем і протиріч, що виникають у процесі їх функціонування, формування можливих напрямів адаптації його окремих складових частин з урахуванням існуючих тенденцій та пріоритетів. Іл.: 1. Бібліогр.: 6 назв.

Ключові слова: державне регулювання; світовий досвід; інноваційний розвиток; охорона здоров'я; медичні послуги; медичне обслуговування.

УДК 303.716.338.1

Глубіш, Л. Я. Імітаційні моделі як інструменти візуалізації формування гармонійного ринку продовольства / Л. Я. Глубіш // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 22-30.

Анотація. Зважаючи на макромасштаб наукового дослідження, раціонально комбінувати оптимізаційні методи з імітаційними моделями. На основі багатовекторної оптимізації слід будувати когнітивні карти, які дозволять встановити каузальність економічних процесів та їх ефектів. Згортання векторного критерію в глобальний слід доповнити імітаційною моделлю «бочка» Лібіха, що дозволить виокремити з їх числа найдепресивніший. Досягнення справедливого компромісу доцільно проектувати на системну триаду, комбінуючи його із методом

UDC 001.895:330.341.1

Chubaievskiy, V. I. Technologies of multilevel structures modelling on the example of the problem of completing products / V. I. Chubaievskiy, K. O. Palahuta, A. M. Desiatko // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - № 2 (18). – P. 6-14.

Abstract. The problem of modeling of multilevel structures in intellectual systems on the basis of iterative and recursive technologies on the example of the problem of components is considered. The main characteristics of such structures are presented, their complexity is determined and the necessity of finding effective methods for their presentation and processing in the memory of the machine is given. There are two important paradigms in the development of recursive technologies: functional and logical programming. We consider the corresponding languages of artificial intelligence: Lisp and Prolog, their heirs and the most powerful language of Visual Prolog. The classical well-known iterative algorithm and the recursive program on the Prologue of solving the problem of the components of the internal combustion engine, as well as the recursive program on Visual Prolog, developed by the authors of the article, are given. Their comparison is made from the position of using the number of structures for the presentation of the information base, the cost of memory for their preservation, the complexity of developing and debugging the program, the ease of perception of their work. Tabl.: 5. Figs.: 2. Refs: 10 titles.

Keywords: recursive technologies; Visual Prolog language; multilevel structures.

UDC 338.4

Zabashtanskyi, M. M. World experience of state regulation of the healthcare industry / M. M. Zabashtanskyi, D. M. Drahunov, Y. M. Rydzal, S. M. Zhurman // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - № 2 (18). – P. 15-21.

Abstract. The aim of the study is to analyse the world experience of state regulation in healthcare industry in the leading countries of the world and identify existing problems and contradictions arising in the process of their functioning, the formation of possible directions of adaptation of its individual components, taking into account existing trends and priorities. Figs.: 1. Refs: 6 titles.

Keywords: government regulation; world experience; innovative development; health care; medical services; health care.

UDC 303.716.338.1

Hlubish, L. Ya. Simulation models as tools for visualizing of creation a harmonious food market / L. Ya. Hlubish // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - № 2 (18). – P. 22-30.

Abstract. Given the macro-scale of scientific research, it is rational to combine optimization methods with simulation models. Cognitive maps should be built on the basis of multi-vector optimization, which will allow to establish causality of the economic processes and their effects. The whipping of the vector criterion into a global one should be supplemented with the simulation model Leebikh "barrel", which will make it possible to single out the most depressed ones. It is advisable to project a fair compromise on a systemic triad, combining it with the method of successive concessions. Figs.: 4. Refs: 16 titles.

послідовних поступок. Іл.: 4. Бібліогр.: 16 назв.

Ключові слова: імітаційна модель; стейкхолдер; ринок продовольства.

УДК 378:330.342.24(043.5)

Дьякон, А. А. Методичний інструментарій оцінки взаємовпливу системи вищої освіти та інформаційної економіки / А. А. Дьякон, Н. І. Холявко, Д. Г. Савчук // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 31-41.

Анотація. Запропоновано методичний підхід до оцінки розвитку інформаційної економіки у тривимірному просторі ознак, згрупованих у межах освітньої, дослідницької та інноваційної компонент. Сконструйовано структуру комплексного інтегрального показника; проведено кластерний аналіз регіонів України за рівнями розвитку компонент інформаційної економіки. Табл.: 2. Іл.: 2. Бібліогр.: 15 назв.

Ключові слова: система вищої освіти; університет; інформаційна економіка; методичний підхід; освітня, дослідницька, інноваційна компоненти інформаційної економіки; кластерний аналіз; індексний аналіз.

УДК 339.13.024

Коноваленко, А. С. Соціально-демографічні чинники розвитку ринку продуктів та послуг харчування дітей / А. С. Коноваленко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 42-49.

Анотація У статті визначено соціально-демографічні чинники макросередовища ринку продуктів та послуг харчування дітей шкільного віку, які суб'єкти господарювання мають врахувати при обґрунтуванні маркетингової стратегії. До зазначених чинників віднесено поступове зниження чисельності населення в Україні, зростання частки дітей шкільного віку у структурі населення, погіршення стану здоров'я школярів, зростання кількості дітей, які потребують особливого раціону харчування, спричиненого станом здоров'я тощо. Табл.: 3. Іл.: 3. Бібліогр.: 22 назв.

Ключові слова: маркетинг; харчування дітей; соціально-демографічні чинники; макромаркетингове середовище.

УДК [657:658.27]330

Перетятко, Ю. М. Організація обліку основних засобів в умовах становлення інформаційної економіки / Ю. М. Перетятко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 50-56.

Анотація. Враховуючи системний підхід, організація бухгалтерського обліку основних засобів має включати такі обов'язкові елементи: нормативно-методичне забезпечення прямого впливу, оцінка об'єкта обліку, облікова політика, графік документообігу, робочий план рахунків. Табл.: 6. Бібліогр.: 7 назв.

Ключові слова: облік; інформаційна економіка; основні засоби.

УДК 330.837

Харченко, Ю. П. Генеза наукової думки щодо інституціоналізму та його імплементація у становлення регіоналізму в Україні / Ю. П. Харченко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 57-64.

Анотація. Основні децентралізаційні зміни, які

Keywords: simulation model; stakeholder; food market; transport services.

UDC 378:330.342.24(043.5)

Djakona, A. A. Methodical approach for assessment of the interaction of higher education system and information economy / A. A. Djakona, N. I. Kholiavko, D. G. Savchuk // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - № 2 (18). – P.31-41.

Abstract. The article proposes and approves a methodical approach to assessing the development of the information economy in the three-dimensional space of features grouped within the educational, research and innovation components. The structure of a complex integral indicator, the cluster analysis of Ukrainian regions was constructed. Tabl.: 2. Figs.: 2. Refs: 15 titles.

Keywords: higher education system; university; information economy; methodical approach; educational, research, innovation component of the information economy; cluster analysis; index analysis.

UDC 339.13.024

Konovalenko, A. S. Socio-demographic factors of development of food market and services for children / A. S. Konovalenko // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - № 2 (18). – P. 42-49.

Abstract. The article identifies the socio-demographic factors of the macroeconomic environment of the food market for schoolchildren, which business entities should consider when justifying their marketing strategy. These factors include the gradual decline in the population in Ukraine, the increase in the proportion of school-age children in the population structure, the deterioration of the health of schoolchildren, the increase in the number of children in need of special nutrition caused by health conditions, etc. Tabl.: 3. Figs.: 3. Refs: 22 titles.

Keywords: marketing; child nutrition; social-demographic factors; macromarketing environment.

UDC [657:658.27]330

Peretiako, Yu. M. Organization of accounting of fixed assets in the conditions of establishing the information economy / Yu. M. Peretiako // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - № 2 (18). – P. 50-56.

Abstract. Considering a systematic approach, accounting for fixed assets should include the following mandatory elements: direct methodological support, assessment of the accounting subject, accounting policy, workflow schedule, work plan of accounts. Tabl.: 6. Refs: 7 titles.

Keywords: accounting; information economy, fixed assets.

UDC 330.837

Kharchenko, Yu. P. Genesis of scientific opinion on institutionalism and its implementation in regionalism in Ukraine / Yu. P. Kharchenko // Scientific bulletin Polissia. – 2019. – № 2 (18). – P. 57-64.

Abstract. The main decentralization changes that take place in our society have proved the important role of the

відбуваються в нашому суспільстві довели, важливу роль громади у реалізації можливостей людського потенціалу, але є потреба у реалізації розвитку інституту державно-приватного партнерства, розвитку інститутів громадянського суспільства, релігійних осередків, удосконалювати вектори взаємодії та заохочувати соціальну відповідальність бізнесу. Іл.: 5. Бібліогр.: 20 назв.

Ключові слова: регіональна економіка; інституціоналізм; інституціональні процеси; регіональний розвиток; школи інституціоналізму; інституціональне середовище.

УДК 631.147:338.439.5

Милованов, С. В. Розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції: світові тенденції та українські реалії / С. В. Милованов // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 65-75.

Анотація. Продемонстровано позитивну динаміку розвитку органічного ринку в Україні та світі. Узагальнено виклики нормативно-правового, інституційного, економічного та інформаційного характеру, що стоять перед Україною, на шляху формування дієвого органічного ринку. Рекомендовано відповідні заходи для стимулювання розвитку органічного ринку. Табл.: 4. Іл.: 4. Бібліогр.: 17 назв.

Ключові слова: органічна сільськогосподарська продукція; міжнародна торгівля; ринок органіку; національна економіка; органічний сектор; попит та пропозиція.

УДК 338.43:330.322

Маслюк, І. О. Зарубіжний досвід розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва країн / І. О. Маслюк, В. Г. Маргасова // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 76-84.

Анотація. В статті досліджено досвід країн ЄС і США, наведено особливості державного регулювання, кредитування сільського господарства, на національному рівні в країнах ЄС і США не існує єдиної банківської політики, існує безліч зарубіжних наукових підходів. Табл.: 3. Іл.: 3. Бібліогр.: 13 назв.

Ключові слова: Європейський Союз; сільські території; сільське господарство; агробізнес; зайнятість; диверсифікація; державна підтримка; інвестиційна діяльність; капітал.

УДК 658.1.012.8

Федченко К. А. Аналіз теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня економічної нестабільності країни / К. А. Федченко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 85-96.

Анотація. В роботі наведені основні показники макроекономічної стабільності країни, проведений їх горизонтальний аналіз. Табл.: 6. Іл.: 5. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: макроекономічна стабільність; економічний розвиток; ВВП; оцінювання; фінансовий дисбаланс.

УДК 338.24.021.8:620.98

Вакулєнко, І. А. Розгортання «розумних» енергетичних мереж як елемент системи модернізації енергетичного сектору економіки України / І. А. Вакулєнко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 2 (18). – С. 97-106.

community in realizing human potential, but there is a need to implement the development of public-private partnerships, the development of civil society institutions, religious organizations, to improve interaction vectors and encourage business social responsibility. Figs.: 5. Refs: 20 titles.

Keywords: regional economy; institutionalism; institutional processes; regional development; schools of institutionalism; institutional environment.

UDC 631.147:338.439.5

Milovanov, E. V. Organic agricultural products market development in Ukraine and in the world have been demonstrated: world trends and Ukrainian realities / E. V. Milovanov // Scientific bulletin Polissia. – 2019. – № 2 (18). – P. 65-75.

Abstract. Positive dynamics of organic market development in Ukraine and in the world have been demonstrated. The challenges of regulatory, institutional, economic and informational nature facing Ukraine on the way of forming effective organic production and market are summarized. Appropriate measures to stimulate organic market development in Ukraine were recommended. Tabl.: 4. Figs.: 4. Refs: 17 titles.

Keywords: market; national economy; organic sector; supply and demand.

UDC 338.43:330.322

Masliuk, I. O. Foreign experience of the development of investment potential of agricultural production of countries / I. O. Masliuk, V. G. Marhasova // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - Vol. 2 (18). – P. 76-84.

Abstract. The article examines the experience of EU and US countries, describes the features of state regulation, crediting of agriculture, at national level in EU and US countries there is no single banking policy, there are many foreign scientific approaches. Tabl.: 3. Figs.: 3. Refs: 13 titles.

Keywords: European Union; rural areas; agriculture; agribusiness, employment; diversification; state support; investment activity; capital.

UDC 658.1.012.8

Fedchenko, K. A. Analysis of theoretical and methodological approaches to assessing the level of economic instability of a country / K. A. Fedchenko // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - Vol. 2 (18). – P. 85-96.

Abstract. The main indicators of macroeconomic stability of the country are presented in the paper, their horizontal analysis is carried out. Tabl.: 6. Figs.: 5. Refs: 14 titles.

Keywords: macroeconomic stability; economic development; GDP; evaluation; financial imbalance.

UDC 338.24.021.8:620.98

Vakulenko, I. A. Construction of "smart" energy networks as an element for the modernization of the Ukrainian energy sector / I. A. Vakulenko // Scientific bulletin Polissia. – 2019. - Vol. 2 (18). – P. 97-106.

Abstract. The article deals with the state of the energy

Анотація. У статті розглянуто стан енергосектору України з позицій енергоємності економіки. Визначено напрямки модернізації енергетики. Проаналізовано можливості розбудови розумних енергомереж. Табл.: 1. Іл.: 7. Бібліогр.: 11 назв.

Ключові слова: енергетика; Smart Grid; інтелектуальні технології; модернізація; реформи.

УДК 336.14

Молоток, І. Ф. Вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни / І. Ф. Молоток // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 107-113.

Анотація. Метою дослідження є визначення впливу різних форм децентралізації на параметри економічного розвитку держави. Табл.: 3. Бібліогр.: 11 назв.

Ключові слова: децентралізація витрат; децентралізація доходів; фіскальна автономія; економічне зростання.

УДК 332.025.15

Павлик, В. В. Підходи до оцінювання розривів енергоефективності в національній економіці / В. В. Павлик // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 114-119.

Анотація. На основі результатів дослідження підходів до оцінювання РЕНЕ автором запропоновано використовувати транслогову функцію та метод фронтального стохастичного аналізу, що на відміну від існуючих, враховує соціальні, екологічні та макроекономічні детермінанти. У подальших досліджень доцільним є практична апробація запропонованого науково-методичного підходу до оцінювання РЕНЕ. Табл.: 1. Іл.: 3. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: альтернативні джерела енергії; енергетичний баланс; зелені інвестиції; екологічні інновації.

УДК 656.61

Гальцова, О. Л. Сучасний стан та динаміка пасажирських перевезень морським транспортом в Україні / О. Л. Гальцова // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 120-125.

Анотація. У статті досліджено сучасний стан морського транспорту в Україні. Проаналізовано динаміку перевезень морським транспортом. На основі результатів дослідження встановлено, що обсяги морських перевезень скорочуються, динаміка пасажирських перевезень морським транспортом демонструє падіння. Табл.: 1. Іл.: 2. Бібліогр.: 9 назв.

Ключові слова: економічний механізм; глобалізація; морський транспорт; пасажирські перевезення; національна морська транспортна політика.

УДК 330

Косач І. А. Концептуальні засади політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства / І. А. Косач // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 126-131.

Анотація. Обґрунтовано доцільність розробки та реалізації політики управління інвестиційним потенціалом сільського господарства. Визначено фактори впливу на інвестиційний потенціал сільського господарства. Розглянуто базові положення реалізації зазначеної політики на національному, регіональному

sector of Ukraine in terms of energy intensity of the economy. The directions of energy modernization are determined. Possibilities of building smart grids are analyzed. Tabl.: 1. Figs.: 7. Refs: 11 titles.

Keywords: energy; Smart Grid; intellectual technologies; modernization; reforms.

UDC 336.14

Molotok, I. F. Impact of fiscal decentralization on country economic development / I. F. Molotok // Scientific bulletin Polissia. – 2019. – Vol. 2 (18). – P. 107-113.

Abstract. The purpose of the study is to determine the impact of various forms of decentralization on the parameters of the economic development of the country. Tabl.: 3. Refs: 11 titles.

Keywords: expenditure decentralization; revenue decentralization; fiscal autonomy; economic growth.

UDC 332.025.15

Pavlyk, V. V. Approaches to estimate the energy efficiency gap in the national economy / V. V. Pavlyk // Scientific bulletin Polissia. – 2019. – Vol. 2 (18). – P. 114-119.

Abstract. Based on the results the author proposes to use translog (logarithmic) function and frontal stochastic analysis, which, unlike the existing ones, considering social, environmental and macroeconomic determinants. In future studies, it is advisable to approve the proposed scientific and methodological approach to the assessment of energy-efficient gaps. Tabl.: 1. Figs.: 3. Refs: 14 titles.

Keywords: alternative energy sour; energy balance; green investments; eco-innovation.

UDC 656.61

Galtsova, O. L. Modern status and dynamics of passenger transport by maritime transport in Ukraine / O. L. Galtsova // Scientific bulletin Polissia. – 2019. – Vol. 2 (18). – P. 120-125.

Abstract. The article investigates the current state of maritime transport in Ukraine. The dynamics of maritime transport is analyzed. Based on the results of the study, it is established that the volume of maritime transport is declining, the dynamics of passenger transport by sea shows a decline. Tabl.: 1. Figs.: 2. Refs: 9 titles.

Keywords: economic mechanism; globalization; maritime transport; passenger transportation; national maritime transport policy.

UDC 330

Kosach, I. A. Conceptual principles of agricultural investment management policy / I. A. Kosach // Scientific bulletin Polissia. – 2019. – Vol. 2 (18). – P. 126-131.

Abstract. The feasibility of developing and implementing a policy for managing the agricultural investment potential is substantiated. The factors of influence on the investment potential of agriculture have been determined. The basic provisions of the implementation of the mentioned policy at national, regional and micro level are considered, the implementation of investment potential monitoring is

та мікрорівні, запропоновано впровадження моніторингу інвестиційного потенціалу. Табл.: 1. Іл.: 1. Бібліогр.: 7 назв.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційний процес; інвестиційний потенціал; сільське господарство; моніторинг.

УДК 334.722:364.46(477+438)

Валігора, А. Соціальне підприємництво як детермінанта розвитку місцевої громади: досвід польських та українських регіонів / А. Валігора, А. Ревко // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 132-138.

Анотація. Дослідження соціального підприємництва та його впливу на розвиток місцевої громади, проведене на національному та регіональному рівнях, тобто на статистичних матеріалах, що стосуються 22 областей України та 16 воєводств Польщі. У дослідженні було використано порівняльний метод розвитку соціального підприємництва у Польщі та Україні. Крім того, у дослідженні використано графічний та картографічний метод (для візуалізації наочного відображення просторової структури соціального підприємництва областей України та воєводств Республіки Польща. Іл.: 3. Бібліогр.: 12 назв.

Ключові слова: соціальне підприємництво; соціальне підприємство; місцева влада; соціальна цінність; місцева громада; соціальна політика.

УДК 336.14

Савастєєва, О. М. Детермінанти забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації / О. М. Савастєєва // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 139-146.

Анотація. У статті сформувано гіпотезу теоретико-методологічного забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації, яка базується на принципах цілеспрямованості, системності й взаємоузгодженості та реалізується через закономірності перерозподілу владних компетенцій і повноважень у фінансовій сфері. Обґрунтовані детермінанти організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації. Табл.: 1. Іл.: 1. Бібліогр.: 7 назв.

Ключові слова: бюджетний процес; місцеві бюджети; фінансова децентралізація; детермінанти.

УДК 631.11:338.43(477)

Рассказов О. І. Теоретичні аспекти оцінки впливу потенціалу агропромислових формувань на розвиток економіки України / О. І. Рассказов // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 147-156.

Анотація. В статті проаналізовані основні наукові положення щодо ролі агропромислових підприємств у формуванні економічного потенціалу окремого регіону та держави в цілому. Бібліогр.: 15 назв.

Ключові слова: генезис; агропромисловий сектор; сільськогосподарські та переробні підприємства; глобалізація; регіоналізація; локалізація.

УДК 330.8

Савін, С. Ю. Теоретичне підґрунтя цілісності соціально-трудова структура / С. Ю. Савін //

proposed. Табл.: 1. Figs.: 2. Refs: 7 titles.

Keywords: investments; investment process; investment potential; agriculture; monitoring.

UDC 334.722:364.46(477+438)

Waligora, A. Social entrepreneurship as a determinant for the local community development: experience of polish and Ukrainian regions / A. Waligora, A. Revko // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 132-138.

Abstract. The study on the social entrepreneurship and its impact on the local community development undertaken at national and regional levels, i.e. on statistical material concerning 22 regions of Ukraine and 16 voivodships of Poland. The study used a comparative method of developing social entrepreneurship in Poland and Ukraine. In addition, the study carried out in the paper was enriched with drawings made on the basis of graphic and cartographic data presentation methods. Figs.: 3. Refs: 12 titles.

Keywords: social entrepreneurship; social enterprise; local authorities; social value; local community; social policy.

UDC 336.14

Savastieieva, O. M. Determinants of local process provision at the local level in conditions of financial decentralization / O. M. Savastieieva // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 139-146.

Abstract. The hypothesis of theoretical and methodological provision of the budget process at the local level in terms of financial decentralization is formed in the article, which is based on the principles of purposefulness, systematic and mutually consistent, and is realized through the regularities of redistribution of power competencies and powers in the financial sphere. The determinants of organization of the budget process at the local level in terms of financial decentralization are substantiated. Табл.: 1. Figs.: 1. Refs: 7 titles.

Keywords: budget process; local budgets; financial decentralization; determinants.

UDC 631.11:338.43(477)

Rasskazov, O. I. Theoretical aspects of assessment of the effect of agricultural formations potential on Ukraine economic development / O. I. Rasskazov // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 147-156.

Abstract. The main scientific provisions on the role of agro-industrial enterprises in shaping the economic potential of a particular region and the state as a whole are analyzed in the article. Refs: 15 titles.

Keywords: genesis; agricultural sector; agricultural and processing enterprises; globalization; regionalization; localization.

UDC 330.8

Savin, S. Yu. Theoretical background of the integrity of social and labor structures / S. Yu. Savin // Scientific

Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 157-162.

Анотація. На першому етапі принцип цілісності здебільшого був оформлений такими його аспектами, як єдність та гармонія. На другому етапі принцип цілісності оформлюється через принцип інтеграції. Третій та четвертий етапи розвитку організацій пов'язані із трансформацією наукового погляду на організацію, як «відкриту систему». Запропоновано виділяти п'ятий етап розвитку теорій організацій, для якого характерною ознакою є врахування в управлінні організацією різноманітності соціальних проявів. Бібліогр.: 12 назв.

Ключові слова: цілісність; теорії організацій; соціально-трудова структура.

УДК 658.011.12:331

Шукліна, В. В. Якість в парадигмі управління інформаційно-комунікаційним потенціалом підприємства / В. В. Шукліна, Р. М. Набока // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 163-170.

Анотація. Досліджено трансформації парадигми на сучасному етапі соціально-економічного розвитку, сутність понять, характерні ознаки і роль якості в забезпеченні адекватності управління інформаційно-комунікаційними можливостями під впливом зміни ситуацій. Табл.: 1. Іл.: 2. Бібліогр.: 8 назв.

Ключові слова: управління інформаційно-комунікаційним потенціалом; якість; якість управління; якість управлінського рішення; управління якістю; ситуація; розвиток; адекватність; інформаційна економіка.

УДК 339.138:005.334:502:658

Коробець, О. М. Маркетингові детермінанти управління екологічними ризиками як фактор підвищення ефективності діяльності підприємства / О. М. Коробець // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 171-176.

Анотація. У статті проведено аналіз факторів залежності впровадження системи ERM на підприємствах, продуктивністю його роботи, та впливом на маркетингову політику. Система ERM розглядається як співвідношення зовнішніх факторів навколишнього середовища, та факторів стійкості підприємства. Табл.: 2. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: управління ризиками підприємства; маркетингова політика; ефективність роботи підприємства; змінні фактори; стійкість підприємства; конкуренція.

УДК 336.7

Дудченко, В. Ю. Незалежність центральних банків: світові тенденції / В. Ю. Дудченко // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18). - С. 177-183.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню світових тенденцій в питаннях теорії незалежності центральних банків, аналізу критеріїв та ознак незалежності центральних банків, дослідженню характерних сучасних рис прозорості та підзвітності центральних банків зарубіжних країн. Табл.: 2. Бібліогр.: 8 назв.

Ключові слова: банківська система; фінансова система; монетарна політика; рефінансування; процентна ставка; інфляція; ризик.

bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 157-162.

Abstract. In the first phase, the principle of integrity was largely shaped by its aspects such as unity and harmony. In the second stage, the principle of integrity is formulated through the principle of integration. The third and fourth stages of organizational development involve the transformation of the scientific view of the organization as an "open system". It is proposed to highlight the fifth stage of the development of theories of organizations, which is characterized by consideration of the diversity of social manifestations in managing the organization. Refs: 12 titles.

Keywords: integrity; organization theory; social and labor structure.

UDC 658.011.12:331

Shuklina, V. V. Quality in the paradigm of managing the information and communication potential of an enterprise / V. V. Shuklina, R. N. Naboka // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 163-170.

Abstract. The paradigm transformation at the present stage of socio-economic development, the essence of concepts, characteristic features and the role of quality in ensuring the management of information and communication capabilities under the influence of changing situations are investigated. Tabl.: 1. Figs.: 2. Refs: 8 titles.

Keywords: management of information and communication potential; quality; quality of management; quality of management decision; quality management; situation; development; adequacy; information economy.

UDC 339.138:005.334:502:658

Korobets, O. M. Marketing determinants of environmental risk management as a factor of improving performance of enterprise activities / O. M. Korobets // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 171-176.

Abstract. The article analyzes the factors of the dependence of the implementation of the ERM system on enterprises, its productivity, and the impact on marketing policy. The ERM system is considered as a correlation of external environmental factors and enterprise sustainability factors. Tabl.: 2. Refs: 14 titles.

Keywords: enterprise risk management; marketing policy; enterprise efficiency; variables; firm sustainability; competition.

UDC 336.7

Dudchenko, V. Central bank independence: world tendencies / V. Dudchenko // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18). - P. 177-183.

Abstract. The article deals with investigation of global tendencies concerning theoretical aspects of central banks, criteria analysis and central bank independence features, and also investigation of inherent modern features of transparency and accountability of foreign countries' central banks. Tabl.: 2. Refs: 8 titles.

Keywords: banking systems; financial system; monetary policy; refinancing; interest rate; inflation; risk.

УДК 330.341:336.7

Рубанов, П. М. Структура ринку FinTech інновацій / П. М. Рубанов // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18) - С. 184-189.

Анотація. В статті запропоновано підхід до класифікації видів FinTech інновацій та структуризації ринку FinTech інновацій за видами фінансових послуг, надавачами FinTech послуг, видом інноваційної технології та групами користувачів FinTech. Табл.: 1. Іл.: 1. Бібліогр.: 9 назв.

Ключові слова: FinTech; фінансові інновації; ринок FinTech; ринок фінансових послуг.

УДК 336.7

Гончаренко, Т. П. Стратегічний аналіз внутрішнього середовища банку / Т. П. Гончаренко // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18) - С. 190-198.

Анотація У роботі запропоновано виділяти такі складові в структурі внутрішнього середовища банку: організаційний, кадровий, інформаційно-технологічний, маркетингово-виробничий та фінансовий. Автор пропонує за наведеними структурними рівнями проаналізувати АТ КБ «ПриватБанк» та оцінити його фінансовий стан за допомогою коефіцієнтного аналізу та методів комплексної оцінки. Табл.: 3. Бібліогр.: 22 назв.

Ключові слова: стратегічний аналіз; внутрішнє середовище; банківські установи; фінансовий стан; коефіцієнтний аналіз.

УДК 338.484.6:366.12:930.85

Алешугіна, Н. О. Вплив моди на споживчу поведінку при виборі туристичної дестинації: уроки історії / Н. О. Алешугіна, О. О. Зеленьська // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18) - С. 199-203.

Анотація. У статті обґрунтовано відмінність проявів моди у туризмі та інших сферах людської діяльності. Розглянуто властивості моди стосовно сфери туризму. Проілюстровано, що на модний вибір брак певних ресурсів на території призначення може не впливати. Адаповано стосовно туризму механізм здійснення модного вибору. Бібліогр.: 8 назв.

Ключові слова: мода; туризм; вибір дестинації; фактори впливу; механізм вибору; споживча поведінка.

УДК [355.018 + 379.851]:477

Боровиков, О. В. Антикризовий менеджмент галузі туристичних послуг України / О. В. Боровиков, Л. В. Рудич // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 2 (18) - С. 204-209.

Анотація. На підставі проведеного дослідження були визначені тенденції кризи у розвитку туризму в Україні. Розвиток туристичної діяльності значною мірою залежить від політичних факторів й, зокрема, соціально-економічної стабільності в Україні. Її порушення у зв'язку з революційною ситуацією й веденням військових дій на сході країни суттєво впливає на скорочення туристичних потоків. Табл.: 5. Бібліогр.: 5 назв.

Ключові слова: криза; антикризовий менеджмент; туризм; військові дії; антикризовий план.

UDC 330.341:336.7

Rubanov, P. M. The structure of fintech innovation market / P. M. Rubanov // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18) - P. 184-189.

Abstract. The article proposes an approach to classifying FinTech innovation types and structuring the FinTech innovation market by the type of financial services, by FinTech service providers, by the type of innovation technology, and by FinTech user groups. Tabl.: 1. Figs.: 1. Refs: 9 titles.

Keywords: FinTech; financial innovation; FinTech market; financial services market.

UDC 336.7

Goncharenko, T. P. Strategic analysis of bank internal environment / T. P. Goncharenko // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18) - P. 190-198.

Abstract. In the work it is proposed to distinguish the following components in the structure of the internal environment of the bank: organizational, personnel, information-technological, marketing-production and financial. The author proposes to analyze JSC CB "PrivatBank" and to assess its financial status by coefficient analysis and complex assessment method. Tabl.: 3. Refs: 22 titles.

Keywords: strategic analysis; internal environment; banking institutions; financial condition; coefficient analysis.

UDC 338.484.6:366.12:930.85

Aleshugina, N. O. Vogue influence on consumer behavior in choice of tourist destination: lessons of history / N. O. Aleshugina, O. O. Zelenska // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18) - P. 199-203.

Abstract. The difference between fashion manifestations in tourism and other areas of human activity is substantiated. The properties of fashion in relation to tourism are considered. It is illustrated that the lack of certain resources in the destination area may not be influenced by the fashion choices. The mechanism for making fashion choices is adapted to tourism. Refs: 8 titles.

Keywords: fashion; tourism; destination choice; impact factors; choice mechanism; consumer behaviour.

UDC [355.018 + 379.851]:477

Borovykov, O. V. Crisis management of the Ukraine tourist services industry / O. V. Borovykov, L. V. Rudych // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 2 (18) - P. 204-209.

Abstract. On the basis of the conducted research the tendencies of crisis in development of tourism in Ukraine were determined. The development of tourism activities depends to a large extent on political factors and, in particular, socio-economic stability in Ukraine. Its violations, due to the revolutionary situation and the conduct of hostilities in the east, have a significant impact on reducing tourist flows. Tabl.: 5. Refs: 5 titles.

Keywords: crisis; crisis management; tourism; hostilities; crisis plan.

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ЖУРНАЛУ “НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ”

1. Журнал “Науковий вісник Полісся” бере до розгляду наукові статті з матеріалами досліджень за спеціальностями:

051 Економіка,
072 Фінанси, банківська справа та страхування,
073 Менеджмент,
075 Маркетинг,
076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Згідно Додатку 10 до наказу Міністерства освіти і науки України 18.12.2018 № 1412 Список друкованих (електронних) періодичних видань, що включаються до Переліку наукових фахових видань України, Категорія «Б».

2. Мова написання рукопису: українська, англійська, російська.

Стаття подається до розгляду у редакцію українською або російською мовами.

3. Рукопис статті подається до редакції у формі:

– файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції nauk_visn@ukr.net у форматі “Автор - Назва статті – Номер журналу - рік”. Приклад оформлення статті наведено у Додатку 1. Шаблони див. у файлах - 8. Шаблон під статтю на укр. мов., 9. Шаблон под статью на рус. яз., 10. Template for an article in English.

4. Рукопис супроводжується:

- **зовнішньою рецензією** від доктора економічних наук з зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;

- **відомостями про автора (авторів)**, з яким надалі редколегія буде підтримувати стосунки щодо публікації рукопису (окремий файл українською та російською мовами): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи (кафедра без скорочень), напрям наукової діяльності, електронна адреса, контактний номер телефону (див. файл 2. *Vidomosti_pro_avtoriv*, файл 3. *ORCID*).

Пакет документів на розгляд редакції приймається *тільки з електронної адреси автора (співавторів) статті*.

5. Рукопис не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та експерти.

6. Форма подання статті:

- обсяг рукопису повинен складати 18-24 тис. знаків або 10-15 сторінок (як виняток, не більше 40 тис. знаків або 20 сторінок), включаючи рисунки та таблиці;

- кількість співавторів - не більше трьох.

- рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок з вільним розміщенням нумерації на аркуші;

- файл **НЕ ПОВИНЕН** мати попередніх версій, заборони на редагування або доступу за паролем, обмеження доступу за системою Microsoft Windows Rights Management Services (RMS);¹

- **формат аркуша** – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”;

- поля: **ліворуч** – 3 см; **праворуч** – 1,5 см; **зверху** – 2 см; **знизу** – 2 см;

- **переплетіння** – 0 см;

- **інтервал між рядками** – 1,5 пт.;

- інтервал між абзацами «до», «після» – 0 пт.;

- відступи «**праворуч**», «**ліворуч**» – 0 пт.;

- відступ першої строчки – 1,25 см;

- рисунки, фотографії, графіки слід **вставляти** в текст статті **як об'єкт**. Положення об'єкту – “**в тексті**”.

- рисунки створені у вбудованому у WinWord редакторі рисунків слід подавати, як згруповані об'єкти.

- рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.

7. Для текстового матеріалу використовується теперішній час дієслів, за виключенням посилання на попередні роботи.

8. Фізичні величини повинні подаватися в одиницях системи СІ.

9. Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:

¹ При блокуванні доступу до документа паролем, редакція залишає за собою право не опублікувати статтю без повернення оплати.

- **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.) та англійською мовою (**UDC**);
- **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт.). Порядок подання: **ім'я, по-батькові, прізвище**;
- **науковий ступінь, вчене звання** українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт.). У статті **не потрібно** вказувати назву факультету або кафедри, де працює автор (або автори);
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **назва статті** - великими літерами, по центру українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт., **жирний**). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **анотація структурована** (1500-2000 знаків) українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 12 пт., *курсив*); **анотацію не потрібно розміщувати на окремому листі**. Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:
 - **Актуальність теми дослідження (Urgency of the research);**
 - **Постановка проблеми (Target setting);**
 - **Аналіз останніх досліджень і публікацій (Actual scientific researches and issues analysis);**
 - **Виділення недосліджених частин загальної проблеми (Uninvestigated parts of general matters defining);**
 - **Постановка завдання (The research objective);**
 - **Викладення основного матеріалу (стисло) (The statement of basic materials);**
 - **Висновки** відповідно до статті (**Conclusions**).
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **ключові слова** (3-10 слів) українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., *курсив*);
- **Актуальність теми дослідження** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Постановка проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Виділення недосліджених частин загальної проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Постановка завдання** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Викладення основного матеріалу** (можливий розподіл на підрозділи) (Times New Roman, 14 пт.);
- **Висновки** відповідно до статті (Times New Roman, 14 пт.);
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **Література** (Times New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру), об'єм до 25 джерел, детальна інформація з оформлення - п. 12; перелік літератури є останнім в статті і його необхідно оформити відповідно чинних вимог з оформлення літератури; список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку (приклади оформлення літератури наведені далі за текстом); список літератури розташовується одразу ж після тексту статті; один пункт літератури відповідає назві лише однієї книги (статті або ін.), **не допускається** під одним номером у переліку розміщувати дві або більше назв;
- **References** (Times New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру), детальна інформація щодо оформлення – п. 13.
- **Надійшла** стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
- **Бібліографічний опис для цитування** у нижньому лівому кутку листа (Times New Roman, 12 пт.).

Редакція журналу

“Науковий вісник Полісся”

залишає за собою право змінювати та вносити уточнення в

“Правила оформлення та подання рукопису”

без попереднього повідомлення

Адреса редакції: 14033, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95
Мороз Наталія Вікторівна, *відповідальний секретар*, каб. 25, корп. 4;
тел. +38(462)665-225
Мекшун Ірина Миколаївна, *технічний редактор*,
каб. 134, корп. 1;
тел. (0462)-665-224

E-mail: nauk_visn@ukr.net

Приклад оформлення рукопису для представлення у редакцію

УДК 314 / 316 : 004 (477)

UDC 314 / 316 : 004 (477)

Ю. М. Перетятко, к. е. н., доцент

Y. M. Peretiatko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ
РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В
УКРАЇНІ

IMPLEMENTATION RESULTS
OF THE INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT
STRATEGY IN UKRAINE

Актуальність теми дослідження. Україна взяла курс на побудову інформаційного суспільства, закріпивши свої прагнення у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Внаслідок цього почали активно розвиватися такі напрямки як інформаційні та телекомунікаційні технології.

Постановка проблеми. Внаслідок відсутності налагодженої системи щодо виконання плану дій побудови інформаційного суспільства в Україні, більшість очікуваних результатів не були досягнуті. Тому, у 2013 році схвалюється Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. З метою успішної побудови інформаційного суспільства в Україні необхідно здійснювати постійний моніторинг стану виконання поставлених задач в Стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти побудови інформаційного суспільства в Україні досліджувалися в працях О. В. Пруднікова; Ю. С. Петрухно; А. Є. Меньшеніної; В. М. Поперенюка та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогоднішній день, недостатньо досліджені питання з оцінки ефективності реалізації поставлених завдань з побудови інформаційного суспільства в Україні.

Постановка завдання. Основним завданням є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного суспільства шляхом порівняння планових індикаторів розвитку інформаційного суспільства із фактичними.

Виклад основного матеріалу. Порівняно контрольні значення індикаторів розвитку інформаційного суспільства, які визначені в Стратегії із фактичними значеннями міжнародних рейтингів інформаційного суспільства.

Висновки. Виявлено, що існує суттєвий диспаритет між контрольними та фактичними значеннями індикаторів розвитку інформаційного суспільства. Це означає, що заходи, які визначені Стратегією не дають бажаних результатів, а отже, гальмують розвиток інформаційного суспільства в Україні. Тому, постає гостра необхідність у коригуванні чинної Стратегії.

Ключові слова: стратегія; інформаційне суспільство; індикатори розвитку.

Urgency of the research. Ukraine has taken a course on the building of an information society, consolidating its aspirations in the Law of Ukraine "On the Basic Principles of the Information Society Development in Ukraine for 2007-2015". As a result, such directions as information and telecommunication technologies began to develop actively.

Target setting. Due to the lack of a well-established system for implementing the action plan for building an information society in Ukraine, most of the expected results were not achieved. Therefore, in 2013, the Strategy for the Information Society Development in Ukraine is approved. In order to successfully build an information society in Ukraine, it is necessary to continuously monitor the state of implementation of the tasks set for the Strategy.

Actual scientific researches and issues analysis. Various aspects of the information society building in Ukraine were investigated in the works by O. V. Prudnikova; Yu. E. Petrukhno; A. E. Mensheni V. M. Transversal, etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. Issues related to the evaluation of the effectiveness of the tasks set for the information society building in Ukraine are not sufficiently explored.

The research objective. The main task is to monitor the state of achieving the main strategic goals of information society building by comparing the planned indicators of the information society development with the actual ones.

The statement of basic materials. Control values of the indicators of the information society development, which are defined in the Strategy were compared with the actual values of international ratings of the information society.

Conclusions. It was revealed that there is a significant disparity between the control and actual values of the indicators of the information society development. This means that the measures identified by the Strategy do not yield the desired results, and thus hinder the information society development in Ukraine. Therefore, there is an urgent need to correct the current Strategy.

Keywords: strategy; information society; development indicators.

Актуальність теми дослідження. Підвищення ролі інформації у будь-якій сфері діяльності людини та надшвидкий розвиток ...

Постановка проблеми. Побудова інформаційного суспільства зачіпає різні сфери суспільного життя: ..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти побудови інформаційного суспільства в Україні все більше привертють увагу ...

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення наукових напрацювань у сфері інформаційного ...

Постановка завдання. Метою роботи є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного

Викладення основного матеріалу. Основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства з урахуванням сучасного стану ...

Висновки. Побудова інформаційного суспільства має на меті підвищення соціально-економічних умов життя населення, розвиток ...

Література

1. Laszlo, Z. Karvalics Information Society - what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Coursebook of Project NETIS — Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest, March-May 2007. p. 5.
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
3. Global Competitiveness Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт World Economic Forum. - Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR>.
4. Networked Readiness Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт World Economic Forum. - Режим доступу : http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/economies/?doing_wp_cron=1551885061.4103109836578369140625#economy=UKR.
5. E-Government Development Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт United Nations. - Режим доступу : <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2016>.
6. Internet Users by Country 2016 / Сайт Internet live stats. - Режим доступу : <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/>.

References

1. Karvalics, L. Z. (2007). *Information Society – what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression)*. Coursebook of Project NETIS — Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest [In English].
2. Stratehiia rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.05.2013 № 386 [Strategy of development of the information society in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013 № 386]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> [In Ukrainian].
3. Global Competitiveness Index 2016. (n.d.). <http://weforum.org>. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR> [In English].
4. Networked Readiness Index 2016. (n.d.). <http://weforum.org>. Retrieved from http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/economies/?doing_wp_cron=1551885061.4103109836578369140625#economy=UKR [in English].
5. E-Government Development Index 2016. (n.d.). <https://publicadministration.un.org>. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2016> [in English].
6. Internet Users by Country 2016. (n.d.). <http://www.internetlivestats.com>. Retrieved from <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/> [In English].

Надійшла 09.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Перетятко, Ю. М. Результати виконання стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні / Ю. М. Перетятко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 74-77.

- Перетятко Юлія Митрофанівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID: M-5332-2016;
E-mail: yuliaperetiatko@gmail.com;
- Peretiatko Yuliya Mitrofanovna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID: M-5332-2016;
E-mail: yuliaperetiatko@gmail.com.

Науковий вісник Полісся

Науковий економічний журнал

№ 2(18)

Научный вестник Полесья

Научный экономический журнал

№ 2(18)

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів
та коректний переклад статей іншими мовами відповідальність несе автор.

Відповідальний редактор	Л. О. Коваленко
Технічний редактор	Н. В. Мороз
Комп'ютерна верстка	Н. В. Мороз, І. М. Мекшун
Дизайн обкладинки	І. М. Мекшун
Технічні редактори з питань комп'ютерного забезпечення	С. В. Злобін, І. М. Мекшун
Мовне редагування	О. В. Друпп
Друкар	М. В. Супрун

Підписано до друку 25.07.2019.

Формат 60х84/8.

Умов. друк. арк. 25,80.

Тираж 100 пр. Зам. № 493/1/19

Редакційно-видавничий відділ
Чернігівського національного технологічного університету
14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.

Scientific bulletin of Polissia

Scientific journal on Economics

№ 2(18)

Pressed in an author's edition from the authors' original layouts.

Editorial Board is not always agreed with the authors' views.
An author is responsible for the given facts' authenticity.

Responsible Editor	L. O. Kovalenko
Technical editor	N. V. Moroz
Computer typing	N. V. Moroz, I. M. Mekshun
Cover design	I. M. Mekshun
Technical editor and Computer Support	S. V. Zlobin, I. M. Mekshun
Language editing	O. V. Drupp
Printing	M. V. Suprun

Signed to the press 25.07.2019.
Format 60x84/8.
Edition of 100 copies.

PUBLIC

Editorial and publishing department of
Chernihiv National University of Technology
14035, Chernihiv, Shevchenka Str., 95

State Registration Certificate of Printing Mass Medium
Series ДК № 4802 from 01.12.2014